

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

İsmail Cenk DEMİRKOL

AB SÜRECİNDE EMNİYET TEŞKİLATI VE UYUM SORUNLARI

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN

KIRIKKALE – 2006

ÖZET

Avrupa Konseyi'nin 10-11 Aralık 1999 yılında yaptığı Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye tam üyelik için hiçbir ön koşul olmadan adaylık statüsü kabul edildi. Bu Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktasıydı. Fakat sonuç bildirisinde Konsey, müzakerelerin Kopenhag Kriterleri olarak bilinen şartların yerine getirilmediği müddetçe müzakerelere başlanmamasına karar verdi. Aday bir ülke olarak, Türkiye AB müktesabatına uyum sürecinde özellikle "Adalet ve İçişleri" alanında gerekli prosesleri başlatmak zorundadır.

Bu çalışmanın amacı AB sürecinde Emniyet Teşkilatının durumu ortaya koymaktır. Bu çalışmada Emniyet Genel Müdürlüğü'nün AB sürecinde insan hakları ve Ulusal Program ile taahhüt edilen konularda, mevcut durumu ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışma literatüre dayalı bir çalışma olup, daha çok birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışma daha çok AB'nin İlerleme Raporlarına göre Emniyet Teşkilatına yönelik kriterler çerçevesinde Emniyet Teşkilatının uyum sorunlarına odaklanmıştır. Bu sonuca ulaşabilmek için Emniyet Teşkilatı bütün yönleriyle incelenmiştir. Burada amaç Emniyet Teşkilatının genel bir resmini ortaya koyabilmektir. Sonuç olarak Emniyet Teşkilatının AB kriterlerine uyumu sahip olduğu güçlü ve zayıf yönleriyle hemen gerçekleşmeyecektir.

Anahtar Kavramlar: Avrupa Birliği, Emniyet Teşkilatı, Türkiye-AB İlişkileri, Toplum Destekli Polislik, Uyum Sorunları

ABSTRACT

In the Helsinki Summit of The EU Council held on 10-11 December 1999, Turkey was granted the candidate status for the EU membership without any preconditions. This was a turning point in the EU Turkey relations. But in the final declaration, the Council decided that the negotiations will not start with Turkey until it fulfils the so-called Copenhagen Criteria. Turkey has to start making substantial progress in alignment in order to implement *acquis* particularly in the fields of Justice and Home Affairs.

The aim of this thesis is to identify situation of the General Directorate of Security in the process of EU. The study focuses on the conformity problems of General Directorate of Security in the framework of the criteria concerning the General Directorate of Security according to the EU progress reports. The study is based on the literature and it particularly benefits from primary and secondary resources. In this study, the situation of General Directorate of Security in terms of human rights and the issues in the National Program that is committed in the EU process is assessed. To reach that end General Directorate of Security was carefully examined with it's all aspect. The aim of this approach is to give a full picture of General Directorate of Security. Finally because of its both strenght and weaknes way, General Directorate of Security will adapt itself to EU criteria slowly.

Key Words: European Union, General Directorate of Security, Turkey-EU Relations, Community Policing, Adaption Matters

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “AB Sürecinde Emniyet Teşkilatı ve Uyum Sorunları” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

30.05.2006
İ. Cenk DEMİRKOL

ÖNSÖZ

Emniyet Teşkilatı, 160 yıldan beri ülkemize hizmet vermektedir. Sürekli göz önünde olan ve eleştirilen Türk Polis Teşkilatı, büyüklük olarak aynı hacimde bulunan kurumlarla karşılaştırılınca, üzerinde bu kadar yük ve baskı olmasına rağmen emsallerine nazaran birçok alanda önde bulunmaktadır. Ancak ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlar her kurumu etkilediği gibi Emniyet Teşkilatını da etkilemiş ve neticede kurum ve kişi olarak hatalara gebe kalınmıştır.

Bu çalışmada AB İlerleme Raporları açısından Emniyet Teşkilatının sorunları ele alınmış ve teşkilatın mevcut sorunları tarafsızca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışanlar ve temsil eden kişiler olarak mevcut önyargılarımızdan kurtularak aslında toplumumuza ait olan insani değerlerin uygulanmasında gerekli hassasiyetin zaman içerisinde gösterileceği inancını taşımaktayım.

Ülkemizde polislikle ilgili çalışmaların yetersiz olması ve yapılan çalışmaların değerlendirilmemesi bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan bu çalışmanın hem kuruma hem de bu alanda çalışacaklara faydalı olacağı düşünülmektedir. Başta çalışmam boyunca her türlü desteği ve emeği veren ve bunun yanında beni böyle bir çalışma yapmak için cesaret ve güven veren Doc. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN'a ve Sosyoloji Bölümünün değerli öğretim üyelerine teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Öğrenim hayatım boyunca beni takip eden sevgili Anne ve Babama, çalışma boyunca bana yardım eden ve sabreden eşim Nesibe DEMİRKOL'a, yardımlarından dolayı sevgili arkadaşlarım Yunus Balı, Mustafa Gürkan, Abdullah Korucu ve Mustafa KAYA'ya, okuduğum yıllarda gerekli izinleri veren Mustafa KILIÇ'a ve tüm Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü idari personeline teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM BİRLİK DÜŞÜNCESİ ve TÜRK POLİS TARİHİ	4
1.1 AVRUPA BİRLİĞİ DÜŞÜNCESİ	4
1.1.1 İlkçağlarda Birlik Düşüncesi	4
1.1.2 18. Yüzyıla Kadar Birlik Düşüncesi	6
1.1.3 II. Dünya Savaşına Kadar Birlik Düşüncesi	10
1.2 TARİHSEL AÇIDAN TÜRK TOPLUMUNDA POLİS VE EMNİYET TEŞKİLATI	20
1.2.1 Polis ve Toplum	20
1.2.2 Eski Türklerde Polis	22
1.2.3 Osmanlılarda Polis	23
1.2.4 Cumhuriyet Dönemi	30
2. BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ ve AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE TARİHİ	33
2.1 AVRUPA BİRLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	33
2.1.1 Avrupa Kömür Çelik Topluluğuna Doğru	33
2.1.2 Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisine Doğru	44
2.1.3 Krizler ve Yeni Adımlar Dönemi	52
2.1.4 Genişleme ve Bütünleşme Adına Atılan Adımlar	55
2.1.5 Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne	58
2.1.6 AT'da ve AB'de Genişleme Süreçleri	65
2.2 TARİHSEL AÇIDAN TÜRKİYE VE AB İLİŞKİLERİ	68
2.2.1 Tanzimat'tan Cumhuriyete İlişkiler veya Batılılaşma	68
2.2.2 Bir Topluluğun Doğuşu ve Türkiye'nin Tepkisi	70
2.2.3 Hazırlık Dönemi	78

2.3.4 Geçiş Dönemi ve Ortaklığın Fırtınalı Yılları	79
2.2.4 Tam Üyelik Başvurusu Yolunda	83
2.2.6 Gümrük Birliği	88
2.2.7 1996 Sonrası	94
2.2.8 Tam Üyelik Süreci	106
3. BÖLÜM EMNİYET TEŞKİLATI AÇISINDAN TEMEL BELGELER ve PROJELER	110
3.1 KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ (KOB) VE ULUSAL PROGRAM (UP) ve İLERLEME RAPORLARI	110
3.1.1 Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)	110
3.1.2 Ulusal Program (UP)	113
3.1.3 İlerleme Raporları	116
3.2 EMNİYET TEŞKİLATINCA UYGULANAN, YÜRÜTÜLEN VE DESTEK SAĞLANAN PROJELER	121
3.2.1 Emniyet Teşkilatınca Uygulanan Eşleştirme Projeleri	121
3.2.2 Emniyet Teşkilatınca Yürütülen Eşleştirme Projeleri	123
3.2.3 Başka Kurumların Sorumluluğunda Olup Emniyet Teşkilatınca Destek Sağlanan Projeler	125
3.2.4 Emniyet Teşkilatınca Planlanan Eşleştirme Projeleri	127
3.2.5 Emniyet Teşkilatınca Yürütülen Matra Projeleri	128
3.2.6 Emniyet Teşkilatınca Destek Sağlanan Matra Projeleri	129
3.3 EMNİYET TEŞKİLATINCA YAPILAN İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ FAALİYETLER	130
3.4 AVRUPA POLİS ETİĞİ YÖNETMELİĞİ (THE EUROPEAN CODE OF POLICE ETHICS)	130
4. BÖLÜM UYUM SORUNLARI	138
4.1 AB SÜRECİNDE EMNİYET TEŞKİLATI AÇISINDAN UYUM SORUNLARI	138
4.1.1 Örgütlenme ile İlgili Uyum Sorunları	138
4.1.2 Polis ve Politika İlişkisi	146
4.2 MEVZUAT İLE İLGİLİ UYUM SORUNLARI	158
4.2.1 Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar	158
4.2.2 Dolaylı Olarak Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar	164

4.3 PERSONEL İLE İLGİLİ UYUM SORUNLARI.....	171
4.4 MAĞDUR-SANIK İLİŞKİLERİNDE VE TOPLUMDA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI KONUSUNDA UYUM SORUNLARI	188
4.4.1 Mağdur-Sanık İlişkilerinde Uyum Sorunları	188
4.4.2 Toplumda Güvenliğin Sağlanması Konusunda Uyum Sorunları	194
5. SONUÇ.....	200
KAYNAKÇA	205

KISALTMALAR

I.DS	: Birinci Dünya Savaşı
AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİÖK	: Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
APS	: Avrupa Para Sistemi
ASB	: Avrupa Siyasi Birliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAUM	: Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BADEK	: Birleşik Avrupa Devletleri için Eylem Komitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DEP	: Demokrasi Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DGMK	: Devlet Güvenlik Mahkemesi Kanunu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğu
FEDER	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

HP	: Halkçı Parti
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOM	: Kaçakçılık Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OPAMET	: Ortak Pazar Merkez Teşekkülü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
RCD	: Regional Cooperation and Development (Bölgesel İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
SPD	: Sosyal Demokrat Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TEMÜH	: Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UP	: Ulusal Program
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura

GİRİŞ

Türkiye uzun bir zamandan beri AB ile bütünleşmeye çalışıyor. Türkiye, Yunanistan'dan sonra 15 Mayıs 1959'da "ortak üye" olmak için başvuran ikinci ülkedir. Yaklaşık 45 yıl süren bir beklentinin arkasından 1999'da Helsinki Zirvesi ile yeni bir ivme kazanan ilişkiler, Aralık 2004'te AB'nin Türkiye'ye müzakere tarihi vermesi ile yeni bir döneme girmiştir. 3 Ekim 2005'de Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.

Bütün bu yol boyunca AB, Türkiye ile ilişkilerinde özellikle 1980'den sonra "adaylık statüsü" için yeni şartlar öne sürmeye başlamıştır ve nihayetinde Kopenhag kriterleri olarak bilinen kriterler tam üyelik için şart koşulmuştur. Bu kriterler:

a) Siyasi Kriterler: Demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı kurumsal bir yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı

b) Ekonomik Kriterler: İyi işleyen bir "pazar ekonomisi" ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme

c) Topluluk Müktesebatına Uyum: AB'nin çeşitli siyasi, parasal, ekonomik hedeflerine bağlılık.

Ancak Türkiye'nin üyeliğine devamlı siyasal ve demokratik engeller AB tarafından bir ön koşul olarak öne sürülmektedir. Bunlar Kıbrıs, İnsan Hakları, Azınlıklar Sorunu ve Ege Sorunu gibi konular dile getirilmektedir. İnsan Haklarıyla ilgili olarak AB Türkiye'yi

1. İşkence İthamları
2. Gözaltında Kaybolma ve Ölüm İthamları
3. Faili Meçhul Cinayet İthamları
4. Yargısız İnfaz ve Bölgeye Aşırı Kuvvet Yığılma İthamları
5. Temel Hak ve Hürriyetlere Yönelik İdari İhlal İthamları
6. Meskeni Terk Etme ve Göçe Zorlama İthamları
7. Köy Yakma İthamları
8. Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin Kararlarının Adil Olmadığı ithamları

ile suçlamaktadır.

Öyleki Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) aleyhine en çok dava açılmış ülkeler arasında yer alır hale gelmiştir. Bir ülkenin insan hakları sorunu tartışıldığında, önce insan hakları talebinden ödün verilemeyeceği belirtmek gerekir. Nitekim, Türkiye insan hakları konusunda gerek iç hukukta gerekse uluslar arası anlaşmalara koyduğu imzalarla bu konuda yasal düzenlemeleri yapmıştır. Ancak şu da bir gerçektir ki, bütün bu yasal düzenlemelere karşı özellikle kanun koyucu ve uygulayıcılarının insan hakları konusuna, özellikle AB'den daha farklı yaklaştıkları ve bu nedenle AB ilerleme raporlarında Türkiye sürekli eleştirilmektedir.

AB sürecine bağlı olarak Türkiye kendi iç dinamiklerini harekete geçirmeye başlamış ve hukuksal alanda birçok yasal düzenlemeler yapmıştır. İnsan hakları konusu AB'nin kurucu antlaşmalarında yer almamakla birlikte, 90'lı yıllardan sonra insan hakları AB'nin ortak dış politika ve güvenlik alanında vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

İnsan hakları sorunlarının niteliği, bu hakların hiçbir zaman müzakere konusu edilemeyeceğini beraberinde getirmektedir. Buna rağmen insan hakları, hem ikili hem de çok taraflı müzakerelere konu olmaktadır.

İnsan haklarının yanı sıra Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve Ulusal Program (UP) incelendiğinde "Adalet ve İçişleri" başlığında sıralanan ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren birtakım konular söz konusudur. Bunlar; Mülteciler, Sınır Yönetimi, Vize Mevzuatı ve Uygulaması, Yasadışı Göç (kabul, geri kabul, sınır dışı etme), Yolsuzluk-Sahtecilik-Yasadışı Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Üretimi ve Ticareti-Örgütlü Suçlar-Kara Paranın Aklanması, Uyuşturucu Kullanımıyla Mücadele, Uyuşturucu Trafikine Karşı Etkin Mücadele, Europol'e Tam Üyelik, Schengen Bilgi Sistemi (Schengen Information System-SIS) gibi konulardır. Bu konu başlıkları İçişleri ve Adalet alanında yapılması gereken yükümlülüklerin %80'lik bir bölümünü teşkil etmektedir. 2005 yılı ilerleme raporlarında da belirtildiği gibi bu işleri yapabilmek için "Profesyonel, güvenilir ve etkin bir polis teşkilatı" büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmadaki ana tema Emniyet Teşkilatı ve bu teşkilatın sorunlarıdır. Çalışmada özellikle reform yasalarıyla gündeme gelen insan hakları konusuna, bununla birlikte AB sürecinde yapılması gereken ve UP'la taahhüt edilen konular ve işlere karşılık emniyet teşkilatının bu adaptasyona uyumuyla ilgili muhtemel sorunlarına ışık tutmak amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın *birinci bölümünde*, AB Düşüncesi ve Emniyet Teşkilatının tarihi

incelenecektir. Bu bölümde öncelikle bir fenomen olarak Avrupa Birliği düşüncesinin gelişmeye başladığı ilk yıllar ve bu düşüncenin çeşitliliği ve Avrupa'yı bu düşünceye iten sebepler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra Türkiye'de polis teşkilatının tarihsel gelişimi ve toplum içerisindeki yeri anlatılacaktır.

İkinci bölümde, II. Dünya Savaşından hemen sonra AB'nin kurulması ve genişleme süreci ile Türkiye-AB ilişkilerinin tarihi anlatılacaktır. Bundan amaç ülkemizin gündeminde yıllardan beri ilk sıralarda yer alan AB ile Türkiye ilişkilerinde belli başlı soruların cevabına yol aralamaktır. Bu bölümde Türkiye'nin AT adaylığına resmi başvuruda bulunduğu 1959 yılından 2006 yılına kadar hem Türkiye'nin AB'ye hem de AB'nin Türkiye'ye dönem dönem bakış açısının değiştiği ve sürecin uzamasına bazen Türkiye ve AB'nin ne tür etkileri olduğu görülecektir.

Üçüncü bölümde, KOB ve UP ile üstlenilen sorumluluklar, AB İlerleme Raporlarının Emniyet Teşkilatını ilgilendiren konular ve Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği değerlendirilecektir. Bu bölümde ele alınan konular doğrudan ve dolaylı olarak Emniyet Teşkilatını ilgilendiren kısımlar olup, bunlar ülke olarak yerine getirmeyi taahhüt ettiğimiz maddeler ve AB Komisyonlarınca eleştirilen hususlardır.

Dördüncü bölümde Emniyet Teşkilatının mevcut yapılanmasından kaynaklanan konular nedeniyle AB sürecinde karşılaşılabileceği sorunlar ele alınmıştır. Bu sorunlar arasında Emniyet Teşkilatının karşılaşılabileceği sorunların yanı sıra, yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle mağdur-sanık ilişkileri ve toplumda güvenliğin sağlanması konularında ortaya çıkan ve çıkabilecek muhtemel sorunlarda ele alınacaktır.

Çalışmada, insan hakları sorunlarına Güneydoğu sorunu ve terör sorunlarına kısaca değinilmiş ve daha çok sistematik olmayan hak ve ihlaller ile işkence konusu üzerinde durulmuştur.

Bütün bu konulara değinilirken: Polis Kime karşı sorumludur?, Polis Görevini yaparken dış baskı ve etkilere maruz kalıyor mu?, Üst düzey polis yöneticilerinin atanmasında hangi objektif ölçütler ele alınmaktadır?, Polis adaylarının seçim ve eğitiminde çağdaş standartlar yakalanmış mıdır?, Polis teşkilatının hiyerarşik yapısı toplum destekli polislik anlayışına uygun mudur? sorularına da değinilmiştir.

1. BÖLÜM BİRLİK DÜŞÜNÇESİ ve TÜRK POLİS TARİHİ

1.1 Avrupa Birliği Düşüncesi

1.1.1 İlkçağlarda Birlik Düşüncesi

Uzun süre Türk kamuoyunda Ortak Pazar, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) veya Avrupa Topluluğu (AT) olarak bilinen ve aşama aşama yürürlüğe konulmaya çalışılan Avrupa Birliği düşüncesi günümüzde anlaşıldığı gibi olmasa da, Roma İmparatorluğunun sonlarına, hatta eski Yunan sofistlerine kadar dayandırılmaktadır. "Bu görüş, ortaçağda Augustinus, yeniçağda da Walff-Leibniz yoluyla Kant tarafından temsil edilmiştir". MÖ. 900'da ilk Pan-Helenik antlaşma yapılmış, MÖ. 776'da ilk olimpiyat oyunları düzenlenmiştir. Bu dönemlerde bütünleşme adına sayabileceğimiz söz konusu girişimlerde temel amaç... "silahların kullanılmadığı, düşünsel düzeyde birleşmeler ve demokratik oluşumlar yaratmak olmuştur"¹. Avrupa sözcüğünü ilk kez MÖ 7. yy da yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki, bilmedikleri bölge için Yunanlılar kullanmıştır.² Avrupa (Europa) Yunan mitolojisinde Agenor and Telephassa' nın kızıdır. Zeus Ona âşık olmuş, beyaz bir boğa olarak gözükmüş, Onu sırtına binmeye tahrik etmiş ve Girit'e götürmüştür. Avrupa orada Minos, Rhadamanthus ve Sarpedon'u doğurmuştur. Oğullarını benimseyen Girit kralıyla evlenmiş ve ölümünden sonra Hellotia festivalinde tanrıça olarak tapınılmıştır.³ Büyük ölçüde Girit kültürünün bir parçası olarak bilinen Europa'nın öyküsü, M.Ö 6. yüz yılda Pompei ve Romalı sanatçıların resim, heykel, mozaik çalışmalarına esin kaynağı olmuş, paraların üzerine resmi yerleştirilmiş, 10. yüz yılda da İngiltere ve Bizans'ta yapı süslemelerinde Europa figürüne sıklıkla yer verilmiştir.

Şimdiye değin Europa'nın orijinlerine ait ortaya atılmış sadece bir fikir yoktur, zamanla ve duruma göre değişen birçok fikir vardır. Avrupa her zaman farklı olmuştur. Orijinleri belirsizlikler içinde gizlenmektedir.

Avrupa'da bir birlikten söz etmek gerekirse bunu Homeros Destanları'nda bulmak mümkündür. Destanda güçlü bir feodal bey olan Agememnon'un liderliğinde gevşek bir federasyon içinde birleşmiş, askeri yönü daha ağır basan bir yapıdan bahsedilmektedir. M.Ö 500'de İyonya'daki Yunan site devletlerinin Pers bakısına

¹ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 61

² Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

³ <http://www.encylopedia.com/html/e/europa-myt.asp> 12.10.2003

karşın Atina'dan yardım alması, Perslerin Atina'ya saldırmasına yol açmış ve Atina bu saldırıları bertaraf ettikten sonra karşı saldırı gerçekleştirmek amacıyla M.Ö 478'de Attik Delos Deniz Birliği'nin kurulmasını sağlamış ve Perikles M.Ö. 443'de birliği bir konfederasyon haline getirmiştir. Bu birlik daha sonra kendi içinde güç dengesi mekanizması oluşturmadığı için Atina'nın güçlenmesine ve zenginleşmesine hizmet edecek bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Atina'nın söz konusu politikasına Sparta'nın karşı çıkmasıyla M.Ö 431'de 30 yıl süren Peloponnesos Savaşları yaşanmış, ardından site devletlerinde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar iç savaflara yol açmış, M.Ö 339'da Makedonya buraları istila edince de iç savaflar sona ermiştir. Makedonya, fethettiği alandaki istikrarın yeni bir birlik oluşturulması ile düzeleceği anlayışıyla "Helen Birliği'nin" kurulmasını sağlamış ve Helen olmayanların öteki olarak tanımlanmasına hizmet eden politikaları yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

Roma İmparatorluğu, Avrupa'yı bir iç göl haline getirmiş ve uzun süre elinde tutarak etkisi altında bırakmıştır. Roma elinde bulundurduğu geniş coğrafya parçasını uzun bir süre yönetmiş ve kurmuş olduğu sistemlerle önemli bir aktör olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun elinde tuttuğu bu coğrafyada tek dil, tek para ve tek hukuk sistemi kullanarak bir birliktelik oluşturduğu söylenebilir. Burada özellikle Roma Hukukundan ve Roma vatandaşlığından bahsetmek gerekir. "Bireysel ve toplumsal alanların yanı sıra uluslar arası ilişkileri de kapsayan Roma Hukuku, Halk Meclisi, Senato, İmparator ve hukukçular arasında yasama ve yargı erklerini bağdaştıran bir mekanizma sağlaması bakımından önemlidir. Hukuka bağlı yönetim Roma'yı ve Roma vatandaşlarını ifade etmekte, bunun dışındaki toplumlar ise "öteki" sayılmaktadır."⁴ Dedeoğlu eserinde AB'nin saç ayaklarından biri olan "Avrupa Vatandaşlığı" kavramının Roma Vatandaşlığına dayandığını ve benzer biçimde bu vatandaşlığın hukuk kuralları ile somutlaşmış değerler sistemini ifade ettiğini ileri sürmektedir.

Batı Roma'nın 476 yılında yıkılması sonrasında Avrupa'da Latin ve Germen hükümlanlığı başladı. Bu dönemdeki önemli gelişmelerden biriside Hıristiyanlığın Avrupa'nın ortak dini haline gelmiş olmasıdır. Charlemagne [Şarlman] kendisinden önceki devlet adamlarından farklı olarak kilise ile işbirliği yapmıştır. Müslümanların 711'de İspanyayı ele geçirecek kadar Güneyden Batı'ya yayılmalarının da etkisiyle MS 800'de Papa 3. Leon'un Charlamagne'ı imparatorluk tacını giymeye ikna

⁴ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Dünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 20

etti.⁵ Kutsal Roma-Germen imparatoru ilan edilen Charlemagne Avrupa'yı büyük ölçüde denetimi altına aldı ve ilk kez Avrupalı olmayı bütünleşmeye ideolojik bir temel sağlamak için kullandı. İleriki dönemde Charlemagne için "Rex Pater Europae" (Avrupa'nın Babası) tabiri kullanılacaktır. Hıristiyanlığın kök salmasıyla, Avrupa "Hıristiyanlar topluluğu" biçimine dönüştü. 12. yüz yıla kadar yapılan 150 haçlı seferi Avrupa'nın ortak tehdit altında birleşmesini sağlamıştır.

1.1.2 18. Yüzyıla Kadar Birlik Düşüncesi

14. Yüzyıla kadar Avrupa sözcüğü hiç kullanılmadı. Bu dönemde "Birlik"ten anlaşılan Hıristiyan devletlerin birliğiydi. 13. Yüzyılda şair Dante böyle bir birlikten söz ediyordu.⁶ İtalyan düşünür Dante Alighieri'nin "De Monarchia" (Monarşi 1310-1313) adlı eseri bu açıdan önemlidir. Çünkü Dante eski Roma İmparatorluğu benzeri bir örgütlenme ile uluslararası barışın sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Evrensel bir monarşi kurulmasını önermiş ve bu monarşinin başında Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun bulunmasını ve diğer hükümdarların ona bağlanmasını savunmuştur. Dante, Roma İmparatorluğu'nu Avrupa'nın kültürel bütünlüğüne olan katkıları açısından önemsemiştir. "Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Avrupa'nın karşılaştığı pek çok sorunun temelini Avrupa'da Birlik sağlanamamasına bağlayan Dante, Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasını bu nedenle desteklemiştir."⁷ Kısaca Dante'ye göre farklı kanunlarla yönetilen devletler tek bir monarşinin altında birleşmeli ve birleşenler içinde tek bir hukuk sistemi olmalıydı. Bu görüş daha sonraki yılları da etkileyecektir.

Bu dönemde ayrıca Habsburg hanedanlığından bahsetmek gerekir. "Cebelitarık'tan Macaristan'a, Sicilya'dan Amsterdam'a uzanan toprakların oluşturduğu ve büyüklük yönünden yedi yüzyıl geride kalan Charlemagne döneminden bu yana, Avrupa'da görülenlerin hepsini geçen bir ağ kurmak üzere Habsburglar gerçekleştirdiler. Avusturya kökenli olan Habsburg hükümdarları, "Kutsal Roma İmparatoru" ünvanına sahiptiler ki bu unvan, orta çağlardan itibaren güç ve anlam

⁵ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Dünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 20

⁶ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

⁷ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 62

kaybına uğramış olmakla birlikte, Avrupa sorununa ilişkin olarak etkinlik göstermek isteyen hükümdarlar için çok önemliydi.⁸

13. yüz yıl düşünürlerinden Aquiniumlu St. Thomas (1225–1274) hukukun yasalar hiyerarşisi bütünü olduğu toplumsal hareketlerin ancak “ortak iyilik” (ortak çıkar da olabilir) adına olursa başarılı olabileceği ve toplumda farklı kesimler arasında ortak çıkar oluşturulmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Beril Dedeoğlu bu dönemde belirtilen birleşme düşüncesinin ekonomik alandan çok siyasal anlam taşıdığını belirtir. Michael Florinsky, ortaçağdan itibaren Avrupa bütünleşme sürecindeki temel düşüncenin, uluslararası uyuşmazlıkları ortadan kaldıracak bir düzeneğin oluşturulması ile barışın korunması olduğunu ileri sürmüştür. Greko-Latin özellikler, siyasal ve felsefi anlamda bütünleşmeye bir temel oluşturduğu gibi, bu düşüncenin geliştiği diğer dönemlere de damgasını vurmuştur. Önceleri kilise, ardından laiklik bir bütünleşme aracı olarak işlerlik kazanmış, Saint Pierre, Bentham gibi isimlerin silahsızlanma önerileri de benzer bir rol oynamıştır. Burada belirtmek gerekir ki bu dönemlerde "birlik" siyasal anlamda ele alınır bir kavram özelliği taşımaktadır.”⁹

1324’ de Marsilius Padua’nın “Barış Savunucusu” adlı çalışmasında papalıktan bağımsız güçlü devletlerin birleşerek bir dünya devleti oluşturulmasından bahsedilmiştir. Bu yüz yılda üzerinde durulması gereken kişi Normandiya’lı bir avukat olan ve Fransa Kralına danışmanlık yapan Pierre Dubois’dır. Dubois’in 1306’daki "De Recuperatione Terre Sancte” (Kutsal Toprakların Geri Alınması) başlıklı eseri Avrupa bütünleşmesi düşünce gelişiminin dönüm noktalarından birisi olduğu kabul edilmektedir. Kitabında Kudüs’ün geri alınmasından bahsetmiş olsa da bu amaca ulaşabilmek için gidilecek olan yolları göstermiş ve gösterdiği yollar ile Avrupa Bütünleşmesine işaret etmiştir. O’na göre Avrupa’daki iç savaşlar ülkeleri zayıflatmakta ve tehditlere açık hale getirmekte, bu nedenle bir örgütlenme gerekmektedir. Söz konusu örgüt monarşiye değil, bağımsız yargıçlardan oluşan uluslararası bir mahkemeye dayanması ve bu mahkemenin Hıristiyan Cumhuriyetler Konfederasyonu’nun içinde yer alması gerektiğini, Konfederasyon Genel Kurulunun ise ülkelerin daimi temsilcisi olan prenslerden kurulması gerektiği fikrini öne sürmüştü.¹⁰

Orta Çağda Avrupa için birleştirici etkiye haiz ana öge, Hıristiyanlık dini ve

⁸ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 44

⁹ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 62

¹⁰ Beril DEDEOĞLU “Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi”, Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 24

bunun temsilcisi olan Papalık olmakla birlikte, o devrin siyasi üniteleri olan dükalıklar, prenslikler ve kale kentler bütünüyle papaların denetiminde değildi. Ancak şu da vurgulanmalıdır ki, tüm yerel yöneticilerin Papa'nın temsilcisi oldukları kabul ediliyordu ve bu (Hıristiyan) yöneticiler Avrupa'da Manga Civitas Christiana'yı (büyük Hıristiyan vatandaşları) oluşturuyorlardı.¹¹ Bu dönem içerisinde kilise sadece din işleriyle değil dünyevi işlerle de ilgilendi. Kilise devletlerin kendisine asker sağlamasında, para toplanmasında ve kralların atanmasında etkili oldu. Kilisenin bu uygulaması zamanla hem halkta hem de devlet yöneticilerinde hoşnutsuzluğa yol açtı. Dinde yenilenme ve Hıristiyanlığı yeniden tanımlama olan Reformasyon hareketleri başladı. Reformasyon hareketleri evrenin merkezine tanrının yerine insanı koymuş eski Yunan ve Roma kültürünün özelliklerini taşımıştır. Rönesans ve Reformasyon sürecinde uhrevi iktidarın yerine yavaş yavaş dünyevi iktidarın geçmesi ve ulusal monarşilerin güç kazanmasıyla Avrupalılık fikri yeniden yükselişe geçti. Rönesans döneminin de bütünleşmenin düşünce sistemine ve hareketine etkileri olmuştur. Bu dönemden sonra bir din birliğinde asla bahsedilemeyecektir. Rönesans ve Reformasyon hareketleri öncesi Ortodoksluğun dışlanması, daha sonraki dönemlerde Protestanların ortaya çıkması ve İngiltere gibi devletlerin Vatikan'dan bağımsız kendi ülkelerine ait kiliseleri kurması dinsel ayrılığı arttırmış ve zamanın Avrupa Devletleri uzun yıllar sürecek din savaşları arasında kendilerini bulmuşlardır.

15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'yı zorlaması ve Bizans ile simgelenen Doğu-Batı sınırının İstanbul'un fethi ile Osmanlı ile yer değiştirmesi Avrupa'da büyük bir korkuya yol açmış ve 1459 yılında Bohemya Kralı George Podebrad ile Papa II. Pius Avrupa'ya birleşme çağrısında bulunmuş, Kral Podebrad 1463'de bir kitap yayınlamıştır. İstanbul'un geri alınması için önce kendi aralarında anlaşmazlıkları çözecek bir barış ağı oluşturmaları ve güçlerini birleştirmelerinden bahsetmiştir. Ayrıca kitap da somut olarak bir model ortaya konmuştur. Bu modele göre tasarlanan "Avrupa Konfederasyonu" 5 yılda bir yeniden seçilecek kişilerden kurulu, düzenli olarak toplanan ve oyçokluğu ile karar alan bir meclis, kral ya da prenslerden kurulu bir konsey ve bir tür adalet divanından oluşmaktaydı. Polonya ve Macaristan tarafından onaylanan bu yapı Fransa Kralı XI. Louis tarafından reddedilmiştir. Bu model işleyiş olarak günümüz AB modeline oldukça benzemektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda da Avrupa bütünleşmelerinde itici unsurlardan birisi Osmanlı

¹¹ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 43

İmparatorluğu olmuştur.1518 de Papa X. Leo ile Kardinal Wolsey'in imzaladıkları Evrensel Barış Anlaşması, 1587'deki François de la Noue'nun "Siyasi ve Askeri Söylevi" de Hıristiyanları Osmanlıya karşı birleşmeye çağıran bir bildiri olmuştur.¹²

Karlık'a göre Avrupa'da bir birlik yaratma düşüncesi bu kıtada milli devletlerin ortaya çıkmasıyla eş zamanlıdır: Kıta Avrupa'sındaki ülkelerin kendi aralarındaki savaş sonucunda imzalanan barış antlaşmalarında, Avrupa'da bir "birlik" veya "federasyon" kurma düşüncesi gündeme gelmiştir.¹³ "Fransa Kralı IV. Henry (1533-1610) ve büyük ölçüde Bakanı Sully'e ithaf edilen 'Grand Design' doğruluğu kabul edilmemekle birlikte rivayete göre bu plan ayrılmış krallıkları, prenslikleri (ve dinleride hristiyanlıkla bir araya getirerek) bir 'Great Republic' of Europa (Avrupa'nın Büyük Cumhuriyeti) için bir araya getirerek barış içinde yaşamayı içeriyordu.¹⁴ Sully Avrupa'da güçler dengesini sağlayacak 66 üyeli bir Avrupa Senatosu öneriyordu ki, bu senatoda Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı sayılmadıkları için yer almıyordu. Amacı büyük ölçüde Osmanlıların Avrupa'dan çıkarılması olan bu senato aynı zamanda serbest ticaretin sürdürülmesine de katkı sağlamak amacıyla bir araya gelen devletlerin paralarının ağırlık ve madeni değerlerinin eşitlenmesini önermişti.¹⁵

17.Yüzyılda Emeric Cruce, "Le Nouvel Cynee" (Söylevler) (1623) adlı eserinde ise daha önceki tarih dönemlerinde görüldüğü gibi uluslararası anlaşmazlıkların barışçı çözümünü öne çıkaran siyasal bir bütünleşme modeli önermiştir. Öneride, günümüz bütünleşmesine katkıda bulunan ve günümüzdekilere benzer yönleri bulunan önemli bir nokta vardır. Bu, bütün Avrupa hükümdarlarının elçilerinden oluşan bir sürekli "meclis" in tarafsız bir kentte, örneğin Venedik'te oluşturulması ve devletlerin anlaşmazlıklarını bu meclise getirmeleri önerisidir. 1625 yılında Hollandalı hukukçu Hugo Grotius'un De Jure Pacis et Belli" (Savaş ve Barış Hukuku) kitabında devletlerin de aynen vatandaşlar gibi hukuka bağlı olması gerektiğini ileri sürmüştür. Aynı dönemlerde, söz konusu öneriyi daha da somutlaştıran Duc de Sully olmuş ve "Anılar" (1638) adlı eserinde yine Avrupa'da barışı ve düzeni sağlama amacına yönelik olarak bir federasyon önermiştir. Bu federasyon kapsamına Avrupalı olmayan Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya

¹² Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 25-28

¹³ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 1

¹⁴ William NICOLL /Trevor C SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, Great Britain 1990, s. 2

¹⁵ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 29

alınmayarak Avrupa bütünleşmesinde bölgesel nitelik öne çıkarılmıştır. Ayrıca federasyonun devlet temsilcileri ile ki bunların sayısı da altmış altı olarak saptanmıştır çalışacağını, bir ortak orduya sahip olacağını ve de bölgesel uyumsuzlukların çözümü için altı alt örgütü bulunacağını ileri sürmüştür. Duc de Sully'ye göre, Avrupa'da tek bir devletin baskın olmasını ya da küçük devletlerin birleşerek tek ve güçlü bir devlet olmasını önlemenin yolu, federasyon oluşturmaktır. Federasyon Hıristiyanlık ile beslenmeli ve ticaret serbestisi esas alınmalıdır.”¹⁶ Piskopos Roxas'ın 1665'deki "Roxas Projesi" ve önce İngiliz sonra Amerikan, büyük bir Kuveykir tarkatının savunucusu olan [17. yy.lın ortalarında kurulan savaşa ve askerliğe karşı, kiliseye gitmeyen Dostlar Derneği üyeleri]¹⁷, pek de popüler olmayan görüşleri yüzünden İngiltere tarafından Avrupa'nın değişik yerlerine göçe zorlanan ve 17. yy savaşlarının yıkımına şahit olan Williem Penn'in (1644-1718) 1693'deki "Avrupa'da Şimdiki ve Gelecekteki Barışa ilişkin Deneme"si- ki bir Avrupa Parlamentosu önermesi açısından çok önemlidir.¹⁸ Bu parlamento her yıl ya da 3 yıl da bir toplanacak kararlar oy çokluğu ve gizli oylama ile alınacak ve dönemin ekonomik bakımdan güçlü ülkelerinin oy ağırlıkları farklı olacaktır. 17. yy.da Avrupa'da askeri ittifak kurarak bütünleşme düşüncelerinden bir örnekte Kuzey Aslanı olarak tanınan İsveçli Gustave Adolphe'tur. Dağınık ve parçalanmış yapıları teşvik eden feodal sistemin savunma alanında da parçalı askeri birlikler getirdiğini ve bunun da daha büyük güçler karşısın da başarılı bir savunma yaratamadığını savunarak bir girişim başlatmış ve sonuçta Avrupa Ordusu adını verdiği 80.000 kişilik çok uluslu bir ordu kurmuştur.¹⁹

1.1.3 II. Dünya Savaşına Kadar Birlik Düşüncesi

18. Yüzyıl'da da John Beller 1710'da yayınladığı "Some Reasons for European State Proposed to The Powers of Europe" adlı çalışmasında her yıl toplanacak bir "Avrupa Kongresi" oluşturulmasını ve her devletin en az bir temsilci göndermesini önermiştir. Kongre'de temsil biçiminin belirlenmesi için Avrupa yüz kanton ya da eyalete ayrılacak ve her biri Avrupa Silahlı Kuvvetleri'ne belli sayıda asker ya da para

¹⁶ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 63

¹⁷ Onur English-Turkish sözlük

¹⁸ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constituonal Law of the European Union, Pearson Education Ltd, Essex England,2002, s. 7

¹⁹ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Dünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 30

tahsis edecektir. Papaz Abbe de Saint Pierre “Avrupa’da Barışı Sürekli Kılma Konusunda Andıç” (1712) adlı çalışmasıyla Hıristiyan devletlerarasında barışı sağlama amacını ortaya koymuştur. Saint-Pierre bu çalışmasında merkezi Utrech’tte (Hollanda) bulunan bir sürekli uluslararası senato kurulmasını, bu senatonun 24 devlet temsilcisinden oluşmasını önermiştir. Senatoda kararlar, sorunun önemine göre oybirliği ya da üçte iki çoğunluk ile alınacak, senato gerektiğinde mahkeme gibi çalışabileceği gibi, emrinde bir de uluslararası ordu bulunacaktır.²⁰ Bu yüz yılda bütünleşmeye dönük bu fikirlerin dışında 1736’da Kardinal Giulio Alberoni’nin “Kalıcı Diet”, 1747’de Johann Micheal von Leon’ın “Avrupada Daimi Barış” ve 1757’de Ange Groudar’ın “Avrupa Kral Temsilcileri Ligi” önerileri gösterilebilir. Avrupa’da ulus-devletler arasında yapılan savaşlar ve imzalanan barışlar sırasında “Avrupa Federasyonu” düşüncesi gelişmiştir. Jeremy Bentham’ın (1748–1804) 1789’da tamamladığı “Kalıcı ve Evrensel Barış Planı” başlıklı çalışma, Avrupa’da kurulacak bir birliğin Avrupa Parlamentosu ve Ortak Ordu’ya dayanması gerektiğini belirterek bütünleşme düşüncesine yenilik getirmiştir.²¹

Alman Filozofu Immanuel Kant (1724–1804) 1795 yılında Zum Ewigen Frieden “Ebedi Barışa Doğru” isimli tezini yayınladı.²² Kant bu eserinde Avrupa’da sürekli barış ortamını sağlayacak ‘Avrupa Birleşik Devletler’ fikrini ortaya attı.²³ Kant’a göre bu federasyona ancak iç yönetimleri halk iradesine dayanan devletler üye olabilecektir.²⁴ Kant görüşlerini krallıklardan daha çok yasal bir sistem içerisine oturtmuştur: Kant kamu yararının garantisi olarak federal bir yapının faziletlerinin ulus-devletlerden daha fazla olacağını tavsiye etmiştir²⁵. Kant’a göre doğanın yapısı savaşmayı gerektirir; ancak insanoğlunun gücü doğanın üstündedir ve kanun yapma gücü savaş durumunu değiştirebilir. Tartışmalar savaşlarla değil, kanunlarla çözülebilir. Bu dönemde Avrupa’da birlik oluşturulması yönündeki en önemli düşünürlerden birisi de Saint Simon olmuştur. Saint Simon (1760–1825) 1814 yılında Agustin Thierry ile birlikte “Avrupa Toplumunun Yeniden Örgütlenmesi” yayınladı. Bu eserde Avrupa Birleşik Devletleri projesi ileri sürmüştür. Penn ve Kant’ın aksine devletlerin değil insanların yer

²⁰ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 64

²¹ Beril DEDEOĞLU “Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi”, Dünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 30

²² William NICOLL / Trevor C.SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 2

²³ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

²⁴ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 64

²⁵ Micheal O’NEILL, The Politics of European Integration, Routledge, London England, 1996 s. 7

aldığı, kendi devletlerinden bağımsız ve devletlerarasındaki anlaşmazlıkları halledebilecek güçte bir parlamento kurulmasını önermiştir.²⁶ Saint Simon ayrıca eserinde birlik-devlet modelinin Fransız-İngiliz ittifakı ile sağlanabileceğini, Almanya'nın bu birliğin dışında tutulmasını, fakat isteyen diğer devletlerin bu birliğe katılmalarının olanaklı kılınmasını savunmuştur. Beynelminel görüşüyle bir başka Fransız Proudhon, Avrupa'nın yapay ve tehlikeli bir şekilde özerk ve milliyetçi devletlere ayrılmakta olduğunu görmüş ve bunu önlemek için federal bir çözüm önermiştir.²⁷

Proudhon bu fikirleri 1863 yılında yayınladığı “Federatif İlkeler Üzerine” başlıklı eserinde değinmiş ve bütünleşmenin otoriter iktidar dediği Devlet ya da Kilise güdümüyle değil aileler, cemaatler gibi toplumsal kesimlerin birbirine karşılık gelen ortak beklentileri çerçevesinde şekillenmesi gerektiğini öne sürmüştür. 1815’de Çar I. Aleksandır’ın Hıristiyan Devletleri Birliği önerisi, 1823’de Napolyon’un kıtayı Fransız egemenliğinde birleştirmeye çalışması ve buna da “Avrupa Ailesi” dediği konfederasyonu biçmesi, 1826’da Theodore Jouffroy’un Avrupa ulusları’nın “tek”leşmeye başladığını söylemesi, 1839 yılında yayınlanan “Kayıp Düşler” eserinde Balzac’ın Avrupa Federasyonu’nun çok yakın olduğunu söylemesi, 1840’da William Ladd’in diplomatik ve hukuk komiteleri bulunan bir Avrupa Milletler Cemiyeti önermesi ve 1842’de William Jay ile 1847’de Alfred Lord Tennyson’un benzer biçimde Avrupa’da birlik kurulması projelerini de 19. yüzyıl bütünleşme fikirleri arasında sayabiliriz. Tam bu dönemlerde İtalyan Birliğinin düşün ve daha çok eylem adamlarından Guiseppe Mazini (1805–1872) ve Giuseppe Garibaldi bir İtalyan birliği kurulması için çalışmış ve Mazini 1849’da yayınladığı “Halkların Kutsal İttifakı” adlı eserinde Birleşik Avrupa beklentisini ortaya koymuş ve ardından “Genç Avrupa” hareketini başlatmıştır. Bir hukukçu olan Johann Caspar Bluntschli, 1878’de yayınladığı “Devletler Federasyonu Olarak Avrupa” başlıklı çalışması ile Avrupa Devletler Cemiyetini önermiş, temel organ olarak da, güvenlik ile temel politikaların belirlenmesi bakımından tam yetkili olan, üye devletlerden kurulu Federal Konseyi göstermiştir.²⁸

18. yüzyılın ortalarından, 19.yüzyıla dek, Avrupa’da barışı sağlayacak 30 kadar

²⁶ William NICOLL/Trevor C.SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 2

²⁷ Micheal O’NEILL, The Politics of European Integration, Routledge, London England, 1996, s. 7

²⁸ Beril DEDEOĞLU “Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi”, Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 33-34

birlik önerisi ileri sürülmüştür. Ancak bundan sonraki dönemlerde birlik fikri coğrafi keşifler neticesinde tüm dünya birliği için düşünölmeye başlanmıştır. Örneğın Hofhei'in 1796'da ileri sürdüğü fikre göre, Avrupa federasyon modeli gelişir ise dünyadaki diğere devletler bunu örnek alabileceklerdir. Krause'un 1814'deki Avrupa federasyonu önerisi, Almanya liderliğinde gelişecek ve diğere kıtalardaki benzer federasyonlarla birleşecek tek bir Dünya federasyonunun parçası olunması biçimindedir. 1843'de ilk kez toplanan Dünya Barış Kongresi'nin 1849'daki toplantısında bu hareketin temel amacı "Avrupa Birliği" olarak açıklanmıştır. Bir yandan Avrupa'da kalıcı barış düzeni ifadelenirken bir yanda da bütünleşmenin alacağı siyasal biçim ve ekonomik boyut öne çıkmaya başlamıştır.²⁹

Sanayi devrimiyle birlikte, ulus-devletlerin kendi iç pazarları ürünlerin satılması için yetersiz hale gelmesi ve ucuz hammadde arayışları iktisadi liberalizme yol açtı. Bu dönemde, siyasal değil, ticari engellemelerin olmadığı, serbest ticarete dayanan ekonomik birlik düşüncesi taraftar topladı. "Avrupa'da büyüyen üretim için gümrük tarifelerinin indirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla Fransa ile İngiltere, bir ticaret antlaşması imzalayarak bu konudaki ilk adımı atmışlardır. Fakat araya Fransız devriminin girmesi, antlaşmanın işlemesine engel olmuştur. 1819'da Prusya'da Maassen Tarifesi'nin kabulüyle ilk kez iç ticari engeller kaldırıldı.³⁰ 1834'de 38 prensliğe ayrılmış Alman devletleri arasında Zollverein (gümrük birliği) kuruldu. Bu birlik 1871 yılına kadar sürdü ve bütünleşme boyutuna yeni anlamlar kazandırmıştır. Hatta Avrupa Birliği modelinin bu birliği örnek olarak kurulduğu söylenebilir. İkinci bölümde daha detaylı olarak anlatılacak olmakla birlikte 38 prenslik arasında bir malı bir yerden bir yere nakletmek çok külfetli hale gelmişti. Almanya'nın bir ucundan diğere bir tarafa mal nakliyatı sırasında o mal en az 10 prenslikten geçmekte ve her prenslik bu mala gümrük koyarak nakledilecek malın fiyatını oldukça arttırmakta idi. Bunun önüne geçilebilmesi için 38 prenslik arasında gümrükler sıfırlandı.1871'de Bismarc'ın gerçekleştirdiği Alman siyasal birliğinin tamamında Maassen tarifeleri uygulanmaya konmuştur. 1862 Fransız-Prusya Ticaret Antlaşmasıyla sağlanan gümrük indirimleri Zollverein alanına da yayılmıştır.³¹

²⁹ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 65

³⁰ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

³¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 1

19. yüz yılda bütünleşme adına sayılabilecek en önemli adımlardan birisi de Fransa'nın Avrupa'daki gücünü dengelemek amacıyla 1814'de Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere arasında 20 yıl boyunca bozulmayacak bir ittifak öngörülmesidir. Avrupa Barışının teminatı olarak imzalanan Chaumont Antlaşması, aynı yılın Eylül ayında başlayıp Haziran 1815'de biten Viyana Kongresi'nin öncülü olmuştur. 9 Haziran 1815 tarihli nihai belge dördü yukarıda bahsedilen 8 devlet tarafından imzalanmıştır. Viyana Kongresi 1818 Aix-la-Chapelle antlaşmasıyla Avrupa Ahengi Sistemi adı verilen güç dengesi döneminin ortaya çıkmasını sağlamış, devletlerin düzenli toplantılarla işbirliğini yapmasını sağlamış ve en önemlisi de büyük güçlerin çıkarları uyduğunda bir araya gelebileceklerini göstermiş olmasıdır. Viyana Konferansının başlattığı konferanslar dönemi, 1820 ile 1821'de Avusturya ve 1822'de Fransa'da örnekleri bulunabilecek Monarşiler Avrupası'nı savunanlar ile uluslar arası polis gücünden söz edenlerin konferanslarıyla sürmüş, 1830'da Belçika'nın bağımsızlığını öngören Londra Konferansı, 1856'da Osmanlı Devleti'ni de Avrupa Ahengine dahil eden Paris Konferansı, 1878 ve 1885'de Balkanlar sorununu ele alan Berlin Konferansı ve 1889 ve 1907 La Haye Konferansları ile somutlaşarak uluslar arası örgütlenmenin yolunu açmıştır.³²

Bu dönemin önceki dönemlerden farkı ekonomik birlik fikrinin gelişmiş olmasıdır. "David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlük (maliyet) Kuramı" ile olmuştur. Bu kuram, kısaca uluslararası işbölümünün yararlarını açıklamakta ve bunun için de serbest dış ticaret rejimini zorunlu kabul etmektedir. Bununla birlikte, daha önce 19. yüzyılda J.S.Mill, Bright ve Cobden serbest ticaretin refahın yanı sıra barışı da sağlayacak bir ilişki biçimi olduğunu savunmuşlardır"³³. Ancak bu öneriden çok önce Emeric Cruce "Le Nouvel Cynee" (1623) tüm dünya için bir ticaret serbestisi önermişti.³⁴ "Ekonomik bütünleşme yolunda atılan önemli adımlardan bazıları 1871 yılında ayrı para birimine ve para çıkarma yetkisine sahip 33 bankanın bulunduğu Almanya'nın altına dayalı tek bir parayı kabul etmesi, 1838-1870 arasında İtalyan ulusal para birliğinin kurulması ve 1893 de tek para birimine geçilmesi, 1857'de denenen Avusturya-Almanya para birliği girişimi, 1873'deki İskandinav Para Birliği ve

³² Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 35-36

³³ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 62

³⁴ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 28

1826'daki İrlanda-İngiltere para birliği olarak sıralanabilir.”³⁵ Ancak Gümrük birliğinin Avrupa'nın diğer bölgelerine de yaygınlaştırılması için çalışmalar yapıldı. İkili ticaret anlaşmalarında MFN ayrıcalığının tanınmasıyla ticaret bir ölçüde serbestleşti. Fakat, 19. Yüzyıl dengelerinde, kıtasal bir gümrük birliği sağlanamadı. İşte bu dönemde Friedrich List şunların gerçekleştirilmesinin gereğini vurguluyordu.

- a) Ülke endüstrisi tam olarak güçlenmediği sürece, koruyucu gümrük uygulaması
- b) İç pazarın güçlendirilmesi amacıyla endüstrileşmenin teşvik edilmesi ve iş gücünün etkin istihdamı için, göçlerin devletçe yönlendirilmesi,
- c) Endüstriyel ekonominin hür devleti öngörmesi.³⁶

“19. yüzyılın son çeyreğinde Friederich List'in korumacılık fikirlerinden etkilenen Almanya, Fransa ve İtalya gümrüklerini yükseltmişlerdir. 1870-1914 döneminde Avrupa devletleri kendi içlerine kapanmıştır.”³⁷ Bu dönemde korumacılık artmıştır.

Siyasal ünitelerin hanedanlık ve imparatorluklardan oluştuğu onbeş ile ondokuzuncu yüzyıllar arasındaki dönemde Avrupa düzeni, kozmopolit bir görünüm arz ediyordu ve bireyler “siyasal kültür bağları ile birbirlerine bağlanmışlardı. Profesyonel askerler ve diplomatlar, belli bir ulus devleti sınırları içinde kalmaksızın pragmatik bir yaklaşımla hizmet ediyorlardı. Aynı şekilde hanedanlıklar ve imparatorluk aileleri de ulus devletin sınırlarını aşan evlilikler aracılığıyla birbirleri ile kaynaşmışlardı.³⁸ Ancak Fransız Devriminin neticesinde ise siyasi liberalizm “milliyetçilik akımı” başladı. Siyasi liberalizm ve ekonomik liberalizm sonucunda bir ironi oldu. Çok uluslu devletler Osmanlı İmparatorluğu, Rusya gibi parçalanırken Almanya, İtalya gibi devletler birlik kurdu. Fransız Devriminin Avrupa'daki güç dengesi sistemine olumsuz etkisinden ve Fransa'nın yeniden Avrupa'ya hakim olma çabası içine girmesinden sonra, İngiltere'nin de katıldığı “Kutsal İttifak” yoluyla diğer Avrupa ülkelerinin bu birlikteliği 1815-1870 döneminde istikrarlı bir görünüm kazanmıştır. Oluşturulan Avrupa Ahengi, Avrupa monarşilerinin ulusçuluk akımlarına karşı korunmasını amaçlıyordu. Avusturyalı Prens Metternich'in girişimiyle kurulan Avrupa Ahengi Sistemi 1871-1914 döneminin siyasal koşulları içinde etkisini

³⁵ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 65

³⁶ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 72

³⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 2

³⁸ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 44

kaybetmeye başladı.³⁹

Aynı zaman içerisinde milliyetçilik, liberalizm gibi akımlarının yanı sıra Avrupa Birliği düşüncesi de yerini almıştır. Bu yüzyılda Mazzini, Victor Hugo, Rousseau, Henie, Lamartine, Emile de Girardin gibi edebiyatçılar, Michelet, Augustin Thierry gibi tarihçiler, Constantin Pecqueur, Victor Considerant gibi sosyal-reformcu iktisatçılar Avrupa Birliği düşüncesinin gelişmesinde etkili olmuşlardır. Bu dönemde birlik fikrini savunan en önemli düşünürlerden birisi de Victor Hugo'dur. Victor Hugo "Siz Fransızlar, siz İtalyanlar, siz İngilizler, siz tüm kıtanın ulusları, onurunuzdan, niteliklerinizden hiç bir şey kaybetmeden bir gün gelecek yüksek düzeyde bir birlik oluşturacak ve Avrupa 'da kardeşliği kuracaksınız. Bir gün gelecek İngiliz Parlamentosu'nun, Alman Dieti'nin, Fransız İdari Meclisi'nin yerini alacak gerçek ulusal oyların söz konusu olduğu bir senato kurulacak ..."⁴⁰ ve "ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin ister ret edilsin. Birlik fikri hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasılıp kavrulan bir kıtanın bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir."⁴¹ İfadelerini beyan etmiştir. Avrupa Kardeşliğinden ve Avrupa Birleşik Devletlerinden sürekli olarak bahseden Hugo 1867'de "Avrupa Birleşik Devletleri" başlıklı bir dergi çıkararak iyimser ve romantik bir biçimde "Avrupa" beklentisine ait fikirlerini ileri sürmeye devam etmiştir.⁴² İtalyan Carlo Cattaneo fikrini 1980'lerde "subsidiarity" olarak bilinen fikir üzerine kurmuştu. Bu fikre göre hükümetler katmanlar –en alt seviyesinden en üst seviyesine kadar- şeklinde organize olmalıdır. Her katman kendisinin altındaki veya üstündeki katmanlardan daha iyi yerine getirebileceği yetkilere sahip olmalıdır. Bir bakış açısıyla bu uniter bir devletin ademi merkezîyetçi olmasıdır... Buna göre bir Yorkshire'lı rahatlıkla bir Kuzeyli, bir İngiliz, bir Britanyalı, bir Avrupalı ve bir dünya vatandaşı olabilmelidir.⁴³

19. yüzyıl'da Avrupa'daki bütünleşme yaklaşımları göstermektedir ki önce ulusal siyasal birleşme, ardından ulusal parasal birleşme gerçekleştikten sonraki uluslararası birlik hareketinde, öncelikle siyasal ilişkiler öne çıkmıştır. Ancak 19. Yüzyılın son

³⁹ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 49-50

⁴⁰ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 64-66

⁴¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 1

⁴² Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 33

⁴³ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 3

çeyreğinde belirginleşen Fransız-Alman rekabeti, kıtasal birliğin önündeki en önemli engel oldu. I. Dünya Savaşı kıtadaki bölünmeyi daha da derinleştirdi.

1899 ve 1907 yıllarında yapılan Lahey görüşmelerinde barışı sürdürmek için kıtasal işbirliği konusu ortaya kondu; Sonuçta Lahey Delegeleri savaş kurallarını düzenleyip savaş kurallarını daha medeni hale getirmekten öteye geçemedi.⁴⁴ Ancak daha Birinci Dünya Savaşı sürerken, Fransa'nın girişimi ile "Müttefik İktisadi Konferansı" (Allied Economic Conference) toplanmış, savaş ve savaş sonrası ortak ticaret politikaları izlenmesi yolunda kararlar alınmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'sında yeniden örgütlenme girişimlerinin başlatılması gerekliliği üzerinde duran Paul Valery 1919'da "her şey mahvolduysa da tümüyle yitirilmemiştir,... Avrupa geçmişinden gelen uygarlık izlerini unutacak mıdır" diyecekti⁴⁵. Savaş sonrasında oluşturulmuş olan Milletler Cemiyeti, uluslararası amaçlarına ulaşamamakla birlikte, Avrupa'da bütünleşme tartışmalarına bir zemin oluşturmuş, ilk kez Briand Avrupa Birliği için bir Avrupa Konseyi kurulması önerisinde burada bulunmuştur. 7 Eylül 1929 tarihindeki Milletler Cemiyetinin 10. Genel Kurulunda Fransa Başbakanı olan Aristide Briand Alman meslektaşı Gustav Streseman'nın desteklediği Avrupa'nın birleşmesi için taslak bir plan hakkında konuşma yaptı.⁴⁶ Milletler Cemiyeti ile birlikte ele alınabilecek salt siyasal bir Avrupa Birliği formülü fazla ilgi görmemekle birlikte, Avrupa'nın coğrafi-siyasal bir kavram olarak varlığını koruduğunu göstermiştir.

Öte yandan gelişen uluslararası ekonomi, ülkeler arası bütünleşme hareketlerinde ekonomik boyutun önemini artırmaya başlamış, örneğin 1921 yılında Belçika ile Lüksemburg "BLEU" adı ile bilinen ekonomik birliği oluşturarak AT'ye yol açacak süreci başlatmışlardır.⁴⁷ Diğer yandan 1922 yılında Kont Coudenhove Kalergi başkanlığında yürütülen faaliyetler sonucunda "Pan-Avrupa Birliği" kurulmuştur. Kalergi ve Pan-Avrupa (Pan-Europa) Birliği üyeleri, 1924 yılındaki açıklamalarında, savaşları önlemek ve dünyanın diğer devletleri ile rekabet edebilmek için Avrupa'nın konfederasyon ya da birlik biçiminde bütünleşmesini savunmuşlar, 1923 yılında Avrupa

⁴⁴ Micheal O'NEILL, The Politics of European Integration, Routledge, London England, 1996, s. 8

⁴⁵ Beril DEDEOĞLU, "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Dünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 42

⁴⁶ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 4

⁴⁷ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 66

Birleşik Devletleri kurulması çağrısında bulunmuşlardı.⁴⁸ Bütünleşme; gümrük birliği esasına dayanacak, askeri ittifak oluşturacak, bir yüksek adalet divanı bulunacak ve militarizme, komünizme ve korumacılığa karşı faaliyet sürdürecektir.⁴⁹ Bu grubun üyeleri daha sonraki dönemlerde ismi sıkça bahsedilecek olan (örneğin Pompidou savaş sonrası dönemde Fransa Başkanı olmuş, Adenauer Savaş sonrası dönemde Almanya Şansölyesi olmuştur) politikacılar ve entelektüellerden oluşuyordu.⁵⁰

Ama hem bu dönemde, hem de günümüzde Avrupa birliği oluşumunu isimlendirmek kolay olmamaktadır. E.B.Haas, Avrupa işbirliğinin karmaşıklığının, adedi ve değişkenliği fazla olan işlevlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte uluslararası alanda ve buna bağlı olarak Avrupa'da gelişen süreç, giderek hükümetler arası ilişkileri ikinci plana atma eğilimi göstermeye başlamıştır. Klasik konferans ya da devlet ilişkilerinden farklı bir biçimde, uluslararası hizmet vermekle görevli organizmalar ve ortak işletme mantığı gelişmiştir. 17 Mayıs 1930'da, 26 Avrupa devletine dağıtılan Briand Muhtırası, söz konusu gelişmelere örnek durumdadır. Buna göre: Kartellerin, sanayi birliklerinin uluslararası düzeyde sürdürdükleri faaliyetlerin denetlenmesi, gümrüklerin aşamalı olarak kaldırılması, ulaşım ve haberleşme birliğinin sağlanması öngörülmüştür. Bunun ilk tipik örneği ise 1930'da kurulan Uluslararası Ödeme Bankası olmuştur. İki dünya savaşı arasındaki bu türden gelişmeler ve çeşitli bölünmüşlükler Avrupa'da bütünleşme çabalarına yön verecek birçok girişimi de beraberinde getirmiştir.⁵¹

Ancak I.DS sonrasında yükselişe geçen revizyonizmin kıtada istikrarsızlığı körüklemesi İki Savaş arası dönemde, Avrupa'da Birlik kurma girişimlerinin taraftar bulmamasına ve İtalyan Kalergi'nin 1924'teki "Pan-European Union" ve Fransız devlet adamı Briand'ın 1930'da ortaya attığı "Avrupa Federal Birliği" fikrinin sonuçsuz kalmasına yol açmıştır.⁵² 1930'da Eduard Herriot da, "Avrupa" adlı eserinde Avrupa devletlerinin Milletler Cemiyeti içinde, gümrük birliği esasına göre bir konfederasyon

⁴⁸ Müşerref NEHREZOĞLU "Avrupa Topluluğu, AT Türkiye İlişkileri ve Topluluğa Uyum Çalışmalarında İçişleri Bakanlığı", Türk İdare Dergisi, Sayı 386, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.229-230

⁴⁹ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 68

⁵⁰ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Ltd, Essex England,2002, s. 9

⁵¹ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 68

⁵² Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

oluşturmalarını önermiştir.⁵³ Avrupa’da iki savaş arası dönem; güçlenme yarışı, bunalımlar ve ekonomik kriz kavramlarıyla anlatılabilir.⁵⁴

Ancak bu dönemde meydana gelen en önemli gelişmelerden bir tanesi Benelüksdür. Benelüks olarak bilinen ve 18 Temmuz 1932 tarihinde Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan Ouchy sözleşmesi ile yaratılan Benelüks, Batı Avrupa’da yaratılan ilk ekonomik birleşme olması açısından çok önemlidir. Aslında Avrupa Kıtası dünya üzerinde kurulan ekonomik birleşmelerin kaynağı oluşturmakta ve bu Kıtadaki birleşmeler dünya ekonomi tarihinde büyük başarıya ulaşmış bulunmaktadır. Benelüks ismi, Ouchy sözleşmesiyle bir araya gelen üç ülkenin baş harflerinin birleşmesinden oluşmuştur. Sözleşmenin amacı üç ülke arasında tedrici olarak bir gümrük birliği yaratmaktır.⁵⁵ 1 Ekim 1960’da geçerlilik kazanmakla birlikte ekonomik ve siyasal anlam’da üç ülkenin sıkı bir işbirliği geliştirmeleri, Avrupa bütünleşmesine ciddi bir katkı oluşturmuştur.⁵⁶

İkinci Dünya Savaşına kadar olan bölüm incelendiğinde Birlik Düşüncesiyle ilgili olarak şunlar söylenebilir:

- 1) İlk birlik Kısmen yunanlılar tarafından, büyük ölçüde ise Roma İmparatorluğu tarafından askeri yollarla kurulmuştur. Bu yolla bir birlik kurma düşüncesi daha sonra Napolyon ve Hitler tarafından denenmiştir. Napolyon kıtayı Fransız egemenliğinde birleştirmeye çabalamıştı. Hitler ise Avrupa’yı Üçüncü Reich’in diktatörlüğü altına sokmaya çalışmıştı.
- 2) Charlemagne kiliseyide kullanarak ilk siyasal birliği oluşturmuştur.
- 3) Avrupada birlik daha sonra hristiyanlık tarafından sağlanmış ancak Rönesans ve Reform hareketlerinin başlamasıyla din Avrupa’yı birleştirebilecek bir unsur olma özelliğini kaybetmiştir.
- 4) Ekonomik bütünleşme düşünceleri bu günkü anlamıyla ancak 19. yüzyıldan sonra başlamıştır.
- 5) Orta çağ Avrupa’sında ve İki savaş arası dönemde Birlik fikri aydınlar arasında konuşulan bir fikir olmaktan öteye geçememiştir.

⁵³ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 68

⁵⁴ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 53

⁵⁵ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5

⁵⁶ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 75

1.2 Tarihsel Açıdan Türk Toplumunda Polis ve Emniyet Teşkilatı

1.2.1 Polis ve Toplum

Polisin sunmuş olduğu hizmetin devlet adına yapılması ve bu hizmet sunulurken de polisin yapmış olduğu işlem ve hareketlerde muhatabın kişiler, toplum kısaca halk olması polis kavramına meşrutiyetini kimden aldığı sorusunu getirmektedir.

Polisin ortaya çıkışı ile ilgili olarak A. Hamdi Aydın iki farklı teorik yaklaşım ve bunlarla ilgili olarak da üç görüşten bahseder.

a) Muhafazakâr Görüş

Bu görüşe göre, insanların birlikte yaşama ihtiyacı ‘Devletin kuruluşuyla sonuçlanmış ve Devlet ‘halkın güvenliğini sağlama’ görevini üstlenmiştir. Polis, halkın güvenlik ihtiyacını karşılamak için doğmuştur. Yani bu görüşe göre polis Devlet adına halkın güvenliğini sağlar, halka hizmet eder.

b) Radikal Görüş

Polisin kuruluşu, toplumun sosyo-ekonomik ve politik yönden gelişmesi ile ilişkilidir. Örneğin, sanayileşme devriminin başlaması ile suç ve suçlu kavramlarının değişerek farklı bir mücadele tarzını gerektirmesi ve sermayenin (kapital) buna karşı korunması ihtiyacının doğması sonucu profesyonel polis teşkilatı ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre de polis halkı değil, devleti ve onu idare eden seçkinleri, nüfuzluları ve sermaye sahiplerini veya sistemi korumak için doğmuştur. Yani radikal görüşe göre, kapitalizmin ortaya çıkışı ile Devletin ve Devlete veya sisteme hakim olan siyasi ve ekonomik güç sahipleri mevcut statülerini ve varlıklarını korumak amacıyla polis gücünü oluşturmuş ve halende polisin rolü bu merkezdedir. Oysa polisin suç ve suçlulukla mücadele ederek tamamen halka hizmet veren bir kurum olması gerekir.

c) Liberal Görüş

Dikkat edilecek olursa, hangi görüş olursa olsun polisin toplumda sürekli olarak son derece önemli bir yer işgal ettiği görülür. Polis halka hizmet etmek için vardır. Devlet adına bu hizmeti verir. Zaten devlet de halka hizmet vermek üzere halkın kurduğu/kurması gerektiği ve halk tarafından ayakta tutulan/tutulması gereken en büyük toplumsal örgüt olduğundan polis bir anlamda devlete de hizmet etmiş olur.⁵⁷

Türkiye’de kolluk kuvvetlerini inceleyecek olursak sınıflandırmayı şu şekilde

⁵⁷ A.Hamdi AYDIN, Polis Dergisi, 155. Yıl Özel Sayısı, EGM yayınları, Ankara, 2000, s. 35-36

yapabiliriz: Kolluk Kuvvetleri

a) Kamu Kolluk Kuvvetleri

- 1) Genel Kolluk Kuvvetleri: Genel kolluk, genel emniyet ve asayişi, kamu düzenini, genel ahlakı ve huzuru sağlayan ve koruyan ve diğer kanunların verdiği görevleri yapan kuruluşlardan oluşur. Genel kolluk hizmetlerini yerine getiren bu kuruluşlar Polis, Jandarma ve Sahil Güvenlik'tir. Polis Belediye hudutları içinde, Jandarma kırsal alanda ve Sahil Güvenlik ise sahillerde ve göllerde görev ifa eder.
- 2) Özel Kolluk Kuvvetleri: Bu kuvvetler genel kolluk dışında kalan ve hizmet alanları ve yetkileri özel kanunları ile sınırlandırılmış olan kamu kuruluşlarından oluşur. En belirgin örnekleri Belediye Zabıtası, Orman Muhafaza ve Gümrük Muhafaza gibi kuruluşlardır. Bunların genel kolluk kuvvetlerinden farkı, görev alanı, yetki alanı ve bağlı oldukları makam itibariyledir.
- 3) Yardımcı Kolluk: bunlar esas kolluk görevlilerinin bulunmadığı zaman kolluk görevini yerine getiren kişi ve kuruluşlardır. Bilhassa genel kolluk kuvvetlerine yardım fonksiyonunu icra eden bu kamu kolluk kişi ve kuruluşlarının uygulamadaki örnekleri, Çarşı ve Mahalle Bekçileri, Köy Muhtarları, Köy Korucuları, Gemi Kaptanları vs.dir.

b) Özel Kolluk: Bu kolluk türü, ticari amaçlı emniyet hizmeti verilmesi ve ticari kuruluşların güvenlik görevlisi istihdam etmesi veya güvenlik ihtiyacını karşılaması ile ilgilidir. Özel güvenlik kişi ve kuruluşları ikiye ayrılabilir: özel güvenlik sanayi ve özel dedektifler.

c) Gönüllü Kolluk: Bu Kolluk türü, gönüllü olarak polislik yapan ve polise yardımcı olan kişi ve kuruluşları ifade eder. Ücretsiz olarak güvenlik hizmeti vermek demektir. Batı ülkelerinde yasal ve örgütsel olarak var olan bu tür kişi ve kuruluşlar Türkiye'de henüz kurumsallaşmamıştır. Örneğin İngiltere'de tamamen gönüllü olarak polisin yanında bulunan "Special Constabulary" ve bir tür komşuluk müessesesi olup mahallenin güvenliği için kurulan "Neighbourhood Watch" gibi kurumlar mevcuttur.⁵⁸

Polis sadece birey-devlet şeklindeki ilişkilerde değil birey-birey ve birey-toplum ilişkilerinde de hizmet sunmaktadır. Yani polis kişinin fiziki, ruhi bütünlüğünü ve eşyalarını da diğer bireylerin ve toplumun saldırısından da korumakla görevlidir.

⁵⁸ A. Hamdi AYDIN, Polis Meslek Hukuku, Doğu Matbaacılık ve Tic Ltd Şti, Ankara, 1996 s. 15

Güvenlik bireylerin bir arada yaşamasının temel koşullarından biridir. Ülkemizin özellikle 1980'lerden sonra yaşadığı, yaşamaya devam ettiği terör olaylarının sonucunda birçok vatandaşımız sahip oldukları bütün varlıkları olan ev ve arazilerini bırakarak daha güvenli fakat yabancı oldukları hatta çoğu yerde ikinci sınıf vatandaş olarak görüldükleri yerlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Aynı dönemde bazı devlet memurları can güvenlikleri sağlanamadığı\sağlanamadığı iddiasıyla görev yerlerine gitmemiş, görev yerlerine gidenler daha güvenli bir yere dönmek için çareler aramış, geriye dönemeyen bazı memurlar ise çareyi istifa etmekte bulmuşlardır. Bunun dışında özellikle medya yoluyla şahit olduğumuz olay; halkın kendisinin yakaladığı suçlu veya zanlıları linç edilmekten polis kurtarmaktadır. Daha önce çalışmış olduğum asayiş hizmetleri görevlerinde şahit olmuş olduğum olaylardan bir tanesi de polisin müdahale etmek üzere gittiği kavga ve tartışma olaylarında, kişilerin polisi gördükten sonra birbirlerine daha sert bir şekilde müdahale ettikleri veya polis tarafların arasına girdikten sonra hakaretlerin şiddetinin iyice arttığıdır. En kötü olarak adlandırabileceğimiz polis uygulamalarında bile, yaşamın ve yaşamının anarşi içerisinde bulunan sistemlerden daha kolay olduğunu söyleyebiliriz.

Kısacası, toplumun güvenliğe yani polise ihtiyacı vardır; ancak terside geçerli olsa gerek. Yani polis de topluma muhtaç denilebilir. Zira güvenlik hizmetinin veya polisin varolma sebebi, hizmet verilen veya verilecek olan insan ve toplumdur. Toplum yoksa polis de yoktur. Bir başka ifade ile 'önce toplum sonra polis' demek doğru olsa gerek.

1.2.2 Eski Türklerde Polis

Polis, kökeni Latince olan bir kelimedir. Yunanca "Politeia", Latince "Politia" sözlerinden türemiştir. Eski Türkler bugünkü anlamda polis teriminin karşılığı olarak 'Yarkan' terimi kullanılmıştır. Ramsted'e göre 1913 yılında çıkartılan Suci kitabesinde Yarkan sözü, Moğolca'da Polis anlamında kullanılan 'daruğa sözünün aynıdır. D ve Y harflerinin Moğolca ile Türk Dilleri arasında değişmeye uğradığı, bu kelimelerin her ikisinin de Uygur metinlerinde geçtiği, Yarkan teriminin 'polis, dedektif, cellât' olarak çevrildiği, Daruğa teriminin Orta Asya ve Azerbaycan'da 'gece bekçisi', Altınordu zamanında 'polis memuru' olarak kullanıldığı, Daruğa teriminin Moğol istilasından sonra Orta Asya Türkleri arasında kullanılmaya başlandığı Selçuklularda bu terimin kullanılmadığı Karakol sözünün en eski Türk Polis Teşkilatından bu yana kullanıldığı,

bugünkü anlamda polis deyiminin tam karşılığı olarak ‘karakol’ deyiminin ‘Dirlik ve Düzenlik Sağlama’ anlamında kullanıldığı, bu işlerin yürütüldüğü yerlere de ‘Karakolhane’ adının verildiği Peçenek Türklerinin gözetlemek amacıyla yaptıkları kalelerden birinin adının ‘karaku’ olduğu ‘karaku’ kelimesinin de ‘karakol’ gibi gözetlemek anlamına gelen ‘karamak’ köküne dayandığı belirtilmektedir.⁵⁹

Eski Türklerde kamu düzen ve güvenliği işleri ‘Subaşılar’ tarafından yürütülmüştür. Kabile halinde yaşadıkları dönemde Türkler, orduyu sevk ve yönetenlere ‘Subaşı’ adını vermişlerdir. Su; asker, komutan, ordu ve Subaşı; başkomutan anlamında kullanılmıştır. Kabileler birleşip toplum büyüyünce Kağdan ortaya çıkmış, Subaşılar savaşta belli birliklere komuta etmeye başlamış, barışta da buldukları bölgenin güvenliğini sağlamışlardır.

Bilinen en eski Subaşı, 8. asra ait Tonyukok Kitabesinde ismi yazılı olan İnalkağan’dır. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kurucusu Selçuk Bey’de bir subaşıdır. Keza Anadolu Selçuklularında da il merkezlerinde askeri ve mülki işlere bakan komutanlara subaşı denilmiştir. Bunlar buldukları yerlerin kamu düzen ve güvenliğini sağlamışlar, savaş zamanında ise çevrelerindeki ilçe ve köylerin tımarlı sipahilerine komuta etmişlerdir. Subaşı sistemi daha sonra kurulmuş olan Anadolu Beyliklerinde de görülmüştür. Bu dönemde polis olarak adlandırabileceğimiz Subaşlarının askeri teşkilat içerisinde geldiklerini ve askeri özellikler gösterdiklerini söyleyebiliriz.

1.2.3 Osmanlılarda Polis

1) 1299–1453 Dönemi

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla birlikte kurulan Türk Beyliklerinden biri olan Osmanlı Beyliğinde, beyliğin başında bulunan bey hem askeri hem de mülki gücü elinde toplamış tayin ettiği kadı ve komutanlarla ülkesini yürütmüştür. Osman Bey Karahisarı ele geçirdiğinde, kent yönetimini oğlu Orhan Bey’e vermiş ve onun yanına arkadaşı olan Gündüz Alp’i de Subaşı olarak tayin etmiştir. Bu kişi bugünkü anlamda ilk polis amiridir. Subaşılar barış döneminde savaş için gerekli olan askerleri disipline etmek ve eğitmekle birlikte, kentin dirlik ve düzenini de sağlamışlardır. Savaş zamanında ise yetiştirdikleri kıtalara komuta etmişlerdir. Zamanla devlet ve ordu teşkilatı büyüyen Osmanlı Devletinde Padişahlar bütün yetkilerden sorumlu olmuş ve

⁵⁹ 150. Kuruluş Yılı dönümünde Türk Polisi, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara, 1995

ülkeyi halka karşı kendilerini temsil eden vezirlerle yürütmüşlerdir. Sadrazamlar ise güvenlik ile ilgili olarak özel memurlar, ‘tebdil çuhadarları’ kullanmışlardır.

Sadrazamın yanında yer alan subaşılar yasakçı adı verilen askerlerle başkent in dirlik ve düzenini sağlamışlar, 14. asrın ortalarına doğru yasakçıların yanında, gece bekçiliği yapan Asesbaşılar oluşturulmuştur. Fatih Sultan Mehmet’in 1453’te İstanbul’u almasına kadar, Osmanlı Devlet Teşkilatında en büyük komutan veya askeri komutan anlamına gelen subaş uların yönetimindeki askeri birlikler, dış güvenlik yanında aynı zamanda iç güvenliğin sağlanmasıyla da görevlendirilmişlerdir. İstanbul’un fethinden sonra, yeniçeri teşkilatı gelişmiş, askeri komutanlık başka adlarla ifade edilmeye başlanılmış ve subaş ılık yavaş yavaş sadece şehir ve kasabaların dirlik ve düzenine ve hatta belediye imar işlerine bakan kimselerin ünvanı olmuştur. Bu dönemde başkent dışındaki illeri yöneten sancak beyleri emirleri altındaki askerlere buldukları bölgelerin kamu düzeni ve güvenliğini sağlamışlardır.

2) 1453–1826 DÖNEMİ

Yeniçeri teşkilatının gelişerek genişlemesi üzerine İstanbul’un düzen ve güvenliğinin sağlanması işleri başta Yeniçeri olmak üzere Bostancı, Cebeci, Topçu gibi askeri ocaklar ile Kaptan-ı Derya askerlerine intikal etmiş ve İstanbul Yeniçeri Ağası, Bostancıbaşı, Cebeci baş ı, Topçubaşı ve Kaptanpaşa arasında bölgelere ayrılmıştır.

Emniyet Makamları; Sadrazam, Yeniçeri ağası, Falakacı, Cebeci baş ı ve Cebeciler, Kaptanpaşa, Topçubaşı ve Topçular, Bostancıbaşılar, Kadı ve Böcekçi baş ından oluşmuştur. En büyük sorumlu olan Yeniçeri Ağası, suç işleyenleri Falakacılara dövdürmüş ve hapse attirmiştir.

Cebeci baş ı ve Cebeciler; Ayasofya, Kocapaşa ve Ahırkapı taraflarını Kaptanpaşa; Kasımpaşa ve Galata semtinin Topçubaşı ve Topçular; Tophane semti ile Beyoğlu’nun Bostancıbaşı ve Bostancılar; Üsküdar, Eyüp, Kağıthane, Boğaziçi, Kadıköy, Adalar ve Ayestabenos’un kamu düzen ve güvenliğini sağlamışlardır. Böcekçi baş ılar ise suçluları yakalama ve izleme işleri ile uğraşmışlardır. Ayrıca İstanbul’da sadrazam, illerde de valilerin emrinde ‘Baştebdil’ adı verilen İstihbarat şefi çalışmıştır. Bu dönemde Kadılarda polis görevi yapmaya devam etmiş, Sadrazam ve Yeniçeri Ağasından sonra adli, idari ve yerel yönetim işleri yanında İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüp kadılıkları özellikle ahlak zabıtasına ait işlerin yürütülmesinde polis amiri olarak görev yapmışlardır.

Taşrada ise Kapıkulu ve Eyalet askerleri iç düzen ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu tutulmuş, şehir ve kasabalarda Kollukçular, Yasakçılar, Bekçiler, Edirne Şehri ve çevresinde Bostancı Ocağı, Halep ve çevresinde Çöl Beyleri polis hizmeti görmüşlerdir.

3) 1826–1845 Dönemi

Yeniçeri Ocağının 1826 yılında kaldırılmasından sonra, İstanbul’da Asakiri Muntazama-i Hassa (Asakir-i Mansure-i Muhammediye) isimli ve polisiye hizmetleride yapmak üzere yeni bir askeri teşkilat kurulmuş, Serasker denilen bu teşkilatın komutanı, iç güvenliğin sağlanmasına ait Yeniçeri Ağasının yetkilerine sahip olmuştur. Böylece Yeniçeriler ve Yeniçeri Ağası yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ve Serasker geçmiştir. 1826 yılında çıkarılan ‘İhtisap Ağalığı Nizamnamesi’ ile bir İhtisap Nezareti kurulmuş ve bu nezarete çalışanlar, kol gezmek ve güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmişlerdir. 1834 yılında, Anadolu ve Rumeli’nin bazı eyaletlerinde Asakir-i Redife adıyla bir askeri teşkilat kurulmuş ve bu teşkilatın Serasker denilen komutanı keza Yeniçeri Ağasının İç Güvenlik konusundaki yetkilerine sahip olmuştur.

Bu dönemde, gerek başkent İstanbul’da ve kısımlarında gerekse taşrada, polis hizmetleri birbirinden farklı örgütler (örneğin İstanbul’da İhtisap Nezareti ve eyaletlerde Sipahiler) tarafından yürütülmüş, kuvvetlerin emir ve komutasında birlik ve bütünlük sağlanamamıştır. Bu karışıklık 1845 yılına kadar sürmüştür, yurdun her tarafı için aynı yapıda ve fonksiyonel bir polis teşkilatı kurulamamıştır.

4) 1845–1879 Dönemi (Polis Teşkilatının Kuruluşu)

Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra gerek Osmanlı başkentinde ve gerekse illerde iç güvenlik hizmetlerinin birçok makam eskisiyle kıyaslanmayacak ölçüde gelişmesine rağmen güvenlik hizmetlerinin birçok makam ve kişilere bağlı olarak yürütülmesi uygulaması sürmüştür. Örgütlenme açısından ve uygulamadaki bu karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla 10 Nisan 1845’de 12 Rebi-ül-Evvel 1261) İstanbul’da ‘Polis’ adıyla bir teşkilat kurulmuş, yeni kurulan polis teşkilatının görevleri yine aynı tarihte yayınlanan Polis Nizamnamesinde belirtilmiş ve bu durum yabancı elçiliklere de bir yazıyla duyurulmuştur. Ancak Doc. Dr. Ali BİRİNCİ, Polis Bilimleri Dergisinde yayınladığı ‘Türk Emniyet Teşkilatında İlkler’ başlıklı makalesinde ilk teşkilat kanununun ‘Polis Nizamı’ adı altında Sultan Abdülmecit zamanında 11 Rebi-ül Evvel 1261 yılında çıkarıldığını ve bunun da miladi karşılığının 20 Mart 1845 Perşembe olduğunu ve 21 Rebi-ül Evvel 1261 de yani 30 Mart 1845 Pazar günü bir yazı ile

İstanbul'da bulunan konsolosluklara bildirildiğini belirtmiştir. Kısaca 10 Nisan 1962 yılından bu yana kutlanan 'Polis Bayramının' yanlış günde kutlanıldığı anlamına gelmektedir.⁶⁰

Bu güne değin kaynağının ne olduğu bilinmeyen 1845 tarihli 'Polis Nizamnamesinin' kaynağının 12 Messidor an VII (1 Temmuz 1780) tarihli 'Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname' adlı metin temel alınarak hazırlandığı belirtilmiştir.

Polis adıyla ilk kez kurulan ve yabancı elçiliklere de duyurulan 17 maddelik Polis Nizamnamesi ile getirilen yeniliklere rağmen karışıklıklar tümüyle ortadan kaldırılamamış, Başkentte polis hizmeti Yeniçeri Ağası yerine geçen Serasker, İhtisap Ağası ve Polis adını taşıyan bir teşkilat tarafından yürütölmeye başlanmıştır. Taşrada polis hizmeti ise, Sipahiler ve İstanbul'da olduğu gibi memleketin birçok illerinde kurulan Asakir-i Mansure Alaylarına verilmiştir.

1846 yılında yayımlanan bir genelge ile polis hizmetlerinin serasker tarafından yönetilmesinin askerlerin asıl görevlerini aksattığı belirtilerek yalnızca polis hizmetlerini yürötmek üzere ve seraskerlikten bağımsız olarak 'Zaptiye Müdürlüğü', 'Zaptiye Müdür Yardımcılığı' ve polisle ilgili yasaları hazırlamak için 'Zaptiye Meclisi' kurulmuştur. İlk Zaptiye Müşiri ise Hafız Mehmet Paşadır. 1851 yılında bu meclis kaldırılmış ve yerine 'Divan-ı Zaptiye' ve 'Meclis-i Tahkik' kurulmuştur. Böylece hem İstanbul hem de illerin güvenlik işleri Zaptiye Müşiriyetince yürütölmüş ve bu makam, teftiş memurlarıyla ikinci olarak 1867'de kurulmaya girişilen polis teşkilatının bağılı olduğu tek yer olmuştur. Bu dönem 1879 yılına kadar devam etmiştir. Bu yılda Zaptiye Müşiriyeti kaldırılmış ve yerine görevi sadece polis işlerini kapsayan Zaptiye Nezareti kurulmuş, Sadrazam Sait Paşa imzası ile 1879 yılında yayımlanan bir tezkere ile 'İller Jandarma Nizamnamesi' hazırlanıncaya kadar tüm güvenlik hizmetleri Seraskerliğe bırakılmıştır⁶¹. Böylece Polis ve Jandarma bir daha birleşmemek üzere ayrılmışlardır.

5) 1879–1908 Dönemi

⁶⁰ Ali BİRİNCİ "Türk Emniyet Teşkilatında İlkler", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, SFN Ltd, Ankara 1999, s. 10

⁶¹ Mustafa ÇUFALI "Türk Polis Tarihi", Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 23

1876 yılında Tanzimat ve Islahat hareketleri çerçevesinde Avrupa'daki örneklerle göre bir polis teşkilatı kurulmasına 1. Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan hükümet programında yer verilmiş ve 1879 da zaptiye nezareti kurulmuştur. Başlangıçta İstanbul ve Çevresinde teşkilatlanarak güvenlik işlerini yürüten Zaptiye Nezareti daha sonra ülke çapında genişlemiş ve tüm merkez ve taşra polis kuruluşları bu nezaret tarafından tek merkezden yönetilmiştir. Bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğünün görev ve yetkilerini yürütmüş olan Zaptiye Nezareti 1909'da kaldırılmıştır.

1845 yılında kurulan polis teşkilatı 1867 ve 1879 yıllarından sonra 1881, 1886, 1898 ve 1907 yıllarında yapılan düzenlemelerle sürekli gelişmiş ve genişlemiştir. Bu dönemde; 1881'de İstanbul'da düzen ve güvenliği sağlayan Asakir-i Zaptiye teşkilatı kaldırılmış ve yerine Polis Teşkilatı kurulmuştur. Bu merkez kuruluşu İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu Polis Müdürlükleri ve Beşiktaş Polis Memurluğu olarak, dört Polis Dairesi de merkezlere bölünmüştür. Her polis Dairesi bir polis müdürü ile bir başkan ve iki üyeden oluşan bir polis meclisi ve her merkez bir serkomiser tarafından yönetilmiştir. Zamanla polis meclisinin üye ve her daireye bağlı serkomiserlerinin sayısı çoğalmıştır. 1886 yılından sonra, İstanbul Polis Müdürlüğü dışındaki diğer müdürlüklere mutasarrıflık adı verilmiş ve polis müdürüne de mutasarrıf denilmiştir. Aynı yılda ve ayrıca, zaptiye nezaretine bağlı bir baştabibin başkanlığında da bir sağlık dairesi, 1898 yılında da bir sivil polis teşkilatı kurulmuştur.

Taşra teşkilatı, başlangıçta 15 ilde kurulmuş ve her il polis dairesinin başına bir ser komiser verilmiştir. Zaptiye nezaretinin sonu olan 1909 yılına doğru illerin çoğunda polis teşkilatı kurulmuş, bazılarını polis müdürü bazılarını da serkomiserler yönetmişlerdir.

1881 yılında fiilen kurulmuş olan Polis Teşkilatının görev ve yetkilerini belirleyen ilk hukuksal metin 6 Aralık 1896 da 'Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olanların Nizamiye ve Jandarma Asakiri Şahanesiyle, Polis Memurlarının Sureti Hareketine Dair Talimat' adıyla yayınlanmıştır. 16 maddelik talimatta, polisin adli, idari, görevleri ve jandarma ile arasındaki ilişkiler düzenlenmiştir. Bundan sonra 19 Nisan 1907 tarihinde ilk Polis Nizamnamesi yayınlanmıştır. Polis örgütünün ihtiyaçlarını her bakımdan yeterli bir biçimde karşılayan ve 167 maddeden oluşan bu nizamnamenin en belirgin özelliği, içerdiği hükümlerin yabancı etkiler altında kalınmadan hazırlanmasıdır. Daha önce gerek Tanzimat ve gerekse Abdülhamit döneminde yayınlanmış olan metinlerin çoğu, yabancıları tatmin etmek için, yabancı devletlerin yasalarından aktarılmış

hükümleri kapsamaktaydı. Bu nizamnamenin ikinci bir özelliği ise uzun süre başarı ile uygulanmış olmasıdır.

Söz konusu nizamname, polisin idari, adli, siyasi görevlerini merkez ve taşra kuruluşlarını hiyerarşi, polisin Asakir-i Nizamiye ve jandarma ile ilgili ilişkileri, polisin yetkileri, izinde iken görev ve yetkileri polis müfettişlerinin görevleri, polis meclisinin görevleri, polisin seçim ve tayin usulü, polisin cezalandırılması, yargılanması, polisin ödenekleri ve benzeri hususları kapsamaktaydı.

Aynı dönemde bir Polis Okulu Selanik'te açılmıştır. Okul Belçika'dan getirilen iki subayın idaresine verilmiştir. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra bu okul kapatılmıştır.

6) 1909-1918 Dönemi

1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı üzerine Fransız ve Alman Polis Teşkilatları esas alınarak Polis Teşkilatının yeniden organize edilmesi kararlaştırılmış ve 22 Temmuz 1909 yılında çıkarılan 'İstanbul Vilayeti ve Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun' ile 31 Mart ayından sonra artık yaşaması imkansız olan Zaptiye Nezareti kaldırılarak, yerine Dahiliye Nezaretine bağlı ve memlekete şamil polis işlerinin yürütülmesiyle görevli 'Emniyet Umumiye Müdürlüğü' ve İstanbul Vilayetine bağlı bir polis müdüriyeti kurulmuştur. Bu dönemde daha önce kapatılan Selanik'teki polis okulu yerine İstanbul, Yıldız'da polis okulu açılmıştır. Bu okula memleketin her yerinden polisler gönderilince okul amaca cevap veremez hale gelmiştir. İmparatorluk Hükümeti Beyrut, Erzurum, Bağdat, Adana ve Trabzon'da polis okulları açmış ise de, bunlar Birinci Dünya Harbinin çıkmasıyla kapatılmış, sadece İstanbul faaliyetini sürdürmüştür.⁶²

Emniyeti Umumiye Müdüriyeti, 1913 yılına kadar polis işlerini 1907'de çıkarılan polis nizamnamesi hükümlerine göre yürütmüş ve hükümleri İstanbul dahil tüm ülke sathında uygulanmıştır. 9 Aralık 1913 tarihinde, Dâhiliye Nezareti Teşkilat Nizamnamesi çıkarılmış ve bu nizamnamede Emniyeti Umumiye Müdüriyetinin görevi 'Memleketin Emniyet ve İnzibatına taalluk eden her türlü umum ve muemalatı takip ve o bapta muhaberatı idare ve polis teşkilat ve polis mekteplerini idare etmek' olarak belirlenmiştir. Görevleri bu nizamname ile belirlenen Emniyeti Umumiye Müdürlüğü, Ankara'da milli hükümet Emniyeti Umumiyesi kurulana kadar Dâhiliye Nezaretine

⁶² Ali KUYAKSİL "155. Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi", Polis Dergisi, EGM Yayınları, Ankara 2000

bağlı olarak hizmet görmüştür. 1913 tarihli Nizamname ile Dâhiliye Nezaretine bağlanan Emniyeti Umumiye Müdürlüğü, başlangıçta emniyet, memurin ve levazım, muhasebe ve tahrirat şubelerinden oluşmuştur. Daha sonraki tarihlerde bunlara Heyet-i İstihbariye, Polis Müfettişliği, Siyasi ve idari kısımlara bakan iki umum müdür muavini eklenmiştir. Bu kısımlardan siyasi kısım bir müdür yönetiminde 6 şube ile umumi ve hususi kalemler, her şubenin kadrosu ise bir müdür, iki yardımcı ve gerektiği kadar memurdan oluşmuştur. İdari kısım, muhasebe, memurin ve polis mecmua müdürlükleri ile evrak ve levazım memurlukları, memurin ve müstahdemini müteferrikadan meydana gelmiştir.

1915 yılı başlangıcında teşkilat yeniden genişletilerek Seyrüsefer, Ecanip, Takibat-ı Adliye müdürlükleri kurulmuştur. Ayrıca aynı yıl içinde doğrudan Dâhiliye Nezaretine bağlı emniyet müdürlükleri kurulmuş ve bunlar hudut kapıları ile demir yolu durak yerlerinde görev yapmışlardır. Yolcu trenlerinde görevli olan gezici Polis ve Komiserler emniyet müfettişlerine bağlı olarak çalışmışlardır.

Mondros mütarekesi sonucunda Emniyeti Umumiye Müdürlüğü Teşkilatı, Emniyet Umumiye Müdürü, Emniyeti Umumiye Müdür Muavini, Asayiş Seyrüsefer, Ecanip Şubeleri ile Kalem-i Umumi, Kalem-i Hususi Müdüriyetleri, Muhasebe, Memurin, Levazım, Polis Mecmuası, Evrak Müdüriyetleri, Memurin ve Müstahdemini Müteferrikadan oluşmaktaydı. 1911 yılında çıkarılan bir kanunla 1909 yılında yürürlüğe konulan İstanbul Vilayeti ve Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına dair kanunun 4 ve 5. maddeleri değiştirilmiş, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti ile İstanbul Valiliği arasında çıkan sürtüşmeler nedeniyle Başkent'in Polis hizmetlerine ilişkin işleri Emniyeti Umumiye Müdürlüğünden alınmış ve doğrudan Dâhiliye Nezaretine bağlı olarak oluşturulan İstanbul Polis Umum Müdürlüğüne verilmiştir.

21 Mayıs 1913 tarihli Polis Nizamnamesi II. Meşrutiyet Devrinin koşullarına göre ve zamanın ihtiyaçlarına göre hazırlanmış ve bu nizamname ile polisin örgütlenmesi görev ve yetkileri, personelin dereceleri, sınıfları, mesleğe giriş, özlük işleri, soruşturma, yargılama, istifa, tayin, izin, cezalandırma işleri, levazım işleri, polis karakol ve görevleri, polisin kıyafet ve davranış biçimleri yeniden düzenlenmiştir.

II. Meşrutiyetin ilanından Cumhuriyet Hükümetinin kuruluşuna kadar geçen zaman içerisinde ülkenin iç güvenliğine ilişkin hizmetler; Umum Jandarma Kumandanlığı, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti ve İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi tarafından görülmüştür.

Mondros Mütakeresi'nin yapıldığı 30 Ekim 1918 tarihinden, Milli Polis Teşkilatının kurulduğu 24 Haziran 1920 tarihine kadar bütün yurttaki Osmanlı Devletinin Polisi olarak hizmet etmiştir. 24 Haziran 1920 tarihinden, İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesinin kaldırıldığı 24 Şubat 1923 tarihine kadar geçen süre içerisinde polis teşkilatı bölünmüş, birisi merkezi İstanbul'da ve Osmanlı Devletine tabi olarak Kurtuluş Savaşı boyunca gittikçe daralmış bir bölgede ve yalnızca İstanbul'da, diğeri ise merkezi Ankara'da hızla genişlemiş olan bir bölgede İstanbul hariç Misak-ı Milli ile çizilen sınırlar içerisinde faaliyet göstermiştir.

24 Haziran 1920 Milli Hükümetin Emniyeti Umumiye Müdürlüğü kurulmuş, 1 genel müdür, 1 genel müdür yardımcısı ile, emniyet seyri sefer memurinin şubelerinden ve altı kişilik teftiş kurulundan oluşan küçük bir kadro ile çalışmaya başlamıştır. Milli mücadele sırasında polis kadrosu oldukça düşmüş ve bu nedenle 1922 tarih ve 1379 sayılı Bakanlar Kurulu ile, kadroda mürettep üyelerinin noksanlığından dolayı Polis Divanının kurulması mümkün olmayan vilayet ve müstakil livalardan, divan kurulmasına lüzum hasıl oluncaya kadar polisler ile ilgili soruşturma ve cezaların Polis Teşkilatının amiri tarafından ve o yerin en büyük mülkiye memuru tarafından tasdik olunması, en büyük polis amirinin cezalandırmayı gerektiren bir halin görüldüğü takdirde soruşturmanın en büyük mülkiye tarafından yaptırılması ve onun vereceği kararın Emniyet Umumiye Müdürlüğüne onaylanmasından sonra uygulanması kabul olunmuştur.

Kurtuluş Savaşı başarıldıktan sonra İstanbul'u da yönetimi altına alan milli hükümet Osmanlı Devletinin Emniyeti Umumiye Müdüriyetini, İstanbul Polis Müdürlüğü haline dönüştürmüştür. Böylece Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı koşullarının Anadolu'da ortaya çıkardığı ikili polis sistemi teke indirgenmiş ve bütünlük sağlanmıştır. Ankara'da milli hükümetin Emniyeti Umumiyesi Erzurum Milletvekili Durak Bey tarafından 1920'de teşkilatlandırılmaya başlanmış aynı yıl içinde A. Naci Bey 1920 yılında sırasıyla Esat, Nihat, Murat Beyler 1923 yılında Halit Bey Emniyet Genel Müdürlüğü yapmışlardır.

1.2.4 Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet hükümetleri her alanda girişilen kalkınma hareketlerine paralel olarak, memleket içinde güvenlik ve esenliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için.

Emniyet Teşkilatını modern devlet anlayışına uygun bir kuruluş haline getirmek üzere büyük bir çaba içine girmişlerdir.

Cumhuriyet sonrasında Emniyet Teşkilatının kuruluşunu düzenleyen hükümlere, 19 Mayıs 1930 tarihli ve 1624 sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında kanunda rastlamaktayız. Bu kanunun birinci maddesinde, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, Dahiliye Vekaletinin merkez teşkilatı içinde gösterilmekte ve beşinci maddesinde de Umum Müdürlüğünün örgütü belirlenmektedir. Bu maddeye göre, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü:

- a) Memleketin genel güvenlik ve esenliğine ait işleri görmek üzere iki bürodan oluşan Birinci Şube
- b) İdari, Beledi ve Adli işlerle uğraşmak üzere iki bürodan oluşan İkinci Şube
- c) Özlük İşleri, Öğretim, Saymanlık, Donatım İşlerini yürütmek üzere iki bürodan oluşan Üçüncü Şube
- d) Yabancılarla ilgili işlerle uğraşmak üzere üç bürodan oluşan Dördüncü Şube
- e) Zabıtaya ait teknik, istatistik ve yayın işleri ile uğraşan ve iki bürodan oluşan Beşinci Şube
- f) Umum Müdürlüğüne ait Haberleşme İşlerini yürütmek, iş sahiplerinin başvurularını kabul ve sonuçlandırılmasını izlemek için Evrak Bürosu olmak üzere altı birimden meydana gelmektedir.

Kuruluşuna ait mevzuatın tüm olarak yenilenmesi yönünden önemli ilk adım 30 Haziran 1932 tarihli ve 2049 sayılı ‘Polis Teşkilat Kanunu’nun çıkarılması olmuştur. Polis teşkilatının merkez ve taşra kuruluşlarına ait ilkeleri, kadroları ve derecelerini, mesleğe giriş koşullarını, seçme, atama, yükselme ve yer ve görev değiştirme yöntemlerini ve teşkilat içinde görevli kurullar ile disiplin suç ve cezalarını düzenleyen ve 46 maddeden oluşan bu kanun 2 Mayıs 1329 tarihli Polis Nizamnamesinin aykırı hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

Aynı yıl içinde çıkarılan 2050 sayılı ve 1934 yılında çıkarılan 2531 sayılı Kanunlarla, 1624 Sayılı Kanunun Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Kuruluşunu düzenleyen beşinci maddesinde değişiklik yapılarak, o zamana kadar Birinci Şube tarafından görülmekte olan genel güvenlik işlerini yürütecek ayrı bir şube (Altıncı Şube) ve yeni bir hizmet dalı olarak ortaya çıkan hudut işlerini görmek üzere bir şube ‘Yedinci Şube’ kuruluşuna eklenmiştir. Kısa bir süre sonra 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanununun yurdumuzun hızla değişen koşullarının doğurduğu ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı

anlaşıldığından, Avrupa'daki çeşitli ülkelerin polis örgütleri ve polis okulları incelenerek, zamanına göre oldukça iyi sayılabilecek 4 Haziran 1937 tarihli ve 3201 sayılı 'Emniyet Teşkilat Kanunu' yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun o zamana kadar bir kısım hükümleri yürürlükte olan Polis Nizamnamesi, 2049, 2050 ve 2531 sayılı kanunları tamamen yürürlükten kaldırarak, Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez ve Taşra kuruluşlarını bilimsel ve teknik gereklere uygun biçimde ve özel hükümlerle yeniden düzenlemiştir.

4 Temmuz 1934 tarihinde ise, polisin görev ve yetkilerini düzenleyen ve günümüzde de kullanılmaya devam eden 'Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu' çıkarılmış, bu kanunun uygulama şeklini gösteren 'Polis Vazife ve Selahiyet Nizamnamesi' 4 yıl sonra 7 Nisan 1938 tarihinde 2/8501 sayılı bakanlar kurulu kararı ile yürürlüğe konmuştur.

Merkez ve taşra teşkilatını günün şartlarına göre tekrar düzenleyen 3201 sayılı kanunla polis meslek personelinin nitelik yönünden geliştirilmesi amacıyla 1937 yılına kadar sadece polis memurları yetiştiren okulların yanı sıra orta ve yüksek kademe amiri yetiştirmek üzere Ankara'da 6 Kasım 1937 tarihinde Polis Enstitüsü kurulmuştur. Aynı kanunun bazı maddelerini değiştiren 3452 sayılı kanunla da Ankara'da 1938 yılında Polis Koleji açılmıştır.

Ülkenin gelişme süreci içerisinde mevcut kanunların bazı ihtiyaçlara cevap vermediği görülmüş ve bu nedenle de 11 Mayıs 1953 tarihinde 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu çıkarılarak Trafik Polisi kurulmuştur. Bu kanun günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiş 13 Ekim 1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu yürürlüğe girmiştir.

15 Temmuz 1965 tarih ve 654 sayılı 'Toplum Zabıtası Kurulması Hakkında Kanun'la Toplum Zabıtası kurulmuştur. Daha sonra 11 Ağustos 1982 tarih ve 2696 sayılı '3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununa 7 ek Madde Eklenmesine Dair Kanun'la Toplum Zabıtasının yerine Çevik Kuvvet Birimlerinin kuruluşuna geçilmiştir.

2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununda 16 Haziran 1985 tarih ve 3233 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle de Özel Harekat Birimleri kurulmuştur.

07 Ocak 1993 gün ve 93/3961 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Emniyet Genel Müdürlüğü merkez teşkilatına bağlı 'Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı' kurulmuştur.

14 Temmuz 1993 günü Bakanlar Kurulu kararı ile Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatına bağlı Özel Hareket Dairesi Başkanlığı kurulmuştur.

2. BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ ve AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE SÜRECİ

2.1 Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi

2.1.1 Avrupa Kömür Çelik Topluluğuna Doğru

Avrupa Birliği fikri gerçek anlamda hüviyetini 2. Dünya Savaşından sonra bulabilmiştir “Neden? Çünkü bunların [birleşme düşüncelerinin] hepsinde başlıca özellik cebre, şiddete dayanmaları olmuştur. Bunlar, askeri yoldan bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hareketlerdir. Bu girişimler başarısızlığa uğramış, hüsrana uğramıştır ve son girişimin başarısızlığı öylesine acı sonuçlar vermiştir ki, Avrupalı devlet adamları, Avrupalı iş adamları, Avrupalı bürokratlar, Avrupalı karar verici süreçler içinde bulunan kişiler ve düşünürler ve akademisyenler bir araya gelmişler ve bir başka türlü birleşelim, demek ihtiyacını duymuşlardır. Dövüşmeden birleşelim, rızaya müstenit bir birleşme olsun, devamlı olsun demişler ve bunun yolu nedir diye sordukları zaman da, zaten insanoğlunun rızaya müstenit birleşmesi ve bir toplum meydana getirebilmesi için temel araç olan hukuktan başka bir cevap bulunmadığı sonucuna varmışlardır.”⁶³

Avrupa Topluluklarını oluşturan 6 kurucu ülkeden ikisi olan Almanya ve Fransa iki savaş arası dönemden derslerini almış gözüküyorlardı. I. Dünya savaşının ardından Almanya Alsace-Lorraine’i Fransa’ya kaptırmış, Fransa ayrıca Saarland’ı ekonomik olarak kendine bağlamıştı. Fransa ve İngiltere’nin amacı Almanya’nın Avrupa dengesini bozmayacak şekilde zayıflatılmasıydı. Ne var ki, I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da bir Almanya meselesi vardı ve başta istikrarsızlık olmak üzere birçok problemin çözümü buna bağlıydı. Almanya’nın Avrupa’da yerinin neresi olduğu sorunu, o vakit ki güç dengesi nedeniyle açıklığa kavuşturulamamıştı. Oysa Almanya her şeye rağmen potansiyel büyük bir güçtü. Almanya ile uzlaşma politikası yerine Almanya’ya karşı ittifak politikası yürütülüyordu.⁶⁴ Sonuçta Almanya ekonomik kriz, I. dünya savaşından kalma duygular ile aşırı nasyonal sosyalist politikalara yönelmiş ve II. Dünya Savaşını başlatmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Avrupa tarihindeki en büyük yıkımı yaşamıştı.

⁶³ Tuğrul ARAT “Avrupa Toplulukları Hukuku”, Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M.ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 35

⁶⁴ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 53-55

Bundan ders alan Avrupa siyasetçileri özellikle Fransa, Avrupa'da barışın Almanya'yı dışlama veya karşısına alma yolu ile değil Almanya'nın da içinde olduğu projelerin sonucunda olabileceğini anlamışlardı. Birçok siyasi gözlemci gibi Avrupa'da ortaya çıkan vahim durumu iyi gözlemleyen İngiltere Başbakanı Winston Churchill daha 1946 yılında şöyle diyordu: "Bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri kurmak zorundayız."⁶⁵ Churchill 19 Eylül 1946 da Zürih'te yapmış olduğu bu konuşmada ağır işler gören yüz milyonlarca insana hayatı yaşanmaya değer yapan basit sevinç ve umutları yeniden kazandırma amacıyla Avrupa Birleşik Devletleri kurma çağrısında bulunmuştu. Birlik esasta Fransız Alman işbirliğine dayanacak, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu da ayrı bir birlik oluşturacaktı.⁶⁶ Churchill Fulton-Missouri'de Mart 1946 yılında yapmış olduğu Amerika ve İngiltere arasındaki özel ilişkiler hakkında yapmış olduğu konuşmasında, Amerika ile İngiliz Kraliyet Toplulukları arasında daimi savunma antlaşması ve ortak vatandaşlık beklentisini vurgulamıştır. Hemen burada ifade etmek gerekir ki Avrupa Birliği içerisinde özellikle Fransa'nın başını çektiği Anglo Sakson-Anglo Amerikan karşıtı bir hava vardır. Amerika'yı daha fazla Avrupa'nın işlerine karıştırma taraftarı değildirler. Amerika'nın Türkiye'yi Avrupa Birliği konusunda teşvik etmesi ve cesaretlendirmesi de Avrupa'ya İngiltere'nin yanı sıra Türkiye ile müdahale etme isteği olarak görülebilir. Avrupa Birliği her ne kadar büyük bir ekonomik güç olmuş ise de halen Amerikan varlığına muhtaçtır. Amerikanın Türkiye'ye desteği Birlik içerisinde olumlu olduğu kadar olumsuz tepkilere de yol açabilir. "Esasen İngiltere'ye ilişkin olarak kıta Avrupa'sına ait olmayışın getirdiği bir farklılık da gözlenmektedir. Bu Avrupa Topluluğu'na üyelikte de kendini göstermiştir. Bilindiği gibi İngiltere'nin Avrupa Topluluğuna üyeliği daha sonra gerçekleşmiştir."⁶⁷

Ancak Başbakan Churchill daha II. Dünya Savaşı sürerken 21 Ekim 1942 tarihinde, daha zafere giden uzun kara bir yol varken, Dışişleri Sekreteri Anthony Eden'e aşağıdaki notu göndermişti:

"...Eğer Rusya barbarlığı Avrupa'nın kadim kentlerinin kültür ve bağımsızlığını kaplarsa, sınırsız bir felaket olabilir. Bunu şimdi söylemek oldukça zor, inanıyorum ki Avrupa ailesi bir Avrupa Konseyinin altında tek vücut gibi birlikte hareket edecek. Uluslar arasındaki engellerin büyük ölçüde minimize edildiği ve sınırlandırılmamış

⁶⁵ Ali BULAÇ, Avrupa Birliği ve Türkiye, Eylül Yayınları, İstanbul 2001, s. 18

⁶⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 2

⁶⁷ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 58

seyahatin mümkün olduğu bir Avrupa Birleşik Devletlerini ümit ediyorum. Avrupa Ekonomisinin bir bütün olarak çalışıldığını görmeyi istiyorum... Elbette Amerikalılar ile bir çok şekilde ve en büyük şekilde çalışmalıyız, fakat Avrupa bizim öncelikli düşüncemiz olmalıdır... Bu konular üzerinde kolaylıkla tartışılabilirdi. Maalesef Savaş dikkatlerimizde öncelikli yere sahip.”⁶⁸

Avrupa Birliğinin fikir mimarlarından olan Jean Monnet ise daha 1940 yılında Fransa Alman işgaline uğradığında, Fransa ve İngiltere arasında siyasi birliğin kurulması yolunda öneride bulunmuş ancak bu öneri Fransa'nın o dönemki devlet başkanı Charles De Gaulle tarafından kabul edilmemişti.⁶⁹ 1941 yılında İtalya'da hapsedilen olan antifaşist ve pan-europan Altiero Spinelli hür ve birleşmiş Avrupa için bir manifesto (the 'Ventotene Manifesto) yazmıştı.⁷⁰

Daha önce II. Dünya Savaşı'na kadar olan Avrupa Birliği düşüncesi içerisinde bahsetmiş olduğumuz Ouchy sözleşmesi bu dönemde daha da geliştirilmiştir. II. Dünya Savaşı devam ederken 21 Ekim 1943 tarihinde sürgündeki Hollanda ve Belçika hükümetleri, her iki ülkenin paraları arasında sabit bir döviz kurunu öngören bir para antlaşmasını, 5 Eylül 1944 tarihinde ise Gümrük Birliği sözleşmesini imzalamışlardır. Bu sözleşme üç konseyin kurulmasını kabul etmiştir. Bunlar Gümrük Vergileri Yönetim konseyi, Dış Ticaretin Kontrolü Konseyi (1966 da ismi Ekonomik Birlik Konseyi olarak değiştirilmiştir) ve Ticari Anlaşmalar Konseyidir. Daha sonra bu üç konsey için bir sekreteryaya kurulmuştur. Sözleşmenin tarafların parlamentosunda onaylanması zaman aldığı için 1944 Gümrük Birliği Sözleşmesi 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir.⁷¹

Politik başarısızlıklar genellikle ulusal ve uluslararası seviyede radikal değişiklikler için katalizördürler. Son savaşta bu trendin dışında değildir. Avrupa uluslarının milliyetçilik ve yayılma politikalarındaki başarısızlıklar nasyonalizmin atavizmine karşı bir antidot olarak Pan-Avrupa fikrini geliştirmiştir. Avrupa fikri II. Dünya Savaşı sırasında politik görüş olarak daha köklü yer almıştır. Walter Lipgens'in savaş zamanı direncin politik görüşlerinin ana sebeplerinde belirttiği gibi, kıta boyunca

⁶⁸ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 6

⁶⁹ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 55

⁷⁰ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 6

⁷¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 6

direnış hareketi federal arayışlara sebep olmuştur.⁷² Burada bir ironi olarak ortaya Hitler'in birlik dűřüncelerinin babalarından bir tanesi olmasa ve hatta Avrupa'daki en büyük yıkıma sebep olsa bile, birlik için bir katalizör olduğudur. Konuyla ilgili olarak Dick Leonard řunu ifade etmiştir: "Her ne kadar Avrupa Topluluėu liderleri gönüllü olarak Adolf Hitler'i kuruluş babası olarak kabul etmese de, Adolf Hitler Avrupa Toplulukları'nın ana katalizörüdür. Kendinden önce Charlamagne ve Napolyon'un yaptığı gibi, Avrupa Toplulukları'nın orijinal topraklarının hemen hemen tamamını kılıç yoluyla bir araya getirmiş ve bu devletlerin birbirlerinden yayılan özgüvenlerini yıkmıştır."⁷³

II. Dünya Savaşından sonra ulusçuluk özellikle Almanya'da (Batı Almanya) atılması gereken bir yük olarak görölüyordu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ulusçuluğun entegrasyon yada revizyonizm ideolojisi olarak işlevini yitirdiğine tanık oluyoruz. Heinrich August Winkler'e göre bunun üç önemli nedeni vardı: Birincisi ulusçuluğun, Nasyonal Sosyalistlerin kötü bir ün yapmış olmalarından dolayı gözden dűřmesi; ikincisi doğudan gelen komünizm tehdidinin Batı Avrupa'yı birleşmeye teşvik etmesi; üçüncüsü ulusçuluğun ekonomik refaha katkısının olmaması. II. Dünya Savaşından sonra ulusçuluğun önemini yitirmesinin bir dördüncü nedenini Frank Pfetsch, siyasal özgürlüklere verilen değerde görüyor; ona göre siyasal özgürlükler ulusal birlik aracılığıyla tehlikeye dűřmektedir.⁷⁴

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da refahı ve barışı tesis etme ve kalıcı kılma ihtiyacı ile ilgili olarak temelde çok da değişik olmayan farklı görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin

Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR'a göre

- 1) Aynı tarihlerde [1946] Avrupa Kıtası'nda önemli siyasal gelişmeler olmakta ve Doğu Avrupa'yı Nazi işgalinden kurtarmak için Kıta'nın bu yöresinde yer alan ölkelere giren Sovyet orduları, bu ölkelerden kolay kolay çıkmamaktadır. 1948-1949 Berlin ablukası, 1949'daki Çekoslovakya Komünist Darbesi, Romanya ve Bulgaristan başta olmak üzere Sovyetlerin Doğu Avrupa üzerindeki yayılmacı siyasal emelleri Batı Avrupa devletlerini son derece rahatsız etmekte ve "ne zaman sıra bize gelecek?" sorusunu akla getirmektedir.

⁷² Micheal O'NEILL, The Politics of European Integration, Routledge, London England, 1996, s. 9

⁷³ Dick LEONARD, Pocket Guide to the European Community, Basil Blackwell Ltd, London ENGLAND, 1998, s. 3

⁷⁴ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 62

Sovyetlerin Avrupa'nın içlerine doğru olası yürümesi nasıl durdurulacaktır? Savaştan henüz çıkmış, yorgun, bıkkın ve güçsüz Avrupa'nın sonu bilinmeyen bir maceraya atılmaya ve riskler almaya hiç niyeti yoktur. O halde Avrupa Doğu'dan algılamaya başladığı "tehdit"e karşı örgütlenmeli ve her şeyden önce "siyasal güvenliğini" sağlamalıdır.

- 2) Avrupa, savaş sonrasında çaresizliği içinde, başlangıçta büyük sevinç, hatta coşku ile karşıladığı ABD yardımını ve bu dev ülkenin Avrupa Kıtası'nda giderek yoğunlaşan özel sektör yatırımlarını, ilerleyen yıllarda kuşku ile karşılamaya başlar. Kuşku, Avrupa ekonomisinin giderek ABD ekonomisine bağımlı hale geleceğinden kaynaklanmaktadır. Bu dev ekonomideki en ufak sorun Avrupa'yı ilerde felçli duruma getirme şeklindeki "potansiyel tehlike"yi de beraberinde taşımaktadır. 1929 dünya ekonomik krizi ve bu krizin sonuçları henüz unutulmamıştır. Bir benzetmeyle; "ABD ekonomisi öksürse, Avrupa ekonomisi verem olma riskini taşır hale gelmektedir"... O halde küçük de olsa Avrupa ekonomileri mevcut potansiyellerini bir araya getirmeli ve Kıta'ya özgü bir "ortak pazar" kurulmalıdır. Avrupa sermayesi bu pazarda giderek kendini bulacak ve yeni teknolojilerin de devreye girmesiyle, uluslararası düzeye ileride "süper bir ekonomik güç odağı" olarak çıkabilecektir.
- 3) Burada bir önemli faktör üzerinde de durmak gerekir. Bu faktör Avrupa'nın iki düşman kardeşi Almanya ile Fransa'yı bir örgüt içinde bir araya getirerek, onların "kalıcı dostluğu"nu sağlamak ve bu yolla Avrupa'da potansiyel savaş tehlikesini ortadan kaldırmak.⁷⁵

Müşerref NEHROZOĞLU ise biraz daha farklı bir yaklaşım sunar:

- 1) Avrupa'nın, iç ayrılıklar ve savaşlar yüzünden asırlar boyu sahip olduğu Dünya sahnesinin merkezindeki pozisyonunu yitirmiş olması ve kendi zayıflığının farkına varması.
- 2) İki Dünya Savaşının korkunç deneylerinden sonra politik hareketlerin öncü prensibi haline gelen ve «asla tekrarlanmasın» sloganı ile özetlenen askeri çatışmadan kaçınılmasını gerektiren inanç.

⁷⁵ Haluk GÜNUGUR "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 14

- 3) Daha iyi, daha özgür, daha adil ve içinde sosyal ve uluslararası ilişkilerin daha düzenli yürütülebileceği bir dünya için samimi arzu duyulması.⁷⁶

Bu görüşlerin yanı sıra sosyal organizasyon ve bütünleşme teorileri açısından bakıldığında temel iki görüş olan normatif ve fonksiyonel teoriden fonksiyonel teorinin AB'ne daha uygun olduğunu görürüz.

Burada birliğe giden yolda sebep olan nedenleri belirttiğimiz gibi birlik sürecini hızlandıran sebepleri belirtmek gerekir.

1) Avrupa'nın ortak güvenliği

- ✓ 12 Mart 1947'de Truman Doktrini'nin ilanı ile Soğuk Savaşın başladığı belgelendi.
- ✓ Şubat 1948'de Çekoslovakya'da komünistlerin hükümet darbesiyle iktidara gelmesi.
- ✓ Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda Komünist yönetimlerin olması.
- ✓ Sovyetler Birliğinin Comintern'in yerine 1947 yılında Cominform'u kurarak dünya komünist partilerini bir arada toplamak ve Batılı ülkelere karşı bir güç birliği oluşturmak niyetini açığa vurması.⁷⁷
- ✓ 17 Mart 1948'te Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere ve Fransa arasında Brüksel Paktı kuruldu. (Kağıt üstünde Almanya'nın tekrar saldırma ihtimaline karşı ama gerçekte SSCB tehdidine karşı)
- ✓ 1948 yazında SSCB'nin Berlin ablukası.
- ✓ Nisan 1949'da Brüksel Paktı üyeleri ve Norveç, Portekiz, İtalya, İzlanda, ABD ve Kanada'nın katılımıyla NATO kuruldu. "NATO'nun kurulması ise Avrupa'nın ikiye bölünüşünü pekiştirirken, batı bölümünde örgütlenmenin içerik ve biçimlerini de gündeme getirmiştir."⁷⁸

2) Avrupa'nın Ortak Kalkınması

- ✓ 5 Haziran 1947'da ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın Harward'da "Marshall Planı"nı ilan etmesi ve bu yardım planını Avrupa ülkelerinin kaynakları işbirliği içerisinde kullanması şartına bağlaması.⁷⁹

⁷⁶ Müşerref NEHREZOĞLU, Avrupa Topluluğu AT Türkiye İlişkileri ve Topluluğa Uyum Çalışmalarında İçişleri Bakanlığı, Türk İdare Dergisi, Sayı 386, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990 s. 229-230

⁷⁷ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 59-60

⁷⁸ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 68

⁷⁹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990,

George Marshall'ın bu çağrısı üzerine 1947 Paris Konferansında bir araya gelen Avrupa Ülkeleri, çeşitli önerileri tartıştıktan sonra 1948 yılında The Organisation for European Economic Cooperation'ı (OEEC) (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü) [Her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemişse de bu örgüte hemen taraf olur ve ABD yardımını almaya başlar.] kurdular. Yardım programı üç yılda tamamlandı, fakat Batı Avrupa ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini ve serbest ticareti geliştirmek için bir forum olarak devam etti. Daha sonra komünist olmayan sanayisi gelişmiş ülkeleri de içine alarak üye sayısını geliştirdi ve 1961 yılında ismini Organisation for Economic Cooperation and Devolepment (OECD) olarak değiştirdi.⁸⁰ 18 ülkenin katılımıyla kurulan bu örgüt ulusal devletlerarasında işbirliği esasına dayanıyordu ve daha çok İngiltere tarafından temsil edilen geleneksel görüşe uygundu. İngiltere uluslar üstü örgütün her türlüüne karşıydı. Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütü, bu farklı pozisyonun ortaya çıkması ve Avrupa Birliği'nin ileriye dönük gelişimi bakımından tarihsel bir öneme sahiptir.⁸¹

Avrupa Birliği Hareketi Uluslararası İşbirliği Komitesi tarafından Mayıs 1948 yılında gerçekleştirilen Lahey toplantısında federalistler ve pluralistler arasındaki görüş ayrılıkları en açık şekilde buradaki tartışmalarda gerçekleştirilmiştir.⁸² Unionistler [pluralistler] ile federalistler ayırımının açıkça ortaya çıkmasına yol açan toplantı, aslında yeni bir Avrupa oluşturulmasında çok büyük etkiler doğurmuştur. Bunlardan birisi, federalizmin ilkelerinin, yani egemenlik füzyonu ile ortak pazar koşullarının açıklık kazanmasıdır. İkincisi ise, Avrupa'da söz konusu çerçevedeki en üst düzey hareket olan “Avrupa Hareketi Örgütü” nün kurulmasıdır. Plüralist ve bağımsız yapıdaki bu kuruluş Avrupa Birleşik Devletleri'nin oluşturulması yolunda faaliyet göstermiştir. 18 Ekim 1948'de kurulan örgütün en bilinen temsilcileri ise Churchill, L.Blum, H.Spaak ve A.Gaspari'dir.⁸³ Toplantının sonunda kabul edilen “Avrupalılara Mesaj” ile insanların, düşüncenin ve malların serbestçe dolaşabileceği bir Birleşik Avrupa isteği dile getirildi ve İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanışı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kurulması, Avrupa Parlamentosunun kurulması kararlaştırıldı.

s. 7

⁸⁰ Dick LEONARD, Pocket Guide to the European Community, Basil Blackwell Ltd, London ENGLAND, 1998, s. 3

⁸¹ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 77

⁸² Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 30

⁸³ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 68

Savaştan hemen sonra yaşanan bu gelişmeler sırasında Konrad Adenauer'un deyimiyle "Hıristiyan ve hümanist dünya görüşü temelinde" komünist tehlikeye karşı Batı Avrupa'nın birleşmesi sağlanmalıydı

Avrupa Kongresi, Churchill, Paul H. Spaak, Blum ve de Gasparinin onursal başkanlıklarında sürekli bir örgüte dönüştü. Kongrede alınan kararlar Fransa ve Belçika tarafından Brüksel paktına getirildi. Fransa ve Belçika Avrupa Parlamentosunun kurulmasını savunurken İngiltere ulusal egemenlik sınırlarını aştığı gerekçesiyle parlamento fikrine karşı çıktı. Uzlaşma sonucunda 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi (Council of Europe) kuruldu [Türkiye'nin de bu örgüte üye olarak hemen katıldığını görüyoruz.]. İngiltere, İrlanda ve İskandinavya ülkeleri federalist bir deneye girişmek istemediklerinden Konsey hükümetler arası işbirliğinin yapıldığı etkisiz bir Avrupa Formu olarak doğdu ve öyle kaldı.⁸⁴

17 Aralık 1946'da Paris'te aralarında Henri Frenay, Altiero Spinelli, Henry Brugman gibi isimlerin bulunduğu "Federalist'ler Avrupa Birliği" [Bu kuruluş 1959 yılında Avrupa Federalist Hareketi adını almıştır] kurulmuş, Mayıs 1947'de aralarında birlikçiler (unionistes), uluslarüstücüler ve uluslararasıcıların (mondialistler) bulunduğu Avrupa Birliği Hareketi temsilcileri Churchill tarafından İngiltere'ye çağrılmış, bunun hemen ardından da Liege'de Haziran 1947'de Hıristiyan demokrat eğilimlilerin oluşturdukları federalizm yanlısı "Uluslararası Yeni Ekip" kurulmuştur. 1965 yılında Avrupa Hıristiyan Demokrat Birliği adını alan bu oluşumdan hemen sonra, farklı eğilimdeki örgütlenmeler kendini göstermeye başlamış, 3 Haziran'da Montrouge'da "Avrupa Sosyalist Birleşik Devletleri için Hareket" oluşturulmuş, içinde sosyalist sendikacıları barındıran bu hareket 1961 yılına "Avrupa Solu" adını almıştır.⁸⁵

1949 yılında Fransa ile İngiltere arasında ortak savunma ve işbirliği antlaşması "Dunkerque" imzalandı.

1950li yıllarda Avrupa Bütünleşmesine ilişkin çeşitli planlar bulunuyordu:

Farklılık birleşmenin biçim konusunda kendini gösteriyordu ki, burada esas itibariyle üç ayrı görüş ile karşılaşmaktayız. Birincisi, doğu ve batı Avrupa'yı içine alan universalist bir Avrupa Birliği görüşü; ikincisi anayasal düzenlemeye dayalı bir Avrupa Birliği görüşü; üçüncüsü ise Avrupa'da işlevsel anlamda ekonomik ve siyasal koşulların

⁸⁴ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33. dönem ders notu

⁸⁵ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 70-71

oluşturulmasıyla kurulacak bir Avrupa Birliği'ni savunan görüştür.⁸⁶

Avrupa'da birleşmeyle ilgili bu hareketler arasında en çok öne çıkanları şunlardır:

1- Avrupa Federalist Hareketi grubu (İtalyan Altiero Spinelli): Avrupa Kurucu Meclisi tarafından oluşturulacak anayasaya göre kurulacak tam bir siyasi birlik.("federalistler"; ulusal devletler karşı çıktığı için başarısız)

2- La Federation grubu (Fransa merkezli): önce iktisadi birlik, sonra tedrici olarak siyasi birlik.("neo-fonksiyonalistler"; daha çok rağbet gördü)

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken 9 Mayıs 1950 gününde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman Avrupa Topluluklarının temellerinin atıldığı konuşmasını yapmıştı ki, konuşmanın yapıldığı gün 1973 yılından beri Avrupa Toplulukları daha sonrada Avrupa Birliği tarafından "Avrupa Günü" olarak kutlanılmasına karar verilmiştir. Bu nedenle Robert Schuman'ın yapmış olduğu teklifin tam metni aşağıdadır:

"Dünya barışı kendisini tehdit eden orantılı çabalar olmaksızın korunamaz.

Örgütlü ve diri bir Avrupa'nın uygarlığa yapabileceği katkı, barışçıl ilişkilerin korunması ve sürdürülmesi için elzemdir. Birleşik Avrupa için 20 yılı aşkın bir süredir önderlik rolünü üstlenen Fransa, barışa hizmeti daima temel amacı olarak benimsemiştir. Ancak Birleşik Avrupa kurulamamış savaş çıkmıştır.

Avrupa birdenbire ve tek bir plana göre oluşturulamaz. Önce fiili bir dayanışmayı yaratacak olan somut kazanımlarla kurulacaktır. Avrupa uluslarının bir araya gelmeleri, Fransa ile Almanya arasında çok uzun süredir var olan karşıtlığın ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Yapılacak her türlü girişim ilk önce bu iki ülkeyle ilgili olmalıdır.

Fransız Hükümeti bu amacı göz önünde bulundurarak sınırlı fakat belirleyici bir kanoda derhal girişimde bulunulmasını önermektedir.

Fransız Hükümetini önerisi, diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık bir kuruluş çerçevesinde, Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin bir bütün olarak ortak bir yüksek merci altında bir araya getirilmesidir.

Kömür ve çelik üretiminin bu şekilde bir araya getirilmesi Avrupa federasyonunun ilk adımı olarak ekonomik gelişme için gerekli ortak temellerin derhal atılmasını sağlayacak böylece uzun süredir savaş mühimmatı üretimi yapan ve bundan hep zarar gören bölgelerin kaderini değiştirecektir.

Bu şekilde sağlanacak üretim dayanışması, Fransa ile Almanya arasında savaş çıkması ihtimalini düşüncelerden sileceği gibi madden da imkansız kılacaktır. Katılmaya istekli bütün ülkelere açık olacak olan ve nihai olarak tüm üye ülkelere sınai üretimin temel unsurlarını

⁸⁶ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul1998, s. 64

aynı şartlarla sağlayacak olana bu güzlü ve üretken birim ülkelerin iktisadi birleşmesinin gerçek temelini atacaktır.

Böylece, ortak bir ekonomik sistemin oluşturulması için elzem olan çıkar birlikteliği basit ve sürekli bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu uzun yıllardır kanlı savaşların yol açtığı bölünmeler nedeniyle birbirine düşman olan ülkeler arasında daha geniş ve derin bir birlikteliğin mayasını oluşturabilir.

Temel üretimi birleştirilmesi ve kararları Fransa, Almanya ve diğer üye ülkeleri bağlayacak yeni bir yüksek merciin kurulması ile bu öneri barışın korunması için elzem olan Avrupa federasyonunun oluşturulması yönündeki ilk somut temelini atılmasını sağlayacaktır.

Fransa hükümeti belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesini teşvik etmek için aşağıdaki esaslara dayalı olarak müzakereler başlatmaya hazırdır.

Ortak yüksek mercie verilecek görev, en kısa zamanda üretimin modernize edilmesini ve üretim kalitesinin yükseltilmesini; kömürün ve çeliğin Fransız ve Alman pazarları ile diğer üye ülkelerin pazarlarına aynı şartlarla arz edilmesini; diğer ülkelere ihracatın ortaklaşa geliştirilmesini; bu sektörlerde çalışan işçilerin yaşam şartlarının eşit seviyeye getirilmesini ve yükseltilmesini sağlamak olacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için, üye ülkelerin hâlihazırdaki üretimlerinin içinde bulunduğu çok farklı şartlar ve durumlar dikkate alınarak, bir üretim ve yatırım planının uygulanması, fiyatları eşit sermayeye getirmek için dengeleyici mekanizmaların kurulması ve üretimin rasyonelleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla bir yeniden yapılandırma fonunun ihdas edilmesi gibi bazı geçiş dönemi önlemlerinin alınması önerilmektedir. Kömür ve çeliğin üye ülkeler arasındaki dolaşımında her türlü gümrük vergisi derhal kaldırılacak ve bunların farklı nakliye ücretlerinden etkilenmemesi sağlanacaktır. Üretimin en yüksek verimlilikle daha rasyonel dağılımını kendiliğinden sağlayacak şartlar tedricen oluşturulacaktır.

Dağıtım ve ulusal pazarların kullanılması üzerinde kısıtlayıcı uygulamalar getirme ve yüksek kar oranlarını muhafaza etme eğiliminde olan uluslar arası kartellerin aksine, ortak yüksek merci, pazarların birleştirilmesini ve üretimin genişletilmesini temin edecektir.

Yukarıda açıklanan temel ilkeler ve üstlenilen taahhütler devletler arasında imzalanacak ve onaylanmak üzere parlamentolara sunulacak olan antlaşmaların konusunu oluşturacaktır. Bu antlaşmaların uygulanmasına ilişkin ayrıntıları çözüme bağlamak için gerekli müzakereler, mutabakatla tayin edilen bir hakemin yardımıyla yürütülecektir. Bu hakem, varılan anlaşmaların öngörülen ilkelerle uyum içerisinde olup olmadığını belirlemekle sorumlu bulunacak ve müzakerelerin kilitlendiği durumlarda hangi çözümün benimseneceğini kararlaştıracaktır. Uygulamadan sorumlu ortak yüksek merci, Hükümetlerin eşit oranda temsil esasıyla atayacakları bağımsız kişilerden oluşacaktır. Fransa, Almanya ve diğer üye ülkelerde uygulanma gücüne sahip bulunacaktır. Merciiin kararlarına itiraz olanağının sağlanması için uygun görülen önlemler alınacaktır.

Birleşmiş Milletler'in bir temsilcisi merci nezdinde akredite edilecek ve yılda iki defa Birleşmiş Milletler'e rapor verecektir. Bu raporda söz konusu yeni merciiin çalışmaları

hakkında bilgiler yer akacak, özellikle merciin belirli hedeflerini gerçekleştirmedeki başarı seviyeyi belirtilecektir.

Yüksek merciin kurulması işletmelerin mülkiyet yöntemlerini hiçbir şekilde halel getirmeyecektir. Ortak yüksek mercii görevlerini yerine getirirken uluslar arası ruh merciine verilen yetkileri ve Almanya'nın tabi olduğu her türlü yükümlülüğü bunlar yürürlükte kaldığı sürece dikkate alacaktır.”⁸⁷

Bu deklarasyonun önemi; bir ekonomide kömür ve çeliğin hayati birleşenler olmasında ve sadece ülkeler arasındaki işbirlik değil ilk defa taraflardan bağımsız kişilerden oluşan belirli sınırlamaları olsa da tarafları bağlayıcı karar alma yetkisine sahip olan bir Yüksek Otoriteden bahsetmiş olması üzerine kuruludur.⁸⁸

19 Mayıs 1950'de ABD Başkanı Truman “Schuman'ın önerisi yapıcı siyasal bir harekettir. Biz bunu benimsiyoruz.” diyecektir.⁸⁹ Ama Schuman'ın planı başlangıçta tüm Batı Avrupa ülkeleri tarafından hoş karşılanmamış, konfederalistleri ve unionistleri farklı öneriler geliştirmeye itmiştir. Örneğin Schuman'ın açıklamasının hemen ardından Hollanda Dışişleri Bakanı Stikker, ancak global bütünleşme ile ekonomik ilerlemenin sağlanabileceğini savunan bir planı ileri sürmüştür. Bu, Schuman'ın sınırlı alan-sınırlı ülke amacını taşıyan planına bir tür tepki biçimindedir.

Ağustos 1950'de W.Churchill, Avrupa Konseyi Asamblesi'nde ABD ve Kanada ile işbirliği içinde ve demokratik denetim mekanizmasına sahip bir Avrupa ordusu kurulmasını önermiş ve öneri kabul edilmiştir. Bu gelişmenin hemen ardından, Schuman'ın Planı da onaylanmış, ancak koşula bağlanmıştır. Plan'a göre, oluşturulacak örgüt tarım alanını da kapsayacak ve giderek siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda etkili bir kurum olacaktır. Bu koşul, hareketi yavaşlatan özellikler taşımasına rağmen, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) ve günümüz AT'nun oluşumuna ciddi katkılarda bulunmuştur. Avrupa Konseyi Asamblesi önerisi doğrultusunda, Eylül 1950'de Pierre Pfmilin ortak tarım pazarının aşamalı gelişimini konu edinen bir plan hazırlanmıştır. Eylül 1950'de Avrupa Ödemeler Birliği'nin oluşturulmasının hemen ardından da kasım ayında Hollanda Tarım Bakanı Sicco Monsholt, Pfmilin'inkinden daha liberal koşullar ileri süren yeni bir ortak tarım pazarı önerisi geliştirmiştir. 1950 sonuna kadar kömür-çelik, tarım, askeri alanları konu alan ve Avrupa Konseyi

⁸⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 3-5

⁸⁸ Dominic McGOLDRICK, International Relations Law of the European Union, , Longman, Essex ENGLAND, 1997 s. 9

⁸⁹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 49

bünyesinde geliştirilen ilişkiler, bu tarihten sonra farklılaşmaya başlamıştır. Şubat 1951'de Paris'te Avrupa Savunma Birliği Projesi için yapılan toplantının hemen ardından AKÇT'yi kuran Antlaşma Paris'te imzalanmıştır (18 Nisan 1951).⁹⁰

Schuman anlaşmayla ilgili olarak daha sonra şunu yazacaktı: “Asıl amaç ekonomik değil politiktir: Fransız-Alman düşmanlığını bir kere ve tamamen bitirmek.”⁹¹ Almanya ise bu yolla uluslararası camiada prestijini yenilemek ve bazı sınırlandırmaların kaldırılmasını hedeflemişti.

31 Ekim 1951 ve 16 Haziran 1952 tarihleri arasında metinler tarafların yasama organları taraflarınca onaylanmış ve 25 Eylül 1952’de AKÇT doğmuştur. Paris Antlaşmasıyla kurulan AKÇT, antlaşmaya göre 50 yıllık bir süre için kurulmuş ve antlaşma 1.1.2002 tarihinde sona ermiştir. AKÇT resmen kurulunca başkanlığına Jean Monnet atanmıştır. Topluluğun merkezi Lüksemburg olmasına rağmen, Ortak Meclis devamlı olarak Avrupa Konseyi’nin Strazburgda’ki salonunda faaliyetlerini yürütmüştür. 10 Şubat 1953’de çelik için bir ortak pazar kurulmaya başlanmış ve geçiş döneminin 10 Şubat 1958 de son bulmasıyla kömür ve çelik ürünlerine Avrupa’da bir ortak Pazar yaratılmıştır.⁹² Walter Hallstein daha sonra Schuman Deklerasyonu için “Avrupa Birliği için bir çeşit kuruluş sözleşmesidir” diyecektir.⁹³

Uluslararası bütünleşme teorileri açısından bakıldığında AKÇT antlaşmasının federalist ve fonksiyonalist yaklaşımların harmanlanması bir metin olduğunu görürüz. Fakat yapılabirlik ve uzlaşma açısından değerlendirdiğimiz zaman, bunun ne tam federalist Avrupalıların istediği kadar federalist, ne de ulusalcı yaklaşımların önerdikleri kadar hükümetler arası bir örgüt olmadığını söylememiz gerekir.⁹⁴

2.1.2 Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisine Doğru

Bu dönem içerisinde diğer önemli bir gelişme ise Haziran 1950’de Kore savaşının patlak vermesi ve savaşın ilk aşamasının kaybedilerek Amerika’nın bir savaş için ne kadar kötü hazırlandığının görülmesi olmuştur. 1950 de Amerika’da sadece 1

⁹⁰ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 73

⁹¹ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975 s. 30

⁹² Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 7

⁹³ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 10

⁹⁴ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 27

hazır askeri filosu vardı. Avrupa’lı müttefiklerinden vaat ettikleri desteği isteyen Amerika, ayrıca Almanya’nın tekrar silahlanmasını istedi. Bu olay Avrupa’da tansiyonun yükselmesine ve sınırların gerilmesine neden oldu.⁹⁵ Daha Haziran 1949 yılında, Robert Schuman ulusal kongrede şöyle demişti: “Almanya hala bir barış antlaşması yapmadı. Ordusu yok ve olmamalı. Silahları yok ve olmayacak.”. Daha önce belirttiğimiz gibi Churcill’in 11 Ağustos 1950 yılında Beşinci Avrupa Konseyi Asamblesinde yapmış olduğu “Birleşik Avrupa Ordusu” çağrısının ardından Fransa Başbakanı Rene Pleven Amerika’nın Almanya’dan 10 silahlı bölük hazırlaması çağrısını tekrar formüle ederek uluslararası kontrolün olduğu bir “Avrupa Savunma Topluluğu” içerisinde Almanya’nın silahlı küçük birliğinin olması planını ileri sürdü.⁹⁶

Pleven bu planını ilk önce 24 Ekim 1950 yılında Fransız Ulusal Meclisinde ve daha sonra NATO toplantısında dile getirdi. Pleven Planı olarak bilinen ve Avrupa Toplulukları’nın fikir babası olan Jean Monnet tarafından kaleme alınan bu plana göre: Her ülkenin milli ordusu olacak fakat ayrıca bir Avrupa Ordusu kurulacaktı. Fransız Meclisi, de Gaulle’cülerin muhalefetine rağmen bu öneriyi kabul etmiştir. 1951 yılında başlayan uzun ve zorlu görüşmelerden sonra 27 Mayıs 1952 tarihinde AKÇT üyesi 6 ülke, Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Antlaşmasını imzalamışlardır.⁹⁷ İngiltere toplantıya gitmemiş ve antlaşmayı imzalamamıştır. İngiltere bu planı şiddetli bir şekilde destekleyen Amerika’nın başkanı Eisenhower tarafından eleştirilmiştir.⁹⁸

Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması’nın milli meclislerden onaylanması beklenirken, bu antlaşmanın imzalanmasından cesaretle AKÇT’nin 10 Eylül 1952’de yapılan toplantısında “Lüksemburg Kararı” ile Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve İtalya Dışişleri Bakanı Alcide de Gasperi, AKÇT Bakanlar Konseyinden Avrupa Siyasi Topluluğu Antlaşmasının hazırlanmasını istemişlerdir. 15 Mart 1953’te hazırlanan antlaşma tasarısı ortak meclise sunulmuştur. Faaliyete geçmesi Avrupa Savunma Topluluğunun oluşumuna bağlı idi. Çünkü Avrupa Siyasi Topluluğunu kuracak olan metin Avrupa Savunma Topluluğu antlaşmasının 38. maddesine dayanıyordu. Bu yeni Topluluk, Batı Avrupa’da bir “ortak pazar” yaratacaktı. İleride

⁹⁵ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 9

⁹⁶ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 32

⁹⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 7

⁹⁸ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 10

kurulacak olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun benzeri olmakla birlikte, Parlamento ve Konsey'in sahip olduğu yetkiler bakımından önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Avrupa Siyasi Topluluğu'nun biri üye ülkelerin temsilcileri tarafından seçilen alt komisyon ve direkt ülkelerin ulusal parlamentoları tarafından seçilecek üst komisyon olmak üzere iki komisyonu olacaktır. Parlamento yasaların yayımlanmasından, teklifinden ve bütçenin uygulanmasından sorumlu olacaktır. Konsey'in ana görevi "Avrupa İdari Konseyi"nin ve üye ülkelerin uyum içinde çalışmasını sağlamak olmakla birlikte aynı zamanda topluluğun yasalarının uygulanması için gerekli düzenlemeleri teklif etmekle yükümlüdür.⁹⁹

AKÇT üyesi 4 ülke Nisan 1954 yılında Avrupa Savunma Topluluğu antlaşmasını imzaladı, İtalya antlaşmayı imzalamaya çok yakındı. Amerika antlaşmanın imzalanmasına oldukça önem veriyordu. Hatta 14 Aralık 1953'de ABD antlaşmanın imzalanmaması halinde Avrupa politikasını tekrar gözden geçirmekle tehdit etmişti.¹⁰⁰ Radikal bir Gaulle'cu olan Mendes antlaşmanın büyük ölçüde değiştirilmesi için çağrıda bulunduysa da diğer ülkeler bu çağrıya olumsuz cevap verdiler.

Savunma topluluğu antlaşması o günkü olumsuz konjonktüre bağlı olarak ve Fransız Başbakanı Mendes France'ın kötü zamanlaması sonucunda 30 Ağustos 1954 tarihinde Fransız Meclisinden geçmeyince, Avrupa Savunma Topluluğu gerçekleşmemiş ve dolayısıyla Avrupa Siyasi Birliği'nde (ASB) önemini yitirmiştir.¹⁰¹ Fransa Parlamentosu'nun "ulusal bağımsızlığı tehlikeye atacağı" gerekçesiyle reddettiği bu antlaşmaya karşı diğer devletler de Fransa olmadan bir Avrupa Savunması'nın olmayacağı düşüncesiyle tutumlarını değiştirmişlerdir.¹⁰² Avrupa Savunma Topluluğu'nun reddedilmesi Avrupa'nın ilk büyük krizi ve yenilgisi olmakla beraber birçok kişi başarısızlığın Avrupa Bütünleşmesi'nin sonsuza değin bitirdiğine inanmasına yol açmıştı.¹⁰³

Fransa, Avrupa Savunma Topluluğu girişimini reddedince kendini Birleşmiş Avrupa'ya adayan Monnet Yüksek Otorite Başkanlığından istifa ederek Birleşik Avrupa

⁹⁹ Francesco CAPOTORTI - Meinhard HILF - Francis JACOBS C- Jean Paul JACQUE, The European Union Treaty, Oxford University Press, Oxford-England, 1996 s. 3

¹⁰⁰ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 11

¹⁰¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 8

¹⁰² Haluk GÜNUGUR "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 13

¹⁰³ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 12

Devletleri için Eylem Komitesi (BADEK) adlı bir örgütün başına geçti.¹⁰⁴

Antlaşmanın imzalanmaması bir dönüm noktasıdır. Daha sonra ayrıntılı olarak bahsedilecek olmasına rağmen Maastrich antlaşmasıyla 3 sütun üzerine oturtulan Avrupa Birliğinde sadece ilk sütun “Avrupa Toplulukları” sütunu tamamen faaliyettedir. 2. ve 3. sütun olan Adalet-İçişleri ve Savunma sütunları aradan 15 yıl geçmiş olmasına rağmen işlerlik kazanmamıştır. Kısaca birliğin son amacı olan siyasi birliği kurma imkânı elde edilmişken o gün için bu yapılamamıştır. Ve bu gün içinde siyasi birlik konusunda tarafların isteksizliği nedeniyle bir uzlaşma sağlanamamaktadır.

AB’ ye giden hızlı yol bloke edilmiş, ASB’ de AST ile beraber ölmüştü. Artık yeni bir başlangıca ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaçta İngiltere’nin çağrısı üzerine AKÇT üyesi altı ülkenin katılımıyla kurulan Batı Avrupa Birliği (BAB) (The Western European Union)) kurulmasıyla kapatılmaya çalışılmıştır. BAB’ın iki amacı vardı: Birincisi askeri açıdan Avrupa’nın güvenliğini NATO ile işbirliği içerisinde sağlamak, ikincisi siyasal açıdan İngiltere ile AKÇT üyesi altı ülkenin düzenli olarak toplanmasını sağlamak.¹⁰⁵ Federal Almanya’nın NATO ve BAB çerçevesinde silahlandırılması Rusya’nın hoşuna gitmemiş ve 1955 yılında Varşova Paktını kurmuştur.

Aslında BAB 17.03.1948 yılında Brüksel’de Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Antlaşma ile kurulmuştur. Birliğe Brüksel Antlaşması Örgütü de denmiştir. Brüksel antlaşmasının tam ismi “Ekonomik Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Anlaşmasıdır. Paris’te 23.10.1954 tarihinde imzalanan ve 06.05.1955 tarihinde yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile Almanya ve İtalya’nın da birliğe girmesi ile üye sayısı yediye çıkmış ve böylece BAB olmuştur. 14.11.1988 yılında İspanya ve Portekiz, 20.11.1992 de Yunanistan birliğe üye olmuştur. 1984 yılında Roma Bildirisi ile BAB batı kamuoyunda yeniden gündeme gelmiş ve yapısı 1986’da yeniden düzenlenmiştir.

Maastricht Antlaşması AB’nin ayrılmaz bir parçası olan BAB’nin savunma ile ilgili olarak AB’nin karar ve eylemlerini hazırlamak ve uygulamakla görevlendirildiğini açık bir dille belirtmiştir. Maastricht Zirvesi sonrasında AB üyelerine BAB’a üye olmaları çağrısında bulunulmuştur. 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn’da yapılan BAB Başkanlar Konseyi toplantısı sonucunda yayınlanan Petersburg Deklarasyonu’nda

¹⁰⁴ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

¹⁰⁵ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 32

BAB'ne katılmaya davet edilen NATO ve AT üyelerinin üyeliklerinin kapsadığı ilkeler açıklamıştır. BAB'ne üye olabilmek için hem AB hem de NATO üyesi olmak gerekmektedir. Türkiye 20 Kasım 1992'de Roma'da ortaklık belgesini imzaladıktan sonra BAB toplantılarına Norveç ve İzlanda gibi "ortak üye" sıfatıyla katılmaya başlamıştır.¹⁰⁶

Federalist'lerin Soğuk Savaş ve Kore Savaşından sonra AKÇT'yi aşan siyasal birlik arayışları böylece bitmiş oldu. AKÇT'den sonra yaşanan iki başarısız girişim (AST ve ASB) Avrupa siyasi liderlerinde şu kanının giderek yerleşmesine neden olmuştur: "Alt yapı olan ekonomiyi entegre etmeden, üst yapı olan siyasi ve onun uzantısındaki askeri entegrasyon deneyimleri başarısızlığa mahkumdur."¹⁰⁷

Ancak daha 1953 yılında Hollanda Dışişleri Bakanı Beyen, sadece ekonomik alanda ticaret için engellerin kaldırılarak farklı bir bütünleşme türü önermişti.¹⁰⁸ Ticaret sınırlamalarının kaldırılması aynı zamanda OECC'nin de bir amacıydı. Fakat OECC tarifelerin kaldırılmasıyla ilgili olarak çok da özgürlük vermiyordu. İngiltere ve diğerleri Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) anlaşmasıyla düzenlenen tarifeler ve sınırlamalarla ilgili düzenlemeleri göz önünde bulunduruyorlardı. GATT II. Dünya Savaşından sonra dünya ticaretine ivme kazandırılması amacıyla 1947 yılında imzalanan ve temel hedefi başta gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları olmak üzere ticaret engellerinin kaldırılması yoluyla dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlamak olan "General Agreement on Tariffs and Trade" Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasıdır.

Plüralistlerin üstünlüğü bitmiş ve AKÇT daha ümit edilen seviyeye gelmemiştir. Ayrıca Fransız-Alman ilişkileri AST'nun Fransa tarafından veto edilmesiyle zarar görmüş, beklenilen aksine Saarland Halkı yapılan oylamada tercihini Avrupalılaştırmanın aleyhine, Almanya ile birleşme lehinde kullanmışlardı. Avrupa bütünleşmesi nasıl devam edecekti. AKÇT ve taslak olarak kalan AST ve ASB'nin bir model olamayacağı görülmüştü.

Monnet hükümet içindeki etki ve nüfuzunu kullanarak görüşmelerin kaldığı yerden devam etmesi için kişisel görüşmelerde bulundu. AKÇT'ne üye ülkelerin dış

¹⁰⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-10

¹⁰⁷ Haluk GÜNUGUR, "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 13

¹⁰⁸ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 10

işleri bakanlarını 1 Haziran 1955 yılında toplanmaya ikna etti. Kısmen Monnet (BADEK'in) kısmende Benelüks ülkelerinin çalışması sonucu Messina'da toplanan komite çoğunlukla Benelüks ülkelerinin sorununu konuştu. Ancak sonuçta Altı'lar "Avrupa'nın birleşmesine doğru daha ileri adım atılmasının zamanı geldiği ve Onlara göre bu adım her şeyden önce ekonomik alanda atılması" fikrine vardılar.¹⁰⁹ Messina Konferansı Avrupa bütünleşmesi yolunda belki de en tehlikeli geçitti. Ülkeler sadece ekonomik alanda işbirliği yapmanın ulusal egemenliklerine zarar vermediği fikrinde birleşmişlerdi.¹¹⁰ Sonuçta AKÇT üyeleri daha geniş bir Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi kurma kararı aldılar.

Önceliği AAET'na yönlendirdiler. Çünkü ekonomik birleşme uzun ve belirsiz bir süreçte gerçekleşecekti. Ayrıca Avrupa hem fosil yakıtları hem de Ortadoğu petrollerine olan uzaklığı nedeniyle enerji sıkıntısı çekmekte idi. Ayrıca 1956 yılında patlak veren Mısır-İsrail savaşı ve ardından İngilter ve Fransa'nın Süveyş Kanalına müdahale etmesiyle başlayan buhran nedeniyle Avrupa'ya Ortadoğu'dan petrol ikmali önemli ölçüde aksamış ve Avrupa petrole olan bağımlılığını azaltmak için önemli çabalar harcamaya başlamıştı.¹¹¹ Atom enerjisi çekici ve heyecan vericiydi. Avrupa'da sadece Belçika (Kongo'da) uranyum cevherine sahipti. Fakat Avrupa o dönemde atomu işleyebilecek teknolojiye sahip değildi. Devreye tekrar ABD girecekti. 11 Haziran 1955 yılında Penn State Üniversitesi'nde Başkan Eisenhower "Barış için Atom" projesini ilan etti. ABD, Avrupa ile karşılıklı işbirliğine hazırdı ve Belçika ile ikili anlaşma yapıldı. Diğer Avrupa ülkeleri de ABD'nin yardım ve desteğiyle ilgilenmiş ve görüşmeler hazırlanmıştı. ABD Avrupa bütünleşmesine giden yolda bir ümit görmüş ve 30 Mart 1956'da Bonn, Brüksel, Lahey, Paris, Roma ve Lüksemburg büyük elçilerine buldukları ülke dışişleri bakanlarına iletmek üzere "ABD hükümeti ülkelerle birebirden daha çok ortak sorumluluk ve otorite sahibi olan bir ortak toplulukla önemli derecede kaynaklarının çoğunu paylaşabilecek ve daha fazla özgürlük tutumunu benimseyecektir." notasını iletmesini istedi. Ortak Pazar fikri daha az ilgi toplamış ve tartışılmıştı. Altılar Batı Almanya tarafından daha önce önerilen içeride tarifinin olmadığı, dışarıya ise ortak bir tarifinin olduğu bir gümrük istiyorlardı. Altılar bu

¹⁰⁹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 11

¹¹⁰ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 12

¹¹¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 12

sistem içerisinde tarıma da yer vermek istiyorlardı. Tarım hafızalardaki geçmiş canlı kıtlıklardan dolayı oldukça iyi korunmuştu. Tarım ürünlerinin ihracatıyla ilgili “green polls” fikirler tartışılmış fakat başarısızlığa uğramıştı. Alternatif olarak tarımın dahil olmadığı ortak gümrük teklif edildi.¹¹²

1956 yılında ilki, 21 Nisan 1956’da Altılara ikinci raporunu sunan Spaak, raporunda kısaca mevcut ekonomik ritim ve organizasyonla kendisini destekleyemeyeceği ve devam ettiremeyeceğini, ayrıca hiçbir ülkenin atom çağının gereklerini yerine getirecek teknolojik devrim yapmak için gerekli olan temel yatırımlara ve araştırmalara sahip olmadığını belirtmişti.¹¹³ Venedik’te Mayıs 1956’da bir araya gelen AKÇT üyesi dışişleri bakanları Spaak raporlarını görüşmüş ve anlaşma taslakları hazırlanmaya başlanmıştı. Şubat 1957’de devlet ve hükümet başkanlarınca taslak görüşülmüş ve European Economic Community (Avrupa Ekonomik Topluluğu) (AET) ve European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) (AAET) kuran anlaşma 25 Mart 1957’de Roma Antlaşması ile kabul edilmişti. Antlaşmalar 1 Ocak 1958 yılında taraf ülkelerin hükümetlerinin onaylamasından sonra yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması ile Altılar enerji, tarım ve ulaştırma alanlarında ortak Pazar geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Mart 1957 yılında Sovyetler Birliği bu gelişmeler karşısında aleyhte manevrada bulunarak Tüm-Avrupa Ekonomik Antlaşması’nı önermiş, ancak bu teklif hızlı bir şekilde bir kenara atılmıştı.¹¹⁴

AET antlaşmasının daha önsözünde “Avrupa halkları arasında daha sıkı temellerin atılması” amaçlandığına işaret edilmişti.¹¹⁵ AET antlaşması, antlaşma metninde yer alan 248. madde [Madde 248: İşbu Antlaşma süresiz olarak yapılmıştır.] ile süresiz olarak ilan edilmiş ve AKÇT ile Benelüks anlaşmalarını ortadan kaldırmamıştır. Bu çerçevede AET’yi kuran antlaşma kapsamına giren ortak politikalar: ortak tarım politikası, ortak ulaştırma politikası, rekabetin düzenlenmesi politikası, rekabetin düzenlenmesi politikası, genel bir dış ticaret politikası, istihdam ve fiyat uyumu konularında uyumlaştırma, ortaklık uyumunu destek politikası (bu kapsamda Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Sosyal Fonu oluşturulması) ile üretim faktörlerinin

¹¹² William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 13

¹¹³ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 34

¹¹⁴ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 13-17

¹¹⁵ Ton HEUKELS/Niels BLOKKER/Marcel BRUS, The European Union after Amsterdam, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands, 1998, s. 11

serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Bu OECC ile tasarlanan ve tartışılan ticaret serbestisi fikrinden çok öteydi. Krizlerin [bakınız Fouchet I ve Fouchet II planı] bütünleşmeye olan olumlu etkisini kanıtlayacak biçimde AET 1962 yılında, sanayi ürünlerindeki gümrükleri 1957'deki oranların %50 altına çekip gümrük birliğini % 25 oranında sağlamış, Ortak Tarım Politikasını yürürlüğe sokmuş ve yeni organların kurulmasını tartışmaya açarak kuruluş aşamasını (1958-1962) tamamlamıştır.¹¹⁶

Daha önce bahsedilen sıkıntıların ürünü olan ve bütünleşme yolunda önemli bir adım olarak görülen AAET, petrolün Afrika'nın güneyinden dev tankerler ile taşınması ve 1970'li yıllara kadar fiyatlarda önemli artış olmaması nedeniyle AET kadar başarılı olamamıştır.¹¹⁷

İngiltere bu toplulukların dışında kalmıştı. İngiltere, Fransa'nın aksine sıkı bir işbirliğine dayanmayan bir serbest ticaret bölgesi kurulmasını istiyordu ve 1960 yılında Stockholm'de İskandinav ülkeleri, Avusturya, İsviçre ve Portekiz'in katılımıyla European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) (EFTA) kuruldu.¹¹⁸ İngiltere böylece AET karşısında durmak ve bir rakip çıkartmayı amaçlamıştı. Ama bu ileride hem İngiliz, hem ABD, hem de AET politikalarına ters düşüyordu. Ayrıca İngiltere daha sonra ekonomik olarak tecrit edilmekte olduğunu görecekti ve 1961 yılında AET'na tam üyelik için başvuruda bulunacaktı.¹¹⁹

1950'li yıllar, Avrupa bütünleşmesinde neo-fonksiyonel eğilimlerin geliştiği bir dönem olmuştur. Bağımsız devletlerin, önce teknik-ekonomik işlevler üzerindeki egemenliklerini bir merkezi kuruluşa aktarmalarının başarı sağlayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır. Neo-fonksiyonalistler bu açıdan uluslarüstü siyasal bir kurumlaşmayı gerekli görmüşlerdir. Bu sürecin öncelikli aşamaları, gümrük birliği ve ortak pazar yaratılmasıdır. Son aşama ise, daha önce incelendiği gibi, ulusların ortak iradeleri ile benimsenmiş mali, parasal, sosyal planlamaların merkezden yapıldığı bir işbirliği düzeyi olan ekonomik birliktir. Ekonomik bütünleşme bu ileri aşamaya bir kez ulaştı mı, her durumda merkezi bütünleşmiş kuruluş yeni bir devlet benzeri varlık olarak ortaya çıkar ve bu yolla siyasal bütünleşmenin gelişmesi de ciddi bir muhalefete karşılaşmaz." Roma Antlaşması'nın imzalanmasına dek uzanan bu anlayış kısaca

¹¹⁶ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 51

¹¹⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 12

¹¹⁸ S.İbrahim CANPOLAT, Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 78

¹¹⁹ Penelope KENT, Law of the European Union, Pearson Education Ltd., Essex-England, 2003, s. 5

“...Avrupa Toplulukları, iki hareketin, fonksiyonalist ve ideolojik hareketin meyvasıdır...”¹²⁰

2.1.3 Krizler ve Yeni Adımlar Dönemi

1960 yıllar bütünleşme yolunda istikrarsızlık ve kriz yılları olacaktı. AET üyesi ülke başkanları 10-11 Şubat 1961’de Paris’te toplanarak sürekli gelişen bir birlik ve ortak pazar ve politik işbirliğine dayalı yeni bir işlik kurma niyetlerini deklare ettiler. Altılar daha sonra 18 Temmuz 1961’de Bonn Deklarasyonu ile daha sıkı bir işbirliği ve politik birleşmeye hazır olduklarını ilan ettiler.¹²¹ Ancak önemli bir değişiklik vardı. Fransa Devlet Başkanı olan Gaulle, ekonomik birleşmenin politik birleşmeyle sonuçlanacağına inanan Monnet ile aynı fikirleri paylaşmıyordu. 1962’de şöyle diyordu “Şimdi Vatanlar Avrupasından başka bir Avrupa yok ve olmayacak; elbette mitler, hayaller ve debdebeler’in dışında.”¹²² Gaulle’un planı “Vatanlar Avrupası” idi. O hükümetler arası işbirliği ve oybirliğine dayalı, ABD’den bağımsız, Rusya’ya eşit şartlar altında ilişki kuran, Fransa’nın başkanlığında bir Avrupa istiyordu.¹²³

2 Kasım 1961’de Christian Fouchet, Fouchet [Fouchet I] planı olarak bilinen taslak metni AET üyelerine dağıttı. Taslak ortak dışişleri ve savunma politikaları ve kültür, bilim, insan haklarının korunması ve temel haklar alanlarında uluslararası (supranational) değil hükümetler arası işbirliğini amaçlıyordu. AET Parlamentosu taslağı uluslararası olmamakla eleştirmesine rağmen prensip olarak 23 Kasım 1961 de onayladı. Taslak aynı zamanda AET üyesi diğer ülkelerce de incelenmişti. 18 Ocak 1962’de Fouchet Planı gözden geçirilerek [FouchetII] ekonomik alanda işbirliği ve birliği daha fazla güçlendirme konuları eklenerek tekrar gönderilmişti. AET’na üye diğer ülkeler bu taslağı görüşülmeye değer bulmamış ve 25 Ocak 1962’de kendi taslaklarını göndermişlerdi. Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak 1962’de Fouchet Planı’na yönelik eleştirisini şu şekilde söyleyecekti: “Vatanlar Avrupa’sı dar ve yetersiz bir kavram... Avrupa uluslar üstü olacaktır, ya da hiç olmayacaktır”.¹²⁴ Görüşmeler özellikle Fransa, Almanya ve İtalya arasında devam etti. AET üye ülkeleri dışişleri

¹²⁰ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 73

¹²¹ Francesco CAPOTORTI-Meinhard HILF - Francis C JACOBS-Jean Paul JACQUE, The European Union Treaty, Oxford University Press, Oxford-England, 1996 s. 5

¹²² Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 16

¹²³ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 21

¹²⁴ S.İbrahim CANBOLAT, Uluslar üstü Sistem Avrupa Birliği, Alfa Yayınları, 1998, s. 93

bakanları 17 Nisan 1962 de taslak üzerinde anlaşmak için son girişimde bulundular ancak başarısız oldular.¹²⁵

Böylece Avrupa Politik Topluluğu yolunda atılmış olan ikinci adımda başarısızlıkla sonuçlandı. Gariptir ki ilk Avrupa Siyasi Birliği denemesi olan Plene Planı Fransa tarafından, ikinci deneme olan Fouchet Planı ise AET'na üye diğer 5 ülke tarafından veto edildi.

Gauller, AET Komisyon Başkanı olan Walter Hallstein'in bir devlet başkanı gibi davranmasından oldukça rahatsız olmuştur. 1965 ilkbaharında Hallstein'in gazetecilere "Ben bir çeşit devlet başkanı sayılırım" demesine karşılık Gauller, "Topluluk bir devlet değildir" diyerek karşı çıkmış ve Topluluğun diğer devletlere büyükelçi atmasına ve Roma Antlaşmasının birleştirici hükümlerine karşı çıkmıştır.¹²⁶ Ancak 15 Temmuz 1964'te Costa/ENEL kararı ile Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Topluluk hukukunun ulusal hukuka üstünlüğü ilkesini getirdi.¹²⁷

Kriz bu yolla gelmek üzereydi. 31 Mart 1965'de AET Komisyonu paket halinde 3 teklifte bulundu. Bunlar: Common Agricultural Policy (Ortak Tarım Politikası) (OTP) konusunda finansal düzenlemeleri tamamlama, topluluğun ulusal hükümetlerin gelirlerinden vergi olarak bütçe oluşturması ve sonuncusu Avrupa Parlamentosunun yetkilerini arttırarak Topluluk bütçesini kontrol etmesi. Fransa her ne kadar OTP ile ilgilenmekte olsa ve kendisine daha çok pay istemekte olsa da, Gauller ulusal yetkilerin devredilmesine hazır değildi.¹²⁸ Bu öneri üzerinde oldukça tartışıldı. Bu teklifin AET'nin gücünü arttıracığının ve uluslarüstü şekle getireceğinin farkında olan Hallstein beklemediği bir şekilde Fransız direnişiyle karşılaştı. Teklif zamanının çok ötesinde idi. OTP görüşmelerinin yapıldığı ve sona yaklaşıldığı 30 Haziran-1 Temmuz 1965 gecesinde Fransız Dışişleri Bakanı Couve de Murville "Ortaklarının anlaşmalara sadık kalmadığı bir topluluk, topluluk olmaktan uzaktır" diyecek ve bir hafta içerisinde Fransız Daimi Temsilcisinin Paris'e dönmesi emredilecekti. Böylece Fransa'nın 7 ay sürecek "boş sandalye" politikası başlamış oldu. Kararların oy birliği ile alındığı AET felç olmuş ve ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştı. 1965 seçimlerinde ilk turda oyların %44'ünü alan Gauller ikinci turda oyların %55'ini almış ancak "boş sandalye

¹²⁵ Francesco CAPOTORTI -HILF Meinhard-JACOBS Francis C-JACQUE Jean Paul, The European Union Treaty, Oxford University Press, Oxford-England, 1996 s. 6-7

¹²⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 13

¹²⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>. 14.04.2004

¹²⁸ Sionaidh DOUGLAS-SCOTT, Constitutional Law of the European Union, Pearson Education Limited, London-England, 2002, s. 17

politikası'nın sona erdireceğini vaat eden Mitterand oyların %45'ini almıştı.¹²⁹ Fransız halkı görüşmelerin devamından yanaydı. Altılar arasındaki görüşmeler 1966 Ocak ayında tekrar başladı. 28-30 Ocak 1965 tarihleri arasında yapılan görüşmeler ile büyük ölçüde Spaak'ın eseri olan "Lüksemburg Uzlaşısı" kabul edildi ve kriz son buldu.

Bu sırada AKÇT, AAET ve AET kurumlarıyla ilgili bir organizasyon aksaklığı fark edildi. 3 Kurum için tek bir konsey, parlamento ve adalet divanı olmasına karşın 3 ayrı yönetici bulunmaktaydı. AET Parlamentosu ve birkaç üye ülke 3 kurumun tek bir otorite altında birleşmesini önerdiler ve 8 Nisan 1965'de Brüksel'de imzalanan The Fusion Treaty (Füzyon Antlaşması) ile AET, AAET, AKÇT tek bir kurum altında European Communities (Avrupa Toplulukları) (AT) altında birleştirildi.¹³⁰ Füzyon Antlaşması 1 Temmuz 1967 yılında yürürlüğe girmiştir.

Roma Antlaşmasının hedefleri daha sonraki antlaşmalarca geliştirilecek olmakla birlikte: üye ülkeler arasında ekonomik aktivitelerin uyumlaştırılması, dengeli ve sürekli biçimde ilerletilmesi, hayat standardının hızlı bir şekilde iyileştirilmesi ve üye ülkeler arasında daha sıkı sosyal ve ekonomik işbirliği kurulması, iş ve sosyal alanlarda koruma sağlanması, kadın-erkek eşitliği, çevre kalitesinin korunması ve üye ülkeler arasında sosyal ve ekonomik birliktelik kurulması olarak sıralanabilir.¹³¹

60'lı yıllara damgasını vuran diğer olay ise İngiltere Başbakanı Macmillan'ın 31 Temmuz 1961'de AET'ye İngiltere'nin katılmak için başvuracağını açıklamış olmasıdır. Roma antlaşmasının "237. maddesine" göre başvuruda bulunan İngiltere ile AET arasında 10 Ekim 1961'de görüşme müzakereleri başladı Ancak Gaulle yine devreye girecek ve İngiltere'nin üyeliğini engelleyecekti. 2-3 Haziran 1962'de Mcmillan Gaulle'u ziyaret edecek ve İngiltere'nin ABD'den bağımsız olarak AET'ye inandığını söyleyecekti. 18-21 Aralık 1962'de Nassau'da Macmillan ile ABD Başkanı J.F. Kennedy bir araya gelerek nükleer silahlar konusunda bir araya gelerek bir antlaşma imzalamışlar, Fransa'nın nükleer silahlar konusunda çekincelerini bilen Macmillan anlaşmaya Fransa'nın da dahil olmasını istemiş ve bu nedenle anlaşma Fransa'ya İngiltere'ye sunulan aynı şartlarla teklif edilmişti. Ancak Gaulle bunu kabul etmedi ve 14 Ocak 1963 yılında Paris'te tek taraflı olarak yaptığı basın toplantısında

¹²⁹ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 38

¹³⁰ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 25

¹³¹ Penelope KENT, Law of the European Union, Pearson Education Ltd., Essex-England, 2003, s. 4

İngiltere'nin Roma Antlaşması şartlarını uygulamaya niyetli olmadığını açıklayarak İngiltere'nin üyelik başvurusunu sona erdirmiş oldu.¹³²

Gaulle'un İngiltere'nin üyeliğine karşı çıkmasının aslında 3 ana nedeni vardı: Birincisi İngiltere'nin Fransız tarımını olumsuz yönde etkileyebilecek olması; ikincisi AET içindeki dengenin, Bonn-Paris hattından uzaklaşabilecek olması; üçüncüsü ve en önemlisi ABD'nin ileride Anglo-Amerikan ilişkilerinden dolayı Avrupa'yı oldukça etkileyebilecek olması.¹³³ Fransa bu tepkisini 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılarak göstermiştir.

İngiltere'nin başarısızlıkla sonuçlanan ilk girişiminden sonra, AET'na üye olmak için 4 yıl sonra 2 Mayıs 1967'de ikinci defa başvuruda bulunacaklarını açıklamış ve 10 Mayıs 1967'de İngiltere ve İrlanda başvuruda bulunmuştur. İngiltere ve İrlanda'yı 11 Mayıs 1967'de Danimarka ve 21 Temmuz 1967'de Norveç izlemiştir. Gaulle'un bu seferki mazereti İngiltere'nin üyeliğinin topluluğun yapısını değiştirecek olmasıdır ve bunu 27 Kasım 1967'de düzenlediği basın toplantısıyla dile getirerek ikinci başvuruyu da reddetmiştir.

İngiltere'nin başvurusu ancak 1968 yılında Fransa'da patlak veren öğrenci olayları, Rusya'nın Çekoslovakya'yı işgali ve Gaulle'un İngiliz Büyükelçi ile yapmış olduğu gizli görüşmenin [Bu görüşmede Gaulle, İngiliz Elçiye Fransız-İngiliz işbirliği yolu ile Almanya'yı saf dışı etme niyetini söylemiştir] basına yansımaları sonucu Gaulle'un siyasi kişiliği zayıflamış, halk oyuna sunduğu reform programının çoğunluğu sağlayamaması üzerine 28 Nisan 1969'da istifa etmiştir. Gaulle'un yerine İngiltere'nin üyeliğini kabul edeceğini açıklayan George Pompidou gelmiştir.¹³⁴

1-2 Aralık 1969'da Lahey'de yapılan ve bu isimle bilinen zirvede, devlet ve hükümet başkanları, gerçek bir ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması yolunda ilerleme kaydedilmesi ve sosyal politikaların, bu birliğin gerekli kıldığı ölçüde uyumlaştırılması doğrultusundaki niyetlerini ortaya koydular ve Topluluğun genişleme ilkesi konusundaki mutabakatlarını teyit ettiler.

2.1.4 Genişleme ve Bütünleşme Adına Atılan Adımlar

Bu dönem içerisinde

¹³² Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 13

¹³³ Robert J. SHEPHERD, Public Opinion and European Integration, Saxon House, Hants England, 1975, s. 36

¹³⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 14

Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka (1973)

İkinci Genişleme: Yunanistan (1981)

Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz (1986) ile olmuştur.

1970'li yıllar içerisinde AT iki önemli adım daha atacaktır. Bunlar: ekonomik ve mali politikalar ile siyasal bütünleşme yolunda atılan adımlar olmuştur. 6 Mart 1970'de Konsey, bir ekonomik ve parasal birliğin oluşturulmasına yönelik öneriler hazırlamak üzere, Pierre Werner başkanlığında bir uzmanlar komitesini görevlendirdi. Konsey ayrıca, Etienne Davignon başkanlığında ikinci bir uzmanlar komitesine de, siyasi işbirliği konusunda öneriler hazırlama görevini verdi.¹³⁵

1969 yılında ekonomik birlik oluşturmanın parasal birlikten geçeceğini savunan Ekonomik Mali İşler Komiseri Raymond Barre'nin Raporu bu konudaki tartışmaların zeminini oluşturmuş ve ardından yayınlanan Werner Raporu (1970) ekonomik ve parasal koordinasyonun birlikte yürütülmesi yolunda kararların alınmasına yol açmıştır. Bakanlar Konseyinin 1971'de aldığı kararlar doğrultusunda 10 yıl içinde Ekonomik Parasal Birlik oluşturulması ve 3 aşamada tek paraya geçilmesi öngörülmüş olup bunlar: 1971'de döviz kuru birliği (Avrupa Para Yılanı), 1972'de kredi mekanizmaları (Avrupa Para Sistemi) ve 1973'de tam konvertibilite ve tek paraya geçiştir.¹³⁶

Birinci aşamaya Brüksel ve Bale Antlaşmaları imzalanarak ulusal paralar arasındaki dalgalanma marjlarını azaltma ve kurları sabitleştirme amaçlarıyla üye ülke paralarını dolara karşı belli bir aralık içinde dalgalanmaya bırakmışlardır. Üye ülkelerin kendi aralarındaki dalgalanma sınırına “yılan”, ABD önündeki dalgalanma sınırına da “tünel” ve bu genişleştirilmiş marj uygulamasına da “Tüneldeki Yılan” yada “Avrupa Para Yılanı” adı verilmiştir. Ancak ABD Dolarının 1972'de devalüe edilmesi ve İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Almanya'nın paralarını revalue etmesi nedeniyle sistem çökmüş, Fransa sistemi terk etmiş ve ABD Dolarının Topluluk üzerindeki etkileri açıkça görülmüş oldu. İkinci Aşamaya 1978 yılında Giscard d'Estaing ve Helmut Schmit'in Avrupa'da bir para sistemi kurulmasının zorunluluğu hakkında anlaşması üzerine, AT'na üye ülke maliye bakanları 24 Temmuz'da Brüksel'de 16 Ekimde Lüksemburg'da bir araya gelerek Avrupa Para Sistemi'nin (APS) oluşumunu sağlamışlar ve Avrupa Konseyi'nin 4-5 Aralık 1978'de¹³⁷ Brüksel'de yaptığı zirvede,

¹³⁵ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>. 14.02.2004

¹³⁶ Beril DEDEOĞLU “Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi”, Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 51

¹³⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>. 14.02.2004

bir Avrupa Para Birimine (ECU) dayanan APS'nin kurulmasına ve genişleme perspektifinde, kurumsal mekanizmalara getirilecek değişiklikler konusunda görüş oluşturmak üzere bir komitenin toplanmasına karar verildi. 1 Ocak 1979'da yürürlüğe giren APS'nin iki amacı vardı: Birincisi kambiyo sistem ve kurlara müdahale; ikincisi ise ortak paranın kurumsallaştırılmasıdır.¹³⁸ Üçüncü aşamaya ise ancak 1999 yılında Euro ile geçilebilecekti.

Bu aşamalar sırasında 1975'de bölgesel kalkınma politikalarının desteklenmesi amacıyla, 9-10 Aralık 1974'de Paris'te yapılan zirvede FEDER (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu) kurulması onaylanmış ve Konsey tarafından 18 Mart 1975'te Bölgesel Politikalar Komitesi ile birlikte kurulmuş, Ortak Pazar İçin Avrupa Patent (Topluluk patenti) konusundaki Topluluk sözleşmesi 15 Aralık 1975'de imzalanmış, Topluluğun kendi kaynaklarını oluşturması bakımından önemli görülen Sayıştay'ın kurulmasına ilişkin antlaşma 22 Temmuz 1975'de imzalanmış ve gümrük birliği 1977'den itibaren üye ülkeler arasında etkin duruma getirilmiştir.¹³⁹

70'lerde daha önce belirttiğimiz gibi siyasal bütünleşme adına önemli adımlar atılmıştır. Belçika Dışişleri Bakanı Etienne Davignon'un 27 Ekim 1970 tarihli birinci, 23 Temmuz 1973 tarihli ikinci ve 13 Kasım 1981 tarihli üçüncü Raporu, ortak dış politika oluşturulmasının yolunun siyasal işbirliğinin geliştirilmesinden geçtiğini ileri sürmüş ve onay gören raporu ile Avrupa Siyasal İşbirliği adı altında bir girişim başlatılmıştır.¹⁴⁰ Giscard d'Estaing Başkan seçilince AT'na yeni bir ivme kazandırmak için 9 Aralık 1974 tarihinde Paris'te bir zirve düzenlemiş ve bu zirve ile Pompidou'nun organizasyonunu başlattığı "devlet ve hükümet başkanları zirvesi" toplantıları the European Council (Avrupa Konseyi) -ki sık sık daha önce bahsettiğimiz Council of Europe ile karıştırılmaktadır- olarak kurumsallaştırılmış ve yılda 3 defa toplanılması kararlaştırılmıştır.¹⁴¹ Avrupa Konseyi ilk toplantısını 10-11 Mart 1975'te Dublin'de yapmıştır.

Bu toplantıda ayrıca 3 önemli karar daha alınmıştır: Birincisi Avrupa Parlamentosuna doğrudan seçim konusunda mutabakata varıldı (Avrupa Parlamentosunun doğrudan genel oyla ilk seçimleri 7-10 Haziran 1979'da yapıldı),

¹³⁸ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 110-112

¹³⁹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>, 14.02.2004

¹⁴⁰ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 51

¹⁴¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15

ikincisi Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunun kurulması onaylandı ve ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması yönündeki kararlılıklarını vurguladı, üçüncüsü Belçika Başbakanı Leo Tindemans'dan, 1975 yılı sonuna kadar Avrupa Birliği konusunda bir özet rapor sunması talep edildi.¹⁴²

7 Ocak 1976'da Belçika Başbakanı Leo Tindemans, hükümet ve devlet başkanlarının talebi üzerine, Avrupa Birliğine ilişkin raporunu yayınladı. "İki Vitesli Avrupa" olarak bilinen Tindemans Raporu; ekonomik-sosyal birlik, ardından siyasal birlik ve onun ardından da halkların yakınlaştırılması sağlanarak Avrupa Birliğinin kurulmasını, ancak hazır olmayanların ya da yeni katılacak üyelerin bu süreci arkadan izleyerek iki vites yaratmalarının olanaklı kılınmasını savunmuştur.¹⁴³ Konsey 29-30 Kasım 1976 La Haye toplantısından sonra, Tindemans Raporu doğrultusunda bir bildiri yayınlamış ve Konseyin Rapordaki görüşlerin tamamına katıldığını belirtmiştir.¹⁴⁴

24 Eylül 1979'da yayınlanan Spierenburg Raporu Topluluğun tamamıyla değil sadece Komisyon ve Komisyonun birimleri üzerindeki çalışmaları içermiş ve ayrıca 5 Aralık 1978 yılında Avrupa Konseyinin emri ile hazırlanan ve Ocak 1979 yayınlanan "Three Wise Men" "3 Akil Adam" veya "Akil Adamlar" olarak bilinen rapor, AT'nun güneye genişlemesi planı altında mevcut antlaşmalarla düzenlenen Topluluk kurumları işleyiş ve işbirliği üzerinde rapor sunmuştur. Ayrıca 9 Kasım 1981'de Fransız Hükümeti Topluluğu güçlendirmek için alınacak önlem ve uygulamalarla ilgili bir toplantı düzenlemiş ise de başarılı olunamamıştır.¹⁴⁵

2.1.5 Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne

1-2 Aralık 1969'da yapılan Lahey'de yapılan zirve, Tindemans Raporu, "Akil Adamlar" raporu bütünleşme yolunda herhangi bir somut adımın atılmasına yol açmamıştı. Fransa ve Federal Almanya Cumhuriyeti, kurumsal mekanizmaları iyileştirmeye yönelik "the Draft European Act" (Avrupa Senedi) projesini (Genscher-Colombo Planı) tanıttı. Plan daha sıkı politik işbirliği, etkili karar alma mekanizmaları ve politika ve hukuk alanlarında ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli olan prensipleri konu ediniyordu. Planla ilgili çalışmalar Toplulukta karar alma süreçlerinin zorluğu ve

¹⁴² bakınız <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>. 14.04.2004

¹⁴³ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 54

¹⁴⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15

¹⁴⁵ Francesco CAPOTORTI- Meinhard HILF-Francis C JACOBS-Jean Paul JACQUE, The European Union Treaty, Oxford University Pres, Oxford-England, 1996 s. 8-9

kurumlar arasındaki ayrılık nedeniyle uzun sürmüş ancak 19 Haziran 1983'de Stuttgart'da "Solemn Declaration" (Solemn Deklarasyonu) ile Devlet ve Hükümet Başkanları ile Dışişleri Bakanları, Avrupa Birliği hakkında resmi bir bildiri imzaladılar. Solemn Deklarasyonu "Genscher-Colombo" planına, AT'na üye 5 ülkenin çekinceleri dolayısıyla arzulanan hedeflere ulaşamamış ve başarılı olamamıştır.¹⁴⁶

Avrupa Federalist Hareketi'nin kurucusu olan Altiero Spinelli'nin önderliğinde bütün politik hareketlerin üyelerinin katılımıyla 9 Temmuz 1980'de the Crocodile Group kuruldu. Grup ismini ilk toplandıkları yer olan ve Strasbourg'da iyi bilinen the Crocodile Club restoranından esinlenerek almıştı.¹⁴⁷ 1980 yılında 180 parlamenterini bir araya getirerek the Crocodile Group, Spinelli 9 Temmuz 1981'de Avrupa Parlamentosuna ilişkin önerilerini Parlamento'ya sunduğu raporla "siyasal birlik için öncelikle Parlamento'da değişiklik yapılmalı ve var olan antlaşmalar özel ve özerk bir komisyon tarafından değiştirilmeli" idi.¹⁴⁸ Avrupa Parlamentosu önderliğini Spinelli'nin yaptığı "Avrupa Birliğinin kurulmasına ilişkin Antlaşma Taslağı"nı 14 Şubat 1984'de 31 hayır, 43 çekimser ve 231 evet oyuyla (üye sayısı 434) kabul etti.¹⁴⁹

Bu olay AT'na üye ülke devlet başkanlarını harekete geçmesine neden oldu ve Avrupa Konseyi'nin Haziran 1984'de Fransa'da yaptığı toplantıda Topluluğun geleceğiyle ilgili rapor hazırlamak üzere iki komite görevlendirilmesine karar verildi. Bunlar isimlerini başkanlarından alacak olan Dooge ve Adonnino'dur (Dooge İrlanda Dışişleri Eski Bakanlığı yapmış bir senatör, Adonnino İtalya'nın Avrupa Parlamentosundaki üyelerinden birisi). Doogie raporu yüzyılın sonunda tek Pazar, ortak değerlerin yaygınlaştırılmasını, savunma ve güvenlik konularında arayış, düzenli karar alma mekanizması, Komisyonun rolünün artırılmasını ve "Avrupa Birliğinin kurulmasına ilişkin Antlaşma Taslağı"nı görüşmek üzere toplantı yapılmasını öngörüyordu. Avrupa Konseyi 28-29 Haziran 1985'de Milano'da toplandı ve AT tarihinde ilk defa oyçokluğu ile (Danimarka, Yunanistan ve İngiltere olumsuz oy kullanmışlardır) AET antlaşmasının 236. maddesine göre AET antlaşmasında

¹⁴⁶ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 336-37

¹⁴⁷ Francesco CAPOTORTI- Meinhard HILF-Francis C JACOBS-Jean Paul JACQUE, The European Union Treaty, Oxford University Press, Oxford-England, 1996 s. 11

¹⁴⁸ Beril DEDEOĞLU, Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul 1996, s. 212

¹⁴⁹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 43

değişiklik yapmayı kabul etmişlerdir.¹⁵⁰

14 Haziran 1985’de kişilerin ve malları serbest dolaşımı ve kontrollerin kalkmasıyla ilgili Schengen Antlaşması Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda tarafından Schengen’de (Lüksemburg) imzalandı Antlaşma 27 Kasım 1990’da İtalya, 28 Nisan 1995’de Avusturya, 19 Aralık 1996’da Danimarka, Finlandiya ve İsveç tarafından imzalandı. 2-4 Aralık 1985’de Avrupa Konseyi, Lüksemburg’da toplandı. Zirvede, on üye devlet, Avrupa’nın entegrasyon sürecinin, Roma Antlaşmasında değişiklik yapılması ve bir “the Single European Act” (Avrupa Tek Senedi) (ATS) hazırlanması suretiyle canlandırılması konusunda anlaşmaya vardı. Roma Antlaşmasına değişiklik getiren “Avrupa Tek Senedi” 17 Şubat 1986’da dokuz üye tarafından Lüksemburg ve 28 Şubat 1986’da Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından Lahey’de imzalandı ve 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe girdi.¹⁵¹ “Tek” ile “Senedin” hem üç antlaşmanın (AKÇT,AET, AAET) hem de ayrı topluluk hedeflerinin -ki ilk defa politik işbirliği hedeflenmiştir- revizyonuyla ilgilenildiği hatırlatılmıştır.¹⁵²

Avrupa Tek Senedi aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

- ✓ Yeni Ortak Politikaların Saptanması, mevcut olanların geliştirilmesi
- ✓ Avrupa Parlamentosu ile Konsey arasında işbirliğinin kurumsallaşması
- ✓ Avrupa Parlamentosunun uygun görüş bildirmesi
- ✓ Konsey’de nitelikli çoğunlukla oy verilmesi
- ✓ Dış Politika alanında işbirliği¹⁵³

ATS’nin 13. maddesi ile AET Antlaşmasına eklenen madde 8a ile 1992 sonuna kadar iç pazarın kurulması için gerekli çalışmaların yapılması istenmişti. Komisyon iç pazarın tamamlanmasının yaratacağı kazançları bilimsel olarak değerlendirmek üzere, Komisyon eski müdürlerinden, İtalyan İktisatçı Paolo Cecchini başkanlığındaki kurula rapor hazırlatmıştı. 29 Mart 1988 yılında yayınlanan ve “Cecchini Raporu” olarak bilinen raporda 12 ayrı piyasada sınır kontrollerinin AT’na yüklediği maliyetleri değil, aynı zamanda iç pazarın tamamlanmasının getireceği fırsat ve yararlar da ortaya

¹⁵⁰ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 38

¹⁵¹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>, 14.04.2004

¹⁵² William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 39

¹⁵³ AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yay, No: 113 İstanbul 2003, s. 49

konmuştu.¹⁵⁴

AT'nun 27-28 Haziran 1988 Hannover Zirvesi kararları doğrultusunda hazırlanıp 12 Nisan 1989'da ilan edilen Jacques Delors'un EPB Raporu, ortak pazardan, ekonomik ve parasal birliğe 3 aşamalı bir geçiş öngörüyordu:

1. Aşama: (1 Temmuz 1990) değişim denetimlerinin sonu, tek pazar, ortak ekonomik program ile ulusal merkez bankalarının bağımsızlıklarının sağlanması.
2. Aşama: (1 Ocak 1994) Avrupa Para Enstitüsünün kurulması ve ECU'nün güçlendirilmesi
3. Aşama: (1999 ya da en geç 2002) Para paritelerinin sabitlenmesi, Avrupa Merkez Bankası'nın Para Enstitüsü'nün yerini alması ve tek paraya geçiş.¹⁵⁵

Delors "tek pazar" yoluyla Avrupa ekonomik aktivitesinin yenilenmesinin Avrupa'nın zayıflaması veya güçlenmesi konusunda sorun olacağına inanıyordu.

Avrupa Konseyi 14-15 Aralık 1990'da Roma'da toplandı. Biri ekonomik ve parasal birliğe, diğeri siyasal birliğe ilişkin iki hükümetler arası konferans başladı.¹⁵⁶ Hükümetler arası konferansın sonunda ortak politika hedefinin önemli olduğuna karar verildi. Siyasal birliğe ilişkin düzenlenen hükümetler arası konferans Delors'un parasal birliğine odaklanmış ve belirsiz bir siyasal bütünleşme ajandası çıkarmıştı.¹⁵⁷

Üye devletlerin egemenlik haklarını belirli konularda ve şartlarda Topluluğa devretmesini ancak egemenliğin devri ile ilgili başlangıç kararlarının ilke olarak oybirliği ile alınması gerektiren hükümetler arası konferans süreci 1991 yılı boyunca devam etmiş sonuçta ortaya çıkan öneriler 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'de devlet ve hükümet başkanları seviyesinde toplanan konferansa sunulmuştur. Zirve öncesinde ortada kalan sorunların özünde egemenlik devri (en çok itiraz İngiltere'den gelmiştir) ve topluluk içinde ekonomik refahın adil dağılımı (İspanya, Yunanistan, Portekiz, İrlanda karşı çıkmıştır) gelmektedir. 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan devlet ve hükümet başkanları daha çok the Treaty on European Union bilinen the Treaty of Maastricht (Maastricht Antlaşması) imzalamışlar böylece Avrupa Birliğinin hukuki temelleri atılmıştır. 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen antlaşma

¹⁵⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 46

¹⁵⁵ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 57

¹⁵⁶ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>. 14.04.2004

¹⁵⁷ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 28

Danimarka’da antlaşmanın onaylanması konusunda yapılan halk oylamasında reddedilmesi, Fransada çok az bir farkla kabul edilmesi, İngiltere’nin onay için şartlar ileri sürmesi Antlaşmaya olan güveni sarsmış ve onay süresini uzatmıştır. Antlaşmanın belirlenen tarihte yürürlüğe giremeyeceği anlaşılınca 11-12 Aralık 1992’de Edinburgh’ta yapılan Zirve Toplantısı’nda bir uzlaşmaya varılmış ve 1 Kasım 1993’de Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁸ Maastricht Antlaşması bir son dakika uzlaşısı olarak bütün görüş açılarak eleştirilmiştir.

Maastricht’ten sonra 3 sütunlu Avrupa olarak bilinen Avrupa Birliği yapısı:

AB Konseyi Bakanlar Konseyi Avrupa Parlamentosu Komisyon Adalet Divanı Sayıştay		
1951 Paris Antlaşması AKÇT 1957 Roma Antlaşmaları AET ve AAET 1967 Füzyon Antlaşması 1979 Avrupa Para Sistemi 1987 Tek Avrupa Senedi 1993 Tek Pazar 1993 Avrupa Topluluğu	1969 Davignon Raporu 1974 Paris Zirvesi 1987 Avrupa Tek Senedi	1975 Trevi Grubu 1985 Schengen Bildirisi 1991 Schengen Antlaşması
Avrupa Topluluğu Ekonomik ve Parasal Birlik	Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası	Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği

Aslında “sütun” kelimesi Antlaşma metninde yer almamasına rağmen, Antlaşma’nın imzalandığı günden bu yana kullanılmıştır. Aslında “sütun” kelimesi ile

¹⁵⁸ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 60-61

“Yunan Tapınağı” ve “Fransız Gotik Katedrali”ne gönderme yapılmaktadır. AB’nin doğal yapısı eski Yunan tapınaklarında (eski yapılarda sütun binanın en baskın görüntüsüdür. Uzaktan bakıldığında açıkça seçilebilir ve binanın en önemli karakteristiğini yansıtır) olduğu gibi AB’nin 3 ayağı en önemli yapıdır veya Fransız Gotik Katedralinde olduğu gibi diğer kısımlardan yüksekçe olan uzun ve dar kısım (nave) (AT) ve ona bağlı iki yan koridor üzerine üzerine mi kurulmuştur.¹⁵⁹

Maastricht Antlaşması ile yapılan değişiklikler:

1. Kurumsal Yapıdaki Değişiklikler

- ✓ Sütun Yapısı: 1. Ekonomik Bütünleşme, 2. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, 3. Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği
- ✓ Karar Alma Süreçlerinde Değişiklik; Ortak karar usulünün getirilmesi, Parlamentonun karar alma süreçlerinde daha etkin bir konuma getirilmesi
- ✓ Bakanlar Konseyi tarafından nitelikli çoğunluk ile karara bağlanan alanların arttırılması (veto edilebilecek alanların daraltılması)
- ✓ Parlamentonun Komisyonun atanması alanındaki yetkilerinin arttırılması
- ✓ Bölgeler Komitesi, Ombudsman gibi yeni kurumların oluşturulması
- ✓ Subsidiarite (Yetki İkamesi) İlkesi

2. Politika Alanındaki Değişiklikler

- ✓ Ekonomik ve Parasal Birlik
- ✓ Avrupa Vatandaşlığı
- ✓ Sosyal Politika alanında AB’nin yetkilendirilmesi
- ✓ Eğitim, kültür, kamu sağlığı, tüketicinin korunması, Trans-Avrupa ulaşım ve enerji ağları, ekonomik ve sosyal uyumun güçlendirilmesi alanlarının Avrupa Bütünleşmesi çerçevesine dahil edilmesi.¹⁶⁰

21-22 Haziran 1993 tarihlerinde, Kopenhag’da yapılan AB hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi sonuç Bildirisinde tam üyelik için gerekli şartlar yeniden düzenlenmiş ve Kopenhag Kriterleri olarak bilinen kriterlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kriterler:

a) Siyasi Kriterler: Demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı kurumsal bir

¹⁵⁹ Ton HEUKELS/Niels BLOKKER/ Brus MARCEL, the European Union After Amsterdam, Kluwer Law International, The Hague-Netherlands, 1998 s. 52,64

¹⁶⁰ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı

b) Ekonomik Kriterler: İyi işleyen bir Pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme

c) Topluluk Müktesabatına Uyum: AB'nin çeşitli siyasi, parasal, ekonomik hedeflerine bağlılık.¹⁶¹

Maastricht Antlaşmasından çok kısa bir süre sonra, Ab üyeleri yeni bir düzenleme yapılmasını öngörmüş ve 1996'da başlayan hükümetler arası konferans sonrasında 2 Ekim 1997'de imzalanıp 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması imzalanmıştır.¹⁶²

Amsterdam Antlaşması ile:

1. Kurumsal Yapıdaki Değişiklikler

- ✓ Nitelikli oy çokluğu ve ortak karar usulü karara bağlanan alanların artırılması. Avrupa Parlamentosunun yetkilerinin daha da artırılması
- ✓ Ulusal parlamentolar ile Avrupa Bütünleşmesi arasında kurumsal diyalog kurulması
- ✓ Esneklik İlkesi

2. Politika Alanındaki Değişiklikler

- ✓ AB'nin temel değerlerinin ilk defa açıkça antlaşmalara geçirilmesi
- ✓ Temel haklar ve AB düzeyinde korunmaları ile ilgili mekanizmaların oluşturulması
- ✓ Vize, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili bazı 3. sütun konularının 1. sütuna dahil edilmesi
- ✓ Sosyal Politika
- ✓ Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında Gelişmeler
- ✓ Adalet ve İçişlerinde Alanındaki gelişmeler
- ✓ Avrupa Vatandaşlığı konusundaki gelişmeler¹⁶³

16 Temmuz 1997'de AB Komisyonu, AB'nin 21. yy.da güçlenme ve genişleme perspektiflerini ortaya koyan "Gündem 2000" isimli 1300 sayfalık çalışmasını ortaya koymuştur. Amsterdam Antlaşması daha onaylanmadan ortaya konan bu çalışma ile, aslında Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girse bile sorunların çözümünde yetersiz

¹⁶¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 78-79

¹⁶² Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 60

¹⁶³ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

kalınacağına bilindiğini baştan göstermiştir. 10-11 Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesinde yeniden hükümetler arası bir konferans oluşturulmuş ve konferans sonuçları 7-9 Aralık 2000'de Nice Konferansında ele alınmıştır. 26 Şubat 2001'de, AT ve AB antlaşmalarını revize eden bir antlaşma "Nice Antlaşması" imzalanmış, ancak antlaşma 2002 sonuna kadar tüm üye ülkelerce onaylanmadığı için ancak 1 Şubat 2003'de yürürlüğe girebilmiştir.¹⁶⁴

Nice Antlaşması ile

1. Kurumsal Yapıdaki Değişiklikler

- ✓ 27 üyeli bir AB'ne göre AB karar alma süreçlerinin yeni genişleme dalgasına hazırlanması

2. Politika Alanındaki Değişiklikler

- ✓ AB Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması ve Ab Kurumları tarafından imzalanması
- ✓ Mevcut Politika alanlarının genişletilmesi¹⁶⁵

Bu süreç içerisinde iki kutuplu dünya düzeni değişmiş, Berlin duvarı yıkılmış Balkanlarda ve Ortadoğu'da savaşlar başlamıştı. 22 Mayıs 1992 yılında Almanya ve Fransa tarafından başlatılan ortak ordu oluşturma projesi, 21 Ocak 1993 yılında imzalanan bir antlaşma ile somutlaşmış ve Belçika, İspanya ve Lüksemburg'un sonradan katılmasıyla 1995'de operasyonel nitelik kazanan Eurocorp kurulmuş ve 1999 Köln Zirvesinde Eurocorps'un AB içine dahil edilmesi öngörülmüştür. 1994'de Avrupa Para Enstitüsü, 1995'te Europol kurulmuş, bunlarla birlikte Euro'nun 12 AB üyesinde (İngiltere, Danimarka, İsveç Hariç) 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmesi ve ulusal paraların tarihe karışmış ve Euro AB'nin en önemli başarılarından biri sayılmıştır.¹⁶⁶

AT'da ve AB'de Genişlemeler

2.1.6 AT'da ve AB'de Genişleme Süreçleri

a) Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka (1973)

1967'de AET'na giriş için başvuruda bulunan İngiltere'de iktidarda bulunan İşçi Partisi daha sonra olaya sıcak bakmamış ve parti başkanı Wilson

¹⁶⁴ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 61

¹⁶⁵ Çağrı ERHAN, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları

¹⁶⁶ Beril DEDEOĞLU "Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi", Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 59-62

seçimleri öne alarak iktidara daha kuvvetli gelmeyi hedeflemişti. Ancak beklenilen aksine iktidara muhafazakar kanat gelmiş ve kurdukları Health hükümetinde AET yanlısı çoğunluğu sağlamışlardı. Böylece İngiltere ve AET arasındaki görüşmeler 30.06.1970'de Lüksemburg'da başlamış, 23.06.1971'de tamamlanarak 5 yıllık bir geçiş süreci benimsenmiştir.¹⁶⁷

Diğer aday ülkeler olan İrlanda, Danimarka ve Norveç'te aynı süreci izlemiştir. AET'yla müzakereleri tamamlayan ülkeler müzakere sonuçlarını referanduma götürmüş ve alınan sonuçlar şöyle olmuştur: İngiltere Avam Kamarasında yaptığı oylamada 284'e karşı 301 evet oyu çıkmış, İrlanda'nın yaptığı halk oylamasında %83 evet oyu çıkmış, Danimarka'nın yaptığı oylamada %63.3 evet oyu çıkmış, fakat Norveç'in yaptığı halk oylamasında sonuç %53.49 ile hayır olarak çıkmıştı.¹⁶⁸ Böylece 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren katılma antlaşmalarıyla AT'nin üye sayısı altıdan dokuzaya çıkmış ve böylece genişleme ile derinleşme sürecini tartışmaya açacak döneme girilmiştir. 1974 yılının ilk yarısında İngiltere'de iktidar değişikliği olmuş ve İşçi Partisi tekrar iktidara, Harold Wilson başbakanlığa gelmişti. 5 Haziran 1975'te İngiltere'de AT'na tam üyelik konusunda bu sefer halk oylamasına gidilmiş ve sonuçta %66.9 ile evet denilmiştir.

b) İkinci Genişleme: Yunanistan (1981)

Yunanistan'ın AET ile ilişkileri çok hızlı bir biçimde başlamış ve AET Antlaşmasınının 238. maddesine dayanılarak 9 Temmuz 1961'de ortaklık anlaşması [Atina Antlaşması] imzalanmış ve 1 Kasım 1962'de yürürlüğe girmiştir. 21 Nisan 1967'de ordu darbe yapmış, "Albaylar Cuntası" iktidarı ele almış ve AET ile ilişkiler dondurulmuştu. Ancak Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a müdahalesi ile "Albaylar Cuntası"nın başarısız müdahale girişimi demokrasiyi Yunanistan'a tekrar geri getirdi. 12 Haziran 1975'de Yunanistan'ın yeni hükümeti AT'na tam üyelik başvurusunu yapmıştır. Komisyon, Yunanistan ile ilgili raporunu olumsuz olarak belirtmesine karşılık siyasi yön ağır basmış ve 28 Mayıs 1979'da AT-Yunanistan Katılım Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 1 Ocak 1981'de yürürlüğe girmiş AT üye sayısı 10'a çıkmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 14

¹⁶⁸ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 30

¹⁶⁹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 34

c) Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz (1986)

İspanya ve AET arasındaki ilişkiler başta sadece ticari amaçlı olarak başlamış ve 29 Haziran 1970'de AET'nin 113. maddesine göre "Tercihli Ticaret Anlaşması" imzalanmıştır. 20 Kasım 1975'te diktatör Franco'nun ölümünden sonra demokratik rejime geçen İspanya 28 Temmuz 1977'de AT'na tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Konsey 20 Eylül 1977'de dosyayı Komisyon'a havale etmiş, Komisyon'un olumlu görüş bildirmesi üzerine 5 Şubat 1979'da Brükselde görüşmeler açılmış ve 12 Haziran 1985'de Madrid'de imzalanan katılım anlaşması ile İspanya 1 Ocak 1986'da AT'na tam üye olmuştur.¹⁷⁰

Portekiz'de 1974 yılında diktatörlük rejiminin yıkılmasından sonra AT bu ülkede demokrasinin gelişmesi ve güçlenmesi için mali yardımda bulunmuş ve bazı imtiyazlar tanımıştır. 28 Mart 1977'de Portekiz AT'na tam üyelik için başvuruda bulunmuş, Konsey dosyayı aynı şekilde Komisyon'a göndermiş, Komisyonun 19 Mayıs 1978'de olumlu görüş vermesi -hatta komisyon raporunda şunu yazacaktı "Topluluk Portekiz'i Avrupa bütünleşmesinin dışında bırakamaz"¹⁷¹- ve Konseyin kabulü ile AT-İspanya görüşmeleri 17 Ekim 1978'de başlamış ve 12 Haziran 1985'de Lizbon'da katılma anlaşması imzalanmıştı. Böylece 1 Ocak 1986'da Portekiz AT'nun 12. üyesi oldu.

d) İki Almanya'nın Birleşmesi ve Topluluğun "de facto" olarak genişlemesi

İkinci dünya savaşından sonra Almanya ikiye bölünmüş, 13 Ağustos 1961'de sınırlar kapatılmış ve Churchill'in "demir perde" olarak adlandırdığı Berlin Duvarının yapımına başlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin demokratikleşme hareketi sonucu Berlin Duvarı 9 Kasım 1989'da yıkılmış ve iki Almanya 3 Kasım 1990'da birleşmiştir.

e) Dördüncü Genişleme: Avusturya, İsveç ve Finlandiya (1995)

Avusturya 17 Temmuz 1989'da, İsveç 1 Temmuz 1991'de ve Finlandiya 18 Mart 1992'de Konsey'e üyelik başvurularında bulunmuş, Komisyonun başvurular üzerine olumlu görüş bildirmesinden sonra 1 Şubat 1993'de 3 ülke ilede müzakere görüşmeleri başlamış, 24-25 Haziran 1994 Korfuz Zirvesinde Norveçte dahil olmak üzere üyelik antlaşmaları imzalanmıştır. 16.10.1994'de yapılan halk oylamasında Finliler %57 evet, 13.11.1994'de İsveçte yapılan halk oylamasında evet %52.2,

¹⁷⁰ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 16

¹⁷¹ William NICOLL/Trevor C. SALMON, Understanding the European Communities, Philip Allan, 1990, s. 35

12.10.1994’de Avusturya’da yapılan referandumda evet %66.39 çıkmış ve bu 3 ülke 1 Ocak 1995’de AB’ne üye olarak en sorunsuz genişleme yaşanmıştır. Norveç ise 27 Kasım 1994’de yapılan halk oylamasında %52.2 hayır oyunun çıkması ile AB’ne katılmaktan vazgeçmiştir.¹⁷²

f) Beşinci Genişleme: 1 Mayıs 2004’de (Polonya, Macaristan, Çekya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta, GKRR)

Topluluğun gördüğü en büyük genişleme olan 5. Genişleme ile AB güneye ve doğuya doğru genişlemiş oldu.

ÜLKELER	TAM ÜYELİK MÜRACAATI	KOMİSYON GÖRÜŞÜ	ÜYELİK MÜZAKERELERİ
GKRR	4 Temmuz 1990	30 Haziran 1993	31 Mart 1998
Malta	16 Temmuz 1990	30 Haziran 1993	15 Şubat 2000
Macaristan	31 Mart 1994	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998
Polonya	5 Nisan 1994	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998
Slovakya	26 Haziran 1995	15 Temmuz 1997	15 Şubat 2000
Letonya	13 Ekim 1995	15 Temmuz 1997	15 Şubat 2000
Estonya	24 Kasım 1995	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998
Litvanya	8 Aralık 1995	15 Temmuz 1997	15 Şubat 2000
Çek Cumhuriyeti	17 Ocak 1996	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998
Slovenya	10 Haziran 1996	15 Temmuz 1997	31 Mart 1998

2.2 Tarihsel Açından Türkiye ve AB İlişkileri

2.2.1 Tanzimat’tan Cumhuriyete İlişkiler veya Batılılaşma

Batılılaşma tabiri bizde Cumhuriyet’le ortaya çıkmıştır. AB bir batılılaşma hareketimidir? Cevabı evet olarak verirsek Türkiye’nin AB ile ilişkileri Tanzimat’la başlamıştır diyebiliriz. Batı ile karşılaşması ise çok daha öncelere Osmanlı’nın İstanbul’u Fethine hatta Rumeli’ye geçmelerine kadar dayandırabiliriz. O dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu AB’nin şimdiki sınırları içerisinde bulunan topraklara çok uzun bir zaman hükmetmişti. Ancak Mim Kemal Öke Türklerin Orta Asya’dan beri yönlerini Batı’ya dönmüş olarak belirtir.¹⁷³

Osmanlı imparatorluğu uzunca bir süre Avrupa’yı etkilemiş hatta daha önce

¹⁷² Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19-23

¹⁷³ Mim Kemal ÖKE “Batıya Bir Kanuni’nin Girdiği Gibi Girmek Vardır, Bir de Reşit Paşa’nın Girdiği Gibi...”, Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye (Edit. M. Emin Gerger), İnkilap Yayınları, İstanbul 1989, s. 56

bahsettiğimiz gibi AB düşüncesinin de sebeplerinden birisi olmuştur. Ancak 19. yy'la gelindiğinde İmparatorluk coğrafi keşiflerle ticaret yollarının Osmanlı'nın aleyhine değişmesi, Batıdaki ilmi ve teknolojik gelişmeye ayak uyduramama sebebiyle hem iktisadi hem de askeri gücünü kaybetmişti.

Ortaylı Türkiye'nin batılılaşma serüvenini 18. yy la götürür. “Batılılaşma dediğimiz hareketler 18. yüzyıldan beri var. 18. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğuna baktığımız zaman Lale Devri diye bizde bilinen devir, çok kimse bunun farkında değildir, ama önemlidir; çünkü 18. yüzyılda imparatorluk, Karlofça Antlaşması ile ilk defa toprak kaybetti, bunun ardından tabii askeri ıslahata çok önem verildi. İlk defa mühendishanelerin kuruluşu o zaman ve artık batı teknolojisini, batı ilmini, fenn-i askeriyesini öğrenmek için tercüme falan yapılıyor. İşte o zaman ilk defa bu askeri teknikler uygulanmaya başlıyor ve birdenbire Osmanlı insanında bir zihniyet değişikliği başlıyor. Batı ülkelerine artık basit kafir ülkeleri, basit ülkeler diye bakmaktan çıkıyorlar”¹⁷⁴

Osmanlı değişikliğe ordusundan başlamaya karar veriyor. Dışarıdan komutanlar ve mühendisler getiriyor. Bu durum yeniçeri ocağının kaldırılmasına kadar gidiyor fakat durmuyor. I. Dünya Savaşına kadar milliyetleri değişse de hep yabancı komutanlar ordunun idaresinde görev alıyor. Değişiklik sadece orduyla kalmıyor aynı zamanda hukuk alanında değişimler yaşanıyor. Mesela “Ali Paşa Fransız kanun-u medeni'sinin kabulünü istemiştir. Ahmet Cevdet Paşa kanunu kendi bünyemize göre bir düzenleme için mecelle'yi ortaya koymuş ve ilk defa bir İslam hukuku tedvini (kodifikasyonu) yapılmıştır. 1838'de II. Mahmut döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Mustafa Reşit Paşa öncülüğünde Batı tarzı yaklaşım ile devletin uçmakta olan çatısı kurtarılmaya çalışılmıştır.¹⁷⁵ Daha sonra I. Meşrutiyetle 1876'da Anayasa ilanı ile ilk defa parlamento hayata gelmiş ve bunu II. Meşrutiyet izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu Batı ile ilişkilerini daha da arttırdı. Batıyı öğrenmeleri ve onları yakalamak için birçok kişi eğitime 1827¹⁷⁶ yılından itibaren gönderildi. Ancak Batıya gönderilenler Batının zihniyetini alamadıkları gibi Osmanlı ve Batı arasındaki farklılıkları sentez haline de getiremediler. Sonuçta Osmanlı İmparatorluğunun başlatmış olduğu yenilik hareketleri

¹⁷⁴ İlber ORTAYLI “Türkiye'nin Batılılaşma Hareketlerine Genel Bakış”, Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 35

¹⁷⁵ Ahmet ÖZER, Batılılaşma ve Avrupa Birliği, Eylül Yayınları, Ankara 2003, s. 9

¹⁷⁶ M. Emin GERGER, Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye, İnkilap yayınları, İstanbul 1989, s. 137

Osmanlı'nın dağılmasını ve yıkılmasını engelleyememiştir. Günümüzde AB'ni savunanlar olduğu gibi AB'yi savunanları Tanzimat zihniyetini taşımak ve ülkeyi bölünmeye sürüklediklerini de savunanlar var.

Bir Alman yazar (Batılılaşma hareketlerinden sonra) Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamak için “Osmanlı Devleti; Doğuya doğru giden bir gemide, Batıya doğru koşan bir adamdır.” demiştir.¹⁷⁷

“Nitekim 10-12 Aralık 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edileceği anlaşılınca gazeteler “2. Tanzimat Dönemi” diye başlık atmış, Tanzimat Fermanı ile AB'nin isteklerini karşılaştıran tablolar yayınlamıştır.” Tanzimat Fermanı batılılaşma hareketlerinin görüldüğü en üst düzey belgedir. Dönemin üst düzey bürokrasisi kötüye gidişin Batı yoluyla kurtarılacağına inanıyorlar ama tedavide Batı'nın üretim yollarını alacaklarına Batı yaşantısını yani tüketim yollarını uyguluyorlardı. Tanzimat Fermanı kabaca azınlıklar ve gayrimüslim haklarını, ekonomi, hukuk ve adaletle ilgili yenilikler getirmişti.¹⁷⁸

2.2.2 Bir Topluluğun Doğuşu ve Türkiye'nin Tepkisi

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin Yunanistan'ın AT'ye başvurusu ile başladığını ve bu ilişkide aslında Yunanistan'ın ana faktör olduğunu söyleyenler aslında yanılmaktadırlar. AB Tarihi içerisinde belirtildiği gibi Türkiye Avrupa'yı çok yakından izlemekteydi. NATO'ya Marshall Yardımlarına ve Avrupa Komisyonu'na (the Commission of Europa) daha kurulum kurulmaz müracaat etmiş ve üye olmuştu.

1950 yılında iktidara Gelen Demokrat Parti lideri Adnan Menderes, rutinlerin dışına çıkarak Batı başkentlerindeki diplomatlarla sıkı ilişkiler kurmakta ve Batıyı yakından takip etmekteydi. Menderes, 1954 yılına kadar Türkiye'nin NATO daimi temsilcisi olan Fatin Rüştü Zorlu'yu özel danışmanı gibi kullanacak, onu 1954'de uluslar arası ekonomik ilişkilerden sorumlu devlet bakanı olarak kabineye sokacak ve 1957 seçimlerinden sonra yerinden oynatılamaz görülen Fuad Köprülü'nün yerine dış işleri bakanlığına getirecekti. Zorlu Başbakanı sık sık Avrupa'daki gelişmelere ile bilgi veriyordu. AKÇT ile özel ilgilenen Başbakanı'da daha AKÇT'nin kuruluş yıllarında AKÇT'nin sadece ekonomik değil, Avrupa'da oluşacak siyasi bir birliğin temellerini

¹⁷⁷ Şükrü HANİOĞLU “150 Yıldır Devam Eden Bir Batılılaşma Hareketi Var...”, Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), İnkilap Yayınları, İstanbul 1989, s. 51

¹⁷⁸ Ahmet ÖZER, Batılılaşma ve Avrupa Birliği, Eylül Yayınları, Ankara 2003, s. 95

oluşturduğunu doğru bir görüş ile söylemişti. 1957 yılında dış işleri bakanı olan Zorlu ile yeni bir dönem Avrupayı daha yakından takip etme devri başlamıştı. Türkiye OEEC bünyesinde kurulan çalışma grubuna katılmak ve görüşmeleri izlemek için Semih Günver'e göre 1957-1958 yılları arasında 18 defa Paris'e kendi başkanlığında oluşturulacak bir heyet ile gidip geldiğini söylemişti. Görüşmeler sırasında Türkiye-Yunanistan ortak projesi bile dile getirilmiş ancak İngiltere'nin muhalefeti nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kalmış ve Avrupa AT ve EFTA olmak üzere iki ekonomik alana bölünmüştü. Türkiye hareket halindeki bu trenlerden birisini yakalamak zorunda olduğunun bilincindeydi. Bir bütün olarak düşünüldüğünde AET daha cazip görünmekteydi. Ankara bekle gör politikası ile meşgulken Atina hızlı davranmış ve 8 Haziran 1959 tarihinde AET'ye bir ortaklık anlaşması yapmak için başvurmuş ve bu Ankara'nın bir an önce harekete geçmesine yol açmıştı.

Türkiye'nin AET'na başvurusunda iki temel neden vardır. Bunlar Politik gerekçeler ve Ekonomik Gerekçeler:

Politik Gerekçeler:

1963 yılında AET ile son görüşme turlarına başlanmadan önce bir Dışişleri Bakanlığı dökümanının da "kuruluşundan beri Batı camiasının ayrılmaz bir parçası olduğunu hisseden Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşından sonra ekonomik ve siyasal prensipleri Türkiye'ninkine uyan pek çok batılı teşkilata katılmıştır. ..Avrupa'da her şeyden önce bir ekonomik topluluk daha sonrada siyasal bir birlik oluşturmayı amaçlamış olan Ortak Pazar... Türkiye'nin katılmaması düşünülemez bile" ifadeleri yer almaktaydı.¹⁷⁹

İkinci ve istisnai bir yere sebep olan politik gerekçe ise Yunanistan faktörüdür. Zorlu Yunanistan'ın müracatından sonra "Bizim için bu ekonomik olmaktan ziyade siyasi bir meseledir. Eğer Yunanistan'ın böyle bir organizasyona yalnız başına girmesine müsaade edersek bu Türkiye'nin dışarıda kalması demektir. Yani Türkiye'nin böyle bir batılı organizasyona girme şansı büyük ölçüde "Avrupa'nın altın çocuğu" "Medeniyetin beşiği" denilen şu Yunanistan'a bağlıdır. Yunanlılar harekete başladığında siz, başka hiçbir şey düşünmeden yanlarında koşmaya başlamalısınız. Eğer onlar bir havuza atarlarsa, siz de atlamalısınız. Velez ki bu havuz içi boş, susuz bir havuz olsa bile."¹⁸⁰

¹⁷⁹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 34-39

¹⁸⁰ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 41

Ancak 7 Kasım 1959 tarihli the Economist dergisi ne Yunan rekabetinden nede Yunan faktöründen söz eder. “the Economist’in niçin Türkiye Topluluğa katılmak istiyor sorusuna Türkiye Ticaret Odası Genel Sekreteri Cihat İren “Yüzyıllardır Avrupalı olmak istiyoruz. Zannımca bu gerekçe yeter” diye cevap verir... Hatta idealizm o kadar açıktır ki “Birleşik Avrupa’nın inşasında temel taşları olmak istiyoruz” demekten çekinmezler. Aynı dergide yapılan bir yorumda da Türkiye’nin başvuru gerekçesi şöyle anlatılır. Türkler samimi Avrupalı olarak, kıtada bir birlik oluşturma arzularında muhtemeldir ki Hollandalı ve Almanlardan çok daha ileridedirler. Avrupa Konseyi’nin en ateşli savunucuları onlardır. Ortak Pazara gelince onun ne olduğu konusunda hiçbir fikri olmayan Türkler dahi, ona üye olmak için yanıp tutuşuyorlar. Bu açıklama bile [İren’in sözleri kast ediliyor] meselenin kökünü izah ediyor. Türk’ler Orta Asya’yı terk ettiklerinden beri, sözcük ve metaforik anlamıyla hep batıya doğru yürümüşlerdir. Muhtemeldir ki Ortak Pazar’la ruhlarına uygun bir yer bulacaklardır.¹⁸¹ Türkiye’nin başvurusunun siyasal boyutu Atatürk’e hatta, belki ondan da önceye, Tanzimat’tan itibaren başlayan Türkiye’nin sürekli biçimde Batıya yönelmesi ve Avrupa’yla flört etmesine kadar uzanır ve bu bir zincirse, Türkiye’nin batıya uzanan yolda bir zinciri varsa, bunun en son halkasını da AET’yle oluşturacağı entegrasyon oluşturmali denilmiştir¹⁸²

Ekonomik Gerekçeler:

Ekonomik nedenleri kısaca şöyle sıralayabiliriz: birinci olarak gümrük birliğinin sağlayacağı olumlu statik ve dinamik etkilerden yararlanılacaktı. İkincisi ihraç ürünleri için yeni ve geniş Pazar olanaklarına kavuşacaktı, üçüncüsü Topluluğun vereceği yatırım fonlarından yararlanacaktı, dördüncüsü Yunanistan’ın Topluluğa üye olması durumunda Avrupa Pazarlarında bu ülke karşısında sahip olduğu rekabet gücünü kaybetmeyecekti.¹⁸³

Türkiye Yunanistan’dan sonra 31 Temmuz 1959’da “ortak üye” olmak için başvuran ikinci ülkedir. Fatın Rüştü Zorlu bu süreci hızlandırmak için Mart 1959’da diplomatik atak başlatmış ve makamında görüştüğü 6 AET büyükelçisine “Yunanistan’la Türkiye’yi nasıl karşılaştırırsınız? Küçük bir ülkenin potansiyeli ile

¹⁸¹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 45

¹⁸² Haluk Günugur “Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi”, Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 178

¹⁸³ Cihan DURA/Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, sf 346

Türkiye'nin ki bir mi? Diye sorunca kararlılık karşılığını bulmuş ve AET Atina ile Ankara arasında denge arayışına girmişti.¹⁸⁴

Bu arada başvuru mektubuyla ilgili hazırlıklar birkaç hafta içerisinde bitirilmiş ve 30 Temmuz 1959'da konu ilk ve son kez görüşülmek üzere Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında toplanan bakanlar kuruluna getirilmiştir. Kurulda Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu haricinde kimse itirazda bulunmaz ve Menderes ve Zorlu'nun gölgesinde müracatın bir an önce yapılmasına karar verilir. Bunun üzerine vakit geçirilmeksizin 31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin başvuru mektubu Brükselde AET'nun yetkili mercine sunulur.¹⁸⁵

Türkiye'nin başvurusu üzerine 11 Eylül 1959'da Brüksel'de Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanan AET Bakanlar Konseyinde komisyon Başkanı Hallstein Konseyin Türkiye'ye olumlu cevap vermesini önermiş, Konsey Komisyona Türk Hükümeti ile "öngörüşmeleri" başlatma talimatı vermiştir. Ankara'daki imza töreninde antlaşmanın siyasi yönüne değinerek şöyle demişti:

" Bizler bugün çok önemli bir olayın tanıklarımız. Türkiye Avrupa'ya dahildir. Olayın derin anlamı işte buradadır. Bu coğrafi bir nitelendirmenin kısaltılmış ifadesinden yahut birkaç yüzyıldır süregelen bir tarihi gelişmenin saptanmasından çok bir gerçeğin belirtilmesidir. Türkiye Avrupa'ya dahildir. Bu her şeyden önce etkileri bu ülkede adım adım bilinçleşen Atatürk'ün güçlü kişiliğinin ve O'nun tarafından bütün hayati alanlarında Türk devletinin devrimci bir tutumla Avrupalılaştırma yolundaki yenileştirmesinin hatırlanmasıdır. Avrupa kültür ve siyasetinin yayılışı tarihinde bu olayın bir benzeri yoktur. Evet bizler bu olayda Avrupa'daki en modern gelişim olan Avrupa Birliği [Topluluğu] ile bir nitelik akrabalığı sezmekteyiz. Bunun için de Avrupa'nın ve Türkiye'nin etki ve tepkilerinde askeri siyasi ve ekonomik yönden aynı olmamalarından daha doğal ne olabilir."¹⁸⁶

Resmi prosedürler bir yana Topluluk Türkiye'nin başvurusunu da büyük bir heyecanla karşılamıştı aslında. Çünkü Yunanlılar gibi Türklerin başvurusu da Batı Avrupa'da en azından EFTA ile gizli bir rekabete giren AET'nun ne kadar önemli bir kuruluş olduğunu göstermekteydi. Her iki başvuru da, Altılara hem güven vermiş hem de bir anlamda dış dünya tarafından da önemsendiklerini göstermişti. Bu anlamlıydı çünkü o dönemde özellikle EFTA görüşmelerinin kesilmesinden sonra Topluluğun dünya üzerindeki imaj ve cazibesi ile ilgili bazı endişeler ortaya çıkmıştı. Ayrıca bu

¹⁸⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 466

¹⁸⁵ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 51

¹⁸⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 466

başvurular Topluluğa Roma Antlaşmasının pratikte nasıl işleyeceğini özellikle dış ilişkiler alanında neler yapılabileceğini ciddi bir şekilde test etme imkanı da vermekteydi.¹⁸⁷

Türkiye ile Topluluk arasında bir ortaklık yaratan Ankara Antlaşmasına kadar geçen görüşmeler 3 dönemden oluşur.

Birinci Dönem Görüşmeler: 28 Eylül 1959-21 Ekim 1960 tarihleri arasında yapılmıştır. 28-30 Eylül 1959'daki ilk görüşmelerde toplantıya Türkiye adına Dışişleri Bakanlığında Semih Günver başkanlığında bir heyet katılmış, Topluluğu ise Gunter Seeliger başkanlığındaki temsilciler temsil etmişti. Türkiye ortaklık ilişkisinin gümrük işbirliği üzerine kurulmasını, birliğin 12-24 yıl içinde gerçekleşmesini, AET organlarında temsil edilmesini 200 milyon dolarlık bir yardım yapılmasını ve nihai amacının tam üyelik olduğunu topluluğa iletmiştir. 2-4 Aralık 1959 tarihinde Türkiye'ye cevap veren topluluk tam üyelikten önce Roma Antlaşmasının 237. maddesine göre organlara katılmanın mümkün olmadığını, gümrük birliği için 24 yılın kısaltılmasını istemiştir. AET ile ortaklık kurmak isteyen Türkiye, bu toplantılarda bir memorandum sunarak ana hedefini şöyle açıklamıştır: "Türkiye'nin nihai amacı en kısa sürede Ortak Pazara tam katılma olduğuna göre, Topluluk ile entegrasyon bir gümrük birliği niteliğinde olmalıdır. Yunanistan'la 1-2 Mart 1960 tarihlerinde ortaklık görüşmesinin başlaması ve 10 Mart 1960 tarihli AET Konseyi toplantısında Konsey Komisyona Yunanistan ile öngörüşmelerin bitirilerek bir anlaşma akdi için gerekli müzakerelere başlama talimatını vermesi Zorlu'nun şiddetli tepki vermesine neden olmuş ve AET'na bir memorandum ile rahatsızlığını iletmiş gibi Altıların Ankara'daki büyük elçilerini çağırarak "Türkiye'nin Yunanistan ile eşit muameleye tabi tutulması gerektiğini, Türkiye'nin bir Batı ülkesi olduğu ve Batı ile ilişkilerini daha da geliştirmek istediğini, eğer Topluluk buna yardımcı olmayacaksa Türkiye'nin örneğin Doğu'ya yönelme gibi diğer seçeneklerini" anlatarak tehdit eder¹⁸⁸. Bunun üzerine Konsey 22 Mart ve 21 Nisanda 1960'da Türk ve Yunan başvurularının aynı paralelde yürütülmesini kararlaştırmıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilali üzerine kesilen görüşmeler 14 Ekim 1960'da yeniden başlamıştır. 14-21 Ekim 1960 tarihlerinde yapılan üçüncü tur görüşmelerde Türkiye Yunanistan'ın üstlendiği tüm yükümlülükleri alabileceğini açıklamıştır.

¹⁸⁷ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 57

¹⁸⁸ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 63-65

İkinci Dönem Görüşmeler: 10-22 Nisan 1961 tarihleri arasında sadece bir görüşme yapılabilmiş, Türkiye bu görüşmelerde gümrük birliğine dayanan bir ortaklık antlaşması üzerinde ısrar ederken Topluluk ekonomik işbirliğini öne çıkarmıştır.

Üçüncü Dönem Görüşmeler: 18-22 Haziran 1962 ve 20 Haziran 1963 tarihleri arasında altı defa görüşme yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye Topluluğa Roma Antlaşmasınının 238. maddesine göre bir gümrük birliğine dayanan üç dönemli ortaklık antlaşması yapılmasını ayrıca 175 milyon ECU'luk mali yardım yapılmasını kabul ettirmiştir.

Uzun süren görüşmeler sonunda 12 Eylül 1963'te imzalanarak 14 Ocak 1964'de TBMM'ne ve 4 Şubat'da Senato'ya getirilen ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren, Türkiye ile AET arasında ortaklık yaratan, Roma Antlaşmasında yer alan birçok ögeyi içeren Ankara Antlaşmasınının öngördüğü üç dönem şu şekildeydi:

Hazırlık Dönemi: Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını tamamlaması için ayrılmıştı ve en az 5 en fazla 9 yıl sürecekti. 1 Ocak 1964-31 Aralık 1972 tarihlerini kapsayan bu dönemde, Türkiye'ye bazı mali ve ticari kolaylıklar sağlandı. Bu dönemde Türkiye ekonomisinin Topluluk yardımıyla güçlendirilmesi amaçlanmış; bu amaçla tütün, fındık, kuru incir ve üzüm gibi dört temel ürüne gümrük kolaylığı sağlanmıştır.

Geçiş Dönemi: Türkiye'nin Topluluk ile yavaş yavaş kaynaşmasını öngörmekteydi ve 12 yıl sürecekti. Türkiye ile Topluluk arasında Gümrük Birliğinin kurulması için Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkine yakınlaştırılması amaçlanmıştı.

Son Dönem: Gümrük Birliğinin tam olarak gerçekleşmesiyle başlayacaktı. Türkiye Roma Antlaşmasınının tüm yükümlülüklerini üstlenebilecek duruma geldiğinde fiilen tam üye olabilecekti.¹⁸⁹

Ankara Antlaşmasına kadar olan dönem aslında Türkiye için uzun ve sıkıntılı olmuştu. Türkiye'nin müzakereler sürecindeki en büyük olay 27 Mayıs 1960 darbesi olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmeleri üzerine Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasını istemiş ve Türkiye demokratik rejimden kopmanın Batı Avrupa'dan kopmak anlamına geldiğini ilk defa somut olarak öğrenmiş oldu.¹⁹⁰ Ancak darbe liderleri 27 Mayıs'ta radyoda ihtilali duyurmak için yaptıkları konuşmada NATO, BM ve CENTO gibi uluslar arası kuruluşlara ve imzası

¹⁸⁹ Ahmet ÖZER, Batılılaşma ve Avrupa Birliği, Eylül Yayınları, Ankara 2003, s. 112-113

¹⁹⁰ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 466

bulunan anlaşmalara sadık kalınacağını söylemiş ve Batı yanlısı bir diplomat olan Selim Rauf Sarper'i Dışişleri Bakanlığına getirerek dış politika konusunda yumuşak bir politika izlemeyi tercih etmişlerdi. Ankara'daki geçici hükümet AET ile ilişkilerde yeni bir politika hazırlama çabasıındaydı ve AET ile ilişkileri yürüten heyetin başına Cihat İren'i getirerek fazla zaman kaybetmeden ortaklık anlaşması yapılması konusunda görevlendirecek ve İren'in başkanlığındaki heyet AET ile görüşmelerde bulunarak müzakerelerin tekrar başlamasına çalışmıştır.¹⁹¹

27 Mayıs Milli Birlik Komitesi ile demokrasi bir süre için kesintiye uğratılmıştır Avrupa kafası karışmış vaziyettedir. Şimdi ne olacak? Acaba Milli Birlik Komitesi, bu ortaklık başvurusu doğrultusunda mı hareket edecek? Yoksa bu ilişkiyi kopartıp gidecek mi? bir bekleme dönemi olmuş, bu dönem yaklaşık 3-4 ay sürmüş ve Ağustos, Eylül ayları geldiğinde Milli Birlik Komitesi'nden Brüksel'de Avrupa Topluluğuna bir mektup gitmiştir. Bir nota şeklinde olan bu belgede, "Türkiye olarak biz Demokrat Parti iktidarı döneminde alınmış olan ortaklık başvurusu yolundaki kararı destekliyoruz, bunun sahibiyiz, bu bir devlet politikasıdır" denilmiştir.¹⁹²

Darbeden sonraki ilk seçimlerde Adalet Partisi askere rağmen önemli derecede oy elde etmiş olmasına rağmen Ordu'nun direktiflerine uygun olarak ancak CHP lideri İsmet İnönü başkanlığında bir koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. Dış Politika konusunda mevcut statüko korunmuş ve Sarper yine Dışişleri Bakanlığına getirildi. Ancak ilerleyen zaman içerisinde Sarper üstü kapalı biçimde istifaya çağrılacak ve yerine İnönü'nün samimi arkadaşı, Kemalist ve Batı yanlısı Roma, Washington, Madrid ve Paris büyükelçiliklerini yapmış tecrübeli diplomat Feridun Cemal Erkin atanacaktır. Daha Bakan olmadan Gaulle ile olan samimiyeti nedeniyle görüşmelerde bulunması için Parise gönderilmiş, 20 Mart 1962'de Gaulle ile yaptığı görüşmede Gaulle ilk defa demokrasi haricinde Türkiye'nin Asya kimliğine değinmiş ancak sonuçta ilişkilerin tekrar gözden geçirileceği sözünü vermişti. Türk Hükümetinin kararlılığı ve başta Erkin olmak üzere Türk yetkililerin gerçekleştirdikleri ikili ya da çok yönlü diplomatik girişimler sonucunda 15 Mayıs 1962'deki toplantısında AET Konseyi ara verilen görüşmelere devam edilmesi kararını vermiştir.¹⁹³

1963 Mayısında hazırlıkları tamamlanan Ortaklık Antlaşmasını parafe ederken

¹⁹¹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 67

¹⁹² Haluk GÜNUGUR "Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 178

¹⁹³ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 83-86

“Başımızın derde gireceğinden endişeliyim. Avrupa’ya kanca atmanın zararı yoktur. Ama ileride yükümlülükler ağır gelirse bu anlaşmayı durdurabilmemiz gerekir” diyen İnönü imza töreninde “Hakikaten bugün Türkiye’yi Avrupa’ya ebediyen bağlayacak olan bu antlaşmayı imzalıyoruz” demiş, Senatoda ayrıca şunları eklemiştir “Bu antlaşma ile Türkiye’nin batılılaşma yolunda aziz Atatürk tarafından bir milli politika haline getirilmiş olan davranışta ciddi bir merhale kat ettiğimize kaniyiz” demişse de yine de bir açık kapı bırakarak “İstediğim zaman Avrupa treninden aşağıya atlayabilir miyim” diye bürokratlara soracak ve “Evet” cevabını alınca Ankara Antlaşmasını imzalayacaktı.¹⁹⁴ Roma Antlaşmasında olduğu gibi, Ortaklık Antlaşmasında da ortak kurumların yaratılmasının tarafların mallarına ve işçilerine karşı yapılan ayrımcılığa son verilmesinin arkasında her ne kadar siyasi diyalogdan bahsedilmese de, siyasi bir güdü bulunmakta; Konsey’de Paul Henri Spaak’ın, 1960 yılında Başbakan Menderes’in idamına tanıklık etmiş bir ülkeye yapılan yardımı asıl harekete geçiren kişi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁵

Aslında Topluluk ile Türkiye arasında yaklaşım farklılığı vardır. Topluluk bir çeşit ticaret antlaşması önerirken, Türkiye ısrarla gümrük birliği istemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Erkin “...Biz bir gümrük birliği ihdasını istiyor, Müşterek Pazar ise, Türkiye’nin içinde bulunduğu şartların elvermeyeceğini mülahazasıyla bunu kabul etmiyordu. Hatta 1962 başından evvel cereyan eden son müzakerelerde, bize bir gümrük birliği fikrinden muayyen bir müddet için uzaklaşılması, onun yerine iktisadi, ticari ve mali sahalarda işbirliğini derpiş eden bir nevi ticaret antlaşması yapılması resmen ifade edilmiştir. Hakikat o idi ki, Türkiye’nin durumunun müsait olmaması sebebiyle, Gümrük Birliğinin derhal tahakkuku gayri kabil olsa dahi, bu birliğin prensibini muhafaza etmedikçe Batı entegrasyon hareketleri karşısında sadece seyirci kalmaklığımız mukadder olacaktır.” demiştir.¹⁹⁶ Türkiye’nin AET’na üyeliğine Fransa ve İtalya karşı çıkarken Almanya ve Hollanda destek vermiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 468

¹⁹⁵ Christopher BREWIN, Türkiye ve Avrupa Birliği, Bülent Gökay edit., Türkiye Avrupa’nın Neresinde, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 48

¹⁹⁶ Esra ÇAYHAN “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Edit. Beril DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 20

¹⁹⁷ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 79-80

2.2.3 Hazırlık Dönemi

1 Aralık 1964'de Ankara Antlaşması resmen yürürlüğe girerek hazırlık dönemi başlamış oldu. Aynı tarihlerde Ortaklık Konseyi'nde Ankara Antlaşmasının uygulanması için gerekli kararları almak üzere Brüksel'de bir toplantı yapmış ve hem daimi bir yürütme organı olarak kendisine yardımcı ve hemde uygulamadan sorumlu olacak bir Ortaklık Komisyonu kurulması ve sekreteryada çalışacak personellerle ilgili karar alınmıştı. Bunu Avrupa Parlamentosu ve TBMM üyelerinden ortaklaşa oluşacak bir Karma Parlamento Komisyonu'nun kurulması kararı takip etmiş ve bu organizasyonların hayata geçirilmesi ile de Ankara Antlaşmasının kurumsal yapısı tamamlanmış oldu.¹⁹⁸

Bu dönem Türkiye'ye hiçbir mali külfet getirmiyordu. Buna karşılık topluluk Türk ekonomisinin kalkınmasında katkıda bulunacaktı. Topluluğun Türkiye'ye sağladığı ticari kolaylıklar şunlardı: Türkiye'nin 4 temel ihraç ürününe (tütün, fındık, kuru üzüm ve incir) tarife kontenjanları tanımış, 1967 yılından itibaren diğer bazı tarımsal ve sınai ürünlerde [portakal, mandalina, deniz mahsulleri, kerevit gibi] belirli kontenjanlar dahilinde gümrük indirimleri yapmış, Topluluk ayrıca Türkiye'ye mali yardımlar yapmış, projeye bağlı kalkınma kredileri vermişti.¹⁹⁹ “İlki 1965-70 dönemini kapsayan bir 175 milyon ECU yani aşağı yukarı 175 milyon dolar, bir proje kredisi Avrupa Bankasının kaynaklarından verilmiştir “Yani "gel şu parayı al da ne yaparsan yap" değil. Diyor ki Avrupa Yatırım Bankası'na projeni getir, ben bir inceliyeyim senin projeni, uygun görürsem, bunun için sana para vereceğim. Bu paranın tamamı kullanılmıştır. Bu çok ucuz bir paradır. Nasıl bir para, 30 yılda ödüyorsunuz? Birinci Boğaz Köprüsü bu parayla yapılmıştır. Bunun 145 milyonu Birinci Boğaz Köprüsünün yapımına gitmiştir.”²⁰⁰

Bu dönem içerisinde Türkiye Antlaşmanın uygulanmasıyla ilgili olarak kendi karar alma sistemini yeniden düzenlemiş ve konuyla ilgili ilk ve en önemli adım Türkiye'nin toplulukla ilişkilerini düzenleyip koordine edecek Ortak Pazar Merkez Teşekkülü'nün (OPAMET) kurulması olmuş, Adalet Partisi Hükümeti ile Süleyman Demirel 1965 yılında iktidara gelmiş ve hükümet programlarında Ankara Antlaşmasının

¹⁹⁸ Şaban H. ÇALIŞ, *Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim*, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 112

¹⁹⁹ Cihan DURA-Hayriye ATİK, *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayınları, Ankara 2003, sf 354

²⁰⁰ Haluk GÜNUGUR “Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi”, *Avrupa Birliği El Kitabı* (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 180

uygulanmasına yönelik çalışmalara büyük önem verileceği belirtilmiştir.

Ancak bu döneme bakıldığında Türkiye'nin Topluluktan gelen kredi ve imtiyazlarla bir rehavet içine girdiği ve ciddi çalışmaların yapılmadığı görülmektedir.

2.3.4 Geçiş Dönemi ve Ortaklığın Fırtınalı Yılları

Topluluk entegrasyonda derinleşirken Türkiye'nin gerçek arzularına cevap vermekten uzaklaşan Ankara Antlaşması'nın gözden geçirilmesi şart olmuş, Demirel ve Çağlayangil 16 Mayıs 1967'de Brüksel'de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında AET'na bir çağrıda bulunup Geçiş Döneminin başlamasını talep etmişler, AET ise Türkiye'nin bu kararını basit bir şekilde Ankara Antlaşmasının maddelerini hatırlatmakla yetinir.²⁰¹ Ankara Antlaşması'nın ekli geçici protokolün 1. maddesi "Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden dört yıl sonra, Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak, Anlaşmanın 4 üncü maddesinde gözetilen geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümlerini bir Katma Protokol ile tespit edip edemeyeceğini inceler.

Katma Protokol Âkit Taraflarca imzalanacak ve her birinde uyulması gereken anayasa usullerinin tamamlanmasından sonra yürürlüğe girecektir."²⁰²

Buna rağmen Ankara'nın yoğun baskılarına karşı çıkmak istemeyen Topluluk 1968 Aralık ayında yapılan bir Ortaklık Konseyi toplantısında Geçiş Döneminin şartlarına yönelik müzakerelerin başlatılmasına karar verir ve bu süreç DPT-Dışişleri Bakanlığı rekabetini başlatır.²⁰³ "Avrupa Topluluğu Komisyonundan uzmanlar heyeti gelmiş ve beş yıl içinde Türkiye'nin yapısının ne düzeye geldiğine bakmıştır. Yedi kişiden oluşan bir uzmanlar heyeti 68 sonlarında Türkiye'ye geliyor ve Türk ekonomisini incelemeye alıyor. Bakıyorlar, görüşmeler yapıyor ve dönüyorlar. Raporlarını Brüksel'deki Komisyona veriyorlar. Rapor fevkalade olumlu; demişlerdir ki Türk ekonomisi iyi durumdadır ve karşılıklı yükümlülükleri üstlenmeye hazır bir hale geldi."²⁰⁴ 1969 seçimleri istikrar yerine daha çok kaos getirir. Bu da ister istemez memnuniyetsizlerin sayısını arttırmış, sonuçta zaman zaman halkın da desteği bulunarak önce hükümet sonra rejimle ilgili tartışmalar başlatılmıştı. Bütün bunlara

²⁰¹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 112-122

²⁰² <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/aa-kp.pdf>

²⁰³ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 123

²⁰⁴ Haluk GÜNUGUR "Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 180

rağmen Demirel hükümeti ve Dışişleri Bakanlığı 1969 yılında başlatılan müzakerelere devam etmesini bilmiş ve “23 Kasım 1970’de Türkiye ile AT arasında Katma Protokol Brüksel’de”²⁰⁵ imzalanmıştı. 1971 yılında Katma Protokolü ve ekleri onaylanmak üzere Meclise gönderen hükümet 12 Mart 1971 muhtırası ile Ordunun siyasete el koyması ile yıkılmış ve Ordunun talepleri doğrultusunda Nihat Erim hükümeti kurulmuştu. İktidara gelen Erim hükümeti de dış politika konusunda mevcut durumu devam ettirmiş ve 5 temmuz 1971’de Mecliste yapılan oylamada Katma Protokol 151 “evet”, 65 “hayır”, 7 “geçersiz” ve 218 “katılmayan” ile Senatoda ise 107 “evet”, 25 “hayır”, 2 “geçersiz” ve 48 “katılmayan” ile kabul edilerek 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girdi.²⁰⁶ 30 Haziran 1973’de I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara’da imzalandı.

1970’li yılların başlarında Topluluk istisnalar dışında Türkiye’den ithal ettiği sanayi malları üzerindeki gümrük ve benzeri malları kaldırmış, tarım ürünleri ithalatını serbestleştirmiştir. Türkiye’de topluluktan ithal ettiği mallara 12 yıllık listede %10, 22 yıllık listede %5 olmak üzere indirimli tarifeler uygulamaya başlamış ortak gümrük tarifelerini uygulama yönünde hiçbir adım atmamıştı.²⁰⁷ Ne varki Türkiye’nin en çok rekabet ettiği kumaş, kilim, pamuk ipliği gibi ürünlerin anlaşma dışı tutulmasını sağlayan 2. madde ile topluluğun tekstildeki çıkarları korunmuştur.²⁰⁸

1970’li yıllarda sadece 10 yıl içerisinde MSP ve MHP’nin çoğunlukla katıldıkları 14 hükümet kurulmuş ve dağılmıştı. Bu 14 hükümet de AT konusunda değişik görüşlere sahipti. 1973 ve 1977 seçimlerinde AT konusu meydanlarda konuşulan en önemli konulardan birisi olmuştu.²⁰⁹

Türkiye’nin ekonomisi sadece bu politik istikrarsızlıktan dolayı değil 1974 Kıbrıs müdahalesi sonucunda Amerikan ambargosu nedeniyle olumsuz olarak etkilenmişti.

Ancak AT’nun

- 1971 de uygulamaya koyduğu genelleştirilmiş referanslar sistemi, Topluluğun Türkiye’ye tanıdığı ödünlere değerini düşürmüştü. Türkiye

²⁰⁵ http://ekutup.dpt.gov.tr/ab_14.02.2004

²⁰⁶ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 156-161

²⁰⁷ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 354

²⁰⁸ Christopher BREWİN, Türkiye ve Avrupa Birliği, Bülent Gökay edit., Türkiye Avrupa’nın Neresinde, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 52

²⁰⁹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 166

100'den fazla az gelişmiş ülkenin Topluluğa ayrıcalıklı ihracat yapmasını sağlayan bu sistemden yararlandırılmamış.

- 1972-1973'de EFTA ile gerçekleştirdiği serbest ticaret bölgesinden Türkiye zarar görmüş.
- Lome Antlaşması ve Akdeniz ülkeleriyle yaptığı antlaşmalar yoluyla üçüncü ülkelere tanıdığı ticari kolaylıklar, Türkiye'ye tanıdığı ayrıcalıkların önemini yitirmesine neden olmuş.
- Ortak Gümrük Tarifesi'nin (GATT çerçevesindeki görüşmeler sonucunda) %6 oranına kadar düşürülmesi Türkiye'nin yükümlülüklerini ağırlaştırmış.
- Türkiye'nin Toplulukla yaptığı ticarete dış açığı büyümüş.²¹⁰

Uygulamaları ile Türk ekonomisi ayrı bir zarara uğramıştı.

20 Ocak 1976 yılında yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye ile Topluluk arasında ortaya çıkan sorunların bazılarını kısmi olarak çözülmüş ise de, Topluluktan gümrük indirim takvimine ilişkin olarak kabul edilebilir bir teklif alamayan Türkiye Katma Protokolün 60. maddesi çerçevesinde 25 Aralık 1976 tarihinde tek taraflı bir karar ile tüm yükümlülüklerini dondurmuş ve böylece 1 Ocak 1976 yılına kadar yerine getirdiği gümrük indirimlerini 1977 ve 1978 yıllarında yapmayacağını ve ertelediğini açıklamıştır. 31 Aralık 1977 tarihinde ikinci Milliyetçi Cephe iktidarı yapılan gen soru ile düşmüş ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 5 Ocak 1978'de hükümet kurma görevini CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e vermiş, 17 Ocak 1978'de 218 red oyuyla karşılık 229 oyla hükümeti kurulmuştu.²¹¹

Ecevit Hükümeti ilişkileri dondurma kararı aldığı anda AT'ndan herhangi bir tepki gelmemişti. Ancak bu arada Türkiye bütün kapıları kapamış değildi. Eylül 1978'de Komisyona bir rapor sunarak gümrük birliği ile ilgili sürecin devam ettirilmesi için ihtiyaç hissettiği konulara ilişkin detaylı bir biçimde AT'na bildirdi. Topluluğun bu önerilere cevap vermesi 5 ay sürmüştü ve verilen cevap Türk Hükümeti tarafından çok sınırlı ve pazarlık için bile esnek bulunmadı. Aslında AT Türkiye'ye ilgisiz kalıyor, Ecevit hükümeti de başka alternatifler bulmaya çalışıyordu.²¹²

²¹⁰ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 354

²¹¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 469

²¹² Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 180-181

1979 yılında İran Şah'ının devrilmesi, Rusya'nın Afganistan'a girmesi Türkiye'nin konumu tekrar sorgulanır hale gelmişti. O dönemdeki AT-Türkiye ilişkilerinde Guadaloup zirvesi bir dönüm noktası sayılır. Bu toplantıdan sonra AT komisyonu harekete geçmiş ve Konsey'e "Topluluk Türkiye'yi özellikle ticari konular ve orta dönemli finansal yardımlar başta olmak üzere elinden gelen her türlü imkânla desteklemelidir" tavsiyesinde bulunmuştu. Bu çerçevede Brüksel Türkiye'nin ekonomik ve politik sorunlarını iyileştirme amacıyla bir finansal paket hazırlamış, bu da 30 Haziran 1980 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında IV. Mali Protokol adı altında kabul edilmiştir.

1979 yılı Kasımında Demirel Hükümeti göreve başlayacak ve Dışişleri Bakanlığına ateşli bir AT yanlısı deneyimli bürokrat Hayrettin Erkmen atanacaktır. Erkmen kendinden önceki hükümetler döneminde fazlaca önem verilmeyen bir konuya Topluluğun Genişleme konusuna önem vermekteydi. Atina 1975 yılında tam üyelik için AT'na başvurduğunda vakit kaybetmeksizin Türkiye'de başvurmalı ve Yunan Vagonuna asılarak o yol açık tutulmalıydı. Erkmen Yunan faktörünü mümkün olan en iyi şartlarda izole edebilmek ve bu genişlemeyi de kaçırmamak için tam üyelik için acilen başvuruda bulunulması ve üyelik müzakerelerinin de hemen başlatılmasını istiyordu.²¹³ Türkiye'nin 24 Ocak 1980 kararları ile dışa açılma ve uluslar arası ekonomiye entegre olma politikası, Topluluk ile birleşmeyi güçleştiren engelleri ortadan kaldırmış, dört yıllık bir aradan sonra 5 Şubat 1980'de yapılan ortaklık konseyi toplantısı sonucunda ilk defa Türkiye'nin AT'na katılmasından söz edilmiş ve 6 Şubat 1980'de Dışişleri Bakanı Erkmen Türkiye'nin yılsonuna doğru tam üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamıştır.²¹⁴ John Palmer'a göre 5 Şubat 1980'de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısı, AB Bakanlarının Türkiye ile dost kalma endişesi ve Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu desteklemekteki isteksizlikleri arasında bir çarpınma örneğiydi.²¹⁵ Ancak hakkında verilen gensorulara mağlup olan Erkmen 6 Eylül 1980'de istifa mektubunu verecekti. Ülkenin politik durumu zaten belirsizdi ve 6 Eylül 1980'de Konya'da düzenlenen miting darbe için son damla olmuş, ordu 1 hafta sonra 12 Eylül

²¹³ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 187-189

²¹⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 471

²¹⁵ Mehmet UĞUR "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğini", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 30

1980’de iktidara el koymuştur.²¹⁶

2.2.4 Tam Üyelik Başvurusu Yolunda

12 Eylül Darbesi ile Türkiye-AET ilişkileri 6 yıllık bir donma süresine girecekti. Türkiye’de meydana gelen gelişmeler üzerine Konsey 15 Eylül’de ılımlı bir açıklama yaparak ilişkilerin dondurulmayacağını ve belirli bir süre verileceğini belirtmiş, buna karşılık Avrupa Parlamentosu 17 Eylül 1980’de daha sert bir tepki göstermiş ve Türkiye’den demokrasiye dönüş konusunda bir takvim vermesini istemişti. Bu sert tepkiye rağmen Parlamento AET-Türkiye ilişkilerinin askıya alınmasını red etmiştir. Türkiye yapılan yoğun baskıların sonucunda Aralık 1981’de demokrasiye dönüş paketini açıklamıştır. Fakat Avrupa Parlamentosu 22 Ocak 1982 tarihinde insan hakları ve demokratik hürriyetlerin yeniden sağlanmasına kadar IV. Mali Protokolün ve Türkiye Topluluk antlaşmalarının askıya alınmasını Konsey ve Komisyondan istemiş, Konsey bu karara uymuş ve Mart 1982 yılından itibaren ilişkiler fiilen dondurulmuştur.²¹⁷ 12 Eylül 1980 askeri darbesi yakın gelecekteki herhangi bir üyelik başvurusu ihtimaline son vermek yoluyla, AB’nin emniyet subabı olmuştur.²¹⁸

Daha öncede olduğu gibi Ordu dış politika konusunda mevcut statükonun devam edeceğini 24 Ocak Kararlarının devam ettireceğini bildirmiş, İhtilalden hemen sonra Dışişlerine kıdemli bir diplomat olan Bakanlık Genel Sekreteri İlter Türkmen’i atamıştı. 12 Eylül’de Amerika derin bir nefes almış ABD’li bazı yetkililer “Sonunda bizim çocuklar işi başardı” havasına girmiş, diğer batılı örgütlerde generalleri kutlamıştı. Darbeden sonra emekli bir general olan Bülent Ulusu başkanlığında kurulan hükümet, hükümet programında özellikle AT’na yer vermiş ve hükümetin bu konudaki kararının Ankara Antlaşmasında zikredildiği üzere tam üyelik olduğunu beyan etmişti. AT’nun ilişkileri süresiz olarak askıya alması Türkiye’nin tepkisine yol açmış ve Evren Ortadoğuyu Avrupa’ya karşı alternatif göstermişti.²¹⁹ Bu arada Zorlu’nun AT sürecinin başından beri korktuğu olay olan Yunanistan Topluluğa üye olmuştu ve Türkiye hakkında olumsuz olarak elinden gelen ne varsa yapmaya başlamıştı.

²¹⁶ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 87-198

²¹⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 471

²¹⁸ Mehmet UĞUR “Türkiye’nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğini”, Türkiye Avrupa’nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 31

²¹⁹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 212-214

12 Eylül 1980 askeri darbesi döneminde daha önce Washington'daki Dünya Bankasında görevli olan Turgut Özal Maliye Bakanlığına getirilmiş o tarihten itibaren de Türk Siyasi Hayatına Özal'ın serbestleştirme politikaları hakim olmuştu.²²⁰ Türkiye Avrupa Yakasında yer alacaksa, AT'nun demokrasiye dönüş talebini yerine getirmek zorundaydı ve Generaller tam olarak Avrupa'nın istediği zaman ve şartlarda olmasa da 1983 Kasımında yapılacak bir seçimle demokrasiye geri dönülmesini kabul ettiler ve partilerin kurulmasına 12 Eylül'ü eleştirmemek ve Kemalist ilkeler dışına çıkmamak kaydıyla izin verdiler. Sonuç olarak kısa bir süre içerisinde 17 parti kurulmuş ancak sadece 3'ü seçimlerde yer alabilmiş ve şaşkıncu bir şekilde Generallerin desteğini alan ve favori olarak görülen Turgut Sunalp'ın Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) üçüncü, İsmet İnönü'nün ilk özel sekreteri olan Necdet Calp'ın Halkçı Partisi (HP) ikinci ve Turgut Özal'ın Anavatan Partisi (ANAP) açık farkla birinci olmuştu.²²¹

Yeni hükümet AT ile kopan ilişkilerin canlandırılması yönünde büyük çaba harcamış, ekonomide liberalleşmeye gitmiş ve piyasa ekonomisinin yerleşmesine çalışmıştır. AT, 1984 yılında Dublin'de yapılan Avrupa Siyasi İşbirliği toplantısında, ilk kez Türkiye ile ortaklığı yeniden canlandırma ihtimalini inceleme yönünde girişimde bulunmuşsa da, bu toplantıda bir sonuca ulaşamamış, uzlaşma eksikliği ilişkiyi yeniden canlandırma yanlısı olan Alman, İngiliz ve Belçika ile buna karşı çıkan Fransa ve diğer üyeler arasındaki görüş ayrılıklarından kaynaklanmıştır.²²² 1985 Temmuz ayında Başbakan Turgut Özal zamanı geldiğinde ve şartlar olgunlaştığında Topluluklara tam üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamıştı. 17 Şubat 1986 tarihinde Konsey, Komisyon'un 1981 yılından bu yana dondurulmuş bulunan ilişkilerin normalleştirilmesi teklifini, Yunanistan'ın itirazlarına rağmen olumlu karşılamış, Haziran 1986'da Topluluk Akdeniz İşlerinden sorumlu Claude Cheyson Ankara'ya gelmiş ve 16 Eylül 1986 tarihinde Ortaklık Konseyinin 6 yıllık bir aradan sonra yeniden toplanmasına karar verilmiş ve Yunanistan'ın itirazları nedeniyle herhangi bir sonuç elde edilmemişse de 16 Eylül 1986 yılında yapılan Ortaklık Konseyi toplantısı ile AT ile ilişkiler normalleşmeye başlamıştır.²²³

²²⁰ Christopher BREWIN "Türkiye ve Avrupa Birliği", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 55

²²¹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s.216-217

²²² Mehmet UĞUR "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğimi", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 32

²²³ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 472

Tam üyelik başvurusu 1986 da en fazla üzerinde durulan konulardan birisi olmuştur. Muhaliflerince, AT ile ilişkilerin yeniden başlatılması için hareket eden Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ile ters düşen bir politika takip etmekle suçlanan Özal 1986 yılına girildiğinde çabuk ve ani bir “u” dönüşü yaparak “inşallah gelecek sene tam üyelik için gereken başvuruyu yapacağız” açıklamasında bulunmuştu. Özal sözünde durarak 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunmuştu. Özal’ın imzasını taşıyan ve Devlet Bakanı Ali Bozer tarafından AT Dönem Başkanı ve Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans ile Komisyon Başkanı Jaques Delors’a sunulan mektubun tam metni de şu şekildedir:

“Sayın Başkan,

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına işbu mektupla Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu tesis eden antlaşmanın 237. maddesi düzenlemeleri uyarınca, Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üye olmak için resmen müracaat etmekte olduğunu ekselanslara bildirmekten şeref duyarım.

Bu çerçevede Türkiye’nin Avrupa organizasyonuna ve Avrupa Birliği’ne keza Avrupa Topluluklarını tesis eden antlaşmaları ortaya çıkaran ideallere bağlılığını bilhassa belirtmek isterim.

Ekselans, en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.”²²⁴

Türkiye’nin AT’na başvuru sebepleri:

- ✓ Taviz Yıpranması: Türkiye ile Topluluk arasında başlangıçta sağlanan denge, AT'nun üçüncü ülkelerle yaptığı çeşitli antlaşmalar avantajları erittiğinden, Türkiye aleyhine bozulmuştur.
- ✓ Türkiye'nin Dışa Açılması ve Ekonomik Reformlar: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ile başlayan Ekonomik Reform Programı çerçevesinde, dünya ekonomisi ile bütünleşme, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, vergi sistemi, gerçekçi faiz ve döviz politikası alanlarında önemli adımlar atılmış; sanayimiz %75 oranında Topluluğun rekabetine açılmıştır. Bunlara ek olarak, ekonomik gelişmede sağlanan başarı, başvuruda güven veren bir faktör olmuştur.

²²⁴ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 220-221

- ✓ Topluluğun Güneye Doğru Genişlemesi: Topluluğun Güneye doğru genişlemesi, Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye ile benzer ihracat yapısına sahip olan yeni üyeler (Yunanistan, İspanya ve Portekiz), tam üye olarak Topluluk pazarında üstünlük elde etmişler. Türkiye aleyhine korumacı önlemler aldırılmışlardır. Bu ülkelerden Yunanistan, sürekli Türkiye aleyhinde bir tutum izlemiştir. Bu durum karşısında, Türkiye onlarla, özellikle Yunanistan'la aynı konuma gelmek istemiştir.
- ✓ Tam Üyelik Avantajlarından Yararlanma: Topluluğun anlaşmalar çerçevesinde sağladığı mali yardımlar yetersizdi. Türkiye, tam üye olduğu takdirde, topluluğun çeşitli mali yardım olanaklarından faydalanacak, ekonomik kalkınmasını hızlandıracaktı. Nitekim Yunanistan çeşitli fonlardan yılda ortalama 1,5 milyar ECU hibe yardımı sağlamaktaydı!
- ✓ Sosyal Sorunların çözümü: Türk işgücünün Topluluk içinde serbest dolaşımı ve yerleşme hakkı gibi sosyal sorunların Topluluğun güneye doğru genişlemesi üzerine mevcut statüde çözümlenmesi son derecede zorlaşmıştı.
- ✓ Tek Taraflı Yükümlülükten Kurtulma: Gümrük birliğine, tam üye olunmadan gidilmesi sakıncalı görülüyordu. Yavaş işleyen bir ortaklık ilişkisinin, Türkiye'yi tam üyeliğe taşıyacağından kuşku duyuluyordu. Ortaklık ilişkisinde Topluluk taviz üst sınırına gelmiş, buna karşılık Türkiye yükümlülüklerini tek taraflı olarak yerine getiren taraf durumun, düşmüştü.
- ✓ Bazı Siyasal, Ekonomik ve Askeri Karar ve Niyetler: Milli Güvenlik Kurulu'nun 25 Mart 1981 tarihli toplantısında, "demokratik rejime geçilir geçilmez Topluluğa tam üyelik başvurusunun yapılmasını" kararlaştırması, 5. Beş yıllık Kalkınma Planı'nda tam üyelik konusunda açık hükümler yer alması, Türkiye'nin AT'nun askeri kanadı olan. Batı Avrupa Birliği'ne katılma konusunda niyet beyanında bulunmuş olması başvuruyu hazırlayıcı ve kolaylaştırıcı diğer faktörler olmuştur. Bir görüşe göre, başvuruda, o zamanki iktidarın "iç politika kaygılan" da etkili olmuştur.²²⁵

Özal'ı tanıyanlar, takip edenler ve eleştirenler açısından bu başvuru oldukça şaşırtıcı bir karardı. 1967 yılında Dönemin Başbakanı tarafından DPT müsteşarlığına

²²⁵ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 358-359

atanan Özal, ekibiyle birlikte AET yerine 1964 yılında İran, Pakistan ve Türkiye arasında kurulan Regional Cooperation and Development (RCD) (Bölgesel İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) ile ilişkilerin ilerletilmesini teklif ediyordu.²²⁶ Tam üyelik başvurusu bazı aydınlar için Özal'ın bir komplosuydu. İslamcı olan Özal, Türkiye'yi kendi istediği konum olan Amerika-Suudi Arabistan arasında bir yere yerleştirmek için bu başvuruyu yapmıştı: Birilerine Türkiye'nin elinden gelen her şeyi yaptığı ancak AT'nun Türkiye'yi almayacağını gösterilmesi gerekiyordu²²⁷. Böylece Türkiye'nin rotasını başka yönlere de çevirebilecekti. Bu sorunun cevabı asla öğrenilemedi.

Dışişleri Bakanlığı başvuru kararını ilgili çevrelere duyurduğu zaman AT'un ilk tepkisi bu konuda aceleci davranılmaması yönünde Türk yetkililerini uyarmak olmuş, işin ciddiyeti biraz anlaşılınca da başvuru yerine ilişkilerin yeniden Ortaklık temelinde canlandırılması teklif edilecekti. AT Konseyi Dönem Başkanı Leo Tindemans Türkiye'nin başvuru mektuplarını 14 Nisan 1987'de Topluluğun Türkiye politikası hakkında hiçbir yorum yapmaksızın pek hoşça karşılamamış 1,olmasına rağmen kabul etmiş, Türkiye'nin bu başvuruyu AET Antlaşmasının 238. maddesi, EURATOM Antlaşmasının 205. maddesi ve AKÇT Antlaşması'nın 98. maddesi gereği yaptığını duyurmakla yetinmişti.²²⁸ 27 Nisan 1987'de Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyon'a havale edildi.

Görüş hazırlamadan evvel Türkiye çok büyük bir sorunla karşılaşmıştır. Yunanistan sistemin içinde olduğu için, o tarihte Türk başvurusunu mahkum etmek için elinden gelen çabayı göstermiş ve o tarihlerde Yunanistan'ın yanında yer alan Almanya'nın da aynı çerçevede içerisinde "biz bunu oyalayalım ve oylama sonucunda eğer oy çokluğuyla karar alınırsa bu dosyayı komisyona gönderelim" demişlerdir. O zamana kadar böyle bir şey Avrupa Birliği'nin geleneğinde yoktur. Yapılan bütün başvurular otomatik olarak Konseyden, (karar organı) Komisyona (teknik organ) geçer, Teknik organda görüşülür, Sonra tekrar Konseyin önüne geldiğinde oylama yapılır. Fakat o noktada Başbakan Özal'ın son derece üst düzeyde devreye girmiş ve Kohl'ü telefonla arayarak Almanya'nın bu tutumunu yumuşatmıştır. Bir ünlü işadamı da, şahsi dostluğunu devreye sokmak suretiyle bu dosyanın 27'sinde herhangi bir oylama söz konusu olmaksızın komisyona götürülmesi gerektiğini; aksi halde tüm Türk işçilerinin

²²⁶Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s.126

²²⁷Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 221

²²⁸Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 230

Almanya Bankalarındaki hesaplarını çekmesi yolunda gerekli tüm önerileri yapacaklarını söylemiştir.²²⁹

Komisyon görüşünü yaklaşık iki senede hazırlamış, 18 Aralık 1989'da Komisyon görüşünü açıklamış ve 5 Şubat 1990'da AT Dışişleri Bakanları Konseyi Komisyon Görüşü'nü kabul etmiştir.²³⁰ Bu süre AB tarihinde o zamana kadar en uzun sürede hazırlanmış komisyon görüşü olmuştur.

2.2.6 Gümrük Birliği

AT Komisyonu'nun görüşü ile, Topluluğun kendi iç pazarlarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üye kabul edemeyeceğini, Türkiye'nin katılımından önce ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesinin gerektiği belirtilmiştir.²³¹ Başta Ali Bozer olmak üzere yetkililerin çoğu "eligible" (ehliyet) kelimesini dillerine dolayarak Topluluğun raporuna hiç de olumsuz bakmamışlar, hatta Komisyon'un bu raporuyla Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna "olumlu bir cevap alındığı" şeklinde yorumlamışlar, Cumhurbaşkanı Özal'a göre ise Rapor Türkiye'nin Avrupalı bir ülke olduğunu ve Topluluğun tam üyesi olabileceğini ispatlıyordu. Her zaman olduğu gibi kamuoyuna yapılan açıklamalarda, hakikatin yamultulmuş bir versiyonunu sunarak ortada herhangi bir sorun olmadığı "tam üyelik müzakerelerinin" bir süre hadi olmadı 1993'e kadar ertelenmişti.²³² Gündemde ne Kopenhag Kriterleri, ne idam, ne sanal azınlıklar, ne de ana dilde eğitim gibi sorunlar vardı; Türkiye için öncelikli kriterler ekonomi, nüfus ve coğrafi büyüklüktü.²³³

5 Şubat 1990'da Konsey kendisini, Görüş'ü dikkate almakla sınırlandırarak Komisyon'dan Türkiye ile işbirliğine ilişkin özel öneriler getirmesini istemiş ve Yunanistan'ın itirazlarına rağmen Komisyon önerilerini 12 Haziran 1990'da sonuçlandırmıştır. Akdeniz Ülkeleri ile ilişkilerden sorumlu Komisyon Üyesi Abel Matutes tarafından açıklanan ve bu nedenle Matutes Paketi olarak anılan öneriler:

- 1) Gümrük Birliğinin 1995 yılına kadar tamamlanması
- 2) 600 milyon ECU getirecek olan 4. Mali Protokolün serbest bırakılmasını kapsayan mali işbirliğinin gerçekleşmesi.

²²⁹ Haluk GÜNUGUR "Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi", Avrupa Birliği El Kitabı (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 182

²³⁰ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 23

²³¹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 472

²³² Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 242

²³³ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 27

- 3) Sanayi ve Teknolojik İşbirliği
- 4) Türkiye ile siyasi ve kültürel ilişkilerin cesaretlendirilmesi

Bu paket AB-Türkiye ilişkilerinde oldukça önemli bir gelişme olarak kaydedildi. Ancak paketin önemi özgün oluşundan değil, AB-Türkiye ilişkilerinde etkili olan iki önemli etkenin: Yunanistan ve Türkiye'nin Konumunun AB ile ilişkilerinin geleceği üzerindeki etkisini gözler önüne serdi.²³⁴

1990'lı yıllar Dünya Siyaseti için çalkantılı olmuştur. SSCB'nin dağılması ve Varşova Paktının sona ermesi, Berlin Duvarının yıkılarak iki Almanya'nın birleşmesi ve Körfez Krizi bu yıllara damgasını vuran olaylar olmuştur. Türkiye'nin önemi de gelişen bu olaylara bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. AT açısından bakıldığında Türkiye'nin üyeliği ile Ortadoğu'ya doğru bir genişleme hiç de istenen bir şey olmadığı için Körfez Krizi Ankara'nın AT karşısındaki elini zayıflatırken, Türkiye'nin Balkanlarda, Kafkaslar'da, Orta Asya ve Orta Doğu'da hala önemli bir aktör, en azından potansiyel bir güç olması AB'nin kararlarında etkin bir faktör olarak dikkate alınmıştır.²³⁵

1991'in ikinci yarısından itibaren üye 11 devlet, Yunanistan'ın Türkiye ile anlaşmazlığının Avrupa'nın da sorunu haline getirme çabalarına öyle ya da böyle açık bir çizgi çekmeyi başarmış, ancak Yunanistan Matutes paketinde öngörülen mali yardımları bloke etmiş ancak gümrük birliği çalışmalarını engelleyememişti.²³⁶ Abel Matutes'e göre Kıbrıs Konusu ve Yunanistan'ın Türkiye ile olan sorunları bu ilişkilerin bir önkoşulu olarak görülmemeli, "Batılı değerleri Asya ve Avrupa arasında korumak için büyük çaba harcayan ve içinde bulunduğu bölgedeki çatışmaları önlemeye çalışan bir Türkiye'yi AT asla göz ardı etmemeli" idi.²³⁷

30 Eylül 1991 tarihinde 1986 yılından sonra ilk defa Ortaklık Konseyi toplanmış, Ortaklık Konseyinde alınan ortaklık organlarının işletilmeye başlanması ve Ortaklık Komitesine işlerlik kazandırılmasının kararlaştırılması üzerine Komite 6 Aralık 1992'de toplanmıştır.²³⁸

²³⁴ Mehmet UĞUR "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğimi", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 37

²³⁵ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 254-255

²³⁶ Mehmet UĞUR "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğimi", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 38

²³⁷ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 256

²³⁸ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 473

1992 Nisan'ının ilk yarısında dönemin başbakanı Demirel Fransız Basınına AB-Türkiye ilişkilerine özgü özel bir reçete bulunması ihtimaline karşı çıkmayacağını ifade etmiştir.²³⁹ Türkiye tam üyelik dışında başka alternatifleri de düşünmeye hazır olduğunu deklare ettiğine göre ilişkilerin geliştirilmesi için iş sadece bazı somut adımların atılmasına kalmıştı. 1992 yılında AB Dönem Başkanı İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Douglas Hard da bu konuya dikkat çekenlerden biriydi ve konuyu birkaç kez dile getirmiş, Hard'ın mütevazî sayılabilecek teşebbüsleri sayesinde Türkiye, Avrupa Konseyi'nin Lizbon Zirvesinde (25-27 Haziran 1992) ele alınmış ve Zirve'nin sonuç bildirgesinde "Türkiye ile politik ilişkilerin en üst seviyede ve mümkün olduğunca kısa sürede" kurulması gerektiği kararına varılmıştı. Zirvede ayrıca İngiltere'ye AB-Türkiye ilişkilerinin durumunu gösteren bir rapor hazırlama görevi verilmiş, hazırlanan rapor 20 Temmuz 1992'de AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarınca ele alınmıştı. Rapor'da Türkiye ile daha iyi ve yapısal ilişkiler kurulması için 6 ayda bir düzenli toplantılar yapılması, Türkiye'nin BAB'ne ortak üye olarak davet edilmesi ve mali desteği de içeren Matutes Paketinin uygulanmasını önermekteydi.²⁴⁰ AB Yunan itirazları nedeniyle mali yardım paketi sunmasa da, Türkiye 9 Kasım 1992'deki Ortaklık Konseyi toplantısında bir gümrük birliği kurulmasını kabul etmiştir.²⁴¹

İlişkilerde ortaya çıkan canlanma çerçevesinde, AT ile 1995 yılı sonunda gerçekleştirilecek Gümrük Birliği ile ilgili konular, AT Komisyonu ile Brükselde 24-25 Şubat 1993 tarihlerinde teknik düzeyde ele alınmış, görüşmelerde Türkiye ile AT arasında Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi çalışmaları ve yöntemlerini belirlemek ve çalışmaları izlemekle görevli, Türkiye ile AT Komisyonu yetkililerinden oluşan bir "yönlendirme komitesi" kurulması onaylanmıştır.²⁴² Yönlendirme Komitesinin görev ve çalışma usulleri 18 Mart 1993'de Brüksel'de AT Komisyonu yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonunda belirlenmiş ve Yönlendirme Komitesi ilk toplantısını 25-26 Mayıs 1993'de Ankara'da yapmıştır.

21-22 Haziran 1993'de Kopenhag'da yapılan zirve hem AB hem de Türkiye için oldukça önemlidir. Türkiye konusunda Kopenhag Zirvesi gümrük birliği açısından

²³⁹ Mehmet UĞUR, "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğimi", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 39

²⁴⁰ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 257-258

²⁴¹ Mehmet UĞUR "Türkiye'nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğimi", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 39

²⁴² Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 473

bir kilometre taşı olsa da, tam üyelik açısından bakıldığında başarısızlık olarak gözükmektedir.²⁴³ Ayrıca bu zirvede yeni katılımlar için kriter olarak belirlenen ve zirve adıyla anılan Kopenhag Kriterleri kabul edilmiştir.

24-25 Haziran 1994'de Korfu'da yapılan AB zirve toplantısında kabul edilen Başkanlık Sonuç Bildirgesinde Türkiye için ayrılan paragrafta, Türkiye AT Ortaklık Konseyi, özellikle 1964 Ortaklık Antlaşmasında öngörülen Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi konusunda toplantıya çağrılmış, 28-29 Kasım 1994 tarihinde yapılan AB Bakanlar Konseyi Toplantısında Yunanistan'ın muhalefeti nedeniyle karar alınamamış, 9-10 Aralık 1994 tarihlerinde düzenlenen Essen Zirvesi sonucunda da gümrük birliği niyeti teyit edilmiştir.²⁴⁴

Gümrük Birliği konusunda somut adımlar atılmaması Türkiye'de huzursuzluk meydana getirmişti. Daha sonraki bölümde detaylı olarak anlatılacak olmakla birlikte Türkiye-Avrupa-Avrupa Birliği-Avrupa Parlamentosu ilişkileri Ermenistan, PKK, İnsan Hakları, kapatılan DEP Partisi nedeniyle gerilmekte ve sıkıntılı günler geçirmekteydi. AB'nin Türkiye'yi dışlaması durumunda Türkiye'deki bazı kesimlerin eline koz verileceği ve Türkiye'nin Batıdan Doğuya yöneleceği endişesi taşınmaktaydı. Bu mülahazalar çerçevesinde Yunanistan dışında neredeyse tüm AB ülkeleri, 1995 yılı başlarında, gümrük birliği anlaşmasının imzalanması konusunda artık daha istekli görünüyordular. Örneğin Fransız Dışişleri Bakanı Alain Juppe "kapıların Türkiye'ye tamamen kapatılması AB için önemli bir politik ve stratejik hata olur", İngiliz Dışişleri Bakanı Hurd "İnsan Hakları konusu Balkanlar, eski Sovyetler Birliği, Orta Doğu yada Kıbrıs, hiç birisi Türkiye ile ilişkilerin yerini alamaz" diyorlardı. Almanya'nın tutumu da İngiltere'ninkine yakındı. Almanya bir yandan Türkiyeyi insan hakları konusunda uyarmakla birlikte diğer yandan Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in ağzından "Türkiye'nin yeri kuşkusuz Avrupa'dadır" diyordu ve "Yunanistan'ın şantajı artık sona ermeli ve gümrük birliği sorunu 6 Mart 1995'te karara bağlanmalıdır." açıklamasında bulunuyordu.²⁴⁵

Artık Yunanistan'ın fazla şımartıldığını düşünen ve hem iki ülke hem de bölgesel gelişmeleri yakından takip eden AB ülkesi diğer ülkeler Yunanistan üzerinde

²⁴³ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 261

²⁴⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 474

²⁴⁵ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s.273-274

baskı uygulamaya başlamış, daha fazla manevra alanı olmadığını fark eden Atina, AB tarafından

- ✓ Kıbrıs'la tam üyelik görüşmelerinin başlayacağı konusunda açık bir garanti
- ✓ Yapılması planlanan finansal yardımların paketten hariç tutulması
- ✓ Yunanistan'a tekstil sanayini geliştirmesi konusunda mali destek sağlanması

Şartlarının karşılanması koşuluyla vetonun kaldırılabileceğini söylemiş ve AB uzlaşmacı bir tavır takınarak bu şartları kabul etmişti.

6 Mart 1995'de Brüksel'de toplanan Ortaklık Konseyi'nde gümrük birliği ele alınmış ve ilk imzaları dışişleri bakanlarınca atılan Gümrük Birliği Protokolü hazırlanmıştı.

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile AB'nin Türkiye'nin gümrük birliği temelinde entegre olabilmesinin AP'nun onay sürecine bağlanmasını kabul etmek büyük hatadır. Çünkü Katma Protokol gerçek anlamda bir Gümrük Birliği Antlaşması olup, Türkiye ve AB'ne üye ülkelerin parlamentolarınca onaylanmıştı ve gümrük birliği sonradan yapılacak bir anlaşma ile değil, otomatik olarak yürürlüğe girecekti.²⁴⁶ Aslında hükümet oldukça büyük bir risk almıştı.

Avrupa Parlamentosu ile ilişkiler 1992 yılından beri sıkıntılı geçmekteydi. 1992 yılında Olağanüstü Hal Bölgesindeki çatışmaların şiddetlenmesi, kürt ve insan hakları sorunları eski Parlamento Başkanı Baron Crespo'yu resmi bir protesto yayınlamaya zorlamıştı.²⁴⁷ 1994'de tam da gümrük birliği anlaşmasının imzalanması aşamasında, TBMM haklarında soruşturma açılması talebinde bulunulan DEP üyesi bazı milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmış, akabinde bir taraftan Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) yargılanan sanıklar suçlu bulunarak ağır hapis cezasına çarptırılırken, diğer yandan Anayasa Mahkemesi Demokrasi Partisini (DEP) kapatmıştı. Bir anda iyiye gitmesi beklenen hava tersine dönmüştü. Eylül 1994'de AP Genel Kurulu, Karma Parlamento Komisyonu'nun çalışmalarını "insan hakları sorunu ve DEP'in kapatılması"nın gerekçe göstererek durdurma kararı almıştı. Karar AP tarihinde ilk defa olarak en sağdan en sola bütün politik grupların birleşmesiyle 258'e karşı 4 çekimser oyla alınmıştı.²⁴⁸ Nitekim AP Başkanı Alman Sosyal Demokrat Parlamenter

²⁴⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 474

²⁴⁷ Christopher BREWIN "Türkiye ve Avrupa Birliği", Türkiye Avrupa'nın Neresinde (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 32

²⁴⁸ Cihan Dura-Hayriye Atik, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 361

Klaus Hansch gümrük birliği protokolünün onaylanması konusunda bir gazeteye verdiği demeçte “AP’nun onay vermesi için demokratikleşme ve insan hakları alanında olumlu sinyallere ihtiyacımız var. Türkiye’de hiçbir değişiklik olmaz ise bu iş olmaz.” demiştir.²⁴⁹ Bu nedenlerle dönemin Başbakanı Tansu Çiller “gümrük birliği anlaşmasının” AP tarafından onaylanması için Avrupa’da destek turuna çıkmıştı. Sonuçta Avrupa Parlamentosu 13 Aralık 1995 tarihinde 1/95 sayılı kararı onaylayacak ve 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla de 1959 yılında başlayan serüvenin son dönemine girilmiş oldu.²⁵⁰

Gümrük Birliğinin olumsuz etkisini telafi etmek için mali hükümler üzerinde karara varılmıştı. Bu mali hükümler

1. Birlik bütçesi kaynaklarından, Türkiye’ye Ocak 1996’dan başlamak üzere 5 yıllık bir dönemde toplam 375 milyon ECU’ya varan bir yardım projesi
2. Akdeniz Yardım Programlarından 700 Milyon ECU’ya varan mali yardım sağlanması
3. 1996’dan başlamak üzere, 5 yıl için Yenilenmiş Akdeniz Politikası kapsamında, Avrupa Yatırım Bankasından toplam 300-400 milyon ECU’luk bir kredinin Türkiye’ye çevre, enerji ve ulaşım ile telekomünikasyon alanlarındaki alt yapı projelerini destekleme üzere verilmesi
4. 1996’dan başlamak üzere, Avrupa Yatırım Bankası ek kredilerinden 750 milyon ECU’yu bulan bir miktarın, 5 yıla yayılmış bir sürede öncelikle projelerde kullanılması şartıyla, Türkiye’ye verilmesi
5. Türkiye özel bir gereksinim duyarsa, Birlik istisnai orta vadeli makro ekonomik ek mali yardım sağlanması olasılığını düşünecektir. Verilecek miktar en fazla 300 milyon ECU olabilecektir.

Gümrük Birliği kararına binaen Türkiye’ye beş yıllık bir süre içinde vaat edilen toplam yardım sadece 3.2 milyar ECU idi ve AB hep Yunan vetosunu gerekçe göstererek bu çerçevede Türkiye’ye aktaracağı fonlardan hiçbirisini ta ki trajik 19 Ağustos depremine kadar aktarmamıştır. Bazı yazarlar; Türkiye’ye Akdeniz Fonunda yardım yapılmasının “AB’ne tam üye olma şansının kalmadığı” şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü bu fondan Tunus, Fas, Cezayir gibi AB’ne üye olmayacak

²⁴⁹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 472

²⁵⁰ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 287

ülkelere dahi kredi verilmektedir.²⁵¹

Gümrük Birliği anlaşması da daha önce olduğu gibi halka tam ve doğru olarak anlatılmadığı görülmektedir. Anlaşmanın yapıldığı gün Brüksel'i ziyaret eden Başbakan Tansu Çiller "Bugün hayatımın en mutlu günü" demektedir.²⁵² Oysaki muhalefet, medya ve sivil kuruluşlar Gümrük Birliğini başta Kıbrıs'ın peşkeş çekilmesi, Türkiye'nin egemenlik haklarının elinden alınması ve ekonomik yönüyle çok ciddi biçimde eleştirmişlerdi.

2.2.7 1996 Sonrası

Avrupa Parlamentosu 19 Eylül 1996 tarihli toplantısında Türkiye'ye yapılan yardımı durdurma kararı almış, ilişkiler yeniden soğumuş ve en az 6 ayda bir toplanması gereken Ortaklık Konseyi 1997 sonları itibari ile henüz toplanamamıştı.²⁵³ 1996 yılı Eylül ayında AP harekete geçip Komisyon'dan insan hakları, demokratikleşme ve azınlıklar konularını gerekçe göstererek "derhal yürürlüğe girmek üzere demokrasinin, insan haklarının ve sivil toplumun teşviğiyle ilgili olanlar hariç, Türkiye'deki projeler için Akdeniz ülkelerine yönelik MEDA programı çerçevesinde ayrılan tüm ödenekleri bloke etmesini" istemişti.²⁵⁴ 13-14 Aralık 1996'de Dublin'de yapılan zirveye Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ), Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti ve Malta davet edilmiş, zirvede Türkiye ile ilgili olarak insan hakları standartlarının yükseltilmesine işaret edilmiş ve ilk kez "Ege sorununa uluslar arası normlar çerçevesinde bir çözüm bulunması" gündeme getirilmiştir.²⁵⁵ Ayrıca, AB 1993 yılında Kopenhag'da aldığı genişleme kararına ilişkin stratejiye esas olarak 16 Temmuz 1997 tarihli "Gündem 2000" başlıklı raporu açıklamış; rapor 2000'li yıllarda eski Varşova Paktı üyeleri (MDAÜ) ile Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nin AB'ye tam üye yapılmasını ön görürken Türkiye bu genişlemenin kapsamına alınmamış sadece gelecekteki üyeliği teyit edilmişti.²⁵⁶ AP 12-13 Aralık Lüksemburg zirvesine sunacağı tavsiye niteliğindeki kararlarda Türkiye'yi "genişleme sürecine" dahil etmeyerek

²⁵¹ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 364

²⁵² Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 279

²⁵³ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 365

²⁵⁴ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 292

²⁵⁵ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 48

²⁵⁶ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 365

yüksek düzeyli bir ilişki önermiştir. 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesinde AB Konseyi'nin almış olduğu genişleme kararında AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunan 12 ülke içerisinde genişlemeye dahil edilmeyen tek ülke Türkiye olmuş ve bu Türkiye'nin üyelik ümitlerini iyice kırmıştır.²⁵⁷ Lüksemburg Zirvesinde Türkiye ile ilgili olarak:

- ✓ Türkiye tam üye olmaya ehil bir ülkedir.
- ✓ AB, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji hazırlayacaktır.
- ✓ Gelişmeler ilgili mevzuat çerçevesinde gözden geçirilecektir.
- ✓ Ancak Türkiye ile AB arasında ilişkilerin güçlendirilmesi şu 3 koşula bağlıdır:
 - Siyasal ve ekonomik reformların sürmesi
 - Yunanistan'la iyi ve istikrarlı ilişkilerin kurulması
 - Kıbrıs sorununun çözülmesi için BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesi.

kararları alınmıştır.²⁵⁸

Türkiye içi boşaltılmış ve AB'nin genişleme sürecinin tartışılmayacağı bir konferansa Avrupa Konferansına davet edilmiş, ancak Kıbrıs, Ege, Kardak, demokrasi, insan hakları, La Haye Adalet Divanı gibi şartların yanı sıra ilk defa azınlıklar konusu katılım şartı olarak gösterilmişti.²⁵⁹ Azınlık konusu 1998 ilerleme raporunun da konusu olacak ve azınlıklar Lozan kapsamında olan azınlıklar (Müslüman olmayan Yahudi, Rum ve Ermeniler) ve Lozan Kapsamında olmayan (Kürtler ve Aleviler) olmak üzere ikiye ayrılmış ve “sanal azınlık sorunu” böylece Türkiye'ye sunulmuş oldu.²⁶⁰

Türkiye'nin ise bu kararlara tepkisi çok sert olmuştur.

“Hükümetimiz AB dönem başkanlığı tarafından açıklanan Lüksemburg zirvesi sonuçlarını incelemiştir. Yapılan değerlendirmede AB ve bazı üye ülkeler yetkililerinin zirve toplantısı ve varılan sonuçlar bağlamındaki açıklamaları da dikkate alınmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için adaylığını 1963 Ankara Anlaşması'ndan kaynaklanan bir hak olarak görmektedir. AB'nin bu genişleme süreci öncesinde, hükümetimiz, beklentilerini yapıcı bir zihniyetle, makul ve gerçekçi bir çerçevede belirlemiş, muhataplarına açıkça anlatmıştır.

Lüksemburg zirve bildirisinde, AB'nin genişleme sürecinde Türkiye'ye yer verilmesi, Türkiye'nin AB'ne katılmasına yönelik bir Avrupa stratejisi geliştirilmesi, aday niteliği

²⁵⁷ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 475-476

²⁵⁸ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 366

²⁵⁹ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 478

²⁶⁰ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 155

taşıdığıının ortaya çıkması şeklinde bazı olumlu unsurlara yer verilmiştir.

Bununla birlikte, metin Türkiye açısından aşağıdaki nedenlerle kabul edilebilir nitelikte değildir:

1. Türkiye, öteki aday ülkelerle aynı çerçevede, aynı iyi niyetli yaklaşımla ve objektif kıstaslara göre değerlendirilmemiştir.
2. Türkiye'ye yeni ve olumlu unsurlar gibi sunulanların pek çoğu aslında, AB'nin Türkiye'ye karşı geçmişte üstlendiği ve yıllardır yerine getirmediği yükümlülükleridir.
3. Türkiye'nin iç yapısına ve Kıbrıs dahil dış politikasına dair yanlış, önyargılı ve abartılı değerlendirmeler yapılmıştır.
Bu değerlendirmelerde, hükümetimiz döneminde gerçekleştirilen ve öngörülen iyileştirmeler tümüyle gözardı edilmiştir.
4. Bu yanlış yaklaşımlarla, kabul edilmesi mümkün olmayan art niyetli siyasi koşullar dayatılmak istenmiştir.

Dönem Başkanı'nın beyanları bu yaklaşımın arkasındaki zihniyeti daha da belirginleştirmiştir.

Bu yaklaşım ve zihniyet değişmedikçe, ilişkilerimizin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesi beklenemez. Bu durumda, iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasal konuları da kapsayacak bir görüşme ortamı sağlanması mümkün olmayacaktır. Öteden beri olduğu gibi, ilişkilerimizde siyasi koşul dayatılmasını reddediyoruz.

AB'nin tutumu sağlam ve güven duyabileceğimiz bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve AB ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edilemez. Yukarıdaki hususlar ışığında hükümetimiz AB ile varolan ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edemez.

Yukarıdaki hususlar ışığında hükümetimiz AB ile varolan ortaklık ilişkilerimizi sürdürecektir. Ancak bu ilişkilerin geliştirilmesi AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlıdır.

Türkiye, her alanda daha gelişerek, büyük Atatürk'ün çizdiği doğrultuda kararlılık ve özgüven içinde yürümeye devam edecektir. Türkiye, AB ile bütünleşme iradesini Lüksemburg zirvesinde ortaya konulan tutuma rağmen sürdürecektir. Ancak bunun için Avrupa Birliği'nin de, yöneldiği hatalı ve sakıncalı yolda ısrar etmeme erdemini göstermesi gerekir. Türkiye'nin yerinin olmayacağı tek Avrupa topluluğu, kendisini ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük temelinde tanımlayıp sınırlayan bir Avrupa topluluğudur.

Kıbrıs konusundaki görüşlerimiz ayrıca bir açıklama ile duyurulmaktadır.²⁶¹

Türkiye-AB ilişkileri bir bakıma yeniden kopar. Gümrük birliği ile tek taraflı da olsa da Türkiye'nin AB'de olduğu söylenmeye başlanmıştı bile. O zaman nasıl olmuştu

²⁶¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/luksemburg1.htm> 14.05.2004

da bu noktaya gelinmişti? Sorunun cevabı farklı kişilerce farklı olarak yorumlansa bile Türkiye’de kurulan Refah-Yol hükümetinin ve AB içerisinde değişen politik kanatların bunda önemli rol oynadığı muhakkaktır. Lüksemburg Zirvesinde Komisyon’un her aday ülke için, bu ülkelerin üyelik yolundaki ilerlemelerini gösteren bir ilerleme raporu yazılmasına karar vermiş, Cardiff Zirvesinde ise ilerleme raporu hazırlanacak ülkeler arasına Türkiye ve Kıbrıs’ı da katmıştır.²⁶²

Ankara AB’ne kırılmıştı ve ilk adımın AB tarafından atılmasının bekliyordu. AB yaptığı hatayı anlayarak yeni bir girişim başlatır. Komisyon’ca Mart 1998 de açıklanan European Strategy for Turkey (Türkiye için Avrupa Stratejisi) çerçevesinde ilişkilerini düzeltmek istediğini Türkiye’ye bildirmiş, Ankara “İşbirliğinin mali kaynaklarının açıklanması ve Brüksel’de toplanacak Ortaklık Konseyinde siyasi konuların görüşülmemesi” şartlarıyla teklifi kabul etmişti.²⁶³ Bu strateji belgesi, Türkiye AB ilişkilerini Gümrük Birliği’nin ötesine taşıyarak daha geniş bir bütünleşme içerisinde ele alan dört temel alanı: Katılım ortaklığı, Ulusal Program ve Uyum Takvimi, AB İşbirliği Programlarına Katılım-İzleme ve Denetleme sistemini kapsamaktadır.²⁶⁴

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleştirilen Cardiff Zirvesi’nde, Türkiye’nin AB’nin genişleme sürecine dahil edilmesi yönünde önceki zirvelere göre daha yumuşak bir üslup kullanılmış, önceki dokümanlarda sıkça zikredilen “üyelik için ehil” ifadesinden vazgeçilerek üstü kapalı bir biçimde “üyelik adayı” tanımlaması kullanılmıştır.²⁶⁵

Cardiff Zirvesi ile ilerleme raporu yazılacak gruba dahil edilen Türkiye hakkındaki ilk ilerleme raporu 4 Kasım 1998 tarihinde açıklanmıştı. İlerleme Raporu Kopenhag Kriterleri çerçevesinde ele alınmış zaman zaman oldukça ağır eleştirilerde bulunmuş ve ilk defa bu düzeyde MGK-Hükümet ilişkileri sorgulanmıştı.

Haziran 1999’da Köln’de yapılan zirve AB-Türkiye ilişkileri açısından son şanslardan birisi olarak görülüyordu. Çünkü Almanya’da Ekim 1998’de iktidara gelmiş bulunan Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu Türkiye-AB ilişkileri konusunda önceki Kohl hükümetine oranla Türkiye’ye daha yakın bir politika izliyordu. Ne var ki Almanya’nın hazırladığı ve Türkiye’nin beklentilerini karşılayabilecek bir metin, başta

²⁶² Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 686

²⁶³ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 367

²⁶⁴ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 686

²⁶⁵ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 315

Yunanistan olmak üzere kimi üyelerin engellemesi sonucunda Zirve kararı haline getirilemedi.²⁶⁶ Ankara bu gelişme üzerine kendi politikasında da Lüksemburg kararları sonrasında deklare edilen yaklaşımda bir değişiklik olmadığını deklare etmek zorunda kalmıştır.²⁶⁷

Jacques Sarter Başkanlığındaki Komisyon, yolsuzluk, kayırma ve kötü yönetim suçlamaları nedeniyle 16 Mart 1999'da istifa etmiş yerine Romana Prodi Başkanlığındaki Komisyon 15 Eylül 1999 tarihli oturumda yapılan onaylamadan sonra göreve başlamıştı. Yeni Komisyon'un çalışma programı ve önceliklerinin ne olacağı konusunda, Romana Prodi AP'nda yaptığı konuşmada AB'nin geleceğinin "genişleme, kurumsal reform ve ekonomik sosyal sorunlarla mücadele" konularında kaydedilecek gelişmelere göre şekilleneceğini söyler. Prodi'nin genişleme konusunda ileri sürdüğü en dikkat çekici görüş, AB'nin katılım müzakerelerini sürdürdüğü ve AB üyeliğine hazırlık açısından en ileri düzeyde olan adaylar için Aralık ayında gerçekleştirilecek Helsinki Zirvesinde geçiş süreleri uzun olsa dahi kesin bir üyelik tarihi tesbit edilmesi, üyeliğe hazırlık çalışmalarında daha az ilerleme kaydeden, bu nedenle daha uzun vadeli bir üyelik perspektifi olan aday ülkelerle (Türkiye) ise tam üyelik öncesi ekonomik ve parasal birlik ile savunma politikaları da dahil olmak üzere AB politikalarına mümkün olan en ileri düzeyde katılım ve AB kurumlarıyla istişare mekanizmalarını da içeren yeni ilişkiler teklif etmişti.²⁶⁸

13 Ekim 1999'de açıklanan ikinci ilerleme raporu 1998'de açıklanan Birinci ilerleme raporuna göre daha yumuşak ve olumlu bir üslupla yazılmıştır. 1999 İlerleme Raporunun genel sonuç kısmında da Komisyon tüm konuları yeniden değerlendirmiş ve Konseye'de artık Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesini tavsiye etmiştir.²⁶⁹

10-11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi Türkiye'nin 35 yıldır süren AB serüveninde bir dönüm noktası olmuştur. Bu sonuç, 3 devletin oynadığı rol ile ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi aslında ilk günden müzakere tarihi alınıncaya kadar en çok destek veren Almanya idi. Almanya'da iktidardaki SPD'nin Türk kökenli milletvekili Lale Akgün "Başbakan Gerhard Schröder ve SPD Genel Sekreteri Olaf Scholz Türkiye'nin AB'ye üye olması konusunda son derece samimi ve dürüstler. Bu

²⁶⁶ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 368

²⁶⁷ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 316

²⁶⁸ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 56-57

²⁶⁹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 320

konuda hiç bir şüphem yok. Biz Türkiye'nin tam üyeliğini parti olarak destekliyoruz. Başbakan Schröder yaptığımız toplantılarda bunu defalarca dile getirdi. Bu konuda az da olsa muhalefet edenlere karşı yumruğunu masaya vurarak 'Türkiye'ye mutlaka bu şansı vermeliyiz. Bu boynumuzun borcudur' dediğine şahit oldum. Bakın size şunu söyleyeyim. SPD ve dolayısıyla Alman hükümeti, 2004 yılında istenen reformları yapmış bir Türkiye'nin yanında olacak.'²⁷⁰ şeklinde Hürriyet gazetesine demeç verecekti.

İkincisi Yunanistan idi. Özellikle 17 Ağustos Depreminin etkileri ile Türkiye ve Yunanistan arasında bir yumuşama havası belirmiş, The Guardian Gazetesine verdiği bir demeçte Yunanistan Dışişleri Bakanı "Yunanistan sadece Türkiye'yi AB içinde görmek istemekle kalmıyor, Türkiye'yi Avrupa'ya taşıyan ülke olmak da istiyor. Avrupa ve Avrupa Standartları ile sürekli gerilim içinde olan bir Türkiye görmektense, bir aşamada Türkiye'nin de AB içinde olması Yunanistan'ın lehinedir" diyordu.

Kararda etkili olan üçüncü ülke ise her ne kadar Fransa'nın tepkisini çekse de Amerika'dır. 17 Ağustos Depremi nedeniyle Türkiye'yi ziyarete gelen ABD Başkanı Clinton hem TBMM'de yaptığı konuşmada, hem basına verdiği demeçlerde ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Zirvesinde gerçekleşen konuşmalarında sık sık Türkiye'nin uluslar arası konumu ve özellikle de Avrasya'daki stratejik önemine atıflarda bulunmuş, AB ülkelerini Türkiye'nin yük olmadığı konusunda ikna etmiş olmalıydı. ABD'nin ve özellikle Başkan Clinton'ın Helsinki'ye gelinen süreçte sadece dolaylı değil direkt rol oynadığı bilinmektedir. Clinton'ın 10 Aralığı 11 Aralığa bağlayan gecede gerçekleştirdiği telefon diplomasisinin son dakika krizlerinin çözümünde etkili olduğu da bizatihi Başbakan Ecevit tarafından kamuoyuna duyurulmuş ve ABD'ye Türkiye'nin şükranları sunulmuştu.²⁷¹ Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili olarak Belçika'nın AB işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Hükümet koalisyonundaki Valon Liberal Parti üyesi Jacques Simonet yüksek tirajlı muhafazakâr "La Libre Belgique" gazetesine, AB'nin genişlemesini konu alan özel demecinde Türkiye'ye, "Sizi AB'ye istemiyoruz" demek için gitmediğini söyleyen Simonet, "Türkiye'ye 1999'da kapıları gerçek anlamda açtığımız zaman bunu çok kötü bir nedenle yaptık. Avrupa inşası sürecinin sağlamaştırılması gibi bir hedefi şüphesiz

²⁷⁰ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~1@nvid~325773,00.asp#top> 20.05.2005

²⁷¹ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 322-323

olmayan ABD'nin baskısıyla Türkiye'nin adaylığını kabul ettik" demiştir.²⁷² Ankara'nın en çok çekindiği AB kurumlarından ve Türkiye'yi her fırsatta şiddetle eleştiren AP bile 2 Aralık'ta yaptığı Genel Kurul toplantısında Helsinki Zirvesinde ele alınacak konularla ilgili görüşlerini bildiren Parlamento "Türkiye'nin AB'ne tam üyelik adaylığına hakkı olduğunu" teyit eder ve hatta aldığı kararın iki ayrı paragrafında da Türkiye'yi aday ülke olarak nitelendirir. Helsinki'ye gelinen noktada Dışişleri Bakanlığı ve bizzat İsmail Cem ile o dönemde AB ile ilişkileri yürütmekle görevli Devlet Bakanlığı görevini yürütmekte olan M. Ali İrtemçelik'in çabaları unutulmamalıdır.²⁷³

10-11 Aralık 1999'da Konsey, Binyıl Bildirgesi ile Türkiye'nin aday üyeliğini kabul ve ilan etmişti. Ancak karara geçmeden önce Ankara-AB arasında pazarlıklar yapılmıştır. Türkiye Zirvede ilan edilecek metnin taslağında kendisini rahatsız eden kısımlar:

1. Çözümeyen sorunların Uluslar arası Adalet Divanına götürülmesi
2. Yunanistan'la sorunların ikili ilişkiler yoluyla çözülmesi için düşünülen tarihin değiştirilmesi,
3. Kıbrıs'a ilişkin güvence konularıdır.

AB Dönem Başkanı Lipponen sorunların aşılması için Ankara'ya Türkiye'nin menfaatlerinin haleldar edilmeyeceği doğrultusunda güvence veren bir mektup hazırlamak zorunda kalır ve AB Dış Politika ve Ortak Savunma Yüksek Komiseri Javier Solana da hem Türkiye'yi ikna, hem de onure etme kabilinden bizzat Ankara'yı ziyaret etmiştir.²⁷⁴

Lipponen'in göndermiş olduğu mektup

"Sayın Başbakan,

Bugün, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinde yeni bir dönem açtı. Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı koşullarla aday ülke statüsü tanıma konusunda oybirliği ile karara vardığımızı size resmen bildirmekten memnuluk duyuyorum.

Avrupa Konseyi toplantısında bu mektubun ekinde yer alan taslak karar metni üzerinde tartışırken, kararın 12inci paragrafında Kopenhag kriterlerine ek olarak hiçbir yeni kıstasın getirilmediğini ve 4 ile 9a paragraflarına yapılan göndermenin de katılım kriterleri ile değil, yalnızca siyasi diyaloga ilişkin olduğunu söyledim ve bu hiçbir itirazla karşılaşmadı. Katılım ortaklığı bugün alınan Konsey kararları

²⁷² 3 Kasım 2003 tarihli Haber 3.com adlı internet sitesinin "Türkiye'nin AB Adaylığına Amerika Baskısı" başlıklı haberi

²⁷³ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 323-326

²⁷⁴ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 327

temelinde hazırlanacaktır.

Dördüncü paragrafta yer alan 2004 tarihi, sorunların Uluslararası Adalet Divanı (UAD) aracılığıyla halledilmesi için öngörülen en son tarihi değil, fakat Avrupa Konseyi'nin halli sağlanamayan tüm sorunlarla ilgili olarak bir durum değerlendirmesi yapacağı tarihi belirtmektedir.

Kıbrıs ile ilgili olarak, soruna siyasi bir çözümün bulunması AB'nin nihai amacı olmaya devam etmektedir. Kıbrıs'ın katılımına gelince, konuyla ilgili tüm faktörler Konsey kararı alınırken hesaba katılacaktır.

Bu çerçevede, sizi diğer aday devletlerle birlikte yarın Helsinki'de verilecek öğle yemeğimize davet ediyorum.

Paavo Lipponen²⁷⁵

Bu mektuba bir cevap verilmesi için Başbakan Ecevit harekete geçmiş ve 10 Aralık tarihinde bir mektup yazmıştır, Mektup, 10 Aralık gecesi Türk Hükümetini ikna için Ankara'ya Javier Solana ve Günlher Verheugen ile birlikte gelen Finlandiya Dışişleri Müsteşarı Blomberg'e, Başbakan Lipponen'e ulaştırılmak üzere verilmiştir.

11 Aralık gecesi Helsinki'den dönen Başbakan Ecevit, ertesi gün hazırlanan ikinci mektubu gözden geçirmiştir. Ecevit tarafından imzalanan ikinci mektup, Başbakanlık tarafından 13 Aralık pazartesi günü Lipponen'e iletilmek üzere Dışişleri'ne gönderilmiştir. Ecevit'in ikinci mektubu Noel tatilinin başladığı 24 Aralık tarihinde Lipponen'e ulaştırılmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit'in 10 ve 24 Aralık tarihi mektupları ile İkinci Mektup'a ilişkin Ecevit'in Basın Açıklaması, aşağıda verilmiştir.

“T.C. Başbakanlık Ofisi

Ankara, 10 Aralık 1999

Sevgili Başbakan

Bizim tarafımızdan bazı yanlış anlaşılmalara yol açan AB Başkanlık Konsey sonuçlarına açıklık getiren nazik mektubunuzu aldığımı bilmenizi isterim, Mektubunuzdaki yapmış olduğunuz ve yanlış anlaşılmaları ortadan kaldıran açıklayıcı ifadelerinizi memnuniyetle karşılıyorum. Mektubunuz sonuç bildirisinin ayrılmaz bir parçasıdır: Buna dayanarak, bu akşam hükümetimin Başkanlık Konseyinin sonuçlarıyla ilgili görüşlerini ortaya koyan bir açıklama yapacağım. Ardından da size bu açıklamanın metnini göndereceğim.

Helsinki'de görüşmek umuduyla.

Saygılarımla Bülent Ecevit”

²⁷⁵ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/SariKitap.doc 10.06.2004

“T.C. Başbakanlık Ofisi

Ankara, 24 Aralık 1999

Ekselansları

Başbakan Paavo Lipponen

AB Konseyi Başkanlık Ofisi

Helsinki-Finlandiya

Sevgili Başbakan, 10 Aralık 1999 tarihli mektubumda size Helsinki Başkanlık Konseyi'nin sonuçları ile ilgili hükümetimin görüşlerini yansıtan açıklamanın metnini göndereceğime dair bilgi vermiştim.

Metin mektuba iliştilmiştir. Bu vesileyle size bir defa daha Helsinki Avrupa Konseyinin sonuçlarına olan çok değerli katkılarınız için teşekkür etmek istiyorum.

Türkiye diğer adaylarla aynı statüye konulurken, AB ile ilişkilerimizde, büyük bir hamle ve bir başarıya ulaşmıştır. Biz şimdi AB ile ilişkileri yeni bir dayanışma ruhu ve sonuçta üyeliğe uzanan bir düşünceyi pekiştirmek istiyoruz.

Bu sebeple size ve ailenize mutlu Noeller dilerim. Sizi faydalı ve tatminkar başkanlık dönemizden dolayı kutlarım.

Yeni yıl için en iyi dileklerle.

Saygılarımla Bülent Ecevit.”²⁷⁶

Helsinki Zirvesi sürecini olayın tanıklarından Somuncuoğlu yaşananları şöyle anlatır:

“Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye AB'ye aday ülke yapıldı. Başbakan Ecevit'in ertesi gün "Aile Fotoğrafi" için Helsinki'ye gitmesi gerekiyordu. O gece geç saatlerde Bakanlar Kurulu toplantıya çağrıldı. Toplantıya konunun önemi sebebiyle kabinede görevi olmayan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'da katıldı. Konu “adaylığımız” ve özellikle de Helsinki belgesindeki muğlak Kıbrıs meselesi idi. Tereddütler ve tartışmalar üzerine hem AB Dönem Başkanı, Finlandiya Başbakanı Lipponen, hem de İngiltere Dışişleri Bakanının gönderdiği mektuplarla, Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs'ın bir "ön şart" olmadığı, sadece siyasi diyalog istendiği güvencesi verildi.

İşte bu belirsizlik ve gerginlik içinde yapılan toplantıda Bakanların önüne, "Helsinki Zirvesi Başkanlık Sonuçlarından Alıntılar" başlığı altında alelacele tercüme edilmiş ve Dışişleri Bakanlığı'ndaki Başbakanlığa faksla gönderilmiş 3-4 sayfalık bir metin konuldu. Belgelerde Türkiye ile ilgili bölümler paragraflar halinde yer alıyordu. Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve AB'den sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali İrtemçelik konu hakkında bilgi verdiler. İrtemçelik'in açıklamalarına göre, Dışişleri bürokratları zirve kararlarına şüphe ile bakıyor ve karşı çıkıyorlardı. Ancak Başbakan'ın huzurunda düzenlenen bir toplantı ile gerekli açıklamalar yapılmış ve

²⁷⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 113

bürokratlar "ikna" edilmişti. AB Dönem Başkanı Lipponen ile İngiltere Dışişleri Bakanı'nın mektupları Türkiye'nin endişelerini gidermişti. Ancak söz konusu mektuplar vakit darlığından tercüme edilmemişti. Açıkçası Bakanlar Kurulu üyeleri bu mektupları görmediler. 3-4 sayfalık metin üzerinde de sağlıklı bir değerlendirme yapılmadı. Toplantıda ilk söz alanlardan birisi Başbakan Yardımcısı' MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli oldu. Sadece Kıbrıs konusuna değinen ve önceden hazırlanmış yarım sayfa bir metni okuyan Bahçeli, konuşmasını yüksek sesle, "hayırlı olsun" diyerek, tamamladı. Bahçeli'nin, hazır bir metinle gelmesi, Helsinki Belgesi konusunda önceden bilgi sahibi olduğunu gösteriyordu. Biz bakanlar ise belgeyi toplantıda gördük. Toplantının devamında, Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmaköğlü, Kopenhag Kriter hakkında bilgi isterken, Devlet Bakanı Tunca Toskay, AB'nin bugüne kadar taahhüt ettiği mali yardımları vermediğini hatırlattı ve "Adaylık dönemimiz ile birlikte alacaklarımız ödenecek mi?" sorusunu yöneltti. Bakanlar Kurulu'nda ben de söz alarak, "Bütün endişelerimizi giderdiği söylenen iki mektubun AB'yi bağlayıp bağlamadığını" sordum. Bunun üzerine bir tartışma başladı. Anlaşıldı ki, bu husus değerlendirilmemişti. Uzun bir tartışmadan sonra karar verildi ki, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın mektubu, bu ünvanı ile imza attığı için AB'yi bağlamıyordu ama Lipponen'in mektubu, dönem başkanı sıfatıyla imzaladığı için AB açısından bağlayıcıydı. Cevaptan tatmin olmayınca "Lipponen'in mektubu Helsinki'den gelen metnin eki midir?" diyerek sorumu tekrarladım. Dışişleri Bakanı Cem, "Çok iyi söylediniz Sayın Bakanım. Aynen öyledir. Bu mektup, metnin ekidir." cevabını verdi. Teknik bir konuydu ama yine de ikna olmam Bunun üzerine metnin geneli üzerinde bir değerlendirme yaparak, Helsinki Belgesi'ndeki ifadelerin muğlaklığına ve elastiki bir dille yazılmış olmasına dikkati çektim. Değişik yorumlara müsait bir şekilde hazırlanmasından bir amacın güdülmüş olduğunun anlaşıldığını belirterek, özetle şunları söyledim:

"Kıbrıs ile ilgili maddede hiçbir siyasi otoriteden bahsedilmemekte sadece Kıbrıs denilmektedir. Bu ifade ile Ada'nın bütün olarak AB'ye alınmasından söz edilmektedir. KKTC, "Bu hukuka aykırıdır ve ben Türkiye ile entegrasyona gidiyorum" dese de, Çin Seddi gibi duvarlar çekse de KKTC' dekiler de AB vatandaşı olduğundan bu insanlar nasıl tutulacaktır? Eğer bu metne dayalı olarak adaylığı kabul edersek, korkarım ki, Kıbrıs ve Ege'deki haklarımızı, ayrıca insan hakları altında Türkiye'de yaratılmak istenen yeni azınlıklar yolu ile de bütünlüğümüz ve üniter devlet yapımızı korumada çok zor durumda kalabiliriz. Biz, insan hakları denildiğinde insanların eşitliğine ve hukukun üstünlüğüne dayalı gelişmiş bir demokratik hayata ulaşılmasını anlıyoruz. AB ise, bugüne kadarki metinlerinde de görüldüğü gibi Türkiye'ye diğer ülkelerden farklı bir anlayışla yaklaşıyor ve yeni azınlıklar yaratmak suretiyle, bütünlüğümüzü ciddi olarak rahatsız edecek gayretler içinde görülüyor. Bu sebeplerle biz bu muğlak metinden Kıbrıs, Ege ve insan hakları

konularında ne anladığımızı açık ve kesin bir dille yazıp, bir devlet belgesi olarak karşı tarafa gönderip, bu şartlarda müzakere yapıp- çağımızı bildirelim. Bunlardan ne anladığımızı beyanatlara değil yazıya dayandıralım. Çünkü devletlerarası ilişkiler yazılı dosya bilgilerine göre yürütülür. Bunu yapmazsak ileride bir problem çıkması halinde Türkiye'nin hak ve menfaatlerini koruyamayız."

Özellikle Kıbrıs'la ilgili olarak adeta bugün yaşananları görürcesine anlattıklarım karşısında ANAP Genel Başkanı Yılmaz ise, başını arkaya doğru sallayarak, beni tasvip etmediğini gösteriyordu. Yaratılmak istenen azınlıklar konusundaki sözlerim üzerine ise Dışişleri Bakanı Cem, bizim azınlıklarımızın Lozan ve Bulgaristan Anlaşmaları ile belirlendiğini, müktesebatına göre AB'ni aday veya üye ülkeler içinde azınlık tarif ve tesbit etme yetkisi bulunmadığını söyledi. Cem, bu konuda, egemen devletlerin kendi karar ve beyanlarının esas olduğunu (kaydederek, "Onun için hiçbir AB organ veya yetkilisi şu veya bu şekilde bizim etnik veya azınlık grubumuz bulunduğunu ileri sürmesi mümkün değildir." dedi.

Yapılan bu açıklamalara rağmen, yazılı cevap hazırlanması teklifimi iki kez daha tekrarladım ancak hiç bakan arkadaşımın destek görmediğim için sonuç almak mümkün olmadı. Mektuplar konusunda ikna olmadığımın, Bakanlar Kurulu toplantısından sonra, bunların hukukiliğini araştırdım. Maalesef mektupların hiç hukuki bağlayıcılığı yoktu. Çünkü bünyesinde veto sistemi olan kuruluşlarda hukuki temsil mümkün değildi. Yani Bakanlar Kurulu doğru bilgilendirilmişti. 1 yıl sonra verilen Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)'da Kıbrıs ve Ege'nin ön şart haline getirilmesi üzerine Dışişleri Bakanlığımız Lipponen'in mektubunu hatırlatmak zorunda kaldı. Hala, mektubun hukuki bağlayıcılığı olduğuna inanılıyordu. AB, bu ikazımızı ciddiye bile almadı..."²⁷⁷

Zirve'nin sonuç belgesine göre, Türkiye ile ilgili olarak alınan kararlar şöyle sıralanabilir:

1. Avrupa Birliği Konseyi, Türkiye'de son zamanlarda sağlanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag ölçütlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılamıştır.
2. Türkiye öteki aday ülkelere uygulanan ölçütlerle aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir.
3. Mevcut Avrupa Stratejisi temelinde, Türkiye diğer aday devletler gibi bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacaktır. Bu strateji, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yöneliktir. İnsan hakları ve diğer konular (sınır uyumsuzlukları ve

²⁷⁷ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 61-64

Kıbrıs sorunu) başta olmak üzere, üyeliğin politik kriterlerini karşılama yönünde ilerleme sağlanması üzerinde o durularak, daha fazla siyasi diyalog söz konusu olacaktır.

4. Türkiye şu olanaklara kavuşacaktır:

- Topluluk programlarına ve ajanslarına katılma,
- Katılım süreci bağlamında, aday devletlerle birlik arasında yapılacak toplantılara katılma

5. Bir katılım ortaklığı hazırlanacaktır. Müktesebatın benimsenmesi için ulusal bir program ile birlikte bir katılım ortaklığı, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde oluşturulacaktır.

6. Uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır. Türkiye'nin mevzuatının ve uygulamasının, müktesebat ile uyumluluşmasını artırmak üzere Komisyon; müktesebatın analitik olarak incelenmesine yönelik bir süreç hazırlayacaktır. Bu süreç, öbür araçlarla birlikte, Komisyon'ca kurulan alt komiteler vasıtasıyla gerçekleştirilecektir.²⁷⁸

Helsinki'den sonra yurt içindeki tepkiler şöyleydi:

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel

“Şartlar içinde olabildiğince iyi bir karar. Zaman içinde pek çok şey değişecektir. Türkiye Avrupanın içine girmiştir. Yarın yeni şartlar ortaya çıkar.” (Demirel yine Cumhurbaşkanı sıfatıyla 2 Şubat 1995'te “AB Sevr'i istiyor” demişti.)²⁷⁹

Başbakan Bülent Ecevit

“...Ayrıca ABD Başkam Sayın Clinton, bu sonucun Türkiye için bir zafer sayılması gerektiğini söyleyerek telefonla bizi kutladı. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i arayarak kutladı. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder beni arayarak kutladı. AB yöneticileri de bizi kutlamak için özel uçakla Ankara 'ya geldiler.

En yetkili ağızlardan Türkiye'nin eşit şartlar altında aday olduğunu, bu eşitliğe tam uyum sağlanacağını belirttiler. Benim de kanaatim, **bazı içimize sindiremediğimiz ayrıntılar olabilir**; fakat genelde adaylığımızın gerçekten eşit şartlarla kabul edilmiş olması ve resmen ilan edilmiş olması Türkiye'miz için büyük başarıdır. Tabii

²⁷⁸ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 396

²⁷⁹ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 65

önümüzde bazı zorluklar olacaktır. Bu zorlukları eskisinden daha kolay aşabilecek durumda olacağız, buna inanıyorum AB'ne tam üyelik hazırlığımızın beklenenden çok daha kısa süre içinde gerçekleşeceği kanısındayım...²⁸⁰

Dışişleri Bakanı İsmail Cem

“Rum kesimi ile ilgili paragraf bu kesimin görüşme masasından kaçmasını tamamen teşvik ediyor. Korkarım artık Kıbrıs Sorununun çözüm ihtimalinden biraz uzaklaştık. Ancak adaylıkla Türkiye'nin haklı görüşlerini bundan böyle AB içinde etkin olarak dile getirebileceğiz”²⁸¹

DYP Lideri Tansu Çiller'in ilk sözü

“Memnuniyetle karşılıyoruz”.²⁸²

Ancak unutulmaması gereken bir şey vardı ki: O'da Helsinki Zirvesinde aday ülkeler arasında tarih verilmeyen tek ülke Türkiye idi.

2.2.8 Tam Üyelik Süreci

Türkiye-AB Ortaklık Konseyi 3 yıl aradan sonra, 11 Nisan 2000'de 30. Dönem toplantısı için Lüksemburg'da toplandı. Toplantıda üç karar alındı:

1. Müktesebata uyumu izlemekle görevli komitelerin kurulması
2. Hizmetlerin serbestleştirilmesi
3. Tarım ticareti hakkında karar değişikliği²⁸³

15 Ağustos 2000'de imzalanan ve 4 Haziran 2003 tarihinde TBMM tarafından onaylanan, kamuoyunda İkiz Sözleşmeler olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi(16 Aralık 1966) ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (16 Aralık 1966) şimdilik sınırlı bir topluluk tarafından tartışılıp üzerinde fikir yürütülmesine rağmen ülkemizde doğal olarak bazı korku, şüphe ve daha da önemlisi ülke bütünlüğünün gelecekte bozulacağına dair karamsar hava oluşturulmuştu.²⁸⁴

4 Temmuz 2000 tarih ve 24099 sayılı Resmi Gazete ile Başbakanlığa bağlı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştur.²⁸⁵ Başlangıçta yetkisizlik ve personel yetersizlikleriyle doğan ABGS, Dışişleri Bakanlığı-DPT-Hazine-Dış Ticaret

²⁸⁰ Rıdvan KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 113

²⁸¹ Sadi SOMUNCUOĞLU, Avrupa Birliği, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002, s. 66

²⁸² Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 330

²⁸³ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 397

²⁸⁴ http://www.umed.org.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=30_06.10.2004

²⁸⁵ http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=855&VisitID={9BD56C9B-B880-4323-BB8B-F269E7A5358D}&Timer=57150,92_06.10.2004

Müşteşarlığı kökenli dört genel sekreter yardımcısı ile bu açığı kapatmaya çalışmış ve özellikle genel sekreter Büyükelçi Volkan Vural'ın kişisel deneyim, birikim ve ilişkileriyle "ulusal program"ın hazırlanmasında etkin bir rol oynamıştı.²⁸⁶

13 Ekim 2000'de Komisyon Türkiye için 3. İlerleme Raporu'nu açıkladı.

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) AB müktesebatının aday ülkece üstlenilmesine ve katılım öncesi yapılması gerekenlere ilişkin hedefleri ortaya koyan bir belgedir. Aday ülke için AB Komisyonu tarafından tek taraflı olarak hazırlanır ve ilke olarak aday ülke ile müzakere edilmez. Avrupa Birliği Komisyonu, "bir yol haritası" olarak tanımlanan ve Türkiye'nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamış, Konsey Türkiye hakkındaki KOB'ni 20 Kasım'da Brüksel'de AB Dışişleri Bakanları toplantısında ele almış, belge üzerinde siyasi anlaşma sağlandıktan sonra son şekliyle 7-9 Aralık 2000'de Nice'da yapılan zirvede onaylayarak yayınlamıştır.²⁸⁷ Ancak KOB, içinde yer alan Kıbrıs, Ege gibi maddeler nedeniyle hükümet de dahil büyük bir kesim tarafından eleştirilecekti. 8 Mart 2001'de AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etti.

15 Kasım 2000'de AP Genel Kurulu Türkiye'nin katılım yolunda kaydettiği ilerleme ile ilgili bir raporu (Morillon raporu) kabul etmişti. Raporunda

1. Ermeni Soykırımını yasa tasarısı kabul edilmiş
2. KKTC olmadan da Kıbrıs'ın AB'ye girebileceğine dair tavsiye kabul edilmiş
3. Kıbrıs'taki Türk ordusu için "işgalci güç" ifadesi kullanılmış
4. Leyla Zana ve Kürt kökenli eski milletvekillerinin serbest bırakılması talep edilmişti.²⁸⁸

Dışişleri Bakanlığı aynı gün yaptığı açıklamayla raporun tamamını ret etmişti.²⁸⁹

19 Mart 2001'de TBMM 795 sayfadaki oluşan ve ABGS tarafından hazırlanan "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"ni (UP) kabul etti. Hazırlanması sivil kanat ile askeri kanat arasında ortaya çıkan tartışmalar yüzünden bir süre geciken UP, 19 Mart 2001'de hükümet tarafından onaylanmış, 26 Mart 2001'de Dışişleri Bakanı tarafından AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Gunther Verheugen'e teslim edilmiş, 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer

²⁸⁶ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 348

²⁸⁷ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 400

²⁸⁸ Şaban H. ÇALIŞ, Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim, Nobel Yayınları, Ankara-2004, s. 363

²⁸⁹ <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/2000/11/default.htm#bm22> 10.04.2004

sayısında “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” adıyla kararname olarak yayımlanmıştır.²⁹⁰

UP ile KOB'nin kısa ve orta vadeli öncelikleri geniş bir şekilde karşılanmaktadır. UP 2005 yılına kadar 94 yasanın değiştirilmesini, 89 yeni yasanın çıkarılmasını ve idari yapıda 4000 değişiklik yapılmasını öngörmektedir.

13 Kasım 2001'de IV. İlerleme Raporu yayınlanmış, Rapordaki tespitlerin Türkiye'nin AB'ye katılım hazırlığının irdelendiği bir şekil ve içerikte hazırlanması ve öbür adaylar için yapıldığı gibi Topluluğun tüm müktesebat alanlarını içeren bir değerlendirme yapılması kendinden önceki ilerleme raporlarından farklı tarafları olarak dikkat çekmiştir. 15 Aralık 2001 Leaken Zirvesi sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyonun çalışmalarına katılacağı ilan edildi.

2002 yılı Uyum Yasaları'nın hızla çıkarılmaya başlandığı yıllar olmuştur. 6 Şubat 2002'de kabul edilen ilk Uyum Yasasını toplam 6 uyum yasası daha izleyecektir. Sırası ile

6 Şubat 2002'de 1. Uyum Paketi

22 Mart 2002'de 2. Uyum Paketi

3 Ağustos 2002'de 3. Uyum Paketi

2 Ocak 2003'de 4. Uyum Paketi

23 Ocak 2003'de 5. Uyum Paketi

19 Haziran 2003'de 6. Uyum Paketi

30 Temmuz 2003'de 7. Uyum Paketi çıkarılmış 10 Eylül 2003'de AB uyum yasalarının uygulanmasının izlenmesi amacıyla "Reform İzleme Grubu"nu kurmuştur.

9 Ekim 2002'de V. İlerleme Raporu yayınlandı.

12-13 Aralık 2002'de Kopenhag Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 2004 yılı içinde Birliğe katılacağı ilan edilmiştir. Halen üyelik müzakerelerine devam eden Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri 2007 yılına bırakılmıştır. Türkiye ile üyelik müzakereleri, Komisyonun 2004 yılı sonunda hazırlayacağı ilerleme raporunda olumlu görüş verildiği takdirde 2005 yılında başlatılacaktır.

5 Kasım 2003'de AB Türkiye hakkındaki V. İlerleme Raporunu açıkladı.

19 Şubat: Annan Planı çerçevesinde görüşme konusunda uzlaşmaya varan

²⁹⁰ Cihan DURA-Hayriye ATİK, Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara 2003, s. 413

taraflar, Kıbrıs'ta müzakerelere başlamış ve 24 Nisan 2004 Kıbrıs'ta yapılan referandum sonucunda Kıbrıs Türk halkının yüzde 64.9'u Annan Planını onaylarken Kıbrıs Rum kesiminde ise halkın yüzde 75.83'ü planı reddetti. Böylece AB'nin Türkiye'yi köşeye sıkıştırdığı konulardan biri olan Kıbrıs konusu Türkiye ve KKTC'nin lehine kapanmış oldu.

7 Mayıs 2004'de Anayasa Reform Paketi TBMM'de kabul edildi.

22 Haziran 2004'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirdi.

2004 yılına damgasını vuran en önemli konu ise Komisyon'un 6 Ekim 2004'de açıkladığı VI. İlerleme Paketinde Türkiye için müzakere tarihinin verilmesini istemesidir. Aralık 2004'te AB'nin Türkiye'ye müzakere tarihi vermesi ile son dönemecine girmiş ve 3 Ekim 2005'de Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.

3. BÖLÜM EMNİYET TEŞKİLATI AÇISINDAN TEMEL BELGELER ve PROJELER

3.1 Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve Ulusal Program (UP) ve İlerleme Raporları

3.1.1 Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)

Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliğine aday ülkeler için AB tarafından hazırlanan ve her bir aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişme kaydetmesi gereken öncelikli alanların değerlendirildiği bir belgedir. Türkiye'nin, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerine uyum sağlama ve Topluluk müktesebatını kabul etme doğrultusundaki yükümlülükleri kapsamında yapması gerekenleri, kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvimi de içerecek şekilde hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilmiş olup, 24 Mart 2001 tarih ve OJ L 85 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi yönünde bir karar alınmış ve Avrupa Komisyonu yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.²⁹¹

KOB'un İnsan Hakları, Adalet ve İşçileri ile ilgili kısmı şu şekildedir.

- İlkeler
 - Aday ülkenin, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve onların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını sağlamış olması;
- Öncelikler
 - Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile

²⁹¹ <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabii/kob/kob.htm> 20.05.2006

İhtiyari Protokolünün ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin onaylanması. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 No.lu Protokolünün onaylanması. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uymak da dahil olmak üzere, İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesine (Sözleşmenin II. Bölümü) uygun hareket edilmesi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3'üncü maddesi ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin tavsiyeleri doğrultusunda, kolluk kuvvetleri tarafından yapılan işkence ve kötü muamele ile mücadele edilmesine ilişkin tedbirlerin uygulanması. Savcıların soruşturmaları zamanında ve etkili şekilde yapmasını ve mahkemelerin görevi kötüye kullanmaktan mahkûm olanlara uygun cezalar vermesini temin edecek ilave tedbirlerin alınması.

- İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla, özellikle işkence ve kötü muameleyle mücadele kapsamında, insan hakları ve modern araştırma teknikleri konularında kolluk kuvvetlerinin eğitiminin güçlendirilmesi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uygulamaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları konusunda hakim ve savcılarının eğitiminin güçlendirilmesi.
- Kısa Vade Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği
 - Yasadışı göçle mücadelenin güçlendirilmesi ve Avrupa Topluluğu ile bir geri kabul anlaşmasının müzakere edilerek mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması.
 - Özellikle mevzuat uyumu, idari kapasitenin geliştirilmesi ve farklı kolluk kuvvetleri arasında işbirliğinin artırılması suretiyle, organize suç, uyuşturucu, insan kaçakçılığı, sahtecilik, yolsuzluk ve karapara aklanması ile mücadelenin güçlendirilmesine devam edilmesi
 - Özellikle polisin hesap verebilirliğinin sağlanması amacıyla, ilgili tüm kuruluşların daha fazla geliştirilmesi ve güçlendirilmesi. Yargı da dahil olmak üzere, bütün kanun uygulayıcı kurumlar arasında işbirliğinin artırılması.

- Yasadışı göçün önlenmesine ve yasadışı göçle mücadele edilmesine yönelik olarak, yasadışı yollarla çoğaltılmış ve tahrif edilmiş belgelerin tespit edilmesi de dahil olmak üzere, AB müktesebatı ve iyi uygulamalar ile uyumlu etkin bir sınır yönetimi geliştirmek amacıyla, kamu idaresinin kapasitesinin güçlendirilmesi.
- Adalet ve içişleri alanında Avrupa Birliği mevzuatı ve iyi uygulamalarına ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme programlarının geliştirilmesi için sarf edilen çabaların artırılması.
- Orta Vade Adalet ve İçişleri
 - İdari kapasitenin güçlendirilmesi ve kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacı da dahil olmak üzere, adalet ve içişleri alanında müktesebata ve müktesebatın uygulanmasına ilişkin sürdürülebilir eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik çabaların artırılması.
 - Hukuki yardım sisteminin, tüm vatandaşların adalete erişimini sağlamak üzere daha fazla geliştirilmesi.
 - Verilerin korunması ve mevzuatın uygulanması için kişisel verilerin değişimi alanındaki AB müktesebatının kabul edilmesi ve Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'e tam katılım sağlanabilmesi amacıyla bağımsız bir denetleyici otoritenin oluşturulması da dahil olmak üzere, müktesebatın uygulanması için idari kapasitenin oluşturulması.
 - Vize mevzuatı ve uygulamalarının AB müktesebatı ile uyumlaştırılmasına devam edilmesi.
 - Yasadışı göçün önlenmesi amacıyla, göçe (kabul, geri kabul, sınırdışı etme) ilişkin müktesebatın ve iyi uygulamaların kabul edilmesi ve uygulanması.
 - Schengen müktesebatının tam olarak uygulanabilmesine hazırlık amacıyla, sınır yönetimine ilişkin AB müktesebatına ve iyi uygulamalara uyum sağlanmasına devam edilmesi.
 - 1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi çekincenin kaldırılması da dahil olmak üzere, iltica alanında AB müktesebatı

ile uyumlaştırmaya başlanması; iltica başvurularının incelemeye alınması ve değerlendirilmesi sisteminin güçlendirilmesi; sığınmacılar ve mülteciler için barınma imkanı ve sosyal destek sağlanması.

- Euro'nun ve Topluluğun mali çıkarlarının ceza hukuku çerçevesinde korunması, yolsuzluk, uyuşturucu ile mücadele, organize suç, kara paranın aklanması ve cezai ve hukuki meselelerde adli işbirliği alanlarında müktesebatın kabul edilmesi ve uygulanması; bu alanlarda idari kapasitenin ve farklı kolluk kuvvetleri arasındaki işbirliğinin daha fazla güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliğinin artırılması.
- AB Uyuşturucu Stratejisi ve Eylem Planı ile uyumlu bir ulusal uyuşturucu stratejisi geliştirilmesi ve uygulamaya konulması.

3.1.2 Ulusal Program (UP)

Avrupa Birliğine aday ülkeler tarafından hazırlanarak Avrupa Komisyonuna sunulan, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan önceliklerin ne şekilde yerine getirileceği ve Avrupa Birliğine entegrasyon için ne tür hazırlıkların yapılacağı hususlarının yer aldığı bir belgedir.

Ulusal Programda, AB müktesebatına uyum sağlamak için aday ülkelerin mevzuatlarında yapacakları düzenlemeler, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan önceliklerin yanı sıra aday ülkelerin kendi öncelikleri, AB müktesebatının üstlenilmesi amacıyla geliştirilmesi gereken idari yapı ve tüm bu hususlara ilişkin kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer almaktadır.

AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 24 Mart 2001 tarih ve 24352 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen yeni Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak Ulusal Program revize edilmiş ve 23 Haziran 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.²⁹²

UP'da Emniyet Teşkilatını İlgilendiren madde başlıkları ve konular şunlardır:

²⁹² <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/uprog/uprog.htm> 20.05.2006

- Siyasi Kriterler
 - İşkenceyle Mücadele

Türk Hükümeti, işkenceyle mücadele konusunda kararlıdır. Bunun için, eğitimden başlayarak işkence olaylarının aydınlatılması ve sorumlularının cezalandırılmasına kadar uzanan yasal ve idarî önlemleri güçlendirmiştir. Bu bağlamda son dönemde alınmış başlıca önlemler şunlardır:

 - Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin etkin bir şekilde uygulanması ve uygulamanın sıkı bir biçimde denetlenmesini sağlamak üzere Haziran 1999'da bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır.
 - Ağustos 1999'da Türk Ceza Kanunu'nun işkence ve kötü muameleyle ilgili maddeleri değiştirilerek, işkence ve kötü muamelenin tanımı uluslararası sözleşmelere uygun şekilde yeniden yapılmış, cezalar artırılmış, ayrıca gerçeğe aykırı rapor düzenleyerek işkenceyi gizleyen sağlık personeline cezalar getirilmiştir.
 - Aralık 1999'da Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun kabul edilmiş ve böylece kamu görevlileri hakkında soruşturma ve takibatın süratlendirilmesi mümkün olmuştur.
 - Buna rağmen ortaya çıkan ve Hükümetimiz tarafından hiçbir şekilde müsamaha edilmesi mümkün olmayan işkence ve kötü muamele olaylarının önlenmesi için, ilgili bakanlıkların yanısıra, yeni kurulan Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'na da görev verilmiştir.
 - İşkence ve kötü muameleyle mücadelenin güçlendirilmesine yönelik bir dizi yasa ve mevzuat değişikliği yapılması planlanmıştır. Bu doğrultuda kısa vadede,
 - Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu ve Tüzüğü, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Tüzüğü'nün

gözden geçirilmesi,

- Adli Tıp Kurumu'nun modernizasyonu çalışmalarına başlanması öngörülmektedir.

▪ Orta vadede ise,

- Yeni Türk Ceza Kanunu'nun,
- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasalaşması;
- İnsan hakları ihlallerine meydan verilmemesi için güvenlik güçlerine gerekli eğitimin verilmesi ve ihlallerin yoğun olarak yaşandığı ortamların teknolojiye daha fazla yararlanılarak etkin denetimi için malî kaynak tahsisi olanaklarının araştırılması,
- İşkenceye uğradığı kanıtlanan kişiye karşı bu fiili işleyenlerin müşterek ve müteselsil hukukî sorumluluğunun yasa hükmüne bağlanması hedeflenmektedir

▪ Duruşma Öncesi Gözaltı

Duruşma öncesi gözaltıyla ilgili yasal uygulama ve usullerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi tavsiyeleri ışığında uluslararası standartlara yakınlaştırılması ve mevzuatımızın yeknesak hâle getirilmesi amacıyla orta vadede,

- Anayasa'nın 19/6'ncı maddesinin gözden geçirilmesi,
- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun yasalaşması,
- Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nda değişiklik yapılması planlanmaktadır.

▪ İnsan Hakları İhlalleri Sonuçlarının Düzeltilmesi İmkânlarının Güçlendirilmesi

Türk Hükümeti, bu amaca yönelik olarak orta vadede,

- Yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun,
- Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın

yasalaşmasını öngörmektedir.

- Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimleri

Başta güvenlik güçleri olmak üzere, Devlet memurları ve kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitimi için tüm ilgili kurumlarda çalışmalar yürütülmektedir. Türk Hükümeti, bu alanda başlattığı ikili ve çok taraflı işbirliği faaliyetlerini yoğunlaştırarak sürdürecektir.

Bu amaca yönelik olarak kısa vadede,

- Polis okullarındaki öğretim sürelerinin 9 aydan 2 yıla çıkarılması amacıyla yasal düzenlemeler yapılması,
 - BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Programı çerçevesinde hazırlanmış olan İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının İnsan Hakları Eğitimi Projesi (2000-2007)'nin yürürlüğe konulması,
 - Avrupa Konseyi İnsan Hakları Direktörlüğü'nün 1997-2000 Polis ve İnsan Hakları Programı çerçevesinde uygulamaya konulan proje ışığında, 7 yıllık bir süre içerisinde tüm güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları alanında eğitilmesi öngörülmektedir.
- Adalet ve İçişleri
 - Genel
 - İltica
 - Dış Sınırlar
 - Göç
 - Örgütlü Suçlar, Sahtecilik ve Yolsuzluk
 - Polis İşbirliği

3.1.3 İlerleme Raporları

Aday ülkelerin Avrupa Birliğine katılım sürecinde Kopenhag kriterlerine uyum yönünde kaydettikleri gelişmeleri değerlendiren ve Avrupa Komisyonu tarafından 1998

yılından bu yana yıllık olarak hazırlanan raporlardır.²⁹³

- 1998 Yılı İlerleme Raporu

İşkence, kaybolma ve yargısız infaz olaylarının düzenli olarak devam ettiği, bu olaylarda polis makamlarının sorumluluğundan şüphe duyulmadığını belirtilmiş ve bunun güvenlik güçlerinin etkin denetim ve gözetimi konusundaki eksiklikten meydana geldiği ifade edilmiştir. Göç/sınır kontrolleri ile ilgili olarak Türkiye'nin esas olarak Asya'dan ve Kuzey Irak'tan gelen çok sayıda illegal göçmen için bir transit ülke olduğu ifade edilmiştir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi bir çekinceyi koruduğu, buna göre, sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişilere sığınmacı statüsü verdiği ve bu çekincenin, iltica mekanizmasını büyük ölçüde etkisiz kıldığı ifade edilmiştir. AB'de geçerli olan kurallara Türkiye'nin uyumu için, bu çekincenin kaldırılması şart olduğu ifade edilmiştir.²⁹⁴

- 1999 Yılı İlerleme Raporu

Güvenlik görevlilerinin, işledikleri suçlardan dolayı, sistematik adli takibatlarının hâlâ sağlanmadığını; yolsuzlukla mücadele için gerekli adımların atılmadığını; Göç konusunda Türkiye'nin geri kabul anlaşmalarına itirazının ciddî bir güçlük olmaya devam ettiğini; Sınırlar ile ilgili olarak, deniz sınırları İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan sahil muhafazanın sorumluluğu altındadır; kara kuvvetleri (Millî Savunma Bakanlığı) ve jandarma (İçişleri Bakanlığı) ise kara sınırlarının korunmasıyla görevli olduğu ve gelecekte, koordinasyonu ve verimliliği arttırmak için, sınır kontrolleriyle görevli farklı birimlerin tek bir Sınır Muhafaza teşkilatı içinde birleştirilmesinin düşünülebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca özel olarak iltica vakalarıyla uğraşacak bir teşkilatın kurulması gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁵

- 2000 Yılı İlerleme Raporu

Bu alanda geçen yılın düzenli raporunda belirlenen sorunlar pek fazla değişmemiştir ve ancak sınırlı bir ilerleme raporu edilebilir. “terörist veya

²⁹³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/sozluk.pdf> 20.05.2006

²⁹⁴ <http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/1998%20ilerleme%20raporu.rtf> 20.05.2006

²⁹⁵ <http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/duzenlirapor99.rtf> 20.05.2006

ayrılıkçı eylemlere” katıldıkları şüphesiyle gözaltına alınan kişilerle ilgili olduğu, gözaltı süresi ve gözaltı şartlarının düzeltilmesi gerektiği, 1999-2000 akademik yılından itibaren, polis okullarının eğitim programlarına insan hakları eğitimi de dahil edildiği ve bunun olumlu bir gelişme olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde adalet ve içişleri sahasında önemli bir ilerleme kaydedilmediği, Veri koruma ve vize politikası konularında, 1999dan beri ilave bir uyumlulaşma olmadığı; Göç ve sınır kontrolü alanında, personeli eğitmek ve göç konularında diyalog başlatmak için çabalara girişildiği; İltica sahasında, UNHCR ile yakın işbirliği içinde, özellikle personel eğitimi yoluyla, kapasite geliştirmeye yönelik çabalar başlatıldığı ve Sahtecilik ve yolsuzluk ile mücadele sahasında, Uyuşturucu maddelere karşı mücadelede konusunda ciddi bir gelişme olmadığı ifade edilmiştir.²⁹⁶

- 2001 Yılı İlerleme Raporu
İnsan haklarının güçlendirilmesi amacıyla kurulan İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma ve Araştırma Kurullarından, Anayasada ve yasalarda gerçekleştirilen değişikliklerden ve kolluk kuvvetlerinin insan hakları alanında eğitilmesinden bahsedilmiştir . Ayrıca vize politikası alanında, göçle ilgili “geri kabul” anlaşmalarından, dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesi, yasadışı göç, insan ticareti, iltica, dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadele, uyuşturucu, kara para aklama konularındaki gelişmelerden bahsederken; Verilerin korunması, Schengen Anlaşmasına uyum alanında ve dolandırıcılıkla mücadele alanlarında gelişme sağlanamadığı ifade edilmiştir.²⁹⁷
- 2002 Yılı İlerleme Raporu
Şubat, Mart ve Ağustos 2002 tarihlerinde 4744, 4748 ve 4771 sayılı Kanunlar ile kabul edilen üç reform paketinden, İnsan haklarının uygulanması alanında, Türk hükümeti, sivil toplum ile diyalogun yanı sıra izleme ve raporlama mekanizmasının güçlendirilmesine yönelik çabalardan, insan hakları eğitiminden, işkence iddiasıyla açılan davaların

²⁹⁶ <http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/duzenlirapor2000tr.rtf> 20.05.2006

²⁹⁷ <http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/RRTurkey2001.pdf> 20.05.2006

süresinin uzun ve verilen cezaların hafif olduğu iddiasından bahsedilmiştir. İkinci reform paketi çerçevesinde, Devlet Memurları Kanununun 13.üncü maddesine getirilen değişiklik ile, işkence ve kötü muameleden mahkum olan devlet memurlarına, AİHM tarafından hükmedilen tazminatı bizzat ödeme yükümlülüğü getirildiğinden ve. Polis Meslek Yüksek Okullarındaki eğitim süresinin dokuz aydan iki seneye çıkarılması ve insan hakları alanındaki derslerin müfredata konmasından bahsedilmiştir. Vize politikası, göç konusu, dış sınırlara ilişkin olarak entegre bir sınır yönetim stratejisi geliştirilmesi konularındaki ilerlemelerden bahsedilirken; kişisel verilerin korunması, Türkiye ile AB arasında geri kabul anlaşması, insan ticaretinin önlenmesi, iltica, polis işbirliği ve organize suçla mücadele, yolsuzluk ve sahtecilikle mücadele alanlarında Türkiye eleştirilmiştir.²⁹⁸

- 2003 Yılı İlerleme Raporu

Ağustos 2002'den bu yana dört yeni uyum paketi Ocak 2003'de kabul edilen 4778 sayılı Kanun (4'üncü uyum paketi), Şubat 2003'de kabul edilen 4793 sayılı Kanun (5'inci uyum paketi), Temmuz 2003'de kabul edilen 4928 sayılı Kanun (6'ncı uyum paketi) ve Ağustos 2003'de kabul edilen 4963 sayılı Kanundan (7'nci uyum paketi) bahsedilmiştir. İşkence ve kötü muamelelerin önlenmesine ilişkin olarak, Hükümet işkenceye "sıfır tolerans" politikası uygulayacağını taahhüt ettiği, işkence ve kötü muameleyle ilişkin mahkûmiyet kararlarının tecil edilmesini ve para cezasına çevrilmesini önlemek amacıyla, dördüncü uyum paketi ile TCK'nın 243 (işkence) ve 245'inci (kötü muamele) maddeleri değiştirildiğinden, Ocak 2003'de, işkence ve kötü muamele olaylarında kamu görevlileri hakkında soruşturma açılabilmesi için üstlerinden izin alınması gerekliliğini kaldırmak amacıyla, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması hakkında Kanunda ve CMUK'un 154'üncü maddesinde değişiklik yapıldığından, 7'nci uyum paketi ile CMUK'da değişiklik yapılarak, işkence ve kötü muamele davalarına, söz konusu davaların acele işlerden sayılarak görülmesi sağlanarak öncelik verildiğinden, cezasız bırakma riskini azaltmak üzere bu davaların adli

²⁹⁸ <http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/2002ILERLEMERAPORU-DPTtercume.doc> 20.05.2006

tatilde de görülmesi ve zorunluluk olmadıkça duruşmalara 30 günden fazla ara verilmemesi hükme bağlandığından bahsetmiş ancak gözaltı şartları eleştirilmiş ve işkence olaylarının devam ettiği iddia edilmiştir. Vize, dış sınırlar, Göç ve iltica alanlarında, yasadışı göç ve insan ticareti, polis işbirliği ve organize suçla mücadele alanında, organize suçla mücadele alanında, terörizmle mücadele, sahtecilikle ve yolsuzlukla mücadele alanlarındaki gelişmelerden bahsetmiştir.²⁹⁹

- 2004 Yılı İlerleme Raporu

Bu ilerleme raporunda işkence ile mücadelede görülen önemli adımlar ve yasa değişikliklerinden bahsedilmiştir. Dış sınırlar konusunda Haziran 2004’de, İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Entegre Sınır Yönetimi Proje Uygulama Müdürlüğü kurulmasına dair bir Bakanlık Kararı çıkartıldığından; Göç konusunda, 2003’de kabul edilen göç stratejisini uygulamak amacıyla bir Ulusal Eylem Planı hazırlanmasına ilişkin çalışmalardan, geri kabul anlaşmalarından, yasal düzenleme ve yasadışı göçle mücadeleden; İltica konusunda, 2003’de kabul edilen iltica stratejisini uygulamak amacıyla bir Ulusal Eylem Planı hazırlanması yönünde çalışmalardan, yapılan eğitim ve gelişmelerden; Vize politikası, Polis işbirliği ve örgütlü suçlarla mücadele, Terörizmle mücadele, Sahtecilik ve yolsuzlukla mücadele, Uyuşturucu maddelerle mücadele, Kara paranın aklanması konularında yapılan faaliyetler ve yasal düzenlemelerden bahsedilmiştir. Ancak veri koruması konusunda Türkiye eleştirilmiştir.³⁰⁰

- 2005 Yılı İlerleme Raporu

Türkiye’nin, uluslararası insan hakları araçları konusunda ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının uygulanması konusunda ilerleme kaydettiği ifade edilmiştir. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda, Avrupa Konseyi İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesi Komitesi’nin (CPT) Başkanı’nın Ekim 2004’te “Bu alanda daha ileri önlemler almış başka bir Avrupa Konseyi üyesi ülke bulmak zor olur” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca AB Politikaları ile ilgili olarak

²⁹⁹ <http://www.deltur.cec.eu.int/!publishdocs/tr/2003DuzenliRapor.zip> 20.05.2006

³⁰⁰ http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf 20.05.2006

“AB politikalarının amacı, Birliği bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak sürdürmek ve daha da geliştirmektir. Sınır kontrolü, vizeler, dış göç, iltica, polis işbirliği, örgütlü suçlar ve terörizmle mücadele, uyuşturucu konusunda işbirliği, gümrük işbirliği ve cezai ve hukuki konularda adli işbirliği gibi konularda Üye Devletlerin, giderek büyümekte olan ortak kurallar çerçevesini gereken biçimde uygulayabilecek şekilde donanım sahibi olmaları gerekmektedir. Bu, her şeyden önce kanun uygulayıcı kurumlar ve diğer ilgili makamlar bünyesinde gerekli standartlara ulaşmış olması gereken, güçlü ve iyi bütünleşmiş bir idari kapasitenin bulunmasını gerektirmektedir. Profesyonel, güvenilir ve etkin bir polis teşkilatı büyük önem taşımaktadır. “ ifadelerine yer verilmiştir. Schengen müktesebatı ve dış sınırların yönetimi ile ilgili olarak Schengen gerekleri alanında yeni gelişme olmamış, ancak 2003’te kabul edilen Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin uygulanmasına yönelik bir Ulusal Eylem Planının hazırlıkları sürdürülmüştür. Vize, Göç, polis işbirliği ve örgütlü suç karşı mücadele, karapara aklamayla mücadele, terörizmle mücadele, uyuşturucu maddelerle mücadele konularında, yasaların müktesebat ile uyumu ile ilgili olarak bazı ilerlemeler sağlandığı ifade edilmiş ayrıca bu alanlarda yapılan faaliyetlere değinilmiştir.³⁰¹

3.2 Emniyet Teşkilatınca Uygulanan, Yürütülen ve Destek Sağlanan Projeler

3.2.1 Emniyet Teşkilatınca Uygulanan Eşleştirme Projeleri

Eşleştirme, AB müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanmasına yönelik projelerin oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde aday ülkelere yardımcı olmak amacıyla, üye ülkelerden görevlendirilen uzmanların, aday ülkelerdeki muadilleriyle belli bir süre (kural olarak en az 12 ay) birlikte çalışmalarını ifade eden terimdir. Eşleştirme mekanizması, aday ülkelerin AB müktesebatını üye ülkeler ile aynı standartlarda

³⁰¹ http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/4175572C-1552-478D-A44C-419993B33372/0/2005_ilerleme.pdf 20.05.2006

uygulayabilmeleri için gerekli yapıların, insan kaynaklarının ve yönetim becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.³⁰² Emniyet Teşkilatınca uygulanan eşleştirme projeleri aşağıda belirtilmiştir.

Organize Suçlara Karşı Mücadelenin Güçlendirilmesi Projesi: Hukuk normları çerçevesinde mevcut demokratik sistemi pekiştirme hedefi doğrultusunda, organize suçlara karşı mücadele eden İçişleri Bakanlığı'nın kanun uygulayıcı birimleri ve adli birimlerin; örgütlü suçlar, yasadışı uyuşturucu madde kullanımı, üretimi ve ticareti, yolsuzluk ve bilişim suçlarıyla mücadeledeki etkinliğinin artırılması, uluslararası adli işbirliği konularındaki AB müktesebatının benimsenmesinin yanı sıra polis ve adli işbirliği kapasitesinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Proje Almanya'dan gelen uzmanlar ile birlikte yürütülmektedir. Projenin bütçesi 1.610.000 Avro'dur. Proje başarılı ile tamamlanmış olup, Örgütlü suçlarla mücadele ve yolsuzlukla mücadele strateji belgeleri hazırlanarak, imza aşamasına gelinmiştir.

İfade Alma Teknikleri ve İfade Alma Odalarının İyileştirilmesi Projesi: Kanunlar ve insan hakları çerçevesinde demokratik sistemin işleyişinin güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda; delil merkezli takibatlara doğru yönelen değişimlerin genel çerçevesine bağlı olarak adli soruşturma işlemlerinde ifade alma yöntemlerinin geliştirilmesi ve yerleştirilmesi ile kanun uygulayıcı kurumlar arasında adli soruşturma ile ilgili koordinasyon ve işbirliğinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Proje Avusturya ve Almanya ortaklığı ile yürütülmekte olup, eğitim ve mevzuat çalışmalarının yanı sıra örnek olması bakımından 28 ilde 30 adet ifade alma odasının dizayn edilmesi hedeflenmektedir. Projenin bütçesi 2.276.500 Avro'dur. Proje başarılı ile tamamlanmıştır.

Türkiye'nin Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanması için Bir Eylem Planı Geliştirilmesine Destek Sağlanması Projesi: Türkiye'nin Sınır Yönetimi Sistemini AB Mevzuatına uyumlaştırılması hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin bütünleşmiş sınır yönetimi stratejisinin hazırlanması, Schengen mevzuatı ve sınır yönetiminden sorumlu kuruluşların koordinasyon, insan kaynakları, malzeme açısından operasyonel kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje İngiltere ve Fransa'dan gelecek uzmanlar ile birlikte yürütülmektedir. Proje için Avrupa Birliği tarafından 695.000 Avro finansal destek sağlanmaktadır. Proje çalışmaları tamamlanmış, Eylem Planı hazırlanarak Başbakanlığa gönderilmiştir.

³⁰² <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/sozluk.pdf> 20.05.2006

Türkiye'nin İltica ve Göç Stratejisinin Uygulanması için Bir Eylem Planı Geliştirilmesine Destek Sağlanması Projesi: Türkiye'nin göç ve iltica stratejisini AB Mevzuatına uyumlaştırılması hedefi doğrultusunda, Türk mevzuatının AB mevzuatı ve en iyi uygulamalarına uyumlaştırmak için, AB fonlarının hükümlerinden genişletilerek yararlanılacak şekilde bir Eylem Planı'nın hazırlanması amaçlanmıştır. Proje Danimarkalı ve İngiliz uzmanlar ile birlikte yürütülmüştür. Proje için Avrupa Birliği tarafından 807.000 Avro finansal destek sağlanmıştır. Türkiye'nin iltica ve göç stratejisinin belirlenmesi ve buna yönelik eylem planı projesi başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Eylem Planı 2005 Mart ayında hazırlanmış olup, Bakanlar Kurulu'nun imzası ile ilgili tüm kurum ve kuruluşlara iletilmiştir.

3.2.2 Emniyet Teşkilatınca Yürütülen Eşleştirme Projeleri

Ulusal Uyuşturucu Ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Kurulması Ve Ulusal Uyuşturucu İle Mücadele Stratejisinin Geliştirilerek Uygulanması Projesi: Türkiye'nin, uyuşturucu olgusuyla hem arz hem talep boyutuyla etkin biçimde mücadelesini sağlayacak biçimde kurumsal kapasitesini kapsamlı, bütüncül ve sürdürülebilir bir şekilde güçlendirmesi proje ile amaçlanmaktadır. Proje kapsamında uyuşturucu bağımlılığı ile mücadelede AB üye ve aday ülkelerde kurulan Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi ve Reitox bilgi sisteminin Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulması için çalışmalar yapılacaktır. Proje İspanya ve Yunanistan'dan gelen uzmanlar ile ülkemiz uzmanlarınca birlikte yürütülmektedir. Projenin bütçesi 1.400.000 Avro'dur. Proje faaliyetleri sürdürülmektedir.

Suçun Finans Kaynakları, Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanıyla Mücadelenin Güçlendirilmesi Projesi: Türkiye'de karapara aklanmasıyla mücadele eden kurumların kapasitelerini Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumlu hale getirmek ve üye devletlerindeki uygulamaları benimsenmesi proje ile hedeflenmiştir. Proje kapsamında karapara, yolsuzluk, terörizmin finansmanı gibi ekonomik ve mali suçlarla mücadele eden polisin AB standartlarına uygun mücadele edebilmesi ve bu alandaki AB mevzuatına uyum sağlanması ve bu alanda bir mücadele stratejisinin geliştirilmesi, suç eylemlerinin mali kaynaklarının tespit edilmesi, suçluların yakalanmasına ilişkin prosedürlerin geliştirilmesi ve bu suçlarla mücadelede ulusal ve uluslararası işbirliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Proje Almanya eş ortaklığı ile yürütülmektedir. Projenin bütçesi 2.334.000 Avro'dur. Proje faaliyetleri sürdürülmektedir.

Türk Polis Teşkilatının Sorumluluğunun, Etkinliğinin ve Verimliliğinin Güçlendirilmesi Projesi: Demokratik ilkelere ve bütün vatandaşların insan haklarına uygun olarak yasanın uygulanması itibarıyla Türk Ulusal Polisinin sorumluluğunu, etkinliğini ve etkililiğini artırılması hedefi ile, personelin çalışma şartları ve prosedürleri ile ilgili olarak mevcut ve gelecekteki AB tavsiyelerini benimseyecek bir görüşle mevcut AB uygulamaları doğrultusunda Türk Polisinin hizmet, eğitim ve personel sistemlerinin yeniden organize edilmesi için bir Ortak Planın geliştirilmesi ve tamamlanması proje kapsamında amaçlanmaktadır. Proje İspanya eş ortaklığı ile yürütülmektedir. Projenin bütçesi 2.580.500 Avro'dur. Proje faaliyetleri sürdürülmektedir.

Türk Polis Teşkilatının Adli Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi: Polislik faaliyetlerinde kanunlara saygılı olarak, modern bilimsel metodları kullanmak suretiyle demokratik sistemin işleyişinin güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda, Türk Polisi'nin soruşturmaların delile dayalı olarak yürütülmesini teminen polislik faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yerine getirilmesi ve tahkikatları bilimsel vasıtalarla desteklenmesi amaçlanmaktadır. Proje Almanya Federal Kriminal Dairesi (BKA) ile yürütülmektedir. Söz konusu proje kapsamında Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkanlığı bünyesinde DNA Bankası kurulacaktır. Polis laboratuvarlarına Kalite Yönetim Sistemi getirilecektir. Delillerin olay yerinden en iyi şekilde toplanarak kriminal laboratuvarlara ulaştırılmasından sorumlu olay yeri inceleme uzmanlarının eğitim programları geliştirilecek ve bu programları düzenleyen Suç Araştırma ve Soruşturma Merkezi'nin imkânları arttırılacak ve teknik açıdan desteklenecektir. Ülkemiz çapındaki 12 parmak izi inceleme laboratuvarında gelişmiş tekniklerin uygulanması sağlanacaktır. Proje Almanya eş ortaklığı ile yürütülmektedir. Projenin Toplam bütçesi 6.435.500 € olup, bu bütçenin 4.802.000 Euro'su ekipman alımına 1.634.000 Euro'su ise eğitim aktivitelerinin desteklenmesine yönelik tahsis edilmiştir. Projenin ulusal destek payı ise sadece Ekipman alımının %25'i olup, 1.200.000 €'dur. Proje faaliyetleri sürdürülmektedir.

İnsan Ticareti ile Mücadelenin Güçlendirilmesi Projesi: İnsan ticaretinin azaltılması için gerekli minimum standartları yakalama ve insan ticaretiyle ilgili kurumların güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda, insan ticaretinin önlenmesine yönelik stratejinin kabul edilmesi ve alansal eylem planlarıyla uygulanacaktır. Projenin hazırlıklarına eş ortak olarak seçilen Almanya ve yardımcı ortak Avusturya'nın katkıları

ile devam edilmektedir. Bahse konu proje ile insan kaçakçılığı ile mücadele eden kurumların güçlendirilmesi ve bu alanda görev alan personelin eğitimlerinin artırılması, insan kaçaklığı kurbanı olan kadın ve çocukların mağduriyetlerin en aza indirgenmesi ve korunması için gerekli kanuni düzenlemelerin yapılması ve standart uygulamalara geçilmesi, bu konuda uluslararası işbirliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Proje Avusturya-Almanya eş ortaklığı ile yürütülmektedir. Proje için Avrupa Birliği tarafından 1.200.000 Avro finansal destek sağlanması öngörülmektedir. Proje faaliyetleri sürdürülmektedir.

Sınır Polisi Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi Projesi: Türkiye'nin Sınır Yönetimi Sistemini AB Mevzuatına uyumlaştırılması hedefi doğrultusunda, Türk Sınır Hizmetlerindeki eğitim ve profesyonellik düzeyinin tanımlanması ve geliştirilmesi ve bu doğrultuda eğitim stratejisi, programı ve müfredatı hazırlanması amaçlanmaktadır. Proje İspanya - Macaristan eş ortaklığı ile yürütülmektedir. Proje için Avrupa Birliği tarafından 1.840.000 Avro finansal destek sağlanması öngörülmektedir. Proje sözleşmesinin hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.

3.2.3 Başka Kurumların Sorumluluğunda Olup Emniyet Teşkilatınca Destek Sağlanan Projeler

Fikri Mülkiyet Haklarının Uygulanması Projesi (Kültür ve Turizm Bakanlığı): Türkiye'nin fikri mülkiyet hakları ve korsan ürünler konusunda AB Müktesebatına uyum için sürdürdüğü mücadelenin yasal, kurumsal, teknik ve yatırım ile ilgili hususlarda desteklenerek güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin mevcut yasal çerçevesinin gözden geçirilmesi ve iyileştirme için gerekli ihtiyaçların tespit edilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığına Türkiye'deki fikri mülkiyet haklarının izlenmesini sağlayacak gerekli desteğin sağlanması, Fikri mülkiyet haklarının korunmasını ve ihlallerle ilgili cezaların uygulanmasını sağlayan kuruluşlar arasında koordinasyonun iyileştirilmesi, toplumda fikri mülkiyet hakları ile ilgili bilincin artırılması için çalışmalar yapılması, fikri mülkiyet hakları izlenmesi için gerekli IT veritabanının oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 2.462.500 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 2.750.000 Avro'dur.

Türkiye'deki Karayolu Taşımacılığı Sektörünün AB Müktesebatı İle Uyumlu Hale Getirilmesi İçin Destek Sağlanması (Ulaştırma Bakanlığı): Türkiye'deki Karayolu

Taşımacılığı Sektörünün AB Müktesebatı İle Uyumlu Hale Getirilmesi İçin Destek Sağlanması hedefi doğrultusunda, karayolu taşımacılık mevzuatı AB müktesebatı ile karşılaştırılarak gözden geçirilmesi, karayolu taşımacılığı sektörünün düzenleyici ve kurumsal çerçevesinin gelişmesi desteklenmesi, bu çerçevede karayolu taşımacılığı piyasasında rekabeti bozucu etkenlerin giderilmesi, yasal düzenlemelerin uygulanmasının güçlendirilmesi, zararlı maddelerin karayolu vasıtasıyla taşınması için oluşturulmuş yasal düzenlemelerin çerçevesinin genişletilmesi, karayolu taşımacılığı bilgi ve izleme sisteminin oluşturulması ve lisans sisteminin uygulanmasının yaygınlaştırılması, AB müktesebatının anlaşılması ve etkin uygulanabilmesinin sağlanması amacıyla karayolu taşımacılığı sisteminin kurumsal kapasitesinin desteklenmesi ve sektördeki insan kaynaklarının ve uygulama ve kontrolün eğitim ve ekipman alımı vasıtasıyla güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 4.612.500 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 5.550.000 Avro'dur.

Türkiye'de Çocuklar İçin İyi Yönetişim, Koruma ve Adalet (Jandarma Genel Komutanlığı): Çocukların ihmal, istismar, suç mağduru olmak ve suça itilmekten korunabilmesi amacı ile ilgili kurumların bir arada çalışarak ortak strateji ve uygulama yöntemleri geliştirmelerine teknik destek verilmesi hedefi doğrultusunda, mevzuatın iyileştirilmesi, araştırma ve veri tabanı oluşturma, önleyici, koruyucu ve telafi edici hizmet modellerinin geliştirilmesi, kurumlarda standartların oluşturulması ve personel eğitimi, önleme çalışmalarının güçlendirilmesi, Adli Tıp ve Sağlık personelinin güçlendirilmesi, sosyal hizmet modellerinin güçlendirilmesi, kolluğun güçlendirilmesi, hukuki destek sağlanması, kanunla ihtilaf halindeki çocuklara yönelik çalışmalar yapılması amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 6.003.700 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 6.041.200 Avro'dur.

Türkiye'de İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması (Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı): AB ile üyelik müzakereleri kapsamında yürütülen reform sürecine dahil bütün tarafların insan hakları konusundaki standartlar ve uygulamalar ile ilgili bilincinin artırılması hedefi doğrultusunda, İnsan Hakları Başkanlığının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının insan hakları ile ilgili yürütülen reform programı ile ilgili bilgilendirilmesi, yargıçlar ve savcıların AB insan hakları hukuku ve uygulamaları ile ilgili bilgilerinin artırılması, yerel idarelere insan

hakları reformu ile ilgili uygulamalar hakkında bilgi verilmesi, insan hakları konusunda uygulayıcı durumda bulunan kişilere insan hakları ile ilgili genel ve özel hususlarda eğitim verilmesi, Reform programının uygulanmasını izlenmesi için özel bir program oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 5.392.500 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 5.461.000 Avro'dur.

Çevre Alanında Kapasite Geliştirilmesi Projesi CİTES Projesi (Çevre Ve Orman Bakanlığı): Çevre alanında AB uyum süreciyle ilgili yasal, kurumsal, teknik konularla, yatırım alanında kapasiteyi güçlendirmek, böylece çevre müktesebatının etkili biçimde uygulanmasının hızlandırılması hedefi doğrultusunda, etkili çevre politikası tedbirleri tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 15.500.000 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 17.300.000 Avro'dur.

Vize Politikası ve Uygulaması (Dışişleri Bakanlığı): AB'nin vize politikası ve uygulaması ile Schengen standartlarına, Türkiye'nin uyumunu sağlama hedefi doğrultusunda, vize ile ilgili konularda AB müktesebatına uygun olarak mevzuat çerçevesinin geliştirilmesi, AB müktesebatına uygun vize uygulamalarını geliştirilmesi ve uygulanması ile belge güvenliği uygulamalarının yapılması amaçlanmaktadır. Proje için Avrupa Birliği tarafından 1.775.250 Avro finansal destek sağlanması öngörülmekle birlikte, ulusal katkı payı ile birlikte toplam bütçe 1.919.000 Avro'dur.

3.2.4 Emniyet Teşkilatınca Planlanan Eşleştirme Projeleri

Fikri Mülki Haklar Konusunda Türk Polisinin Bilincinin Arttırılması: Türk Polisinin Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları İhlalleri ile Mücadelesinin Desteklenmesi" Projesi ile Türk Polisi; Fikri ve sınai mülkiyet hakları aleyhine işlenen suçlarla mücadelede Avrupa Birliği ülkeleri arasından en iyi modelin benimsenmesini, Türkiye'de de model çerçevesinde idari yapı oluşturulmasını ve eğitim ve uygulamalar konusunda adaptasyonu sağlamayı, Fikri ve sınai mülkiyet hakları aleyhine işlenen suçlarla mücadelesinde idari kapasitesinin arttırılmasını, Optik disk inceleme ve karşılaştırma işlemlerini yapmasını sağlamak amacıyla teknik kapasitesinin arttırılması, Fikri ve sınai haklar aleyhine işlenen suçlarla mücadelede eğitim müfredatı hazırlamayı ve bu müfredat çerçevesinde uzman personel yetiştirmeyi ve Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamaları öğretmeyi, özellikle taktitçiliğin ve fikri hak korsanlığının

fazlaca yaşandığı illerde bu suçlarla etkin mücadele için bütün personeli bilinçlendirilmeyi, Diğer polis birimleri (Kaçakçılık ve Organize Suçlar, Kriminal Polis Laboratuvarı) ve ilgili diğer kurumlarla (Adalet Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Patent Enstitüsü,)ve Meslek Birlikleri ile işbirliği ve koordinasyonun artırılmasını amaçlamıştır.

İltica ve Menşei Bilgi Sisteminin Kurulması ve İltica Biriminin Personelinin Eğitimi: Türkiye'nin menşe ülke bilgisi alanındaki altyapısal ve kurumsal kapasite kalitesinin artırılmasının sağlanmasıdır. Bunun yanında hedef, şu an itibariyle Türkiye'de göç ve iltica alanında çalışan personelin ve gelecekteki göç ve iltica otoritesinin, gelecekteki bu otorite personeli tarafından da izlenecek olan bir eğitim programının geliştirilmesi vasıtasıyla, idari ve icraatsal kapasitesinin artırılmasıdır. Bir Menşe Ülkesi Bilgisi Biriminin oluşturulması; Türkiye'nin 81 ilinin bazıları için, bu iller ile Menşe Ülke Bilgisi Birimi arasında uygun bir iletişim sağlanabilmesi amacıyla son teknolojide bilgisayarlar alınabilmesine yönelik AB katılım öncesi finansmanının sağlanması. Türkiye'deki kilit personelin, göç ve iltica davalarının temyiz usullerine ilişkin AB mevzuatını da içeren AB idari hukuku konusunda ve göç ve iltica konularına ilişkin AB ve uluslararası insan hakları hukuku konusunda eğitilmeleri, Katılım Öncesi Danışmanın, Üye Ülke kısa dönem uzmanlarının ve Türk yabancılar yönetimindeki ilgili personelinin katılımı vasıtası ile Türkiye'de seminer ve çalışma gruplarının düzenlenmesi, İleride kullanıma hazır olacak (operasyonel) Türk personelinin mülakat teknikleri konusunda eğitilmeleri faaliyetlerini içermektedir.

3.2.5 Emniyet Teşkilatınca Yürütülen Matra Projeleri

Matra Katılım Öncesi Proje Programları (MPAP) AB mevzuatının uygulanmasına (sonuçlarına) odaklanan ikili işbirliği projeleri yolu ile, aday ülkelerin AB üyelik kriterlerine uyumuna yönelik yardım sağlamaktadır. MPAP'den Bulgaristan, Romanya ve Türkiye yararlanabilmektedir. İkili işbirliği programının amaçları şunlardır: AB müktesebatının uygulanması veya katılım ile ilgili politikalar konusunda kamu sektörüne yardım sağlamak ve ilgili ülkeler ve Hollanda kamu kurumları arasında sürdürülebilir ilişkiler kurmaktır.³⁰³

İnterpol, Europol ve Sirene Faaliyetleri ile İlgili Türk Milli Bürosu'nun

³⁰³ <http://www.dtm.gov.tr/ab/MALI/matrapso%20g.htm> 20.05.2006

Güçlendirilmesi Projesi (İnterpol Europol Sirene Dairesi Başkanlığı): Türk Milli Bürosunun idari kapasitesinin ve işlevlerinin güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda, Milli Büro bünyesinde daha etkin ve verimli işbirliğinin sağlanması için gerekli yapı ve uygulama prosedürlerinin oluşturularak, İnterpol, Europol ve Sirene faaliyetleri alanında farklı kolluk birimleri arasındaki işbirliğinin artırılması, Milli Büro ile diğer ülke milli büroları arasındaki işbirliği imkânlarının geliştirilmesi, Bilgi yönetimi ve kişisel verilerle ilgili mevzuat kapsamında uluslararası organizasyonlara yönelik kriterler değerlendirilerek, ülkemiz mevzuatının adaptasyona yönelik gerekli hususların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Proje için Hollanda tarafından 500.000 Avro finanse edilecektir.

İleriye Doğru (Polis Akademisi Başkanlığı): Türk Polis Teşkilatı'nın halka ve uluslararası ortakları ile ilişkilerinin geliştirilmesi bağlamında kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi hedefi doğrultusunda, Polis etiği çalışmaları ile iyi yönetimin geliştirilmesi, Temel Bireysel Kapasitenin artırılması ile uluslararası işbirliği mekanizmaları ve diğer işbirliği imkânlarının ve Asayiş, suç ve kriz yönetimi, şiddet, duygu ve stres kontrolü gibi konularda yapılacak faaliyetlerle uzmanlık kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Projenin başlangıç çalışmaları devam etmektedir.

Sivil Havacılık Güvenliği Projesi (Koruma Daire Başkanlığı): Projenin iş tanıtımının hazırlanmasına yönelik olarak projenin yürütülmesinden sorumlu Hollanda EVD Ajansı'nin Türkiye Koordinatörü Babette BOUW ile beraberinde Hollanda Polisi'nden L. Bregman ve D. Klein'in Şubat 2006 tarihinde, Türkiye'de çerçevesinde bir çalışma ziyareti yapılmıştır.

3.2.6 Emniyet Teşkilatınca Destek Sağlanan Matra Projeleri

112 Acil Çağrı merkezi Projesi (İller İdaresi Genel Müdürlüğü): 112 sisteminin teknik organizasyonel yapılanmasına ait bir doküman ve projeye taraf olanların kapasitelerinin geliştirilmesi ile pilot bir bölgede 112 modelinin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, 112 Acil Çağrı Numarası hususunda, Avrupa Birliği standartları ve uygulamaları ışığında ilgili taraflar (polis, itfaiye, sağlık) arasında ortak bir anlayış ve kavram birliği geliştirilmesi, Ulusal yasal düzenlemelerin Avrupa Birliği 91/936 EEC direktifi ile uyumlu hale getirilmesi, Telekomünikasyon altyapısının incelenerek 112 için gerekli olan adaptasyonun tespit edilmesi, Organizasyonel yapının incelenerek uyumlu hale getirilmesi ve ulusal boyutta 112 Acil Çağrı numarasına geçiş için bir plan

oluşturulması, Organizasyonel yapının incelenerek taraflar arasında sürekli gelişimi sağlayacak bir yapı ile güçlü bir mekanizma geliştirilmesi, 112'nin geliştirilmesi ve bir kısmının uygulamaya konması ile ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesi amaçlandırılmaktadır. Proje için Hollanda tarafından 500.000 Avro finanse edilecektir.

3.3 Emniyet Teşkilatınca Yapılan İnsan Hakları İle İlgili Faaliyetler

Dünyada ve ülkemizde insan haklarına verilen büyük önem dolayısıyla, Polis teşkilatında insan hakları sahasında özel görev alacak bir ünitenin varlığına ihtiyaç duyulmuş ve bu amaçla Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi Başkanlığı bünyesinde, 31.01.1996 tarihinde İnsan Hakları ve Yurtdışı İlişkiler Şube Müdürlüğü kurulmuştur. 20 Aralık 1996 tarihi itibarıyla İnsan Hakları ve Yurtdışı İlişkiler Şube Müdürlüğü bünyesinde "Kayıp Kişileri Araştırma Büro Amirliği" faaliyete geçirilmiştir. Aynı şubenin 26.02.1999 tarihinden itibaren yurtdışı ilişkiler bölümü kaldırılmış ve İnsan Hakları Şube Müdürlüğü olarak faaliyetine devam edilmiştir. Ülkemizin de imzalamış olduğu, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme doğrultusunda, 2001 yılında Asayiş Dairesi Başkanlığı bünyesinde Çocuk Polisi oluşturulmuştur.

Bununla birlikte Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği hükümleri gereğince nezarethane ve ifade alma odalarının standart hale getirilebilmesi için gerekli çalışmalar yapılmaktadır. CMUK gereği olarak her ne sebeple olursa olsun gözaltına alınan şahısların sorulduklarında, yakınlarına ve üst makamlara bilgi vermek amacıyla merkez ve taşra teşkilatımızda 01.08.1995 tarihinden itibaren "Gözaltı İzleme Birimleri" kurulmuş olup, merkezde AKKM Dairesi Başkanlığı ile bağlantılı olarak 81 ilde faaliyete geçirilmiştir. Bütün bunlarla birlikte hizmet öncesi eğitimde ve hizmet içi eğitimlerde insan hakları konusunda eğitim faaliyetlerine başlanmış ve devam edilmiştir. Bu eğitimler çeşitli yayınlar, kurs, konferans ve seminerlerle desteklenmektedir.

3.4 Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği (The European Code Of Police Ethics)³⁰⁴

Yönetmeliğin Kapsamı

"Bu yönetmelik, görevi toplumda kamu düzeni ve asayişini sağlama olan kamu adına hizmet gören geleneksel polis güçleri veya polis servisleri ile aynı amacı

³⁰⁴ Polis Etiği, Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, SFN Ltd, Ankara 2002, sf. 81-86

gerçekleştirme adına kamu adına görevlendirilen diğer Zor kullanma ve benzer özel yetkilerle donatılan kuruluşlar için geçerlidir.

Polisin Amaçları:

1. Hukuk devletinin geçerli olduğu demokratik bir toplumda polisin ana amaçları: toplumda, kamunun huzurunun, kamu düzeninin ve hukukun üstünlüğünün sağlamak, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AIHS) yer alan, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve saygı göstermek, suçu önlemek ve suçla mücadele etmek, suçu ortaya çıkarmak ve halka yardım etmek ve halkın hizmetinde olmaktır.

Hukuk Devletinde Polisin Hukuki Alt Yapısı

2. Polis bir kamu kurumu olup kanunla kurulmalıdır.
3. Polis Operasyonları her zaman iç hukuka ve ülkenin kabul ettiği uluslararası standartlara uygun gerçekleştirilmelidir.
4. Polise Yöneten kanunlara halkın ulaşabilmesi (gizli olmaması ve herkesçe temin edilebilir olması), bu kanunların açık ve net kaleme alınması, ihtiyaç halinde yine halkın ulaşabileceği düzenlemelerle desteklenmesi gerekir.
5. Polis, toplumu oluşturan diğer kişilerin tabii olduğu kurallara tabii olmalı, istisnalar ancak, demokratik bir toplumda polisin görevini gerektiği gibi yerine getirmesini haklı kıldığı durumlar için kabul edilmelidir.

Polis ve Ceza Adalet Sistemi

6. Polis, savcılık ve yargı teşkilatı ile ıslah sisteminin rolleri arasında net bir ayırım olmalıdır; Polisin bu kurumların üzerinde bir kontrol yetkisi olmamalıdır.
7. Polis, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına kesinlikle saygılı olmalıdır; özellikle, meşru mahkeme kararlarına ve mahkeme kararların yerine getirilmesine karşı bir itirazın olmaması ve kararların uygulanmasına engel olmaması gerekir.
8. Polis, genel bir kural olarak, yargısal bir görev üstlenmemelidir. Polise verilecek yargısal görevler kanuna uygun olarak verilmeli ve oldukça sınırlı tutulmalı. Polis, her zaman, her türlü işleme karşı yargı yolunu kullanabilmelidir.
9. Polis ve savcı arasında fonksiyonel ve uygun bir işbirliği geliştirilmiş olmalıdır. Polisin bir savcının veya hakimin otoritesi altına verildiği ülkelerde, polis, suç araştırma politikalarına ilişkin ve araştırılan belirli bir suçla ilgili öncelikler hakkında net emirler alabilmelidir. Polis, verilen emirlerin gereğinin yerine

getirilip getirilmediği ve özellikle araştırmanın seyri hususunda üstlerini düzenli olarak bilgilendirmelidir.

10. Polis, ceza adaleti sürecinde sanığın avukatının üstlendiği role saygı duymalıdır ve gerekirse, özellikle özgürlüğü kısıtlanarak gözaltına alınan kişilerin, avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkını etkili kullanımı için yardım etmelidir.

11. Acil haller dışında, polis hapisane personelinin rolünü üstlenemez.

Polisin Kurumsal Yapısı

Genel Olarak

12. Polis, hukukun toplumda hakim olması için çalışan ve halka hizmet sunan bir meslek grubu olarak halkın saygısını kazanma amacı olan bir kurum olarak yapılandırılmalıdır.

13. Medeni bir toplumda, polis teşkilatı, sivil yetkililerin sorumluluğu altında çalışmalıdır.

14. Polis ve Üniformalı personeli kolaylıkla tanınabilir olmalıdır.

15. Polis teşkilatı kendisine verilen polisiye görevlerini yerine getirirken diğer devlet kurumlarından bağımsız, yeterli çalışma alanına sahip olmalıdır.

16. Polis, bütün seviyede, yaptıklarından ve ihmallerinden ve altındakilere verdikleri emirlerden şahsen sorumlu olmalı ve hesap vermelidir.

17. Polis teşkilatı, teşkilat içinde emir komuta zincirini net olarak oluşturmalıdır. Hangi amirin emrindeki memurların görevlerinden ve kusurundan dolayı, neticede, sorumlu olacağına karar vermek her zaman mümkün olmalıdır.

18. Polis, polis-halk ilişkilerini geliştirecek, diğer kurum ve mahalli topluluklarla, sivil toplum kuruluşları ile ve halkı temsil eden diğer kuruluşlarla, etkili işbirliği kuracak ve geliştirecek şekilde organize edilmelidir.

19. Polis teşkilatı, gizli bilgileri açıklamadan, yerine getirdiği görevleri hakkında halka doğru ve tarafsız bilgi sunmaya hazır olmalıdır. Medya ile ilişkileri düzenleyen bir yönerge hazırlanmalıdır.

20. Polis teşkilatı, amir ve memurlarının dürüstlüğünü ve görevini gerektiği gibi yapmasını sağlamak için, özellikle, AIHS'de korunan, kişi hak ve özgürlüklerine saygılı olmalarını garanti altına almak için etkili tedbirler almalıdır.

21. Teşkilat, bütün seviyelerde, polisin mesleğini kötüye kullanmasını önleyici etkili tedbirler almalıdır.

Polisin Nitelikleri, Eğitimi ve Meslekte Tutulması

22. Polislik mesleğine girişte, polisliğin amacına uygun ve adayın niteliklerine ve tecrübesine göre bir seçim yapılmalıdır.
23. Polis, mantıklı karar verebilmeli, açık, olgun, adil olmalı, iyi iletişim kurabilmeli ve gerektiğinde, liderlik ve yönetim kabiliyetlerine sahip olmalıdır. Ayrıca, içinde bulunduğu sosyal kültürü ve toplumsal problemleri bilmelidir.
24. Ciddi suçlardan dolayı mahkum olanlar polislik mesleğinden uzaklaştırılmalıdır.
25. Adaylar, geçmişleri de araştırılarak, objektif ve ayrımcılık gözetmeyen kriterlere göre belirlenmelidir. Ayrıca, polisin hizmet ettiği toplumu yansıtabilmesi için toplumun değişik kesimlerinden kadın ve erkek polis adayları almak teşkilatın bir politikası olarak benimsenmelidir.

Polisin Eğitimi

26. Çoğulcu demokrasinin temel değerleri, hukuk devleti ve insan haklarının korunması prensiplerine dayanan polis eğitimi polisin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir program uygulamalıdır.
27. Genel polis eğitimi halka olabildiğince açık olmalıdır.
28. Genel eğitimi, düzenli aralıklarla staj eğitimi ve gerektiğinde, uzmanlık, yönetim ve liderlik eğitimi takip etmelidir.
29. Kuvvet kullanma ile ilgili polis eğitimi ile temel insan hakları prensiplerinin sınırları, özellikle AIHS ve içtihat hukuku, bütün seviyelerdeki polis eğitimine dâhil edilmelidir.

Polisin Hakları

30. Polis, diğer vatandaşların sahip olduğu aynı medeni ve siyasi haklara sahiptir. Bu haklara getirilecek sınırlamalar ancak demokratik bir toplumda polisin görevini gereği gibi yapması için gerekli olduğu durumlarda, hukuka ve AIHS' e uygun olarak yapılabilir.
31. Polis, kamu hizmetlileri olarak, sosyal ve ekonomik haklardan mümkün olduğu kadar yararlanmalıdır. Özellikle, polis, uygun ücret almak, sosyal güvenlik ve sağlık imkânlarına kavuşmak, güvenliğini sağlamak adına, polislik görevinin özel karakteri dikkate alınarak, kendisini temsil eden kuruluş kurmak veya bu kuruluşlarda görev alma hakkına sahip olmalıdır.
32. Polise verilen disiplin cezaları bağımsız bir kuruluş veya mahkemece gözden geçirilmelidir.

33. Kamu kurum ve kuruluşları, polisi, görevini yerine getirirken karşılaştıkları dayanaktan yoksun suçlamalara karşı desteklemelidir.

Polis Uygulama ve Müdahaleleri İçin Kılavuz

Genel Prensipler

34. Polis ve tüm polis operasyonları herkesin yaşama hakkına saygılı olmalıdır.
35. Polis, hiçbir şart altında, herhangi bir işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı (aşağılayıcı) muamele veya cezalandırma yapmayacak, yapılmasına ön-ayak olmayacak veya tolere etmeyecektir.
36. Polis, kesinlikle zorunlu olan durumlarda ve sadece meşru bir amacı elde etmek için gerekli olan kadar kuvvet kullanabilir.
37. Polis her zaman yapmayı planladığı uygulamaların yasallığını kontrol etmelidir.
38. Polis kendisine üstleri tarafından usulüne uygun şekilde verilen emirleri yerine getirecektir, ancak yasa dışı olduğu açık olan emirleri yerine getirmekten kaçınmak ve bu tür emirleri rapor etmek görevidir.
39. Polis, görevlerini dürüst bir şekilde yerine getirmeli, özellikle de, tarafsızlık ve ayırım yapmama prensiplerini rehber edinmelidir.
40. Polis, bireyin özel hayatına saygı duyulmasını isteme hakkına, sadece, kesinlikle gerekli olduğu durumlarda ve meşru bir amacı elde etmek için gerekli olduğu derecede müdahale etmelidir.
41. Bireyler hakkında polis tarafından veri toplanması, depolanması ve kullanılması uluslararası veri koruma prensipleri doğrultusunda yapılmalı, ve özellikle de, yasal, meşru ve spesifik bir amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan ile sınırlı tutulmalıdır.
42. Polis, görevini yerine, getirirken, düşünce, vicdan, din, ifade, barışçıl amaçlı toplantı yapma, seyahat etme özgürlükleri ile mülkiyet hakları gibi herkesin sahip olduğu temel haklara saygı göstermeyi prensip haline getirmelidir.
43. Polis, görevinin gerektirdiği ağır başlılık ve dürüstlük içinde, halka karşı saygılı ve özellikle de toplumdaki hassas grupların ihtiyaçlarını göz önüne alarak hareket etmelidir.
44. Polis olaylara müdahale sırasında, normalde, polis statülerini ve mesleki kimliklerini açıklamalıdır.
45. Polis, kurum içerisindeki her türlü bozulmaya (mesleği kötüye kullanmaya açık olan davranış biçimlerine) karşı bir tavır içinde olmalıdır. Kurum içindeki

bozulmayı kendi üstlerine veya polis içerisindeki diğer ilgili birimlere bildirmelidirler.

Polis Eylem/Müdahaleleri için Kılavuz: Spesifik Durumlar

Polis Soruşturmaları

- 46.** Polis soruşturmaları, en azından, gerçek (işlenmiş) veya işlenmesi muhtemel bir suç ile ilgili makul bir şüphenin üzerine bina edilmelidir.
- 47.** Polis, bir suç ile itham edilen herkesin suçluluğunun bir mahkeme tarafından ispat edilene kadar masum kabul edilmesi prensibine göre hareket etmelidir. Yine, aynı şekilde, polis, bir suç ile itham edilen bir kimsenin sahip olduğu belli asgari hakların, özellikle de, kendilerine yapılan itham hakkında hemen bilgilendirilmesinin ve savunmalarını kendi tercihlerine göre, kendileri tarafından bizzat veya bir avukatın hukuki yardımı ile yapılmasının gereğini yerine getirmelidir.
- 48.** Polis soruşturmaları objektif ve adil (dürüst) bir şekilde yürütülmelidir. Soruşturmalar, çocuklar, gençler, azınlıklar ve savunmasız kişiler gibi özel durumları olan grupların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yürütülmelidir.
- 49.** Standart polis davranışlarına ve polis sorgulamalarına ilişkin 48. madde hatırdâ bulundurularak hazırlanması gerekir. Hazırlanan yönetmelikler, sorgulamaları yapılan şüpheli veya sanıklara adil bir sorgulama imkânı sağlamalı ve bu kişiler sorgulanma nedenleri ve diğer gerekli konular hakkında bilgilendirilmelidir. Polis sorgulamalarının sistematik olarak kaydı tutulmalıdır.
- 50.** Polis, tanıkların özel ihtiyaçlarını bilmeli ve özellikle de tanıkların tehdit altında olduğu durumlarda, onların korunmasına yönelik kurallara riayet etmeli ve soruşturma sırasında gerekli desteği sağlamalıdır.
- 51.** Polis, suçun mağduruna, gerekli desteği, yardımı ve bilgiyi sağlamalıdır.
- 52.** Polis, soruşturma boyunca, gerekli olan durumlarda gerekli açıklamaları yapmalıdır.

Özgürlüğün polis tarafından kısıtlanması (Yakalama)

- 53.** Kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasını mümkün kılan durumlar oldukça sınırlı tutulmalı ve bu işlem gözaltına alınan her bir kimsenin onuru, savunmasızlığı ve kişisel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Gözaltında tutulan herkes için bit kayıt tutulmalıdır.

54. Polis, özgürlüğünü kısıtladığı kişilere özgürlüklerini kısıtlamanın nedenlerini ve onlara yöneltilen suçlamanın ne olduğunu derhal bildirmesi gerektiğini, ve yine kendilerine uygulanacak olan prosedür ve haklarının neler olduğunu hiç gecikmeden söylemesi gerektiğini hatırdanda bulundurmalıdır.
55. Polis, gözaltında bulunan kimselerin, güvenlik, sağlık, temizlik ihtiyaçları ile uygun beslenmelerini temin etmelidir. Polis nezarethaneleri, makul bir büyüklükte olmalı, uygun aydınlatma ve havalandırma koşulları ile dinlenmek için uygun eşyalara sahip olmalıdır.
56. Özgürlükleri polis tarafından kısıtlanan kişiler, bu durumlarını kendi tercihleri olan üçüncü bir şahsa bildirme ve mümkün olduğunda ve tercih ettikleri takdirde, hukuki yardım alma ve bir doktor tarafından muayene edilme haklarına sahiptir.
57. Suç işlemiş olma şüphesinden ayrı bir nedenden dolayı özgürlüğü kısıtlanmış olan kimseler, şüpheli olarak tutulan kimselerden ayrı bir yerde tutulmalıdır. Gözaltına alınan bayan ve erkekler gibi, yetişkinlerle çocuklar ayrı yerlerde bulundurulmalıdırlar.

Sorumluluk ve Polisin Kontrol Edilmesi

58. Polis, devlete, vatandaşa ve onların temsilcilerine karşı sorumlu olmalıdır. Polis etkin bir dış kontrole tabi olmalıdır.
59. Devletin polis üzerindeki kontrolü yasama, yürütme ve yargı güçleri arasında bölüştürülmelidir.
60. Kamu otoritelerinin, polise yönelik şikayetlerin araştırılması noktasında takip edilen prosedürün etkin ve tarafsız işlediği konusunda kişilerin bir şüphesi olmamalıdır.
61. Toplum ile polis arasında, karşılıklı iletişim ve anlayış üzerine kurulu, sorumluluk mekanizmaları geliştirilmelidir.
62. Üye ülkelerde, bu dokümanda sunulan prensipler üzerine kurulu, etik yönetmeliği ve/veya polisin davranış yönetmeliği geliştirilecek ve uygun kurumlar aracılığı ile bunlar izlenecektir.

Araştırma ve Uluslararası Yardımlaşma

63. Üye ülkeler, hem polis tarafından hem de dış kurumlar aracılığı ile, polis üzerinde araştırmalar yapacak ve yapılan araştırmaları teşvik edecektir.
64. Polis etiği ve polisin insan hakları yönü üzerindeki uluslararası yardımlaşmalar desteklenmelidir.

65. Bu tavsiye dokümanının prensiplerini kolaylaştırma ve uygulama metotları Avrupa Konseyi tarafından dikkatlice incelenmelidir.

4. BÖLÜM UYUM SORUNLARI

4.1 AB Sürecinde Emniyet Teşkilatı Açısından Uyum Sorunları

Her organizasyon kendini oluşturan parçalarla ya da ögelerle birleşerek daha güçlü bir bütün oluşturmak ister. Burada karşımıza sosyal bütünleşme kavramı çıkar. Sosyal bütünleşme statik ve zora dayalı bir denge hali değil, toplumda ya da bir organizasyonda geniş seviyeli bir mutabakatlar zemininden güç alır.³⁰⁵ Sosyal bütünleşme ile ilgili çeşitli yaklaşımlar vardır: Fonksiyonel bütünleşme, normatif bütünleşme, Sorokin'in "mantıki-manalı" bütünleşme modeli ve ulaştırma-haberleşme-iletişimden doğan bütünleşme³⁰⁶ gibi.³⁰⁷

Yukarıda bahsettiğimiz teorilerden normatif teoriye göre bir organizasyonun bütünlüğünü, devamını, dengesini sağlamada en önemli şey, o toplum ya da topluluk tarafından paylaşılan benzer değerler ya da ortak kültürel mirastır. Fonksiyonel bütünleşme teorisine göre ise, toplum ya da bir organizasyon, üniteleri arasındaki uzmanlaşmanın doğurduğu karşılıklı bağımlılık sonucu ve bu bağımlılığın koordinasyonu yoluyla varlığını daha iyi sürdürebilir ve bütünleşebilir. AB-Türkiye ilişkilerinin önce fonksiyonel 1980'lerden sonra ise normatif bir bütünleşme metodu takip ettiği söylenebilir.³⁰⁸

Normatif bütünleşme döneminde iki kültür arasındaki ciddi anlayış ve zihniyet farkı ve bütün yönleriyle gerekli alt yapı sorunları düşünüldüğünde bir kurum olarak Emniyet Teşkilatının AB norm ve standartlarına uyma sürecinin sıkıntılı ve sancılı geçeceği aşıkardır. Bu bölümde özellikle AB'ye entegrasyon sürecinde Emniyet Teşkilatının önündeki engellerden bahsedilmiştir.

4.1.1 Örgütlenme ile İlgili Uyum Sorunları

İç güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevli olan Polis Teşkilatının modernizasyonu sadece fiziki ve teknolojik gelişmelerle sınırlı kalmamalıdır. Fiziki ve

³⁰⁵ Mimar TÜRKKAHRAMAN /Dolunay Şenol ÇEVİK "Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye", Yeni Türkiye, Cilt 36 Avrupa Birliği II, Kasım-Aralık 2000, Ankara, s. 858

³⁰⁶ Sulhi DÖNMEZER, Toplumbilim, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, s. 172

³⁰⁷ Mustafa E.ERKAL, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 275

³⁰⁸ Mimar TÜRKKAHRAMAN /Dolunay Şenol ÇEVİK "Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye", Yeni Türkiye, Cilt 36 Avrupa Birliği II, Kasım-Aralık 2000, Ankara, s. 859,861,862

teknolojik gelişmelerin yanında asıl olan kurumun düşünce ve anlayış yönünden modernizasyona tabi tutulmasıdır. Güvenlik sektöründe gerçekleşmesi gereken zihinsel dönüşüm unsurlarının en önemlileri ‘hukukun üstünlüğüne inanma’ ve ‘sivil otoritenin üstünlüğünün’ benimsenmesidir. Güvenlik sektörünün gerçek anlamda çağdaşlaşması bu iki temel ilkenin kurumsallaşarak, ‘sivil katılım ve denetim’, ‘şeffaflık’ ve ‘hesap verebilirlik’ şeklinde güvenlik sektörüne yansımalarıyla gerçekleşecektir.³⁰⁹

İngiltere’de emekli bir hakim demokratik toplumlarda hizmet eden polisin taşınması gereken iki temel özelliğini dile getirmiştir: birincisi uzlaşma ve denge; ikincisi bağımsızlık ve sorumluluk.³¹⁰ Temel mantık polis ile halk arasında karşılıklı güvenin sağlanması ve her iki tarafın “ortaklık” anlayışı içerisinde kamu düzeninin sağlanmasında sorumluluğu paylaşmasıdır. Eğer polis ile halk arasında güven sağlanamazsa, karşılıklı olarak taraflar önyargılarını harekete geçirmekte, bu da uzlaşmacı polislik anlayışının yerine otoriter polislik anlayışının oluşmasına neden olmaktadır. Burada bağımsızlık kavramından anlaşılması gereken ise bu politikaların oluşturulmasında polisin kendini bir hizmet kurumu olarak görerek topluma yaklaşım tarzını buna göre ayarlaması ve politikalar üretmesidir.

Demokratik ülkeler sahip olmuş oldukları kurumlar ve yönetim şekli itibari ile “Güçlü Devlet ve Zayıf Devlet” olarak ikiye ayrılabilirler. Güçlü devlete sahip ülkelerde (Almanya, Fransa, Japonya ve Türkiye vb) devletin bütün yönleriyle topluma egemen olduğu; ekonomik, sosyal, siyasal yaşam için geniş rollere sahip olmakla birlikte kamu bürokratları ve yöneticileri daimidir ve kamu politikaları karar sürecinde sosyal gruplardan daha fazla önemli role sahiptirler. Güçlü devletlerde, devlet yöneticilerinin sürekli korumaları gereken devlet çıkarları vardır. Ancak Zayıf Devletlerde (ABD ve İngiltere vb) devletin topluma hizmet etmesi beklenir ve bir teşkilat olarak devletin varlığı ikinci plandadır. Bu bağlamda bürokrasi ve kamu yöneticileri ikincil bir konumdadır. Zayıf devletler temsilin ve baskı gruplarının önemli olduğu çoğulcu yapılara daha fazla uymaktadırlar.

Bunun yanında birde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı ile yeni ve genç bir ülke kurulduğu ve birçok yönden Osmanlı Devleti’nden ayrıldığı söylene de Türkiye’deki siyasal ve sosyal sistemler çoğunlukla bütün sorunlarıyla birlikte Osmanlılardan alınmış

³⁰⁹ İbrahim CERRAH “İç Güvenlik Sektöründe Zihinsel Modernizasyon ve Demokratik Gözetim”, Güvenlik Sektöründe Demokratik Açılımlar: Türkiye’de ve Dünyada Eğilimler Sempozyumu, 03.02.2005, Ankara

³¹⁰ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 292

ve yapılan bütün reform çalışmalarına rağmen 19. yy sonlarında yeni ortaya çıkan bürokratlar tarafından temsil edilen merkeziyetçi ve güçlü devlet geleneği Cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirilmiştir.³¹¹ Bürokrasi kültürel sahadaki devrimlerin yürütülmesinde önemli bir rol üstlenmiş; öncelikle devlet, sonra ve beraberinde de toplum değişmesi gereken unsurlar olarak görülmüştür. Devlet dönüşümün bir aracı olarak kullanılırken bürokrasi devletle kendini özdeşleştirmiş ve halkı “ötekiler” olarak görmeye başlamış “halka rağmen halk için” prensibiyle yoluna devam etmiştir³¹². Kısacası Türk Devlet yapısı sivil toplumla birlikte gelişmemiş ve Türkiye’de devletle karşılaştırıldığında toplum daima ikincil durumda olmuştur.

Bu durumdan Polis Teşkilatıda nasibini almıştır. Oysaki polis kelimesinin kökeni ile ilgili olarak Cemil MERİÇ şu ifadelerle yer verir: “...polis” kelimesiyle “sivil” kelimesi arasında da çok yakın bir ilişki söz konusudur. Eski Yunan’da “siyasî deneyim, polis denilen ve alçakgönüllü bir kapsama sahip bir topluluk olan “site-devlet”te özetlenmişti; yine de Platon ve Aristoteles onu, ortak iyiliğin en yüksek görünümü olarak değerlendirmiş, yani ahlâkî bir değerın cisimleşmesi olarak görmüşlerdi”. Gerçekten de “polis”, XVII. yüzyıla kadar “Avrupa dillerinde zarafeti, çelebiliği kısaca medenîliği ifade eden kelime”dir. XVII. yüzyıldan itibaren “police” kelimesi yerini “civil” terimine devrederek bugünkü “zaptıye” (kolluk) anlamında kullanılmaya başlar.³¹³

Bir ülkenin iç güvenliğini sağlayan polis teşkilatı, iç güvenliğin ve yasaların uygulanmasını sağlamada devletin elindeki en önemli araçtır. Bu açıdan bakıldığında ülkenin mevcut yönetim anlayışının doğrudan polis teşkilatının yapısı ve işlevlerine yansıdığını söylemek mümkündür. “Totaliter bir devlette polis doğrudan yönetimin her istediğini yapmak zorunda olan bir kurum olarak ele alınabilir. Demokratik bir ülkede ise mevcut yasa ve kurallara göre toplumun hizmetinde olan, devletin içerisinde organize edilmiş bir kurum olarak düşünülmelidir.”³¹⁴

Ancak daha teşkilatlanma aşamasında Emniyet Teşkilatının kurum olarak “toplumdan daha çok devlete hizmet etme” amacıyla veya zorunda olduğu söylenebilir. Batı demokrasilerinde uygulanan Anglo Saxon Polis Sistemi ve ülkemizde de uygulanmakta olan Fransız Polis Sistemi (kamu yönetim anlayışı) sahip oldukları

³¹¹ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 39-41

³¹² Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 78

³¹³ Cemil Meriç, Umrandan Uygarlığa, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 81

³¹⁴ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 32

vizyon ve imaj itibari ile daha başlangıçta birbirinden ayrılmaktadır. İngiliz Polisine karşılık Fransız Polisinin toplumdan değil, fakat devletten çıktığı görülmektedir.³¹⁵

“...Çoğunluk itibariyle kurumlarının üstünlüğüne inanmış olan İngilizler, Polisi geleneksel hürriyetleriyle bağdaşmayan, üstelik gizlilik ve casusluk gibi alçakça araçlar kullanan bir Fransız buluşu gibi düşünürler. Bu sevimsiz gelme, bir kısım kamuoyu tarafından Anayasa'nın ruhuna yabancı olarak görünen yeni polisin kuruluşundan sonra bile varlığını sürdürdü. Buna karşın XIX. yy Fransa'sında sıkıntılarla kavga halindeki liberaller-ki bu polise karşı eleştiri demektir- 1829'dan önce olduğu kadar sonrada İngiliz durumunun değerini arttırdılar. Öyle ki örneğin 1823'te polemikçi Paul Louis Courier, Fransız bakanlarını olduğu kadar İngilizleri de ağır şekilde yargılarken “polis bir halkı alçak ve hain yapmak için oluşturulan en güçlü araçtır” gerekçesini öne sürerek İngiltere'de polisin bulunmayışını övmektedir. Daha sonra Peel'in yeni polisi, 1848 aralığından itibaren birkaç sonra 1851'de yeniden İçişleri Bakanlığını yürütecek olan, İngiltere'yi iyi bilen Leon Faucher'i hayran bırakır. 1843'te, Revue des deux Mondes'a, hukukçu eski Polis Valisi A. Vivien'nin aklamaya çalıştığı Fransız gizli polis geleneğine aynı yayında karşı çıkar. Faucher şöyle der “Polisin adı bile yüzkarası olmuşsa Fransa'da bu kullandığı araçların gizemli niteliği ve istihdam ettiği insanların fazla ahlaklı sayılmayan kişiliklerinden ileri gelmektedir. Bunun yanında, eğer İngiltere'de polise herkesçe saygı gösteriliyorsa popülaritesini tereddüt etmeden davranışlarındaki açık yüreklilik ve haysiyete bağlayabiliriz”. Gerçekte onun için polis Fransa'da vatandaşı yönetmekte iken İngiltere'de onlara hizmet etmektedir”³¹⁶

Emniyet Teşkilatı'nda 150 yıllık serüveninde kamu yönetimi anlayışına bir istisna getirmemiş ve merkezde İçişleri Bakanlığı içerisinde Genel Müdürlük ve bağlı daire başkanlıkları, taşrada ise Valiliğe bağlı Emniyet Müdürlükleri olarak kurulmuş, Türkiye'nin en ücra köşesinde bulunan hudut kapıları şube müdürlükleri/büro amirlikleri ve ülkenin en uzak köşesindeki ilçe emniyet müdürlükleri/amirlikleri dahil olmak üzere çok sıkı ve katı bir merkezîyetçilik yapısına sahip bir organizasyon olarak şekillenmiştir.³¹⁷ Türk kamu yönetimi merkezi yönetim, yerel yönetim gibi ayrı birimlerden oluşmuşsa da bu birimler arasındaki düzen “hıyerarşik” ve “idari vesayet” denetimleri ile sağlanmaktadır.

“Hıyerarşik denetim ast-üst biçiminde örgütlenmiş her bir kamu kurumunun kendi içindeki düzenini sağlarken, idari vesayet de, merkezi yönetimle yerinden yönetim

³¹⁵ Jean-Jacques GLEIZAL/j. Gatti DOMENACH/Claude JOURNES, Batı Demokrasilerinde Polis (Çev Mustafa Kandemir), Temiz Yayınları, Ankara 2000, sf, 42

³¹⁶ Jean-Jacques GLEIZAL/j. Gatti DOMENACH/Claude JOURNES, Batı Demokrasilerinde Polis (Çev Mustafa Kandemir), Temiz Yayınları, Ankara 2000, s. 41

³¹⁷ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, cilt 1 sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 70

kuruluşları arasındaki uyum ve bütünlüğü devam ettirmektedir...Merkeziyetçilik, kamusal yetkilerin ve kaynakların başkent örgütlerinin elinde toplanması ve onlar tarafından kullanılmasıdır. merkeziyetçiliğin coğrafi merkeziyetçilik ve örgütsel merkeziyetçilik olmak üzere iki yönü vardır. coğrafi merkeziyetçilik, merkezi yönetimin taşra kuruluşlarına ve yerel yönetimlere karar alma ve bunların uygulama konularında çok az yetki verilmesi iken, örgütsel merkeziyetçilik “bir kurumda karar alma ve uygulama yetkisinin en üst otoritede toplanmasıdır”³¹⁸

Bir paradoks olarak, gelişen teknoloji ile Merkez Taşrayı, İl emniyet Müdürleri de bağlı birimlerini daha sıkı denetleme ihtiyacı daha çok isteği duymuş ve atılan her adımda kendilerini en başa koymuşlardır. Taşra coğrafi olarak bir kısım takdir hakkına sahip olduğu görülse bile insan kaynakları, mali kaynaklar, fiziksel kaynakların sağlanması, tayin ve denetim konularında tamamen merkeze bağlıdır. 1980'lere kadar Emniyet Teşkilatında mevcut yönetici eksikliği ve teknolojik (telefon, telsiz, araba vb) yetersizliklere rağmen birim amiri olarak bulunan kişiler daha geniş bir hareket alanı bulabilirken, şimdi 80'lerde geniş hareket alanı bulan birim amirleri teşkilatta üst düzey yönetici olmuş ve başında buldukları birimlerin bütün politika ve karar alma yetkisini kendilerinde toplamışlardır.

“Aslında bunun Türk kamu bürokrasinin istediği bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bütün yönetim ve denetimin merkezde olması merkezdeki bürokratların konumlarını önemli hale getirir. Teşkilattaki bütün herkes onların onayını alarak iş yapmak zorundadır. Ayrıca atama gibi konular özellikle merkez ve taşradaki üst yöneticileri merkezle iyi geçinmeye ve onlarla sıkı ilişki içinde bulunmaya yönlendirir. Bundan yararlanacak olanlar da merkezdeki bürokatlardır”³¹⁹

Burada üzerinde durulması gereken konu “Polis aslında kime karşı sorumludur ve meşruiyetini nereden almaktadır?”. Kamu bürokrasinin daimi elemanları olan devlet memurları buldukları konum itibari ile üstleri ile ilişkilerini iyi tuttıkları sürece sorun olmayacağını düşünebilirler. Çünkü bürokratik yönetim geleneği ile kemikleşmiş bir bürokratik yapı içerisinde çalışan atanmışlar olarak da nitelendirilen görevlilerin, topluma dayalı seçimle gelmiş yöneticilerin aksine toplumla hizmet sunma dışında herhangi bir bağlantılarının bulunmadıkları göz önüne alınırsa kendilerine ait bir davranış biçimi geliştirmeleri ve topluma karşı duyarsız kalabilmeleri mümkün görülmektedir. Bu da doğal olarak kamu çalışanlarının gerçekleştirdikleri hizmetlerde

³¹⁸ Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 70

³¹⁹ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 48

topluma karşı değil devlete karşı sorumluluk duymalarına neden olmaktadır.

Göksu Polisin sorumluluğu konusunu “kanuni boyut ve sosyal boyut” olmak üzere ikiye ayırır: Polis kanunen yasalara ve hiyerarşik olarak üstlerine karşı sorumlu halka karşı sorumlu değildir. Sosyal boyuttan bakıldığında ise polislerin hizmet vermekle yükümlü olduğu halka karşı sorumlu olması gerektiğini belirtir.³²⁰

“Kabalık ve hainlik bağışlanır, fakat polisiye etkinliğe hakim olan utanç bulutunun kalınlaşarak başının üzerinde dolanıp durması sağlanır. Polisin kamuoyu gözünde düşük bir konumda olduğu inkâr edilemez. İçişleri Bakanlığında Milli Savunma Bakanlığında daha büyük bir bütçe verilmesi, ikincisi elli yıldır bir işe yaramadığı halde ilki her gün işe yarasa bile, hiç kimsenin aklına gelmemiştir. Her ikisi de saygınlığına düşkün olan Polis ile halk arasındaki çatışma aşikârdır. İyice aydınlanmak için klasik soruyu sormak yeterlidir. “Bu çatışma kime yarıyor?” İktidara, tabii ki? Kendinden utanan veya küstah polis –utanç ve küstahlık aşağılık kompleksinin bedelini gururun ödediği aynı paranın iki yüzüdür. “Sevilmeyen” ve anlaşılmayan polis sizden ve bizden farklı bir insan değildir. Eğer görüldüğünde yüzümüzü ekşitir, ona burun kıvrırsak başka bir yere gider. Nereye? Bütün kapılar ona kapalıdır. Bir tanesi hariç, hepsi. İktidar kendi kapısını ardına kadar açar: “Gelin yavrucuklarım! Size kibar davranmıyorlar mı. Hıı! Sizi sevmeyen yaramazlar. Ben sizi avutacağım. Hatta maaşınıza küçük bir zam veya para vermeden otobüse binebilmeniz için güzel bir kart vereceğim. Görün nasıl iyiyim. Şefkatliyim!”

Kırmızı veya beyaz, kralcı veya cumhuriyetçi, sağcı veya solcu olsun, bütün hükümetler, diğer alanlarda ne kadar kararsız olursa olsunlar, bu şahane yönetime her zaman sadık olmuşlardır. Sinekler sirkeyle avlanmaz, çok doğru, fakat formülü bütünüyle etkin kılmak için, sadece şekeri istenen yöne yerleştirmek değil, fakat aynı zamanda sirkeyi başka her yana yaymak gerekir. Yapılmış olan da budur. Sonuç: Fransa’da bacaklarımızın titrediğini hissetmeden bir polis memurunun size doğru yöneldiğini göremezsiniz, sizden ateş istemek için bile olsa. Kalbinizin attığını duymadan polis karakolundan bir mektup alamazsınız, kaybettiğiniz cüzdanın bulunduğunu bildirmek için bile olsa. Bir arkadaşınızla konuştuğunuz aynı kompartımda bir polisin oturduğunu fark ettiğinizde sesinizi alçaltmadan edemezsiniz. Söz konusu olaylar yüz defa denenmiş somut olaylardır.

Böylece, bir yandan anti-polis palavracılığı ve öte yandan zavallı bir müfteri polis miti birleşir ve iktidar için polisin “sadakatı” denilen şeyi sağlamanın en güvenilir yolunu oluştururlar. Polisin durumu öyle ki, erdemleri ve zaafı, başarıları ve suçları karşıt kuvvetler gibi çalışacağına, aynı yöne çekmektedir. Birileri yüceltilir ve polis kendisine iltifat edene doğru gider. Diğerleri saklanır, susturulur ve polis kendisini koruyana doğru gider. Oysa o aynıdır, iktidardır. Demek ki polis iktidar tarafından kendisine doğru çekilir ve ne kadar hızlı çekilirse vatandaşların bütünü tarafından itilir. Tehditkâr ve suçlu

³²⁰ Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 86

bulunduğu ölçüde geri itilir. Onun içindir ki polisin yeterince suçlu olması iktidarın faydasıdır. Masum bir polisin kayrılmaya ihtiyacı olmayacaktı...³²¹»

Sorumluluk ve ahlakın polislikle eş anlamlı olduğu ya da olması gerektiği sürekli ifade edilmesine karşın, mesleki faaliyetin kurallara bağlanması, denetim mekanizmaları ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Demokratik ortamda polisin görev alanlarının yakından belirlenmesi ve izlenmesi meslek içi ve dışı denetim mekanizmaları ile sağlanabileceği düşüncesi yerleşmiştir. Ancak polislerdeki sorumluluk ve ahlak tanımlarını kimler yapmalıdır? Polisin hedeflerini kimler gösterecektir? Tanım ve hedeflere uyumlar konusundaki ölçütler neler olmalıdır? Ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı konularında son kararı kimler alacaktır?³²²

Aydın “Meşruiyet ve Polis” başlıklı yazısında güç, otorite, meşruiyet ve uzlaşma kavramlarını detaylı olarak açıkladıktan sonra Polis sistemlerini aşağıdaki şekilde ki gibi tasnif eder.³²³

Meşru Polis Sistemleri

Tam Demokratik Topumlarda	Tam Demokratik Olmayan Topumlarda
Meşru Otoritenin Kaynağı: Yasal-Ussal	Meşru Otoritenin Kaynağı: Geleneksel
Yönetim Sistemi: Yerinden Yönetim	Yönetim Sistemi: Merkeziyetçi Yönetim
Polislik Sistemi: Uzlaşmaya Dayalı	Polislik Sistemi: Uzlaşmaya Dayalı

Çalışmasında Aydın bu meşru polis sistemleri arasında 3 temel farklılık olduğunu işaret eder. Uzlaşmaya dayalı polislikte polise büyük bir toplum desteği, halktan polise yüksek düzeyde bilgi olur ve belli tipteki kişilerin kullanılması fazla görülmezken aşırı zor kullanmaya dayanan polislikte yapılanlara halkın rıza göstermesi veya toplumsal uzlaşma olmaz, halktan polise bilgi akışı söz konusu olmaz ve belli tipteki kişilerin kullanılması maksimum düzeydedir.

Demokratik sistemlerde iç güvenlik görevleri bir ‘kamu hizmeti’ (public service) kategorisinde olup, bunu yerine getiren kurum ve birimler de ‘kolluk kuvveti’ (police force) olmaktan daha çok ‘kolluk hizmeti’ veya ‘polis hizmeti’ (police service) olarak tanımlanır. Ancak kurumların görevlerinin niteliklerinin tanımlanmasında sadece ‘kuvvet’ (force) yerine ‘hizmet’ (service) kelimesinin kullanılması kozmetik bir önlem

³²¹ http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm 20.04.2004

³²² Nurullah AYDIN “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

³²³ Ahmet Hamdi AYDIN “Meşruiyet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 102

olup kurumun niteliğini pek fazla değiştirmeyecektir. Bir iç güvenlik teşkilatının ‘kolluk kuvveti’ mi yoksa ‘güvenlik hizmeti’ olarak mı tanımlanacağı onun sadece ismiyle değil daja çok toplum ile ne kadar ‘kaynaşmış’ (entegre) olduğuyla doğru orantılıdır.

Yönetici elitler hemen her ülkede ikiye ayrılabilir: birinci grup, demokratik bir ülkede serbest seçimler yoluyla seçilen, veya askeri darbe gibi zor kullanarak siyasal gücü ele geçiren veya totaliter bir sistemde tek partinin aracılığıyla seçilmiş olan siyasasal elitler; ikinci grup askeri yöneticilerde olmak üzere atanmış ve emekliliğe kadar yönetim makamlarında kalan bürokrat elitlerdir.³²⁴ Bu bürokrat elitlerin sahip oldukları her türlü vizyon, imaj ve değerler kurumların politikalarını hatta ülke politikalarını belirler.

Türkiye’de mevcut olan aşırı merkeziyetçi yapılanma kurum görüşlerini etkilemekle kalmamış personelin görüşlerini de etkilemiştir. 1969’da yapılan bir araştırmada, 1964-1960 döneminde üst yönetimde bulunan 36 tepe yöneticinin 34’ünün “Türkiye’nin en fazla gereksinimi olan şey, kamu politikalarına önemli şekilde katkıda bulunan deneyimli ve bilgili insanlara sahip olması gerektiği ve kendilerinin bu tanıma uyan en iyi uyan kişiler olduklarını düşündükleri konusunda” görüş birliğine vardıkları ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1974’te sekiz bakanlıkta 510 devlet memuru arasında Likert tipi ölçekle yapılan (her ölçümde daha yüksek sıralamayı gösteren yüksek skorlu 1’den 5’e değişen) başka bir çalışmada demokratik bir yaşam için tolerans ortalama sonucu 1.48, elitizm için 3.58 ve sosyal sorumluluk için 3.53 çıkmıştır. Bozkurt tarafından 1978’de yapılan bir araştırmanın bulgularına göre, üç bakanlığın merkez kuruluşlarındaki bütün memurlar arasında “diğer vatandaşlarla karşılaştırıldığında devlet memurları ülkenin çıkarlarını daha iyi bilebilirler ve takdir edebilirler” ifadesinin doğruluğu sorulduğunda sadece yüzde 16.4’ü bu görüşe katılmamıştır.³²⁵

Sözen yapmış olduğu bir alıntı ile merkezi yönetimin yetkililerin imza/yetki fetişizmine varan merkezi karar verme, yetki devretmeme ve katılımsız karar verme gibi tutumlara yönelttiğini, öte yandan başarıyı değil, kıdemi, eğitim düzeyini ve siyasi otoriteye ve üstlere yakın olan sadakati/yakınlığı dikkate alan işe alma, terfi ve ödüllendirme süreçleri, bürokratin başarıya dönük olmama ve otoriteye boyun eğme

³²⁴ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 37

³²⁵ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 32

gibi tutumları benimsemesini yol açtığını ifade eder.³²⁶

Aşırı merkeziyetçi yapının bir etkisi de Türkiye’de “toplum destekli polisliğe” izin vermeyecek olmasıdır. Toplum destekli polislikte veya polisteki değişimlerde toplumun çok fazla bir talebi sonucu değil, polis bürokratlarının kendiliğinden öngördüğü bir amaç olarak gözükmektedir.³²⁷

Toplum destekli polisliğin en güzel örneği olan İngiliz polis portresi, Avrupa’nın en hoşuna gideni gibi gözüksede “tamamen bağımsız, silahsız, toplum polisi” halkına çok yakın, Avrupa’ya entegre olmuş İngiliz Polisi için en kötüsü ile karşı karşıyadır: İngiltere 1990 yılında 4,8 milyon suçla Avrupa Birliği’nin suç oranının en yüksek olduğu ülkedir.³²⁸

4.1.2 Polis ve Politika İlişkisi

Polise müdahale sadece siyasiler tarafından olmayıp, nüfuzlu kişiler tarafından ve siyasi tanıdığı olan her hangi bir kişi tarafından yapılabilmektedir. Bu durum Türkiye’deki memurların sıkça karşılaştığı “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?, Haritadan yer beğen!” ifadeleri genelde tüm bürokratların özelde ve sıklıkla polisin yabancı olmadığı deyimlerdendir. Bunun yanın da birde kişilerin “Ne ki, teröristmiyik ki?, Ne yaptık ki?” gibi ifadeleri de Polisin yabancı olmadığı deyimlerdendir. Hıncal ULUÇ’un köşesinde bu konu ile ilgili yazdığı “Polisler.. Bakanlar ve gazeteciler..” adlı yazıyı aynen aktarmak istiyorum.

“Şimdi gelin de bu ülkede polislik yapın bakalım.. Adam Van Havaalanı’na gelmiş, arabasını yasak yere park ediyor.. Uyarmış polis "Burası olmaz" diye.. "Ben milletvekili akrabasıyım" demiş adam.. "İstediğim yere park ederim..”

Dikkat buyurun milletvekilinin kendisi bile değil.. Akrabası.. Olay çıkarmış. Karakola götürmüşler.. Milletvekili anında Emniyet Amirini aramış "Derhal serbest bırakın" diye.. Amir "Görev yapılacak, akrabanız soruşturma sonunda bırakılacaktır" demiş. Vay sen misin böyle diyen..

Vekil derhal İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu’yu aramış..

Sonuç.. Van Emniyet Amirlerinden Ahmet Gökçen Akçal, devlette görülmedik bir rekor hızla, yarım saat içinde Iğdır’a tayin edilmiş..

³²⁶ Süleyman SÖZEN “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 64

³²⁷ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 305

³²⁸ Partice MEYZONNIER, Avrupa Birliğinde Polis Güçleri (Çev.İsmail METİN), Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın no 377, Ankara 2006, s. 114

Haber pazar gazetelerinde, alt taraflarda yer aldı, sonra unutuldu gitti.. Oysa manşet olmalıydı. Oysa ertesi günler sürdürülmeli, üzerine köşe yazıları yazılmalıydı..

"Bu ülkede kötü giden her şeyin sorumlusu medyadır" derken bunu kast ediyorum işte.. Polis bir yanlış yaptı mı, kıyamet kopar, 30 saniyelik görüntü ana haberlere bir hafta jenerik olur.. Ama polisin tarafsız çalışması, herkese eşit davranması, aynı uzaklıkta durması ilkelerinin içine eden, polisi bitiren bir eylem unutulur gider..

Şimdi siz polis olun da, "Sen benim kim olduğumu biliyor musun" diyenin üzerine gidin bakalım.

Onun üzerine gidemezseniz, kimsesizin üzerine hangi vicdanla gidersiniz?..

Ona da gidemezsiniz.. O zaman işte rezillik alır başını gider, anarşi başlar.. İşte o zaman medya ayağa kalkar..

"Polis görevini yapmıyor.."

Van Emniyet Amirine yapılan dünya çapında bir utanç, dünya çapında bir rezillik, dünya çapında bir ayıp, dünya çapında bir ihanettir.. Polise, vatandaşa, ülkeye ihanet..

Eğer bir ülkenin gazetecileri böyle bir olaya göz yumuyor, ses çıkarmıyor, polisi iki paralık eden, onun görev bilincini bitiren eylemler üzerine dünyayı devirmiyorlarsa, suç paylaşılıyor, suç ortaklığı ediyorlar demektir.

"Milletvekili yakınıyım" diye polise posta koyuluyorsa, bu ülkenin İçişleri Bakanı, bu ülkenin Emniyet Genel Müdürü, polise sahip çıkacağına, vekil akrabası postasına boyun eğip polisi sürüyorsa, yani bu ülkede ikinci güç yürütme buysa, ve de dördüncü güç medya olup bitenin farkında bile değilse, bu sürgünün ülke güvenliği ve güvenlik güçlerinin saygınlığı ve görev anlayışı açısından ne anlama geldiğini bile düşünmüyor ve üzerine gitmiyorsa..

Ört ki ölem.. Uygur bir ülkede böyle şey olsa, (Olmaz tabii, olsa uygar ülke olmazdı ki zaten) medya ertesi gün İçişleri Bakanını istifa ettirirdi. Bizimkilerin umurunda değildir gazeteciler.. Çünkü bilirler ki bizde gazeteci beyni unutmakla maluldür. Onlar hiçbir konuya sahiplenmez ve devam ettirmezler.

Abdülkadir Aksu, Emniyet Amirini sürerken, adı gibi biliyordu, medyanın olayı ertesi gün unutacağını.. Bu yüzden bu dünya ayıbını kolaylıkla işledi.. İşleyebildi..!"³²⁹

Star gazetesi 23.09.2003 tarihli sayısında ana sayfada "Polis Kimin Polisi" başlıklı haberi yayınlamıştı. Polis gerçekten ülkemizde kimin polisidir:

"...burada önemli olan siyasetin, yapılanması ne olursa olsun (merkezi veya yerel) zorlayıcı gücü kullanmak için devlet tarafından otorite olarak tayin edilen polisin kontrolünün doymak bilmeyen bir haz aldığı görülmüştür. Polis yetkililerinin, polis ve siyasetin karıştırılmadığı yolundaki iddialarına rağmen, onlar bir şekilde birbirlerine bağlı ve birbirinden ayrılmazlar. Toplum içinde oynadıkları roller onları siyasetin tam ortasına itmektedir. "polis gerçekten hangi kanunun uygulanacağını, hangi ölçüde uygulanacağını kime karşı ve hangi ortamda uygulanacağı konularında politika üretir." Bununla beraber

³²⁹ <http://www.sabah.com.tr/2006/05/17/yaz02-10-111.html> 24.05.2006

politik olma özelliği ile politize olma arasındaki kesin fark Reiner tarafından belirlenmiştir. “Polislik işi kaçınılmayacak derecede politik olabilir ancak politize olmayabilir ki bundan kastedilen kullanılan yaklaşımların taktiklerin veya çalışma ve örgütlenme konularının açık siyasi tartışmalarının odağı olmamasıdır”³³⁰

Aşırı politikleşme ve partizanlık Türk Kamu Yönetiminin genel karakteristik özelliklerinden birini oluşturmaktadır.³³¹ Polisin merkeziyetçi bir yapıya sahip olması politikanın teşkilat içerisine girmesini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Polisin seçilmiş bir bakana karşı sorumlu olması onun İçişleri Bakanının üyesi olduğu hükümetteki partinin tamamen kontrolü altında bulunması demektir. “Polis tamamen hükümet eden partinin kontrolündedir. Türkiye’de bütün polislikle ilgili meseleler İçişleri Bakanlığının sorumluluğundadır. Politikaların tespitinde bakanın rolü ve gücü büyüktür. O bu konularda tek otoritedir.”³³² Bu alıntıyı yaptıktan sonra Cerrah bu tür sorunların sadece Türkiye’de mevcut kolluk kuvvetlerinde değil tüm dünyada geçerli olduğunu belirtmektedir.

Demokrasi prensiplerinin tam yerleşmediği bir ülkede bu durum gerçekte kendi bölgelerinde değişik politik menfaatlerini polis teşkilatı vasıtasıyla icra etmek isteyen hükümet partisinin politikacılarına bir davetiyedir. Hükümetlerin değişikliğinde yapılan il emniyet müdürleri kararnameleri bunun bir örneğidir. Bir Emniyet Müdürü için terfi etmenin ve makamı korumanın en önemli yolu iktidar partisinin il başkanı ile iyi ilişkiler kurması ve bunu sürdürmesidir.³³³

Aşağıda İngiltere’nin Leicestershire eyaleti polis teşkilatında kuruluşundan 1999 yılına kadar görev yapan emniyet müdürlüğünün isim ve görev süreleri verilmiştir.

1. Frederick Goodyer: 1839-1876 (37 yıl)
2. Roland Vincent S. Grimston: 1876-1889 (13 yıl)
3. Edward Holmes: 1889-1928 (39 yıl)
4. Cecil Eagles l Blossie: 1928-1949 (21 yıl)
5. John Albert Taylor: 1949-1972 (23 yıl)
6. Alan Goodsen: 1972-1986 (14 yıl)

³³⁰ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, cilt 1 sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 72

³³¹ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 55

³³² Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, cilt 1 sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 70

³³³ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 55

7. Micheal John Hirst: 1986-1993 (7 yıl)

8. Keith Povey: 1993... (halen görevde)

Bir fikir vermesi açısından yukarıda örnek verilen Leicester şehri ile Ankara ili karşılaştırılmıştır. Ankara Emniyet Müdürlüğünün kuruluş tarihi olan 1930 yılından günümüze kadar geçen 67 yıllık süre içerisinde görev yapan 34 emniyet müdürünün isim ve görev süreleri aşağıya verilmiştir.

1. Salih KILIÇ: 1930-1935 (5 yıl)
2. Sadrettin AKA: 1935-1938 (3 yıl)
3. Şinasi TURGA: 1938-1946 (8 yıl)
4. A. Rifat KEMERDERE 1946-1947 (1 yıl)
5. Rifat AYAYDIN: 1947-1950 (3 yıl)
6. M. Şerafettin SÜRAL: 1950-1951 (1 yıl)
7. Sebahattin ASLANKORKUT: 1951-1952 (1 yıl)
8. Celalettin ÜNSELİ: 1952-1953 (1 yıl)
9. Faruk Oktay: 1953-1958 (5 yıl)
10. Celalettin COŞKUN: 1958-1959 1 Yıl
11. Ahmet PAFTALİ: 1959-1960 (1 yıl)
12. Cemal ALKAN: 1960-1960 (6 ay)
13. Burhanettin ÖZKUL: 1960-1961 (1 yıl)
14. Kemal GÜNER: 1961-1963 (2 yıl)
15. A. Ulvi SULUKİOĞLU: 1963-1964 (1 yıl)
16. Orhan ZAIM: 1964-1965 (1 yıl)
17. Muzaffer ÇAĞLAR: 1965-1967 (2 yıl)
18. Avni ÖZEN: 1967-1968 (1 yıl)
19. İbrahim ORAL: 1968-1970 (2 yıl)
20. Rüştü ÜNSAL: 1970-1971 (2 yıl)
21. İ. Hakkı DEMİREL: 1971-1975 (4 yıl)
22. Hüseyin Taluy: 1975-1976 (1 yıl)
23. Necmi İYİBİL: 1976-1977 (1 yıl)
24. Muhittin YÜKSEKOĞLU: 1978-1978 (3 ay)
25. A. Ercan BELEN: 1978-1979 (1 yıl)
26. Reşat AKKAYA: 1979-1980 (1 yıl)
27. Ünal ERKAN: 1980-1984 (4 yıl)

28. Ali AKAN: 1984-1988 (4 yıl)
29. Mehmet AĞAR: 1988-1990 (2 yıl)
30. Hasan ÖZDEMİR: 1990-1991 (1 yıl)
31. Mehmet CANSEVEN: 1991-1993 (2 yıl)
32. M. Orhan TAŞANLAR: 1993-1995 (2 yıl)
33. Ramazan ER: 1995-1997 (2 yıl)
34. Cevdet SARAL: 1998-1999 (1 yıl)
35. Kemal İSKENDER 1999-2001 (2 yıl)
36. Hasan YÜCESAN 2001-2002 (8 ay)
37. Ercüment YILMAZ 2002-...(2006)

Oysa ki yönetim belirli bir takım amaçlara ulaşmak için başta insanlar olmak üzere parasal kaynakları, donanımı, demirbaşları yardımcı malzemeleri ve zamanı birbiriyle uyumlu verimli ve etkin kullanabilecek kararlar alma ve uygulama süreçlerinin toplamıdır.³³⁴ Bütün kurum politikalarının tek bir kişinin ağzından dökülen kelimelerle belirlendiği bir teşkilat olan polis teşkilatında birde üst düzey yöneticilerin tayin oldukları yerlere kendi kadrosunu da götürmeleridir. Yani bir emniyet müdürü veya daire başkanının atanmasıyla o birimdeki politikalar yalnızca en üst düzey yönetici tarafından değil orta kademe yöneticiler tarafından da değiştirilecektir.

“Kötü bir alet olan bu hiyerarşiden iktidar, genel durumdan yararlanarak yine de faydalanabilir. Küçük burjuvaların “büyük sermaye” adı verilen şeyin en iyi destekçileri olduğunu, assubay ve ast-subayların, her türlü cemiyetin ustabaşları ve küçük rütbelilerinin güçlülerin isteklerine herkesten iyi cevap verdiklerini biliyoruz. Polisin içinde sadece kalfalar değil, fakat mühendisler de bulunur. İşte iktidarın kaldıracı bunlara, yani emniyet müdürlerine dayanacaktır. Bunlar bütün binayı tutacak sağlam kademeyi oluştururlar. Hiyerarşide yükseldikçe terfiye daha bir tutkuyla göz dikildiğine göre, böyle bir postu işgal edenler, birkaç basamağı birden çıkanlar yükseltilmeye karşı çok hassas olurlar. Bir denge noktası üzerinde bulunurlar. Astlarına karşı demagoji yapanlar bile, onları makus ve nankör talihleriyle başbaşa bırakmıştır bile. Kendilerine göre, iktidar hesabı doğrudur. Burjuva özentileri besleyen ve bilgilerini bu yönde değerlendirmekten rahatsızlık duymayan memurlar, önceden belirlenmiş bütün şemaları geçerli saymaya, dolayısıyla da, nasıl olursa olsun otoritenin oyununu oynamaya zorlanırlar. Yöntem her zaman aynıdır ve ihtirashlı kişilerle yönteme gerek yoktur. Hırslı olan zayıftır. Parmakla bir üst derecenin gösterilmesi yeterlidir, hemen atılır. Özel bir ihtirashı olmayan biraz daha yavaş boyun eğer, fakat açıktır ki, belli bir yaşa eriştiğinde, gözlerinin önünde kendisini valilik camiasına

³³⁴ Erol EREN, Yönetim ve Organizasyon, BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, İstanbul, s. 3

girdirecek veya «Devletin yüksek memurları» seviyesine çıkaracak bir şapka sallandığında, sazın rüzgarın estiği yöne eğildiği gibi o da iktidarın yönüne eğilecektir.»³³⁵

İngiltere Polisi ile ilgili Özcan “Reiner İngiltere’de politikacılar ve polis şefleri arasındaki ilişkileri detayları ile ele alır. Polisin politik kontrolünün politikacılar için niçin hayati önem arz ettiği konusunda “...bir totaliterin rüyası dışında, bu ülkede tek-parti devleti düşünülemez” demektir. Farklı zamanlarda polis teşkilatının daha fazla politize olması (1959-1981) veya politize olmaması (1981’den sonrası) ile neticelenen polis şefleri ile politikacılar arasında devam eden mücadeleye rağmen açıkca şuna işaret etmektedir “...bu memlekette hiçbir zaman ülkenin tümünü etkileyecek ve politikacıların hizmetinde bir polis gücü olmamıştır. Bizim milli polisimiz halktandır ve halk için olmuştur.”

“Politikacıların denetimindeki merkezi polis yönetimi Türkiye’ye özgü bir olgu olmayıp tam tersi diğer ülkeler için de geçerlidir. Politik müdahalenin en dikkate değer örnekleri Marksist ideolojinin takip edildiği memleketlerde gözlenmektedir. Boyley’e göre “...polis bir siyasi parti tarafından haricen kontrolü komünist devletlerin ana özelliklerinden birisidir.” Komünist devletler için ordu ve polis hükümetin iki koludur. Proletarya diktasının iki keskin kılıcı olarak kabul edilirler ve partinin “mutlak” kontrolü altında olmaları beklenir...Diğer taraftan bazı merkezîyetçi olmayan polis güçlerinin de politik etkilerden muaf olmadıkları bilinmektedir. Merkezîyetçi olmayan Amerikan polisi hakkında Walker şunları yazmaktadır. “19. yüzyılda Amerikan Polisinin hizmetlerinin kalitesi daha kötü olamazdı. Polis hizmetlerinde kokuşmuşluk ve yetersizlik hakimdi... Bu problemlerin kaynağı politikaydı... Siyaset,; personel standartları, kanun uygulama öncelikleri, bozulma ve polis reformu gibi polisliğin her safhasını etkisi altına almıştır. Walker ayrıca şunu da ilave etmektedir. “Polisin kokuşması doğrudan politika etkisinin bir ürünüdür. Bu polisle sınırlı bir durum değildi, adalet sisteminin büyük bir kısmı bütün şehir yönetimi de bu çürümüşlüğün içinde idi”.³³⁶

Aydın konuyla ilgili fikirlerini “...Emniyet Teşkilatının Genel Müdürlük statüsünden çıkarılarak, Başbakanlık ya da Cumhurbaşkanlığına bağlı bir müsteşarlık ve ya Genel Kurmay Başkanlığına bağlı bir birim hatta müstakil bir bakanlık şeklinde teşkilatlanması yönünde yeni ve çok farklı öneriler bulunmaktadır. Bu öneriler genellikle polisin siyasi otoritenin altında, her hükümet değişikliği sonucu iç güvenlikten birinci derecede sorumlu olan İçişleri Bakanı’nın değişmesi ile polis bürokrasisi de köklü kadro değişikliği ile polisin çok politize olması ve böylece hizmetin bir süre içinde olsa aksamayı kaygısından ortaya çıkmaktadır. Bu kaygılar kısmen veya tamamen doğru, fakat ülkenin mevcut siyasi yapısı gereği bir isim veya statü değişikliğinin bu kaygıları giderici sonuçlar

³³⁵ Louis CASAMAYOR İktidar Karşısında Polis, Mustafa Kandemir çev., http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm 20.04.2004

³³⁶ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, SFN LTD, Ankara 1999, s. 71-73

verebilmesi şüpheli bir konu”³³⁷ sözleriyle ifade eder.

Aktif görev yapılabilecek kadronun yetersiz personel sayısının fazla olması ise kısaca şu duruma yol açmaktadır: Her kararname döneminde gerekli yerlere “Ben bu işe ve emrinize hazırım” mesajının bizzat veya aracılarla iletilmesidir. Ancak İngiltere’de bir ilin emniyet müdürü ataması o bölge halkı tarafından seçilmiş olan siyasiler ile merkezi hükümeti temsilen katılan atanmış üyelerden oluşan, seçilmiş siyasilerin çoğunlukta olduğu (Police Committee) tarafından yapılmaktadır.³³⁸ Çağlar meslek içerisinde politikacılara bakışın komiser ve altındaki rütbelere ile başkomiser ve üstü rütbelere farklılık olduğunu belirtir. Çağlar’a göre Komiser ve alt rütbelere bulunanlar siyasileri teşkilatın önündeki en büyük engel olarak görürken, başkomiser ve üstündeki rütbelere ise terfi, tayin ve makam işleri için politikacılar vazgeçilmez bir unsurdur.³³⁹

Emniyet Genel Müdürünün tanımı Polis Akademisi Başkanlığı’nda okutulan “Emniyet Teşkilatı” adlı ders kitabında şu şekilde ifade edilmektedir: “Emniyet Genel Müdürü, Emniyet Teşkilatı’nın en büyük mesleki amiridir. Genel Müdür, Emniyet Teşkilatına verilen hizmetlerin etkin ve süratli şekilde yürütülmesini temin ve personelin yetiştirilmesini, eğitim ve disiplinini sağlayacak tedbirleri almak ve bu amaçla teşkilatın kuruluşları üzerinde denetim ve gözetim görevini yerine getirmekle yükümlüdür”.³⁴⁰

1923 yılından 2006 yılına kadar tam 35 kişi Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmıştır.³⁴¹ Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanı Sabri Uzun, Polis Akademisi Başkanlığı’nca Ankara’da 2004 Ocak ayında düzenlenen, Uluslararası, “İç Güvenlik Yönetiminde Yeniden Yapılanma ve Reform” konulu sempozyumda

“Emniyetin başına müsteşar getirilmelidir. 200 kişilik personeli olan kuruluşlar müsteşarlık oluyor da 200 bin kişilik emniyet teşkilatı genel müdürlük seviyesinde kalıyor. Yok öyle şey. Biz unvanımızı alırsız. Bu bünye bu elbiseye sığmıyor. Polisin yaptığı aynı işi jandarma da yürüttüğü için çifte masraf oluyor, soruşturmalar uzuyor. Aynı işi yapan iki

³³⁷ Ahmet Hamdi AYDIN, Polis Meslek Hukuku, Doğu Matbaacılık, Ankara 1996, sf 23-24

³³⁸ İbrahim CERRAH “Güvenlik Hizmetleri ve Demokratikleşme”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, SFN LTD ŞTİ, Ankara, 1998, s. 62

³³⁹ Ali ÇAĞLAR “Türk Polisinde Sosyalleşme ve Polis Kültürü”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 7-8, Ankara, 2000, sf. 96

³⁴⁰ Celal ŞİMŞEK-Hulki ÖMRÜUZUN-Nezvat SÖNMEZ, Emniyet Teşkilatı, Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, SFN Ltd. Şti, Ankara 2001, s. 33

³⁴¹ http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm 20.04.2004

teşkilat birleşirse, bütçede 3 milyar dolar tasarruf sağlanır.”³⁴² sözlerini dile getirmiştir.

Ancak burada şu sorunu dile getirmekte fayda var. 1. Sınıf Emniyet Müdürlerinin sayısının fazla olması yönetici olabilmek için taviz vermeyi gerektirmektedir. Özcan

“Üst kademelere terfi edecek müdürler için boş kadro bulunmadığından ciddi problemler ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle birinci sınıf emniyet müdürleri için vahim hale gelmiştir. Terfileri geldiği halde bir üst sınıfa atanamayan ikinci sınıf emniyet müdürleri ile terfi ettikleri halde daha aktif görevlerde vazife almak isteyen birinci sınıf emniyet müdürleri kendilerine uygun pozisyonlara gelebilmek için ya mahkemelere ya da baskı gruplarına (politikacı, medya, mafya vs) başvurumaktadırlar”.³⁴³

Ancak politika sadece üst düzey yöneticiler arasına değil teşkilatta çalışan sivil memurlara kadar inmiştir. Heper bürokrasinin 1970’li yıllardan özellikle koalisyon hükümetlerinin etkisiyle bütünüyle siyasallaştırıldığını ve partizanca atamaların sadece bürokrasinin üst kademeleriyle sınırlı değil tüm kademelere yayıldığını ifade etmektedir.³⁴⁴ Konuyla ilgili olarak bizzat şahit olduğum veya ilk ağızdan duyduğum birkaç örnek vermek istiyorum. Bir ilçede müstakil olarak görev yapmakta olan bir meslektaşım, bir parti başkanının sahip olduğu işyeri ile ilgili resmi işlem yapar ve bundan rahatsız olan ilçe parti başkanı durumu üçlü koalisyon döneminde ilgili yerlere aktarır. Ankara’dan meslektaşımın bağlı bulunduğu emniyet müdürlüğüne telefonla gerekli işlemlerin yapılması istenir ve tayini çıkartılır. Ancak hesaplanmayan bir şey diğer koalisyon üyelerine bağlı ilçe parti başkanları ve diğer ilçe parti başkanları devreye girerek aynı gün tayinin durdurulması isteğini yaptırırlar. Başka bir ilde daha önce çalışmış olduğu yönetici ile yaşadığı sorunlar nedeniyle görev yeri değişen bir sivil görevlinin tekrar eski yerine dönmek için kurum içinde yapmış olduğu çalışmaların fayda vermemesi üzerine daha önce çalıştığı yerdeki ilçe parti başkanı ile birlikte Ankara’da aynı ilin etkili bir bakanı ile görüşmesi hemen neticelendirilmiş ve bir daha alınmamak/alınmamamak üzere eski görev yerine dönmüştür. Milliyet Gazetesinin “Başkanla tartışan polisler sürüldü” haberi şu şekilde devam etmektedir:

“Çanakkale’de ANAP İl Başkanı Yaşar Demircan’la karakolda tartışan biri emniyet amiri üç polisin başka illere tayin edilmesi "sürgün" olarak değerlendirildi. Aralık 2001’de, Polis Memuru Hasan Güneş önünde otomobiliyle sürekli ağır seyreden Halil Umut

³⁴² <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~2@tarih~2004-01-23-m@nvid~361341,00.asp> 20.05.2006

³⁴³ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, SFN LTD, Ankara 1999, s. 73

³⁴⁴ Hasan Hüseyin ÇEVİK “Devlet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 54

Durmuş'la (20) tartıştı. Durmuş, belindeki gaz tabancasını çekip Güneş'in başına kabzasıyla vurdu. Olay karakola yansıdı, Durmuş gözaltına alındı. Durmuş'un bankacı babası İsmail Nebi Durmuş, olayı arkadaşı ANAP İl Başkanı Yaşar Demircan'a anlattı. Karakola gelen Demircan'la yaralı polisin mesai arkadaşları Celal Kıvanç ile Terörle Mücadele Şube Müdür Vekili Emniyet Amiri Hayri Özcan arasında tartışma çıktı. Demircan'ı tanımadıkları ve hakaret ettikleri iddia edilen polislerin apar topar tayinlerinin çıkarılması teşkilatta huzursuzluk yarattı.³⁴⁵

Milliyet Gazetesinin "Tantanın Adamları Gitti" başlıklı haberin içeriği:

"İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen, Emniyet kadrolarındaki en kapsamlı operasyonunu gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e onay için sunulacak kararnameyle üç Emniyet genel müdür yardımcısı değiştirildi. Ankara ve Bursa Emniyet müdürleri de görevden alınırken, Müsteşar vekilliğine Manisa Valisi Muzaffer Ecemiş getirildi. Uzun süredir beklenen emniyet müdürleri kararnamesinin ilk aşaması dün gerçekleşti. Yücelen, Sadettin Tantan döneminde göreve getirilen bürokratların büyük bölümünü görevden aldı..."³⁴⁶

Son birkaç seneye kadar teşkilattaki yaygın görüş, siyasetin en fazla polisin üzerinde oynandığı düşüncesidir.

Peki niçin polis, politik etkilere daha çok açık? Bu konuda Sözen öncelikli olarak merkeziyetçi bir yapı olması ve bu yapıda İçişleri Bakanının yalnız polislik politikalarının tespitinde değil, personel atamaları ve terfiler gibi örgütsel işleyiş üzerinde de tek karar mercii olmasının polis örgüt ve yönetiminin politik müdahalelere maruz bıraktığını ifade eder.³⁴⁷ Özcan, politikacıların, polisin özlük haklarından çalışma yetki ve sorumluluklarına kadar bütün polislikle ilgili işleri düzenleyen kanunların yapmakla yükümlü olması, terfiler için gerekli düzenlemelere karar verebilmesi, polisin çalışmasını etkileyecek karar mekanizmalarını tayin hakkına sahip olması polisi politikacıya bağımlı olmasının gerekçesi olarak belirtir.³⁴⁸

"Polisin niçin politik etkilere daha açık olduğu sorusuna cevap ararken makro düzeyde Türk siyasal sisteminin özelliklerine de değinmek gerekmektedir. Daha önce de değinildiği gibi siyasallaşma polis örgütüne özgü bir olgu olmayıp Türk kamu bürokrasinin temel bir özelliğidir. Kısaca bunun üzerinde durmak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Türk siyasal hayatında patronaj ilişkilerin yaygın bir şekilde varlığı genel kabul gören bir görüştür. Literatürde patron-client relations olarak ifade edilen "himaye

³⁴⁵ <http://www.milliyet.com/2002/02/23/guncel/gun05.html> 20.05.2006

³⁴⁶ <http://www.milliyet.com/2001/07/21/siyaset/siy05.html> 20.05.2006

³⁴⁷ Süleyman SÖZEN "Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı", Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 56

³⁴⁸ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN "Türkiye'de Polis ve Politika İlişkisi", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 70-71

eden-himaye edilen”, “kollayan-kollanan” yahut “patron-yanaşma” ilişkisi Türk siyasal kültüründe değişik şekillerde de olsa her zaman yaygın bir şekilde var olagelmıştır.

Çok partili hayata geçişle ve özellikle siyasal kutuplaşmanın arttığı 1970’li yıllardan itibaren siyasal partilerin seçmenlerine ve yandaşlarına iktidar kaynaklarından yararlandırma yoluna giderek siyasal rant kazanmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durumun bürokrasiye yansımaları yönetimde siyasallaşma, kayırmacılık ve tavassut şeklinde olmaktadır. ...Çok partili parlamenter demokrasiye geçtikten sonra oluşturulan hükümetlerin çoğu bürokrasiyi yasal ussal bir duruma getirmekten ziyade kendilerine sadakatle hizmet eden bir bürokrasi oluşturmak istediler. Bu süreç içerisinde polis örgütünün buraya kadar anlatılanlardan dolayı siyasal iktidarların en çok etkisi altında kalan ve müdahale edilen bir kurum olduğu söylenebilir”.³⁴⁹

Özcan, politikanın teşkilat üzerinden arındırılması için Polis Akademisine girişin zorlaştırılması ve sayının düşürülmesini, terfilerde adil bir sınav uygulanmasını ve emeklilik sisteminin değiştirilmesini öngörür.³⁵⁰ Sözen ise siyasal iktidarı sınırlayacak ve dengeleyecek bir güç, bir mekanizma bulunmamasının yani polisin askeriye gibi bürokratikleşmemesi, güçlü bir bürokratik geleneğe sahip olmaması ve siyasal yapının da demokratik kurumlaşmasının gerçekleşmesini olanaklı kılmadığını belirtmekte ve örnek olarak Genel Kurmay Başkanlığının siyasi otoriteye bağlanması ile ilgili bir açıklamasında o zamanki Genel Kurmay Başkanı Doğan GÜREŞ’in bunun gerçekleşmesi durumunda politikacıların bugün poliste olduğu gibi askeriyenin günlük işlerine dahi müdahale edeceklerini söyleyerek karşı çıkmasını gösterir.³⁵¹ Ancak Cerrah ve Göksu devlet kurumlarına seçilmiş siyasiler tarafından müdahalenin demokrasinin vazgeçilmez bir gereği olarak belirtir ve asıl sorunun siyasilerin polise müdahalesi değil müdahalenin içeriği ve şekli olduğunu, bunun da halk ve siyasilerde henüz belli bir siyasi ahlak ve olgunluğun gelişip yerleşmemiş olmasından kaynaklandığını ifade eder.³⁵²

İçişleri eski Bakanlarından Sadettin Tantan, Star Televizyonunda yayınlanan Objektif Programı sunucusu Kadir Çeliğin bir sorusu üzerine, İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Mali Şube eski Müdürü Ayhan Mimaroglu’nun bazı nedenlerden dolayı tayininin Kocaeli’ye çıkardığını, ancak araya dönemin Başbakan Yardımcısı Mesut

³⁴⁹ Süleyman SÖZEN “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 58-59

³⁵⁰ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 92

³⁵¹ Süleyman SÖZEN “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 57

³⁵² İbrahim CERRAH “Güvenlik Hizmetleri ve Demokratikleşme”, Polis Bilimleri Dergisi, SFN LTD ŞTİ, Ankara, 1998, s. 68

Yılmaz'ın girerek, dönemin İstanbul Valisi Erol Çakır tarafından Ayhan Mimaroglu'nun ilişkisinin kesilmediği ve görevine devam ettiğini belirtmiştir. Bu olayı daha sonra Milliyet gazetesi şöyle verecektir:

“İstanbul Emniyet Eski Müdürü Kazım Abanoz hakkında, İstanbul Valisi Erol Çakır'a hakaret ettiği gerekçesiyle 4.5 yıla kadar hapis cezası istemiyle dava açıldı.

İddianamede, Abanoz'un, 18 Mayıs 2001 günü İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde gazetecilerle sohbet ederken, o günlerde geçici görevli olarak Kocaeli'ne atanan Mali Şube Müdürü Ayhan Mimaroglu'nun tayin emrinin gelip gelmediği sorusunu yanıtlarken, "Tayinin geldiğini ve valilik makamının emirleri doğrultusunda vilayete gönderildiğini" dediği belirtildi. Abanoz'un birkaç gün sonra, bir gazetecinin "Tayin emri var diyorsunuz, vilayetten de yok diyorlar" sözlerine karşılık olarak "O zaman birileri yalan söylüyor" dediği, bu yanıtın 20 Mayıs tarihli gazetelerde yayımlandığı kaydedildi.³⁵³

Bu ve benzeri olaylar bunlarla sınırlı değildir. Milliyet Gazetesi “Müdürün kırk günlük sürgünü” başlıklı haberi şu şekildedir:

“Giresun Emniyet Müdürü Sebahattin Özel'in Ankara'da yaşadığı sürgün günleri, İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen'in "geçici görevle" merkeze alma kararıyla son buldu. Böylece, Vali Ali Haydar Öner'in iki yıllık görevi sırasında çalıştığı ikinci emniyet müdürü de merkeze alınmış oldu. İçişleri eski Bakanı Sadettin Tantan döneminde Giresun'a atanan Emniyet Müdürü Sebahattin Özel ile Vali Ali Haydar Öner'in arası, Özel'in bazı icraatları nedeniyle açıldı. Vali Öner Özel hakkında "valiyle koordineli çalışmadığı, görevini kötüye kullandığı" iddiasıyla soruşturma açtırdı. Ancak, müfettişler, iddiaların yersiz olduğuna kanaat getirdi. Vali Öner, bazı personelin atamalarında valinin onayını almadığı iddiasıyla Özel hakkında "soruşturma izni" verdi. Gerginlik hat safhaya ulaşınca Özel, çareyi kenti terk etmekte buldu. 10 günlük izin alarak kentten ayrılan Özel, Vali Öner'in kendisi hakkında "kente dönmesi halinde açığa alırım" şeklindeki mesajını üzerine kente dönmek için rapor alarak Ankara Polisevi'ne yerleşti. Vali Öner, Özel'i, kente sokmayınca İçişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili Yücelen'in Vali Öner'e, "siz alırsanız ben de iade ederim" diyerek, Özel'e destek verdiğini kaydetti.³⁵⁴

Sadettin Tantan aynı programda bu tür konuların önüne geçilmesi ve polisin daha bağımsız çalışması için bir yasa tasarısı hazırladıklarını ve bu yasa tasarısında polise İl Alay Komutanlıklarına benzer bir şekilde özerklik verildiğini ancak dönemin Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın yasaya müdahale ederek TBMM'ye sunulmasını engellediğini belirtmiştir.

İktidarın polisi niye politize etmek istediği en güzel şekliyle şu cümlelerde yer bulur:

³⁵³ <http://www.milliyet.com/2002/08/01/guncel/gun05.html> 20.05.2006

³⁵⁴ <http://www.milliyet.com/2002/05/26/guncel/gun07.html> 20.05.2006

“Polisin karşısında iktidar zor durumdadır. Geleneksel ordu ile ilişkilerinin özlemine duyar hala. Polis de kendisini askerin cazibesinde hisseder. Onu taklit eder, şapkasını, selamını ve sonuçsuz kalacak birkaç önemsiz talimini ödünç alır. Gerçekte, ona baskın çıkar. Hakikaten de ordunun gücü vardı, fakat sırrı yoktu, polise pratikte kavranamaz olmasını sağlayan sır. Bununla beraber, temel mantığı yanlış yönünden alan bir paradoks ile ordu iktidara çok defa el koymuş, polis asla. Neden? Birinci nedeni, polisin maddi kuvvetinin, siviller üzerinde kolay bir zafer sağlattıran birlikleri, ağır silahları ve bütün bir savaş teçhizatı ile ordunun gücüne eşit olmamasıdır. Öte yandan, polis, doğası gereği, ilk rollere hiç düşkün değildir. Sahnenin önü, alkışlar onu çekmez. Bazı polisler reklamlardan hoşlanıyor ve kendini tanıtmaya fırsatlarının hiçbirini kaçırmıyor olsa bile, camianın bütünü yarı gizlilik içeren bir durumdan daha çok hoşlanır ve berrak suların ziyade bulanık sulara daha rahat olacağını düşünür. Ne yazık ki bu böyledir ve bu eğilime karşı mücadele etmek gerekir. Fakat göreceğimiz gibi, polisin bu eğilim, onun toplumun geri kalan kısmından ayrı kalmasına çok özen gösteren iktidar tarafından titizlikle korunur. Eğer polisler kendine özgü hazmetme şekilleri, nefes alıp vermeleri, üreme biçimleri ile tamamen farklı bir tür oluşturabilselerdi hükümetler bundan pek hoşnut olurlardı...Fakat, ne olurdu, eğer polis sınırlarını aşarak başka sektörlerde bir şeyler aramaya kalksaydı. Ben sadece en büyük bakanlığın en büyük müdürlüğünün çok büyük bir müdürünün bir cümlesini aktaracağım: “Konuşacak olursam, iki veya üç bakan yarın kendini cezaevinde bulur.” Tabii ki konuşmadı ve bu açıklamasının kendi reklamından başka bir amacı yoktu. Böylece, aşına olduklarına vicdanlı ve bilinçli olduğunu takdir ettirir. Kendisine çok acı kuruntulara mal olan postunu sağlamlaştırır. Fakat aynı zamanda da efendilerini, söz konusu bakanları bütünüyle rahatlatır. Çünkü, eğer bir kişi kamuoyu önünde “konuşacak olursam...” diyorsa, sessiz kalacağından emin olunacaktır. Devletin en önemli birimlerinden bir tanesinin bir diğer büyük müdürünün de bana başkalarının içerisinde şöyle dediğini hatırlıyorum: “1968 çok iyi idi, fakat gençler yeterince ileri gitmedi. İdare çürümüş, onu düzeltmek için kalbe ulaşmak gerekir.” Bir kamu hizmetini tepeden tırnağa kasıp kavuran yozlaşmayı öfke ile şikayet eden bir başkası da şöyle haykırıyordu: “Gerçekten de bazı anlar oluyor ki, elime kaldırım taşlarını almak istiyorum!” Şunu belirtelim ki, bahsetmiş olduğu birim birkaç yıldan beri başında bulunduğu birimdi! Eğer temel toplumsal sözleşme olarak değerlendirilip, yegane varlık nedeni komşusunu sövmeyi ve soymayı yasaklamaktan ibaret olan şeye uygun olarak bütün suçlar kamuoyu ateşine bırakılsaydı, eğer bunların failleri mahkemelere sevk edilseydi, nereye varılırdı? Eğer ayrıcalıklılar bir polisin isteği veya kaprisi veya şantaj manevrası ile imtiyazlı olmaktan çıksalardı, nereye varılırdı?...”³⁵⁵

Sonuç olarak Çağlar, mevcut politik ilişkilerin zararını şu şekilde açıklar:

³⁵⁵ http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm 20.04.2004

- a) Kendisinden sonra gelen meslektaşlarına, yükselmenin yolunun politikacılardan geçtiğini göstererek kötü örnek olma ve onların bu şekilde sosyalleşmelerine neden olma
- b) Bu tavrı ve uygulaması ile politikacıya, gereğinden fazla ve yasalarda varolmayan bir iktidar vererek politikacının da kendini her şeyin üstünde görmesi biçiminde sosyalleşmelerine neden olma
- c) Bir kanun koruyucu olarak mesleki etik ve mevzuatın uygun görmediği kuraldışı iş, uygulama ve ilişkilere girerek kendi mesleğinin hizmet kalitesini ve kamuoyu önündeki güvenilirliğini düşürmedir³⁵⁶

“Elbette polis, her biri nezaket ve cömertlik gösteren, birbiriyle vaat yarışına giren iki aşık arasındaki bir kız gibi olsaydı, pazarlık pahalı olurdu ve belki de sonunda bir polis memuru büyük bir şirketin genel müdüründen daha iyi maaş alırdı. Oysa, bunun tam tersidir. O kadar kuruntular uyaran bu polis hiçbir aşırı istek uyandırmaz. Güç ve sır tekeli ile bunların eklentisi olan bastırma ve bilgi almayı elinde bulundurmasına rağmen, güzel duygulardan çok, düşmanca hisler doğurur. Bu saptamadan yararlanılması, yaraların deşilmesi, zıtlıkların vurgulanması, yanlış anlamaların üzerine gidilmesi veya bunlara yol açılması ve retorik şekillerinin en etkili olanı tekrarın kullanılmasıyla sürekli aynı sloganı dinlettirmek yeterlidir: “Polisten nefret ediliyor, polisten nefret ediliyor, polisten ediliyor.” Ve zavallı polisler buna inanır. Bazı fiillerin tahrik ettiği kınamaları onları tamamen haritadan silme isteği gibi algırlar. Bu zehir sadece polisler arasına değil, halkın arasına yayılmıştır. İktidar komedi oynamaktadır, polisine yöneltilen eleştirilere karşı çıkar, bazen onları yapanları yargılatır bile, fakat gerçekte, onlara karşı derin bir minnet duyar, çünkü onlar sermayesini kurtarırlar... Çoğunlukla en güçlü desteği karşımızda buluruz. Kamu selameti sadece herkes tarafından sağlanabilir. İçinde düşmanca davranan vatandaşlar olsa da -ille de olacaktır-, polis gücünü toplumda, halkta bulabilir. Onu başka bir yerde bulamayacaktır.”³⁵⁷

Makalede de belirtildiği gibi polis asıl gücünü halkta bulabilecektir. Halkın desteği olmadan ve alınmadan emniyet teşkilatının yapacağı ve üreteceği politikalar sonuçsuz kalacaktır.

4.2 Mevzuat İle İlgili Uyum Sorunları

4.2.1 Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

1982 Anayasası, 1961 Anayasası ile, o zamanın sosyal şartlarındaki bozukluktan

³⁵⁶ Ali ÇAĞLAR “Türk Polisi’nde Sosyalleşme Ve Polis Kültürü” Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 7-8, Ankara, 2000, s. 97

³⁵⁷ http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm

kaynaklanan sebeplerden dolayı, bazı noktalarda ters düşmektedir. 1982 Anayasasının en temel özelliği, "özgürlüğü istisna, yasakları kural" olarak öngörmesidir.³⁵⁸ 1980 öncesi yaşanan terör olaylarına bir daha dönmek için, terör ortamının doğmasına neden olarak 1961 Anayasası ve onun öngördüğü özgürlükler ortamı olduğu ve bu nedenle 1982 Anayasasının farklı düzenlendiği kanaati yaygındır.³⁵⁹ 1971 değişiklikleri ile, insan hakları açısından atılmaya başlanan olumsuz adımlar, bu anayasa ile güçlenmiş ve özgürlükler ciddi anlamda sınırlandırmaya başlanmıştır. Bütün bunların üzerine bir de ülkemizin 1984'ten sonra karşılaştığı terör olayları göz önüne alınarak çıkarılan kanunlarında hak ve hürriyetler konusunda ciddi kısıtlamalara hatta ihlaller içerdiği bilinmektedir.

Anayasaya genel olarak bakıldığında, demokrasi ve insan hakları açısından, - içerdiği bazı hükümler de göz önüne alınırsa- evrensel nitelik taşımadığı ve kendisiyle sınırlı olduğu söylenebilir Ülkemizde ceza alanında mevcut olan yasal düzenlemelerle Avrupa'da çıkarılan ve uygulanan yasalar arasında ciddi felsefe farklılıkları vardır. Avrupa'da yasalar yapılırken Roma-Germen ve Anglo-Saxon Hukuk Sistemlerinde kişi ön plana çıkartılmış olup devletin elinde otoriteyi bulduran güç olması ve bu gücü her zaman keyfi olarak kötüye kullanması ihtimal dahilinde görülerek kişinin korunması amaçlanmıştır. Eryılmaz düzenlemelerin özelliklerini şu şekilde sıralar:

- a. Kişi menfaatleri toplumun genel menfaatlerine tercih edilmiştir.
- b. Kişinin dokunulmazlık alanı çok geniş çizilmiş bu alana müdahale zorlaştırılmış ve birtakım şartlara bağlanmıştır.
- c. Devletin otoritesini temsil eden kovuşturma makamı savcıya ve onun adına işlem yapan kolluğa bir güvensizlik sergilenmiştir.
- d. İdeal ceza adalet sistemi bir kimsenin yanlışlıkla yakalanmasını, gözaltına alınmasını ve mahkum edilmesini önlemek için her türlü tedbiri almalıdır.
- e. Amaç toplumda düzeni sağlarken her ne pahasına olursa olsun suçu önlemek ve her suçun failini bulmak değildir.³⁶⁰

Ancak ülkemizde yeni yapılan yasal düzenlemelere kadar hem mevzuat hem de personelin düşünce yapısı açısından birey toplumdaki sonra değerlendirilmiş ve

³⁵⁸ Mesut GÜLMEZ "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta", Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara, 2002 s. 33

³⁵⁹ İsmail ÖZDEMİR "İnsan Haklarına Genel Bir Bakış ve Bu Bağlamda İçişleri Bakanlığı'nca Sürdürülen Çalışma ve Uygulamalar", Türk İdare Dergisi, Sayı 416, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997 s. 1

³⁶⁰ Bedri ERYILMAZ "Türk Hukukunda Polis İnsan Hakları İlişkisi", 21. Yüzyılda Polis (Edit. İbrahim Cerrah-Emin Semiz), EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 1999 s. 132-133

toplumun çıkarlarını korumak için kişi hakları göz ardı edilmiştir.

Eryılmaz, Türk hukuk sisteminde suçu önlemekle görevli kolluğun yetkileri ile bireye tanınan haklar incelenip bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, kanun koyucunun, maddi gerçeğe ulaşırken, suçu önlemeyi veya bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasını amaçlama ve bu amaçlardan birisine öncelik tanıma gibi spesifik bir politikası olmadığını belirtir.³⁶¹

Devlet kendi görevlilerinin görevleriyle veya görevleri dışında yapmış oldukları kural dışı, yasal olmayan işlemler ve uygulamalara karşı ikili bir yargı sistemi geliştirmiş olmasıdır. Türk kamu yönetimi yargı denetimi bakımından 1868 yılında Fransız Danıştay modelini örnek alarak idari yargı sistemine geçmiştir.³⁶² Bir memuru muhakeme edebilmek için önce bağlı bulunduğu kurumun izni alınması gerekmektedir. Bu yargılama sisteminin kurulması veya devam ettirilmesinin üç temel sebebi olabilir:

Birincisi bürokratik elitlerin (milletvekilleri, YÖK üyeleri, askerler, hakim, savcı, kaymakam, rektörler, il emniyet müdürleri, daire amirleri ...) yapmış oldukları iş ve eylemlerden dolayı hesap sorulamaz bir yapıya sahip olmak istemeleri. Bunun en güzel örneğini kamunun ve medyanın üzerinde en çok durduğu TBMM’nde görmek mümkündür. Bir milletvekili hakkında soruşturma yapılabilmesi için Meclisin oylama ile izin vermesi gerekmektedir. Ancak TBMM Başkanı Bülent ARINÇ’ın da dediği gibi dokunulmazlıklar kaldırılacaksa bunun bütün kurumlarda yapılması gerekliliğidir.

İkincisi “kol kırılır yen içinde kalır” düşüncesidir. Bir kurumda yapılacak yasal olmayan iş ve eylemlerde sadece yöneticileri değil astları da koruma ihtiyacı hissetmeleridir. Kurumlarda yapılan iş ve eylemler genellikle yöneticilerin bilgisi dahilinde ancak daha ast rütbe veya mevkide ki kişilerce yapılmaktadır. Bu da ortaya çıkarılabilecek veya çıkan herhangi bir yasla olmayan durumda yöneticilerin devreye girerek yapılan idari soruşturmaların tamamen kapanmasını sağlamak veya ufak cezalarla kişilerin adli yargıya tabi tutulmamasına imkan vermektedir. Bu nedenle yapılması düşünülen kamu yönetimi reformu çerçevesinde kurumların kendilerine ait olan teftiş kurulu başkanlıklarını kapatıp yerine bağımsız süper yetkilerle donatılmış müfettişlerin geçirilmesi düşüncesidir. Türkiye’deki mevcut kamu düzeninde daha değişik ifadelerle ifade edilen abi-kardeşlik düzeni ve anlayışı mevcuttur. Teftiş gidecek kişi gittiği yerde zaten kendi geçtiği yollardan geçmiş “kader arkadaşlığı”

³⁶¹ Bedri ERYILMAZ “Suçun Araştırılmasının Amacı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 242

³⁶² Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 71

yapmış kişilerce karşılanmakta ve “ağırlanmaktadır”. Bunun yanında bir de yapılacak olan olağan dışı teftişlerde daha işin başında teftişi yapacak kişi kişinin lehine veya aleyhine düşünecek şekilde gerekirse siyasi nitelikte kişilerde devreye sokularak seçilmekte ve bu kişi tarafından yapılan teftişler ya verilen kararın bölge idare mahkemelerinden dönmesine veya kamu vicdanının yaralanmasına yol açmaktadır. Mesela son olarak ortaya çıkan yargıdaki usulsüzlüklerle ilgili tecrübeli iki kişinin görevlendirilmesidir. Devlet memurları ve vatandaş olarak bizler kişinin şahsında devleti veya kurumları gördüğümüz için şu çelişkiye düşeriz: “Bu adamın suçunu ve yaptıklarını açıklamakla acaba kişiyi mi cezalandırıyoruz, yoksa kişinin şahsında koskoca kurumları mı yıpratıyoruz”. Bazen de bu bilinçli bir şekilde yapılmaktadır. Bunun en son ve güzel örneğini üst düzey bir bürokrat ve bir mafya babası arasındaki dosyada görmekteyiz. Yargıtay başkanına olayın ilk ortaya çıkarılması zamanında kendi kurumundan çok ciddi tepkiler gelmiş bu nedenle rahatsızlık geçirerek kurumunun önemli bir gününe katılamamıştı. Ancak aradan geçen zamanda olayın aslında kendine dönük değil bağlı olduğu kuruma dönük yapıldığını söyleyerek hem kurumunu arkasına almış hem de kendisine karşı yürütülecek olan yargılama sürecinde yargılamayı yapacak kişilerin kafalarında tereddütler veya üstü kapalı tehditler oluşturmuştu veya oluşturmuştur. Olayı Sabah Gazetesi şu şekilde vermiştir:

“...Yargıtay Başkanı'nın adli yılı açış konuşmasında 'komplo var' demesi bekleniyor...Mafya-Yargıtay bağlantısını ortaya çıkaran benzer bir soruşturma olan Neşter 2 operasyonu kapsamında yapılan telefon dinlemelerini gündemine alan Yargıtay 1. Başkanlar Kurulu, 29 Haziran'da içtihat niteliğinde kritik bir karara imza attı. Buna göre, Yargıtay'da dosya takip ettiği iddia edilen iki Yargıtay üyesiyle ilgili telefon kayıtları, dinleme yapılmadan önce savcılıktan izin alınmadığı gerekçesiyle delil kabul edilemezdi. Yargıtay'ın mahremiyet ve haberleşme özgürlüğü gerekçesiyle savunduğu bu tartışmalı karar, bir süre önce kamuoyunun gündemine bomba gibi düşen skandala adları karışan Özkaya ve Yalçinkaya için de kurtuluş yolu oldu.”³⁶³

Yapılacak olan değişikliklerde EGM içerisinde yer alan Polis Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın da kapatılması gündemdedir.

Üçüncüsü ise Türkiye'deki mevcut yapılanmanın temelde karşılıklı güvensizlik üzerine kurulduğu gerçeğidir. Bunun üstüne bir de yargıya veya temsil edenlere duyulan güvensizlik ve yargının kabul edilmese de siyasetin içinde yer alması kurumların ve

³⁶³ <http://www.sabah.com.tr/2004/08/20/siy101.html> 15.10.2004

kişilerin kendilerini adli yarıya karşı savunma pozisyonları içerisine girmelerine neden olmaktadır. Bir mülki amir ile “dokunulmazlıklarla” ilgili yapmış olduğumuz konuşma sırasında mülki amirlerin dokunulmazlıklarının kaldırılması durumunda Türkiye’de yaşanan adliye-mülkiye (kim kimden üstün) çekişmesine kendini kaptırmış kişilerce mülki amirlerin ve kurumların rahatça yıpratılabileceğini ifade etmişti. Savcılar ve hâkimler görevleri ile ilgili yapmış oldukları eylem ve vermiş oldukları kararlar herhangi bir sorumluluk taşımaktadır.

Bütün bunların yanında dayanışma ve gizlilik prensipleri polisliğin alt kültürünü oluşturmakta ve bu da polisin denetlenmesini ve hatalı polis uygulamalarının sağlıklı bir şekilde incelenmesini olumsuz yönde etkilemektedir.³⁶⁴

İkili yargılama sistemi veya dokunulmazlıkların dışında kalan bir konu ise devlet memurlarının yapmış oldukları eylem veya bazen de görevlerini yapmamalarından dolayı kaynaklanan zarar ve ziyanlar karşısında açılan davalarda zararın devlet tarafından karşılanması yani sorumlu olan kişiye rücu ettirilmemesidir. 04.08.2000 tarihi itibari ile AİHM’nde 56 dava ile ilgili olarak Türkiye 899.962\$ tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.³⁶⁵

Karaosmanoğlu’nunda belirttiği gibi Polisin güç kullanımı üzerine açık ve net kuralların var olduğuna emin olmalı ve bütün polisin bunu farkında olması sağlanmalıdır.³⁶⁶ Bu net olmayan kuralların yorumunun uygulayıcı olan polise bırakılması (gözaltının ne zaman başladığı, ifade alma işleminin nerede ne zaman ve kaç defa ve nasıl yapılacağı gibi) gerçekte kişilerin haklarını ihlal edici sonuçlar doğurabilmektedir.³⁶⁷ Bu konuyla ilgili en güzel örnek Adana’da Cinnet geçiren Aydın Kara’nın, imam nikâhlı eşi Ayşegül Porsuk’u 62 yerinden bıçaklaması ve Kara, eşini delik deşik ederken, polislerin, herhangi bir müdahalede bulunmamasıdır.³⁶⁸ Ülkemizdeki hukukçuların tamamı Ayşegül Porsuk’un hayatına kast edilmesinden dolayı olayla ilgili olarak polisin silah kullanma dâhil olmak üzere her türlü önleme tedbiri alabileceği konusunda hem fikir olmasına rağmen polisler olaya neden müdahale etmemiş ve olay bir itfaiye erinin Aydın Kara’nın üstüne su sıkmasıyla durdurulmuştur.

³⁶⁴ İbrahim KAVGACI “Polis Organizasyonunda Demokratik Değişim”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, SFN Ltd, 1998 Ankara, s. 61

³⁶⁵ <http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema6.htm> 10.08.2004

³⁶⁶ Fatih KARAOSMANOĞLU “Türkiye’nin Demokratikleşmesi”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 115

³⁶⁷ Bedri ERYILMAZ “Suçun Araştırılmasının Amacı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 244

³⁶⁸ <http://www.milliyet.com/2002/10/12/guncel/agun.html> 20.05.2006

Zannımca olaya müdahale edilmemesinin en önemli sebebi kanunların tam olarak bilinmemesi ile birlikte yapılan son yasal düzenlemelerden kaynaklanan tereddütler oluşturmaktadır.

“Bu adamı vursak adam ölürse hakkımızda soruşturma açılır ve açığa alınırız.

Adamı vurduktan sonra adam kadını öldürürse hakkımızda soruşturma açılır ve açığa alınırız.

Adama ateş edip kadını vursak ve kadın ölse yine hakkımızda soruşturma açılır ve açığa alınırız.”

Düşünceleri o sıralarda polislerin aklından geçen düşünceler arasındaki bazı düşünceler olabilir.

Bütün bunlara ilaveten özellikle son CMUK (2004-2005) değişiklikleri sırasında çok ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Polis özellikle adli kolluk yolu ve yetkilerinin kısıtlanması ile pasifize edilmek istendiğini iddia etmiştir.³⁶⁹ Hatta bu durum Adalet ve İçişleri Bakanları arasında bir polemik konusu olacaktır: “Yeni TCK’yı eleştiren polise Adalet Bakanı Çiçek kızdı, Aksu sahip çıktı. 1 Nisan’da yürürlüğe girecek olan yeni Türk Ceza Kanunu (TCK) ile ilgili polisin eleştirileri İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek arasında polemige dönüştü. Aksu, Çiçek’in güvenlik güçlerini kastederek, “Mazeret üretmek yerine yasaların öngördüğü şekilde çalışmayı deneyin.” sözlerine, “Güvenlik kuvvetlerimizin çabası mazeret arayışı değil, hizmeti en iyi şekilde yapma arayışıdır.” cevabını verdi...”³⁷⁰

Yine aynı yasa çıkarken tartışılan en önemli konulardan biriside polis tarafından tutulan parmak izi kayıtlarının silinmesi konusu olmuştur. Hatta çoğu kişi gibi dönemin Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK “Eskiden kalma usulle soruşturma yapamayız.”, “Güvenlik güçlerimiz meseleyi böyle kabul edip suçla mücadelede yeni konseptte uygun olarak çalışma yöntemlerini geliştirmelidir. Yasa henüz yürürlüğe girmedi. Ama buna rağmen İstanbul, Adana, Antalya gibi şehirlerde suçlarda artış var. Polisin kalktı diye yakındığı yetkileri devam ediyor. Tüm dünya artık delilden sanığa gidiyor.” demişti.³⁷¹ Bu sözlere karşılık polisin 40 milyon dolara kurduğu Otomatik Parmak İzi Teşhis Sistemi (AFİS) atıl bırakılma durumunda kalmıştır. 1 Haziran’da yürürlüğe giren yeni CMK’ya göre sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceğinden iki yıldan az ceza

³⁶⁹ <http://www.sabah.com.tr/2004/11/27/siy103.html> 20.01.2005

³⁷⁰ <http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050301&alt=&syf=butun> 20.05.2006

³⁷¹ <http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050301&alt=&syf=butun> 20.05.2006

alanların tüm kayıtlarının silinmesi gerekmektedir. 1998'den beri olay yerinden toplanan 149 bin 839 parmak izinin AFİS'teki izlerle karşılaştırılması sonucu, Ocak 2003-Mayıs 2005 tarihleri arasında 14 bin 799 olay aydınlatılmış ve saniyede 26 bin parmak izini karşılaştıran sistem ile şüphelinin daha önce herhangi bir olaya karışıp karışmadığı anında belirlenebiliyordu.³⁷² Bu polisin suç ve suçlulara karşı kullanabileceği en önemli projelerden birisi olmasına karşın yeni CMUK'la polisin delilden sanığa ulaşmasının da önüne geçilmiştir.

Mevzuatla ilgili en önemli sorun kanun koyucunun bağımsız, ülkenin kendi şartlarını da göz önünde bulunduran, geleceğe dönük bir politikasının, bir ceza adaleti politikasının olmaması ve yapılan bütün kanuni düzenlemelerin uygulamaya dönük ciddi araştırmalar olmadan günlük olaylara göre inşa edilmiş olmasıdır.³⁷³

4.2.2 Dolaylı Olarak Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

Polisin günlük yaşamda maruz kaldığı olayları Aytaç ve Bal şu şekilde dile getirmiştir:

“Size sorabilir miyiz acaba; hiç silahını size çevirmiş bir terörist ile karşı karşıya geldiniz mi? Ya da yürüyemeyecek kadar sarhoş olmuş bir taksi şoförü ile trafikte burun buruna araba sürdünüz mü? Veyahut da evinize giren bir hırsıza karşı malınızı ve canınızı korumak için mücadele ettiniz mi? Ya da 6 yaşındaki dünyalar tatlısı kızınızı cinsel anlamda taciz eden/etmek isteyen bir tinerici ile boğuşunuz mu? Ya da elindeki jilette hem kendisini yaralayan hem de size saldıran bir serseriye etkisiz hale getirdiniz mi? Veyahut da bir alış-veriş merkezine bıraktığı tahrip gücü çok yüksek bir bomba sonucunda, onlarca insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olan bir psikopat ile karşı karşıya/yan yana kaldınız mı?...

Hey durun bir dakika, makaleyi okumaktan vazgeçip başka sayfalara yönelmeyin hemen... İşte polis(ler) hep ama hep böylesi olaylarla karşı karşıya kalan ve bunlarla mücadele etme konusunda uğraş veren kişi(ler)dir... Yani ‘ceraim’ denilen olaylar zincirinin halkaları ile sürekli uğraşan/uğraşmak zorunda kalan kişilerdir polisler. Aslında polisin böylesi olaylar ile uğraşmamak gibi bir seçenekleri de yoktur³⁷⁴

Bütün bunların yanında bir de Emniyet Müdürlerinin ve Valilerin kullandığı, kullanabildiği sınırsız yetkiler. Kısaca “iki dudağının arasında olma”. Personelin tayininden çalışma sistemi ve saatine kadar Emniyet Müdürlerince yetki sınırsız bir biçimde kullanılmaktadır. Milliyet Gazetesinin “Padişah Gibi Vali” haberi “Ters yola

³⁷² <http://zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050615&hn=183314> 20.05.2006

³⁷³ Bedri ERYILMAZ “Suçun Araştırılmasının Amacı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 248

³⁷⁴ Önder AYTAÇ-İhsan BAL “Barış Kültüründe Polisin Sorumluluğu”, Polis Dergisi, Sayı 26, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara, 2001, s. 32

giren ve evraklarını gösteremeyen çocuklarına sahip çıkan (!) vali ve emniyet müdürü, ceza kesmek isteyen polis memurlarının amirini sürdürü...³⁷⁵ olarak devam etmektedir.

Bazı AB üyesi ülkelerde polisin çalışma şartlarını Semiz şu şekilde yazmıştır:

“British Council aracılığıyla ülkemize gelen ve Çevik Kuvvet ve Asayiş Birimlerinde görevli polis yöneticilerine İngiliz Polisinin çalışma şartlarını anlatan Londra Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Müdürü; “Günde 8 saat çalıştığını, görev süresi bittiğinde ise kendisinden sonra görev yapacaklara tam bir güven duygusu içerisinde görevini devrederek istirahata çekildiğini, ancak olağanüstü durumlarda örneğin Türkiye’deki “1 Mayıs” benzeri eylemlerde daha uzun süreli görev yaptığını ve bunun ise asla 12 saati geçmediğini” ifade etmiştir. Türk polisinin çalışma şartları kendisine anlatıldığında ise hayretlerini gizleyememiş ve bu durumu anlamakta zorlandığını belirtmiştir.

Fransa’da polisler haftada 39 saat esasına göre çalışmaktadırlar. Olağanüstü durumlarda, onlarda da polisin belirlenen süreden fazla çalıştırıldığı olur. Fakat bu süreler daha sonra polisin isteğine göre ya maaşına ilave edilir ya da izin olarak kendisine iade edilir. Fakat burada dikkati çeken önemli bir husus vardır. O da denetim mekanizmasının aktif tutularak keyfiliğin önüne geçilmesidir. Fransa’da polis yöneticilerinin uygulamaları müfettiş kontrolüne tabidir. Kontrollerde eğer keyfilik ya da yöneticinin yetersizliğinden kaynaklanan polisin fazla çalıştırılması ya da gereğinden fazla polis çalıştırılması gibi durumlar tespit edilirse, işte o zaman yönetici, devleti maddi-manevi zarara uğratmanın cezasını terfi gecikmesi ya da daha üst görevlere atanmama gibi yaptırımlarla çeker. Çünkü Fransız polisinde yönetim anlayışı “asgari sayıda elemanla en yüksek düzeyde güvenlik sağlanması” esasına göre şekillendirilmiştir.

İngilizler, anayasalarında da olduğu gibi yazılı kurallara dayanmayan, güven esasına göre polisin gereğinden fazla çalıştırılmama haklarını korurlarken, Fransızların bunu daha güçlü yaptırımlarla sağladıkları görülmektedir.

Bu anlatılanlardan, her iki ülkenin polis yönetimi anlayışlarındaki profesyonelliği görmek mümkündür.

Polis yönetiminde profesyonelliğe bir diğer örnek de Belçika’dır. Belçika, 2000 yılı Avrupa Futbol Şampiyonası finallerine ev sahipliği yapan iki ülkeden biridir. Normal karşılaşmalara 200 kadar polis görevlendiren Belçikalı yetkililer, Türkiye ile oynayacakları karşılaşmada, -bu maçı iki ülke arasındaki PKK gerginliği nedeniyle olağanüstü önlem gerektiren müsabaka statüsünde değerlendirdiklerinden- 300 polis görevlendirmişlerdir. Bu sayının azlığında, stadyumlardaki teknolojik imkanlar, özel güvenlik görevlilerinin istihdamı gibi nedenler etkili olabilir ama bunlar olmasa bile, herhalde en az 5000 polis görevlendirmeyi yine de düşünmezlerdi. Bu da polisin verimli bir şekilde istihdamına güzel bir örnektir.³⁷⁶

Ülkemizde polisin genelde standart bir çalışma düzeni yoktur. Normal

³⁷⁵ <http://www.milliyet.com/2002/02/21/yasam/yas04.html> 20.05.2006

³⁷⁶ Emin SEMİZ “Yönetim Etiği Açısından Polisin Hakları”, Polis Dergisi, Egm Yayınları, Sayı 30, EGM Basımevi, 2002, s. 13

zamanlarda 12 saat çalışır 24 saat dinlenir. Bu uygulama sık sık 12 saat çalışma, 12 dinlenme şekliyle değişir. Bu uygulamalar çoğu zaman anlaşılamayan ve çalışanların geneli tarafından keyfi olarak nitelenen ikinci emir uygulamaları nedeniyle polisin aleyhine değişir ve 14-16-18 saate kadar çıkabilir. Ertesi gün polis yine erken saatlerde göreve gelir. 12-12 çalışma sisteminde grup değişimleri tam bir işkenceye döner. 12 saat çalışacak ara bir grup olmadığı için grupların yer değişiminde (yani gece gelen grubun gündüz, gündüz gelen grubun gece gelmesi) personel 16 saat çalıştırılmaktadır. Şimdiki İçişleri Bakanı Abdulkadir AKSU bu konuyla ilgili olarak göreve geldiği ilk günlerde personelin fazla çalıştırılmaması için bir genelge göndermiştir. Bu konuyu da personel sorunları gündeme geldiğinde söylemektedir. Ancak çalışma sisteminin ne zaman ve ne için 12 saate çıkarılacağını belirten genel bir kural sistemi olmadığı için yetkililerce çalışma sistemi genellikle 12-12 çalıştırılmaktadır. Kendimin de görev aldığı 2004 yılı NATO zirvesinde İstanbul Polisi yaklaşık 1.5 ay öncesinden 12-12 sistemine çekilmişti. İstanbul'daki ulaşım ve polisin sahip olduğu maddi olanaklar düşünüldüğünde bir görevliye dinlenebilmesi için 8 saatten az bir süre kalmaktadır. Bütün bu günlük yaşamın stresinin üstüne bir de ortamın gerginliği yüklenince polis göstericilere gereğinden fazla biber gazı sıkılmakla eleştirilmiş ve Başbakan Recep Tayip Erdoğan polisin yasal yetkisini kullandığını söylerken, teşkilatın en başındaki kişi olan Sayın Abdulkadir Aksu polisi fazla biber gazı sıkılmakla eleştirmiştir. Ancak hesaplandığında görülecektir ki normal memurlar için haftalık 40 saat olan çalışma sistemi, normal 12-24 sisteminde 1 hafta 60 saat, diğer hafta 48 saat olurken, 12-12 sisteminde haftada 72 saat çalışmak zorunda kalmaktadır. Bir de bu çalışma saatlerinin yarısının gece olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bir çok kurumda hafta sonu, gece ve bayramlarda çalışan personel fazla mesaiye tabi tutulurken, polis özellikle bu günlerde (maçlar, konserler, gösteriler, mitingler) görevlendirilmekte ve kendisinin haricinde ailesi ile de ilgilenememektedir.

Emniyet Müdürlerinin kendilerince karakol, asayiş gibi aktif görev yapan ve çalışma sistemi 12-24 veya 12-12 olan birimlerle, pasif veya masa başı olarak adlandırılan pasaport, silah ruhsat, bilgi işlem şubeleri arasında adil olmak için normal mesai bitiminde personel ikinci bir emre kadar (zil çalıncaya kadar) çıkartılmaz ki çıkış saatinin tespiti tamamen birimin başındaki kişinin takdir hakkına bağlıdır veya geceleyin ve hafta sonları belirli yerlerde nokta veya devriye hizmetleri ile görevlendirilir. Böylece personel arasında çalışma saatlerinden kaynaklanabilecek

kırgınlıklar veya sorunların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma saatleri ile ilgili olarak üst düzey yöneticilerin bakış açılarını yansıtan birkaç örnek vermek gerekirse polisin kendi gündelik deyimiyle “güneş battı tavuk yattı, en iyi çalışma sistemi 12-12’dir, polis sürekli meşgul edilmelidir ve polis müdürü hiç uyumaz” ifadeleri oldukça yaygın ifadelerdir. Son ifade ile ilgili olarak, bir gün televizyon kanallarından birinde il emniyet müdürlerinden birisi ile röportaj yapılır. Spiker sorar. “Efendim polis müdürü olarak gecede kaç saat uyuyorsunuz?” Cevap ilginçtir. “Ben ve diğer polis müdürü arkadaşlarım geceleri hiç uyumayız. 24 saat görevdeyizdir.” Spiker şaşkınlığını gizleyemez ve “Anlaşılan işiniz çok zor” der ve söyleşi bu şekilde devam eder. Takip edebildiğim kadarıyla bu yöneticiye -çalışanlardan gelen sessiz ve çaresiz bir tepkinin dışında- ne üstlerinden ne de kamuoyundan hiçbir eleştiri gelmemiştir. Röportajı izleyen AB üyesi bir ülkenin polis yöneticisi, katıldığı bir eğitim etkinliğinde bu röportajdan bahsetmiş. demiş ki “Eğer bizim ülkemizde bir polis müdürü bu şekilde konuşmuş olsaydı, spiker ona “Hiç uyumayan insan sağlıklı görev yapamaz. Sağlıklı karar veremez” gibi sözlerle tepki gösterir ve yetkililer de o yönetici hakkında iyi şeyler düşünmezlerdi.³⁷⁷

Yönetimde neoklasik ve insan ilişkileri yaklaşımı kuramlarından biri olan McGregor’un y kuramına göre ortalama insan işten nefret etmez çünkü iş başarı ve tatmin kaynağıdır, insanlar işi ve iş arkadaşlarını severse kendi kendini yönetme ve denetim yollarını kullanarak örgüte daha yararlı olmaya çalışır, hizmet eden ve başarıya ulaşan insanlar ödüllendirilmelidir ve elverişli koşullarda normal insan sorumluluğu kabul etmekle kalmaz onu araştırır öğrenir.³⁷⁸

Bütün bu olumsuzlukların yanında bir de “Personelle İlgili Sorunlar” kısmında bahsettiğimiz maaş sorunu, kültür sorunu gibi sorunların yanına bir de ailevi sorunlar ortaya çıkmakta ve polisler girdikleri ruhi bunalım sonucunda intihar etmektedir. 1998 yılında 31, 1999 yılında 23, 2000 yılında 36, 2001 yılında 41, 2002 yılında 27, 2003 yılında 27 polis intihar etmiştir. Aynı yıllarda sırası ile 193,204,155,92,111 ve 114 kişi aceli ile mesleklerine devam ederken vefat etmiştir.³⁷⁹ 05.06.2004 günü Sabah Gazetesi “Polisler Kalpten Ölüyor” başlıklı yazısında “Son 4 ayda 7 polis memurunu kalp krizinden kaybeden, kendisi de kalp hastası olan Denizli Emniyet Müdürü İhsan Ünal

³⁷⁷ Emin SEMİZ “Yönetim Etiği Açısından Polisin Hakları”, Polis Dergisi, Egm Yayınları, Sayı 30, EGM Basımevi, 2002, s. 13-15

³⁷⁸ Erol EREN, Yönetim ve Organizasyon, BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, İstanbul, s. 44

³⁷⁹ Polis 2002-2003, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara-2004, s. 37

"Çalışma şartlarımız çok ağır. Polisi terör değil, ekonomik sıkıntı öldürüyor" ifadelerine yer vermektedir.

Meslekte yaygın olan görüşte polislerin emekli olduktan sonra fazla yaşamadıklarıdır. Bütün bunların üstüne bir de yasal olarak psikolojik destek alamayan personel sorunu vardır. Teşkilattaki personel sorunlarını çözmek için sözde personelle ilgili görüşme saatleri konulmuş, teşkilata birçok psikolog alınmış fakat halen çözüme ulaşamamıştır. Bu kadar stres ve mesleki körelme yaşayan bir insanın aile huzuru da ortadan kalkınca polisin psikolojik olarak boşalabilmesi için bilinçsiz bir şekilde insan hakları ihlalleri yapması da bunun kötü sonuçlarından birisi olmaktadır.

"Polisin de insan hakları ihlal ediliyor" başlıklı haber yazısında İzmir Emniyet Müdürlüğü'nde görevli Ali Güven adlı polis, çalışma koşullarından şikâyet ederek İl İnsan Hakları Kurulu'ndan yardım istedi belirtmiş, bunun üzerine İl İnsan Hakları Kurulu Başkanı İzmir Vali Yardımcısı İhsan Uğulcan, polis memurunun haklı olup olmadığını tespit etmek için bir komisyon oluşturmuş, Komisyonun başkanlığına da Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Bahri Öztürk getirilerek Hukukçulardan oluşan komisyon, İsviçre, Avusturya, Almanya ve Türkiye polislerinin çalışma şartlarını ayrı ayrı inceleyip mukayese ettikten sonra Komisyon, Ali Güven'i şikayetinde haklı bulmuştu.³⁸⁰ Raporda ayrıca polisin uygulamadaki çalışma saatlerinin dinlenme hakkını gasp ettiği için Anayasa'ya aykırı olduğu vurgulanmış ve bir polisin ortalama mesaisinin bazen 18 saati bulduğu kaydedilerek, polisin çalışma saatlerinin mutlaka kanunla düzenlenmesi gerektiği belirtilmişti.

Polis okulları ve Polis Akademisi mezunları okullarını bitirdikten sonra kura usulü ile görev yerlerine tayin edilmektedirler. Kültürüne ve değerlerine farklı bir toplumun içerisine giden polisler buldukları yere alışmamakta veya uzun süre sonucunda alışsa bile tayine tabi tutularak buldukları illerden başka bir ile görev yapmak üzere gönderilmektedirler. Her ne kadar kanunla belirtilen süre yine kanunla (en fazla 3 yıl) uzatılabilirse bile, bu sınırlı uzatmaların sonucunda personel yine tayinini istemek zorunda kalmaktadır. Teşkilatta bir de Kastamonu, Çankırı, Bilecik, Sinop, Kırşehir gibi şark görevi kapsamında tutulmayan ancak kalkınmada öncelikli bölge olarak değerlendirilen illerin büyük şehirlerde suç işleyen personelin sürgün yeri olarak değerlendirilmesidir. Personelle ilgili kısımda başka bir yönüyle değerlendirilen sürgün

³⁸⁰ <http://www.zaman.com.tr/2002/03/31/haberler/h2.htm> 20.05.2006

olayında ne kadar acıdır ki idare sorunlu personeli cezalandırmak amacıyla belli yerlerde toplamakta, hatta o iller içerisinde bile bazen bazı ilçeler sürgünün sürgünü olabilmektedir. Şimdi yasal olarak personelin cezalandırıldığını düşünmeyen bir teşkilat personelin görev yerini değiştirmekle acaba personelimi yoksa personelin ailesini ve gittiği yerdeki insanlarımızı cezalandırıyor?

Polis, genel güvenlik hizmeti ile ilgili asli görevleri dışında, tebligat işleri, özel kişi, kurum ve organizasyonlarda koruma, adres tespiti, hasta nakli ve büro işleri, maçlarda ve konserlerde koruma da dâhil olmak üzere birçok işle meşgul olmaktadır. Bunun nedeni çok sayıda tüzük, yönetmelik ile polise oldukça fazla ve çok sayıda görev ve yetki verilmiş olmasıdır.³⁸¹ Bu da, görev ve yetki konusunda büyük bir kargaşaya yol açmakta ve polisin asli görevlerini yapamayacak şekilde asli olmayan işlerle meşgul olmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda asli olmayan görevler polisin üzerine aşırı stres bindirmekte ve motivasyon kaybına yol açmaktadır. Ancak burada hemen belirtmekte yarar var ki örneğin Belçika’da polis radyo-televizyon vergilerini toplar, İtalya’da cezaevi gardiyanları polisle aynıdır, Danimarka’da aile araştırmalarını, Hollanda’da kamu sağlığını ve yine İtalya’da hazine vergilerini toplamakla yükümlüdür.³⁸²

Fazla çalışma, disiplin cezaları veya keyfi uygulamalara karşı polisin savunmasız kalmasının ve hakkını arayamamasının en önemli sebeplerinden birisi polise sendika kurma hakkının tanınmamış olmasıdır. Her ne kadar 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 22. maddesi “Devlet memurlarının, Anayasada ve özel kanununda belirtilen hükümler uyarınca sendikalar ve üst kuruluşlar kurabileceğine ve bunlara üye olabileceğine” hükmetmişse de, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun Ek Madde 11’i “Emniyet Teşkilâtı mensupları ile çarşı ve mahalle bekçileri dernek kurucusu ve üyesi olamayacaklarına, ancak spor derneklerine üye olabileceklerine” hükmetmiştir.

Merkeziyetçi yapı sonucunda oluşan hiyerarşi en üsttekinden en alttakine doğru personelin doyumsuzluğuna ve kişisel sorunlarına çözümsüzlüğünü arttırmaktadır. Bunun yanında birde sorunları çözme konusunda isteksiz, sorumluluk almayı sevmeyen ve işi yukarı havale etmeyi adet edinen yöneticiler personelin motivasyonunu kırmakta, sorunu azaltmak yerine arttırmakta ve sığınacak liman olarak “mevzuatı” göstermektedirler.

³⁸¹ A. Hamdi AYDIN “Polisin Güncel Sorunları”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 3-4, SFN Ltd, Ankara, 2003, s. 3

³⁸² Partice MEYZONNIER, Avrupa Birliğinde Polis Güçleri (Çev.İsmail METİN), Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın no 377, Ankara 2006, s. 2

“Mevzuat bahanesi ile bürokrasi, herhangi bir işlevin belli bir hukuk düzeni içinde uygulayıcısı olmaktan çok adeta bir işlevin niçin yerine getirilemeyeceğinin savunucusu durumuna gelir. mevzuat savunuculuğu, düzenli terfinin yalnızca “kimsenin ayağına basmamaya” bağlı olduğu durumlarda daha da kuvvetlenir; çünkü başkalarını rahatsız etmemenin olasılığı sorumluluk yüklenmeme ve işten kaçma durumlarında daha fazladır”.³⁸³

Ancak unutulmamalıdır ki yönetim sadece ekonomik amaçlı kurum ve kuruluşlara özgü bir kavram olmayıp, aileden devlete kadar bir araya gelmiş tüm topluluklarda sorun çözme birlikte bir takım amaçları gerçekleştirme ve hedeflere ulaşma zorunda olan bir olgudur. Örgüt içi ve örgüt dışındaki insanların yarar ve ilgisi azaldığı ölçüde yönetimin gücü ortadan kalkar ve zayıflar.³⁸⁴

Mevzuat olarak karşımıza çıkan en önemli sorunlardan birisi de maalesef ki ülkemizde çok yaygın olan ve bazen de rant olarak kullanılabilen açmazlardır. Polis kanun koyucunun veya seçilmişlerin kararlarından etkilenmekte ve neticede özellikle gösteri yürüyüşlerinde insan hakları ihlali yapmakla suçlanmaktadır. Örneğin izinsiz gösteri ve yürüyüşlerde meydana gelen çatışma ve aşırı zor kullanmalarda, seçimlerden önce belediyelerce oy kaygısıyla yapılmasına göz yumulan gecekonduların seçimlerden sonra yıkılması sırasında meydana gelen olaylarda veya hükümetlerin ekonomi politikalarını boykot eden işçi ve memurların gösterileri sırasında ortaya çıkan olaylarda suçlu sadece polis midir? Bu ve buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün olduğu gibi ülkemizin durumu göz önüne alınınca bazı açmazlar önümüze çözümsüz birer engel olarak çıkmaktadır.

Polis mevcut itibari ile halkın polisi olduğu kadar vatandaş içinde devleti temsil eden kurumlardan bir tanesidir. Bu durum polisin yapmış olduğu davranışların “devlet ebed müddet” geleneği içerisinde sorgulanamaz hale getirmekte ve daha önce bahsettiğimiz gibi polisin toplumun isteklerinden daha çok üstlerinin veya direkt olarak devletin istediğini yapmaktadır. Gerektiğinde 12-12 çalışan bir teşkilatın üyeleri olarak maaş sorunundan şikayet etmemize rağmen, çeşitli kuruluşlar veya gruplar tarafından hükümete zam için yapılan gösterilerde polis ve halk karşı karşıya gelmekte ve polis içinde bulunduğu maddi yetersizlikleri unutarak devlet için halkla çatışmaktadır.

³⁸³ Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 73

³⁸⁴ Erol EREN, Yönetim ve Organizasyon, BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, İstanbul, sf: önsöz

4.3 Personel İle İlgili Uyum Sorunları

Türkiye’de 2003 yılında 156724 polis memuruna karşılık 2987 Komiser Yardımcısı, 3459 Komiser, ve 4001 Başkomiser bulunmaktadır. Genellikle Polis memurları ile birebir çalışan kadro olan komiser sınıfının Polis Memurlarına oranı 1/16’dır.³⁸⁵ Ama gelişmiş ülkelere bakıldığında Avustralya’da 4.5, İngiltere’de 5, Kanada’da 4 ve Japonya’da 1.3 tür.³⁸⁶ Örgüt yönetimi açısından değerlendirildiğinde amirlerin memurları üzerindeki denetim alanlarından çok uzak olduğu, dolayısıyla devriye, trafik denetlemeleri gibi diğer polislik uygulamalarının ekseriyeti polis memurları tarafından amir gözetimi olmadan veya yetersiz sayıdaki amirlerle yapıldığı sonucu çıkarılabilir. Bu durum örgüt üst yönetimi tarafından saptanan örgüt amaçlarının tabanda uygulamaya konmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Göksu hiyerarşi ve emirlere uyma konusunda kültürel değerler içerisinde sunulan “büyüklere itaat, devlete itaat, Allah’a itaat” gibi değerlere göre devletin olamayacağı yerde dinde olamayacağına göre devlete itaat etmek gerektiğini ve devletin soyut bir kavram olması nedeniyle onu somutlaştıran kurum ve kuruluşlara itaat etme reflekslerinin oluştuğunu belirtir.³⁸⁷

Hiyerarşik yapı, yükselmeye liyakattan daha çok alt rütbedeki personel için kıdem, üst rütbedeki personel için ise torpil mekanizmasına dayanmaktadır.³⁸⁸ (ETK madde 55 de liyakatten bahsedilmezken kıdem ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır). Bir Polis Okulu Müdürü siciline müstakil görev yapamaz diye yazdığı bir rütbelinin kendinden önce 1. sınıf emniyet müdürü olduğunu söylemektedir.

Acaba halk nasıl bir polis istemektedir?

Yapılan iki araştırmada polislik çekicilik bakımından birinde 60 meslek arasında 39, diğerinde 40 meslek arasında 16. sırada yer almış, bunun sebebi olarak da polisin meslek alanına giren kişi ve işlerin genelde saygınlığı ve prestiji yüksek olan değil aksine kirli, çamurlu, karanlık ve karmaşık olması ve ücret durumu gösterilmiştir.³⁸⁹ Halkın polisliğe bakış açısını yansıtan diğer bir örnek ise 2005 yılında işsiz sayısı 2

³⁸⁵ Polis 2002-2003, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 2004, s. 34

³⁸⁶ Süleyman SÖZEN “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 60

³⁸⁷ Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 72

³⁸⁸ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, Polis Bilimleri Dergisi, SFN LTD, Ankara 1999, s. 90-91

³⁸⁹ Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 79-80

milyon 520 bin kişi, işsizlik oranı ise % 10,3 olan ÷lkemizde³⁹⁰ 2005 yılı içerisinde üniversite mezunları için açılan Polislik müracaatında adaylardan KPSS puanı olarak minimum 80 puan istenmiş ancak bu puana sahip olan kişiler arasında yeterli müracaat olmadığı için adaylardan istenen KPSS puanı 60'a kadar düşür÷lmüştür. Polise kız vermeme ifadesinin gün geçtikçe yaygınlaşması da düşündürücüdür.

Polisin sürekli olarak suçla ve suçlularla ilişki içerisinde olması Polisin zamanla bütün şahıslara şüphecilikle yaklaşmasının ve dünyayı suçlular ve suçsuzlar olarak ikiye ayırması sonucunu doğurmaktadır.³⁹¹ Oluşan bu imajların dışında bir de günlük yaşantının getirmiş olduğu stres ve sıkıntı sonucunda insan hakları ihlallerine muhatap olan polisin üzerindeki stres ve duygu yükünün aşırı güç kullanma yoluyla bir şekilde boşalması olarak gör÷lebilir. Seyhan İngiltere üzerinden verdiği bir örnekte polisin vatandaşa karşı yapmış olduğu bir kötü temasın olumsuz etkilerini ancak sekiz iyi temas ile giderilebildiğini belirtmektedir.³⁹²

Mesleğe başladığı andan emekli oluncaya kadar geçen süre içerisinde teşkilat mensupları kendilerinde olan bu duygusal kırılmaları engelleyecek ve önleyecek psikolojik rehberlik ve yardımdan uzak şekilde yaşamaktadır. Göksu Polisin sert ve kaba davranma sebeplerinden birisi olarak da suçluların daha önce bu yol kullanılarak itirafta bulunmuş olması ve bu yolunda zamanla benimsenmesi olarak gör÷lmektedir.

Polisin sürekli suç ve suçlularla uğraşmasının yanı sıra Türkiye'nin yaşadığı siyasi olaylar ve 80'lerden sonra damgasını vuran terör olaylarının insan haklarına ihlal konusu göz ardı edilemez. Türk Demokrasi Vakfı (TDV) "Günümüzde bu eksikliklerin giderilmesini geciktiren ve güçleştiren en önemli engel, Türkiye'nin on yıldan beri yaşamakta olduğu, hiçbir çağdaş batı ülkesinin karşılaşmadığı ölçekteki yaygın şiddet olayıdır" diyerek bu gerçeğe dikkat çekmektedir. TDV ayrıca terör örgütlerinin amaçlarından birinin de devleti sert davranmaya iterek demokrasiyi rafa kaldırmak olduğunu belirtmektedir.³⁹³ Böylece devleti insan hakları ihlallerine sebep olmaya itmektedir. Hükümetler özellikle terör ve siyasal sorunlarda çözüm olarak sadece polisi bataklıktaki sinekleri yakalamakla görevlendirmemeli aynı zaman da ekonomik ve

³⁹⁰ http://www.die.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&tb_adi=İşgücü%20İstatistikleri&ust_id=8 20.05.2006

³⁹¹ Turgut GÖKSU "Türkiye'de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı", Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 83

³⁹² Kazım SEYHAN "Polislik ve Suçun Önlenmesi", Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 198

³⁹³ Turgut GÖKSU "Türkiye'de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı", Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 83-98

kültürel önlemlerle bataklığın ıslahına çalışmalıdır.

Türkiye’de suçların büyük çoğunluğu polisin kendi yapmış olduğu çalışmalar sonucunda aydınlatılırken, İngiltere’de suçların büyük bir bölümü %90³⁹⁴ gelen ihbarlar ile aydınlatılmaktadır. Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de kriminal alanda çalışan personelin sayısının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak AB Twinning projeleri çerçevesinde Kriminal Laboratuvarların akredite edilmesi üzerinde çalışılmaktadır.

Bahar polis memurlarının statülerinin düşük görülmesinin olumsuzluklarını dile getirmiş ve “adam yerine konmayan, terfi şansı verilmeyen, hatta “çapulcular” olarak tanımlanarak kendilerine güvenleri kırılan polis memurlarından ne beklenebilir ki?” sorusunu yöneltmiştir.³⁹⁵ 1931 yılında İstanbul Polis Okuluna girerek mesleğe ilk adımını atan emekli Komiser Ö Vasıf BACIOĞLU bu durumu nasıl anlatıyor: “...1931 yılında 49 lira maaşla İstanbul’da göreve başladım. O dönemde maaşımız diğer memurlardan daha azdı. Polisin maaşını arttırmak için Mecliste görüşmeler yapılıyordu. Bu görüşmelerin birinde dönemin İçişleri Bakanı Recep PEKER “Ben size hergele meydanından 50 lira maaşla istediğiniz kadar polis bulurum” diye Meclis kürsüsünden bağıyordu.”³⁹⁶ Ne kadar acıdır ki aradan geçen bunca zaman içerisinde herhangi bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Son dönem İçişleri Bakanlarından birisi hiç bitmeyen polislerin durumunun iyileştirilmesi ile ilgili meclis kürsüsünden “100 milyon liraya çalışacak istediği kadar personel bulabileceğini söylemiştir.

Şartlı salıverme de denilen 2000 yılındaki af tasarısı ile ilgili görüşmeler sırasında dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami TÜRK’ün polislerle ilgili ifadeleri çok ilginçtir. Hasan EMRE’nin “En Uzun Gece” başlıklı makalesinde “Af tasarısının virgülüne bile dokunulmadan geçtiği Adalet Komisyonu’ndaki görüşmelerinin gergin bir havada geçeceğinin ilk işaretleri öğle saatlerinde ortaya çıkmaya başlamıştı. Bir gece önce tasarının Anayasa Komisyonu’nda görüşülmesi sırasında kameralara yakalanan Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’ün gerginliği ertesi gün de devam ediyordu. İşkenceci polisleri ilgilendiren 243. maddenin de tasarıya eklenmesi yönünde ısrarlar olabileceği endişesini taşıyan Bakan Türk, "Baskı gelirse istifa ederim" tehdidinde bulunuyordu. Ancak bakan, baskının Tantan' dan mı yoksa MHP'den mi geldiği konusunda açıklama yapmaktan özenle

³⁹⁴ Kazım SEYHAN “Polislik ve Suçun Önlenmesi”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 193

³⁹⁵ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 301

³⁹⁶ Sosyal Güvenlik ve Polis Emeklileri, EGM yayınları, yayın no 219, , EGM Basımevi, Ankara 2002 s. 23

kaçınıyordu.”³⁹⁷ ifadelerine yer vermiştir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Polis Hakkındaki Bildiriye İlişkin 690 (1979) Sayılı Kararı'nın 5. maddesinde; “Polislerin, içinde görev yaptıkları toplumun maddi ve manevi aktif desteğinden yararlanmalıdır.” Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin Polis Hakkındaki Bildirisi'nin (B) Statüsünün 4. maddesinde; “Polisin, içinde görev yaptığı çevre, mesleki psikolojik ve maddi koşulları, birliği, tarafsızlığı ve onur'u koruyacak nitelikte olmalıdır.”, 5. maddesinde ise, “Polisler, adil bir ücret hakkına sahiptirler, bu ücretin tespitinde, tehlike ve sorumlulukların önemi, çalışma saatlerinin düzensizliği gibi özel faktörler, dikkate alınmalıdır” ifadeleri yer almaktadır. Ve 9 Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK ve Y.Doç. Dr. Oğuz SANCAKTAR tarafından hazırlanan 28.08.2001 gün ve 259 sayılı “Polislerin Çalışma Koşullarının Anayasada ve Uluslararası Belgelerde Garanti Edilen Hakların İhlaline Yol Açıp Açmadığı” konulu hukuki mütalaada; “Polisin maaş sorununun en az çalışma düzeni kadar önemli olduğu, Türk Polisine verilen maaşın batılı meslektaşları ile mukayesesinin dahi mümkün olmadığı, maaşlarının düşük olmasının sadece polisi değil suçlulukla mücadeleyi de olumsuz yönde etkilediği, örneğin trilyonla ifade edilen değerlere ulaşan uyuşturucu ticareti ile mücadele eden polise yoksulluk sınırında maaş verilmesinde yaratabileceği komplikasyonları tahmin etmenin zor olmadığı” görüşü belirtilmiştir.³⁹⁸

Nihayetinde New York'ta suçla mücadele ve polis teşkilatının yeniden yapılandırılmasında oldukça başarılı olan New York Belediye eski Başkanı Guiliani'nin Meksika'da verdiği bir konferansta belirttiği gibi “suçu önlemek istiyorsak ilk önce polisin maaşını arttırmak gerekir”.³⁹⁹

Ancak üstlerin önem vermediği sadece polis memurlarıdır? İl Emniyet Müdürleri özellikle kendilerinin reklâmını yapacak, atama ve taltiflerde etkili olabilecek şubelere -İstihbarat, Kaçakçılık, Asayiş, Terör Şubelerine- önem vermektedir. Bu şubelerce yapılan operasyonlar neticesinde müdürün reklâmı yapıldığı gibi kendisine de genellikle para ödülü verilmektedir. Buna medyada sebep olmaktadır. Özellikle toplumla birebir çalışan Çevik Kuvvet, Şehir İçi Trafik ve Karakolların yapmış

³⁹⁷ <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=13610> 20.05.2006

³⁹⁸ Mehmet AKDENİZ “Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türk Polisinin Ücret Durumu”, Polis Dergisi, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Sayı 31, Ankara, 2002, s. 39

³⁹⁹ A. Hamdi AYDIN “Polisin Güncel Sorunları”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 3-4, SFN Ltd, Ankara, 2003, s. 4

oldukları işler neticesinde sağlanan düzen haber yapılmazken, olaylı gösteriler, araç kuyrukları haberlerin değişmeyen yönlerindedir. Teşkilatta kabul edilen bir görüş “memurun sürgün yerinin “adaletin ilk kapısı olan” karakollar, rütbelinin sürgün yerinin ise Çevik Kuvvet şubesi olmasıdır. Bahar’ın makalesinde belirttiği gibi toplum destekli polislik “yaşlı teyzelerle çay içmek”, okul ziyaretleri, çocuklarla konuşmak, mahalle toplantıları gerçek polislik olarak algılanmamaktadır.⁴⁰⁰

Polislerdeki mevcut bu görüş aslında polis eğitimiyle ilgili sorunları yansıtmaktadır.

Dönmezer polisin kişiliği ile ilgili sözlerini şu şekilde ifade etmektedir.

“Avrupa Konseyindeki bu sempozyum sırasında Avrupa ülkelerinin emniyet teşkilatının en büyüklerinin temsilcileri konuşmacı olarak hazır bulunuyordu Fransız Genel Müdürü İngilizce hitap ederek;

- Öyle isterdim ki bizim polisimizde İngiliz polisi gibi olsun dedi,

Sonra ben kendisini bu sözleri sarf ederken neyi düşündüğümü sormak için dedim ki;

- Sizin teşkilatınız, yetkileriniz, yetiştirilme şekliniz, teknik araçlarınız İngilizlerden hiç farklı değil.

Bana dedi ki;

- Tek fark var kişilik meselesi onlar öyle bir polis kişiliği teşkil etmişler ki, biz onu hala teşkil edemedik.”⁴⁰¹

Oysaki polis okulları eğitiminin iki yıla çıkarılması ile ilgili olarak bürokratlar bunun AB ülkeleri örnek alarak yapıldığını söylese de söylenenlerin gerçekleri yansıtmadığı görülmektedir.⁴⁰² Bununla birlikte eğitimle ilgili ciddi sorunlar vardır. Bunlardan en bariz olanı Emniyet Teşkilatının üst düzey yöneticilerinin eğitime alındığı ilk yer olan Polis Kolejinin fen ağırlıklı, üniversite düzeyinde hizmet veren Polis Akademisinin müfredatının ise sözel ağırlıklı olmasıdır. Tezcan’ın ülkemizdeki eğitimin sorunlarından değindiği gibi Emniyet Teşkilatının eğitim politikasında çok bariz bir şekilde içerik-amaç çelişkisi yaşanmaktadır.⁴⁰³ Emniyet Teşkilatının yönetici sınıfını yetiştiren ve 4 senelik üniversite düzeyinde olan Polis Akademisi’nde öğrencilere 1. ve 2. sınıflarda haftada 2 saat “İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri” dersi, 3. sınıfta 2 saat “Toplum Psikolojisi” okutulmakta iken, 2 senelik meslek okulu statüsünde olan Polis Okullarında 1. Sınıfta 1 saat “Halkla İlişkiler” ve 1 saat “İnsan Hakları ve Kamu

⁴⁰⁰ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 301

⁴⁰¹ Sulhi DÖNMEZER “Açılış Bildirgesi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, EGM Yayınları, 2000, s. 3-4

⁴⁰² Turgut GÖKSU “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 86

⁴⁰³ Mahmut TEZCAN, Eğitim Sosyolojisine Giriş, Çağ Matbaası, Ankara 1976 s. 32

Hürriyetleri” dersleri, 2 . sınıfta ise 2 saat “Toplum Psikolojisi” 2 saat “Polisin Görev, Yetkileri ve Meslek Etiği” 1 saat “İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri” dersleri gösterilmektedir.⁴⁰⁴ Türkiye’deki mevcut eğitim sorunları da bu yapıyla beraber düşünüldüğünde mezun olan kişilerin insan hakları derslerinden ne kadar faydalanabileceği ayrı bir tartışma konusudur. Dolayısıyla AB standartlarında bir polis yetiştirmek amacıyla verilen eğitim için ya gerekli içerik verilmemekte veya mevcut içerik amaçların çok gerisinde kalmaktadır. Kale ayrıca polis okullarında okutulan ders kitapları ile ilgili olarak

“Bu ifadeler öylesine sert ve soğuk ki polisin karşısında kendi vatandaşı değil de bir düşman olduğu izlenimi doğuyor. Öyleyse bunların bir eğitim kitabı cümleleri olduğu ve hele de bu eğitimin toplumsal ilişkilerin en sıcakını vatandaşıyla yaşayacak olan polislere verildiği düşünülürse ders kitabının vereceği mesajların önemi ortaya çıkacaktır. Kaldı ki polisin statüsü ve üniforması zaten devletin ve polisin gücünü simgelemektedir. Bu ayrıca kuvvet gösterisi için bir araç haline gelme de olur. Ayrıca polisin hep kuvveti ve statü haklarından doğan şiddeti içeren davranışlarının vurgulanıp, onaylanması polisle vatandaş arasında uçurumlar açılmasına ve vatandaşın polisi ile sağlıklı iletişim kuramamasına neden olmaktadır.”⁴⁰⁵

Diğer yandan insan hakları dersinin muhtevasıyla da ilgili olarak iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan biri "kurumsal yaklaşım" diğeri de "haklar yaklaşımı"dır. Kurumsal yaklaşım, insan hakları alanında ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar konusunda bilgilendirmeyi esas almaktadır. Bu yaklaşım gereği, ulusal düzeyde, insan hakları konusunda çalışan kamu kuruluşlarının yanında, sivil toplum kuruluşları, uluslararası düzeyde de evrensel ve bölgesel insan hakları örgütleri, bu örgütlerin kuruluş ve işleyişi anlatılmaktadır. “Haklar yaklaşımı” ise daha çok bireyin sahip olduğu haklar üzerinde durmaktadır. Burada ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan haklar tanımlanmakta ve bu haklarla ilgili mahkeme kararlarına yer verilmektedir. Etkili bir insan hakları eğitimi için bu iki yaklaşımın harmonize edildiği "kombine yaklaşım" önerilmektedir.⁴⁰⁶

Bununla birlikte ARSLAN aynı bildirisinde insan haklarının eğitimiyle ilgili pratik engellerden bir tanesi olarak “İnsan haklarının politikası da, öğrencinin tutum ve davranışını

⁴⁰⁴ Polis 2002-2003, Emniyet Genel Müdürlüğü, EGM Basımevi, Ankara 2004, s. 49,63

⁴⁰⁵ Nesrin KALE “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. YüzYılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

⁴⁰⁶ Zühtü ARSLAN “Bilgiden Bilince İnsan Hakları Eğitimi”, 21. YüzYılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

derinden etkilemektedir. En sık karşılaşılan argüman, "Batı'nın insan hakları konusunda çifte standartlı olduğu" şeklinde ifade edilen argümandır. Buna göre Batı, kendi insanı için farklı, diğer insanlar için farklı bir insan hakları politikası izliyor. Öğrencilerin, yaklaşımlarını "delillendirmek" için seçtikleri örnekler hep sorunlu bölgelerden kaynaklanıyor. İnsan hakları şampiyonu geçinenler, "Bağdat'ı sudan gerekçelerle bombalıyor, Bosna ve Çeçenistan'daki soykırımına, Filistin'de çocukların öldürülmesine seyirci kalabiliyor." İnsan haklarının uluslararası platformda, kimi devletlerin ulusal çıkarlarını gizlemek için bir maske olarak kullanıldığı yönündeki inanç, öğrencinin gözünde ulusüstü insan hakları hukukuna yönelik güveni büyük ölçüde sarsmaktadır. Ulusal düzeyde de, insan haklarının "bölücü" ve "yıkıcı" emelleri saklamak için başvurulan bir retorik olduğu kanaati oldukça yaygındır. Buna göre, ulusal düzeyde insan hakları alanında faaliyet gösteren çoğu sivil toplum kuruluşu, devleti, özellikle de kolluk güçlerini yıpratmak için insan hakları silahına sarılmaktadır.⁴⁰⁷ ifadelerine yer vermektedir.

Polis Okulları eğitimiyle ilgili diğer önemli bir sorun burada bulunan üst düzey yöneticilerin ve emniyet müdürü kökenli hocaların buralara sürgün veya kızağa çekilme olarak gelmiş olmaları ve bundan dolayı da buradaki idari ve eğitim kadrosunun aslında teşkilata küskün olduğu gerçeğidir. 2004 yılı başlarında bir polis okulunun müdürünün görev yeri değişikliği nedeniyle boş kalması sonucu, polis okulunun başına merkezde görevli bir emniyet müdürü atanmış ancak emniyet müdürü araya politikacıları sokarak tayinin durdurulmasını istemiştir.

Polis Okullarının başında bulunan ve öğretim görevlisi olarak bulunan kişilerin vizyonu üzerinde araştırma yapılması gerekmektedir. "Her toplumun amacı kendi içindeki kişiyi kendi kültürünün bilinçli bir iştirakçisi haline getirmektir"⁴⁰⁸. Tezcan'ın eğitimin sosyo-kültürel yönelimli amaçları arasında belirttiği yaşam geleneğinin korumak, toplumun yenileşmesinde katkıda bulunmak, bireyin toplumsallaştırılması başlıkları ve eğitimin açık işlevleri ile ilgili belirttiği toplumun kültür mirasının birikimi ve aktarılması konusu özellikle polis okullarında görev yapan emniyet müdürü kökenli hocaların durumunun tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.⁴⁰⁹. Çünkü bu emniyet müdürlerinin genellikle sahip olduğu kültür 80'lerin vizyonunu yansıtmaktadır. 80'lerin vizyonunu kısaca özetlemek gerekirse "polisliğin polislik olduğu" yıllardır. Bu söylemin emniyet teşkilatına 2000 yılından sonra dahi giren polisler tarafından nakledilmesi Emniyet Teşkilatında yeni nesillere aktarılan kültür ve mirasın sağlığı konusundaki tereddütleri açıkça ortaya koymaktadır.

⁴⁰⁷ Zühtü ARSLAN "Bilgiden Bilince İnsan Hakları Eğitimi", 21. YüzYılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

⁴⁰⁸ Sulhi DÖNMEZER "Açılış Bildirgesi" 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, EGM Yayınları, 2000, s. 4

⁴⁰⁹ Mahmut TEZCAN, Eğitim Sosyolojisine Giriş, Çağ Matbaası, Ankara 1976 s. 23,40

Ayrıca temel de polis okullarının eğitim kaliteleri ile AB ülkeleri polis eğitimlerinin arasında ciddi anlayış farklılıkları vardır.

Hollanda polis eğitiminde amaç:

- b) Bağımsız düşünmeyi ve sorumluluk almayı
- c) Birlikte ve işbirliği içinde çalışmayı
- d) Müşteri odaklı bir anlayışa göre hizmet vermeyi

İngiltere Polis eğitiminin amacı

- a) Kişisel gelişme temel prensip olup, kişisel farklılıklar dikkate alınır
- b) Takım anlayışı ve teşkilat hedefleri eğitim için esastır
- c) Pratik, tavır kadar önemlidir
- d) Pratik eğitimin hemen ardından geri bildirim yapmak gerekir
- e) Öğrencinin kendi kendine öğrenimini destekleyici ortam oluşturulmalıdır
- f) Öğrenci merkezli eğitim, öğretme merkezli eğitime tercih edilmelidir
- g) Eğitimde anında değerlendirme yapılmalıdır
- h) Yaratıcılık desteklenmeli ve bunun için ortam sağlanmalıdır
- i) Eğitim müşteri anlayışı esasına göre yapılmalıdır.⁴¹⁰

Türkiye’de bütün Polis Okullarının da bağlı olduğu Polis Akademisi Başkanlığının ana ilkeleri şunlardır:

- a) Öğrencilere, Atatürk ilke ve İnkılapları doğrultusunda Atatürk Milliyetçiliği, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı hizmet bilincinin ve değerlerinin kazandırılmasını sağlamak
- b) Öğrencileri milli kültürümü, örf ve adetlerimize bağlı şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içerisinde korunarak geliştirmek ve öğrencilere milli birlik ve öğretim almasına imkan sağlayacak şekilde hazırlamak,

⁴¹⁰ Remzi FINDIKLI “Polislik Mesleğinin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 2, sayı 5-6, 1999-2000, Grafiker Ofset Ankara, s. 10

- c) Eğitim-Öğretim plan ve programlarını çağdaş bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve teşkilatın ihtiyaçlarına ve ayrıca öğrencinin lisans üstü düzeyde eğitim ve öğretim almasına imkan sağlayacak şekilde hazırlamak
- d) Akademi, fakülte, enstitü ve polis meslek yüksek okullarının eğitim-öğretimdeki verimliliklerin artırılması, geliştirilmesi ve öğretim elemanlarının yetiştirilmelerini gerçekleştirmek.⁴¹¹

Kurum olarak Polis Okullarının yaşadığı en büyük sorun bütün polis okullarının Polis Akademisine bağlanması beraberinde hantal bir yapılanmanın gelmesi ve bunun şu anda Türkiye de hiçbir üniversitede örneği olmayan, farklı farklı yerleşim birimlerinde olan 27 tane ya da 15 tane meslek yüksek okulu bir merkeze bağlanarak idare edilmeye çalışılma gibi bir örneğinin olmamasıdır.⁴¹² Diğer taraftan ülkemizde polislik mesleği, mesleksiz ve işsizlerin en son çare olarak gördükleri bir istihdam yeri olmuştur. Polislik kısa yoldan ve okuldan çıktıktan sonra meslek garantisi veren birkaç okuldan bir tanesidir. Ayrıca ülkemizde polis alımlarında adayların psikolojik değerlendirme yapılması ve testlerin uygulanması hem seçim sürecinde hem de medikal işlemler aşamasında yasal eksiklikler, personel yetersizliği ve idari nedenlerden dolayı personel seçim kriterlerine göre yapılamamaktadır.⁴¹³

1997-1998 eğitim öğretim yılı içerisinde Türkiye'deki tüm Polis Okullarında okuyan toplam 9019 polis adayı üzerinde uygulanan bir anketin sonuçları şu şekildedir:

- a) Adayların %94.8 inin annesi ev hanımı, %3.5'i ise düşük ücretli memur/memur emeklisi veya işçi/işçi emeklisidir.
- b) Adayların %71.3'ünün babası ilkokul mezunu, %12.4'ünün ortaokul, %7.1'inin lise mezunu, %2.9'unun üniversite mezunu iken %75.6'sının annesi ilkokul mezunu, %4'ünün ortaokul veya lise, %0.4'ünün ise üniversite mezunudur. Adayların %20'si bu soruyu boş bırakmıştır.
- c) Adayların %21.8'inin babası memur veya memur emeklisi, %34'ünün işçi veya işçi veya işçi emeklisi, %21.8'inin çiftçi ve %13.6'sının diğer meslek gruplarına dahildir.

⁴¹¹ Polis 2002-2003, Emniyet Genel Müdürlüğü, EGM Basımevi, Ankara 2004, s. 49,63

⁴¹² Önder AYTAÇ-İhsan BAL "Barış Kültüründe Polisin Sorumluluğu", Polis Dergisi, Sayı 26, 2001, EGM yayınları, Ankara, s. 49

⁴¹³ Erdoğan GÜLTEKİN "Polis Seçimi ve Psikolojik Testlerin Kullanımı", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 3-4, 2001, s. 162

- d) Adayların %47.4'ü ilçe ve illerde yaşarken, %34.4'ü köy ve kasabada, %17.4'ü Büyükşehir de ve %0.2'si yurtdışında yaşadıklarını belirtmişlerdir.
- e) Adayların %45.9'u ekonomik nedenleri, %32.8'i orta eğitimde iyi eğitim alamama, %4.4'ü rehberlik eğitimi eksikliği, %1.8'i coğrafi sebeplerden dolayı üniversite eğitimi alamadıklarını belirtmiştir.
- f) Adayların %43.7'si endüstri meslek lisesi veya teknik lise mezunu, %40.5'i normal lise, %6'sı imam hatip lisesi mezunu, %9.3'ü diğer lise mezunudur.
- g) Adayların %72.6'sının lise not ortalaması 5-6, %23.7'sinin 7, %2.6'sının 8-10 olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁴

Sonuçlardan da anlaşılacağı gibi polislik mesleği toplumun hem eğitim hem de ekonomik olarak orta veya daha alt düzeylerde katılım olduğunu göstermekte yani daha üst düzey gruplarda bulunan kişilerin ve ailelerin polislik mesleğini tercih etmedikleri görülmektedir.

Rakamsal bağlamda ifade etmek gerekirse, ABD ve AB standartlarına göre, her 250-300 kişiye bir polis olması gerekirken / polis varken, ülkemizde ise yaklaşık olarak 600 kişiye ancak bir polis düşmektedir.⁴¹⁵ Yalnızca bu rakamsal oransızlık bile her yıl pek çok sayıda yeni polis memurlarının alınmasının gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Poliste sosyalleşme daha öğrencilik hayatında iken başlar ve daha sonra meslek içerisinde çalışılan yerlerde, lojmanlarda, polis evleri ve diğer sosyal tesislerde devam eder. Polis Okulları ve Akademisinde öğrencilere her şeyin hazır olarak sunulması, hafta sonları izinlerinde dahi sürekli disiplin altında tutulması ve neredeyse okul hayatının tamamında emir-komuta zinciri altında yetiştirilmesi sonucu geriye kalan hayatında devamlı muhatap olacağı halkla iletişimi kopartılmakta ve Türkiye gibi değişimlerin çok hızlı yaşandığı bir ülkede adaptasyon sorunlarına neden olmaktadır⁴¹⁶.

⁴¹⁴ İbrahim CERRAH "Sosyal Yapı ve Polis Alt Kültürü", 21. Yüzyılda Polis (Edit. İbrahim Cerrah-Emin Semiz), EGM yayınları, EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 194

⁴¹⁵ Önder AYTAÇ-İhsan BAL "Barış Kültüründe Polisin Sorumluluğu", Polis Dergisi, Sayı 26, 2001, EGM yayınları, Ankara, s. 42

⁴¹⁶ Ali ÇAĞLAR "Türk Polisinde Sosyalleşme ve Polis Kültürü", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 2, sayı 7-8, SFN Ltd, 2000, Ankara s. 92

İbrahim CERRAH/M. Bedri ERYILMAZ "Meslek İçi Sosyalleşmenin Doğurabileceği Yasal ve Etik

Daha bu dönemlerde öğrencilerde “devrecilik, abi-kardeşlik, hemşericilik ve biz-bizden olmayanlar” kavramları gelişmektedir. Polis Kolejinden Mezun olup Polis Akademisinde okumaya başladığımız ilk aylarda bir komiserimiz bize şöyle demişti “3 sene burada [Polis Akademisi Gölbaşı kampüsü] okuduktan sonra Anıttepe’ye [Polis Akademisi Anıttepe kampüsü] inince hiç ışığa çıkmamış taylor gibi sağa-sola koşturacaksınız. Aman dikkat edin” derken çok haklıydı.

Daha sonra meslekte karşılaşılan ve çoğunluğu suç içerikli olan olaylar neticesinde çalışanlar birbirine daha çok yakınlaşıırken diğer insanları potansiyel suçlu olarak görmeye başlamaktadırlar. Disiplin ve emir-komuta zinciri sadece meslek yaşantısında değil sosyal tesislerde de aşırı şekilde devam etmektedir. Lojmanlarda, polis evlerinde ve diğer sosyal tesislerde müdür hala müdür, polis ise hala polis olarak kalmakta genellikle ildeki personel durumuna göre rütbeli personel ile memurların dinlenme yerleri ayrılmaktadır. Bunun ötesinde rütbelilerin ve polislerin statülerinden personelin eşleri ve çocukları da etkilenmektedir. Rütbenin büyüklüğüne göre yakınların konumları da büyümektedir. Hatta bazı İl Emniyet Müdürlerinin ve İlçe Emniyet Müdürlerinin eşleri personelin eşlerini zorla toplantıya, kermese vb etkinliklere çağırmakta ve gelmeyenlerin eşleri bir şekilde zorlanmaktadır.

Tüm toplum içerisinde bir alt gurubu, bir kapalı gurubu oluşturan polis, jandarma her alt gurup için geçerli olduğu üzere bir alt kültür oluşturur. Yerleşmiş olan alt kültür sizin reform hareketlerinizi engeller. Tüm toplum, içerisinde bazen tüm toplum kültürünün verileriyle zıtlasma gösterebilen değerlerden standartlardan ahlak kurallarından kendisine özgü normlardan yani örflerden, adetlerden diğer çeşitli normlardan belirli davranış biçimlerinden oluşur. Bu yüzden bir sistem içerisinde reform yapmak istersiniz ama dönüp dolaşip çok kere başarılı olamazsınız.⁴¹⁷

Cerrah bütün bu sosyalleşme sürecinden sonra Türk Polis Kültürü’nün özelliklerini şu şekilde sıralar:

1. Birincil Özellikler
 - a) Muhafazakar ve tutucu olma
 - b) Şüphencilik
 - c) Sivilleri potansiyel suçlu görme

Sonuçlara Genel Bir Bakış”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, SFN Ltd, 2003, Ankara, s. 36

⁴¹⁷ Sulhi DÖNMEZER “Açılış Bildirgesi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, EGM Yayınları, 2000, s. 5

- d) Biz ve Onlar ayrımı
- e) Toplumdan uzaklaşma ve meslek içi dayanışma

2. İkincil Unsurlar

- a. Erkeklerin çoğunlukta olduğu bir kurum
- b. Otoriter ve Sert davranmak gerektiğine inanma
- c. Gerçek Polislik suçlarla mücadeledir
- d. Her şey kanunla çözülmez
- e. Yüksek rütbeliler polisliği pek bilmez ve memuru anlamaz⁴¹⁸

Cerrah ve Eryılmaz, polisin toplumdan soyutlanmış bir biçimde sosyalleşmesi neticesinde polisin biz ve diğerleri ayrımı yapması neticesinde “kurumsal paranoya” yaşadığını, vatan ve millet menfaati, mağdurun yanında olmak, meslektaşına sahip çıkmak, meslektaşının yanında olmak gibi ulvi duygularla hareket etmenin neticesinde ise “kutsal amaç yolsuzlukları”na hizmet ettiklerini belirtirler.⁴¹⁹

“Bu sorun Türkçe’deki anlatımıyla ‘vatan ve milletin âli menfaatlerini koruma adına yapılan yanlışlar’ olarak da tanımlanabilir. Doğru bir amaç için yanlış yapma zaman zaman ‘vatan ve milletin âli menfaatleri’, ‘ülkenin bekası’, ‘ulusal çıkarlar’, ‘milli güvenlik’ (national security) gibi makro düzeyde bazı amaçlar uğruna yapılabileceği gibi, suçla mücadele ve mağdurun yanında olma ve hakkını koruma gibi mikro düzeyde motiflerle de meşrulaştırılmaya çalışılabilir. Örneğin, bir mağdurun duygularını tatmin etmek için suçlu olduğuna inanılan bir sanığa işkence yapılması veya sanığın lehine olan ve mahkeme sürecinde sanığın suçunu azaltacağı düşünülen bazı delillerin göz ardı edilmesi gibi bireysel motifler de olabilir. Kısacası, güvenlik sektörünün mensuplarından bazılarının herhangi bir bireysel menfaat düşünmeden kendilerince devlet ve milletin âli menfaatlerini korumak gibi yüce idealler uğruna yapabilecekleri yasal ve etik ihlaller olabilir. Ancak, geçmişte görülmüştür ki kısa dönemde yarar sağlayacağına inanılarak yapılan veya yapılmasına göz yumulan, yasal ve etik ihlaller, uzun dönemde savunulan ilkelere ve ülkeye daha fazla zarar verebilmektedir. Kendilerine göre suçlu olduğuna inandıkları bazı kimselere ağır cezalar verilmesi için hukuk dışı yollardan delil elde eden bazı polisler hitaben Amerikalı bir hakimin, söylemiş olduğu “hiç bir şey bir devleti kendi yasalarını ihlal etmekten daha hızlı tahrip edemez” ifadesi bu tehlikeyi özlü bir şekilde yansıtmaktadır. Öte yandan, bir kurumun kendisini demokrasinin tek teminatı olarak görmesi, beraberinde bu rolün hiçbir zaman

⁴¹⁸ İbrahim CERRAH “Sosyal Yapı ve Polis Alt Kültürü”, 21. Yüzyılda Polis (Edit. İbrahim Cerrah-Emin Semiz), EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 205-216

⁴¹⁹ İbrahim CERRAH/M. Bedri ERYILMAZ “Meslek İçi Sosyalleşmenin Doğurabileceği Yasal ve Etik Sonuçlara Genel Bir Bakış”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, SFN Ltd, 2003, Ankara, s. 37-39

azalmaması beklentisini de doğuracaktır. Bu düşüncede olanlara göre, tehlikenin azalması veya ortadan kalkması durumunda kurumun varlık sebebinin ortadan kalkacağı veya en azından öneminin azalacağı düşünülmesi sebebiyle personel tehlikenin sürekliliğini arzu edecektir. Bu da beraberinde kurumun önem ve gerekliliğinin devamı için, gerçekte var olandan daha çok, suni tehditler bulma veya oluşturma çabalarına itecektir. Ülkede siyasi ve ekonomik bir istikrarın yakalandığı dönemlerde adeta gizli bir el tarafından öğrenci olaylarının kışkırtılması, faili meçhul cinayetlerin işlenmesi ve terör eylemlerinde görülen artış zaman zaman ‘derin devlet’ (deep state) olarak adlandırılan bir güç tarafından suni tehdit oluşturma iddialarını akla getirmektedir.”⁴²⁰

Toplum yaşamında devlet gücünü elinde bulunduran kişiler sonradan kazandıkları “statü haklarını” her insanın doğuştan kazanmış olduğu özgürlük, eşitlik, adalet gibi en temel hakları ihlal etmek için kullanabilmekte bu da hem insan onurunu zedelemekte hem de toplumsal ilişkilerde çok ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlar zaman zaman yalnızca polis-vatandaş arasında yaşanmayıp statü hakkına mutlak; abartılı bir ayrıcalık atfeden farklı meslekten kişiler tarafından da yaratılabilmektedir. Bu sorunlar sadece ülkemizde değil dünyanın her yerinde insan ilişkilerinde ortaya çıkabilmektedir. Sözelimi Birleşmiş Milletlerin (BM) işkenceyi insanlık suçu sayıp yasaklayan kararını toplam 119 ülkenin imzalamasına karşın 70’den fazla ülkede bu suçun hala sistematik olarak uygulandığı belirtilmektedir.⁴²¹

Ülkemizde polisin alt kültürünü oluşturan bu özellikler tüm dünya için aynı ve geçerli olmamakla birlikte Kanada ve ABD polisinin alt kültürü olarak:

1-Gizlilik

Tüm bilgileri gizlilik olarak telakki etmek polisin karakteristik özelliklerinden biridir. Egon Bittner’e göre; aynı ekibin mensupları bu ekibin içinden olmayan başka meslektaşlarının yanında kendileriyle ilgili meseleleri konuşmazlar, alt kadrolar üstlerinin yanında kusurlarını açmazlar ve gerçekten hiçbir servis mensubu polisiye işi gereği irtibat kurduğu dışarıdan kişilerle olan ilişkilerinden bahsetmezler. Tüm açıklığıyla sessizlik kanunu her seviyede aynı değildir.

Dışarıdan birisinin yanında asla dile getirilemeyen görüşme konuları kusur ve açıkları kapsıyor olabilir. Bu sadece gizliliğin farklı derecelerini yansıtmaktadır. Çok daha geniş anlamda, polis servislerinin, bilgi vermenin sistematik olarak

⁴²⁰ İbrahim CERRAH “İç Güvenlik Sektöründe Zihinsel Modernizasyon ve Demokratik Gözetim”, Güvenlik Sektöründe Demokratik Açılımlar: Türkiye’de ve Dünyada Eğilimler Sempozyumu, 03.02.2005, Ankara

⁴²¹ Nesrin KALE “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

reddedilmesiyle sonuçlanan, gizli iç bilgi trafiğinden kaynaklı inanılmaz derecede karışık bir iş yoğunluğu vardır.

William A. Westley aynı şekilde polis kültüründe gizliliğin önemini değerlendirmektedir. Gizlilik, grup üyeleri arasındaki ahlak anlayışıdır, zira bununla dayanışma yansıtılır ve bu katılımın derin anlamını kapsamaktadır. Gizlilik, aynı zamanda dayanışmadır da, zira dış dünya karşısında polisleri aynı ortak sınırlar içerisinde çeker ve en azından bu konuda bir konsensüs oluşturur.

Bu "sıkı ağızlı" olma davranışı polisin dahil olduğu diğer tüm işlerde de mevcuttur. Konuştukları takdirde başlarına dert açacaklarını ve sustukları müddetçe asla bir problemle karşılaşmayacaklarını zannederler.

Güvenlik hizmetlerinin 'kutsal' olduğu ve bu hizmeti yerine getiren personelin hata yapmayacağı ve dolayısıyla denetlenilerek veya eleştirilerek yıpratılmaması gerektiği söylemi modernleşmenin ruhuna aykırıdır. Güvenlik sektöründeki fiziksel modernizasyonun ekonomik bedelini ödeyen toplumun, ödediği bedele karşılık gelen bir kalitede hizmet almaya hakkı vardır.

Eleştirilemezlik' üzerine kurulu kırılğan bir saygınlık yerine 'şeffaflık' ve 'hesap verebilirlik' uygulamalarına dayanan bir saygınlık elbette daha sağlıklı ve kalıcı olacaktır. Ancak, bu trendin kalıcı olması, bunun bireysel ve şahsi duruş olmayla sınırlı kalmayarak kurumsallaşması ve süreklilik kazanmasıyla mümkündür.

2-Dayanışma

Polisiye kültür çerçevesinde dayanışma en basit haliyle fiziki bir tehlike karşısında yan yana olma halidir. Aynı zamanda dayanışma mahkemeye çıkan bir meslektaş için yalan söylemeyi veya servis tarafından bir soruşturma açıldığında ört-bas etmeyi de ifade etmektedir. Bu kör dayanışma birey veya insan olarak meslektaşlar karşısında sağlanır, çünkü insan ne zaman veya nerede tehlikeye maruz kalacağını bilmez, o halde her polis şartsız olarak tüm diğer polislere güvenebilmelidir. Polisler kendilerini ahlaki arkadaşlar olarak telakki ederler. Hiçbir polisin kafasında diğer polisi öldürmek gibi ciddi bir suç olgusu yoktur. Polis arasındaki bu dayanışmaya, devriye gezen polis memurları ile üstleri arasındaki ilişkilerde gözlenebileceği gibi, başka bir polis aleyhine asla şahitlik yapmama ve başka bir polisi asla zor bir duruma sokmama da dahildir. 1930 yılında Aguste Volmer şöyle yazıyordu; "Hırsız, ahlaksız, beceriksiz ve ajitator polisleri ortaya çıkartmak korkunç bir zaman gerektirir çünkü bir polisi diğerine ihbar etme konusunda ikna etmek imkansızdır. Bu polis hizmetlerinde bir

polisin diğzerinin aleyhinde asla tanıklık etmemesi gerektiğine dair yazılı olmayan bir kanundur.

Wesley (1951) muhbirin, polis hizmetlerinin normal karşılıklı ilişkiler mesafesinde korunduğunu ve saklandığını keşfetmiştir. Aynı ekipten polisler kendi aralarında konuşurken başka bir ekipten biri bu ortama geldiğinde, hemen konu değiştirilir. Dayanışma aynı şekilde üstlerine ve eleştirilere karşı polisleri kişisel olarak koruyan değişik çalışma normlarının gelişmesinde de görülmektedir.

3-Şüphe

Muhtemel suçları ortaya çıkartmak amacıyla günlük meydana gelen olayları gözlemlmek zorunda olan polis için bir iş aracıdır. Bu şüphe polis mantalitesinin bir parçası haline dönüşür, zira polisiye kültür ile sürekli uygulanmakta ve güçlendirilmektedir. Bir kere kazanıldığında artık her şey şüpheli olabilir, hiçbir hareket ister mesai içerisinde ister sivil hayatta olsun kesin değildir.

"Polis mantalitesi adını verdiğimiz bu kavramdan sıkıntı duyulur" ve daha önce de belirttiğimiz gibi: polis mantalitesi büyük annenizden bile şüphelenmeyi gerektirir ve onu güçlü yapan da bu olgudur. Daha önce polis mantalitesinin bir meslek hastalığı olarak ifade etmiştik. Bu konuda şöyle iddia edilmiştir. "Polis içerisinde uzunca yıllar çalıştıktan sonra sizde polis açısından bakmaya başlarsınız ve belli bir oranda onun parçası olursunuz"(Danton 1964)

Polis kültürünü çevreleyen bu genelleşmiş şüphe günlük sosyal ilişkilerin dayandığı dürüstlük karinesini ve güveni zayıflatır.

4-Hile

Müdahale etmek için yasal bir otoritenin olmadığı bir çok olayı kontrol etmek amacıyla polisler tarafından hile kullanılır. İstihbarat elde etmek, soruşturma yapmak, alan üzerindeki sorgulamaları doğrulamak, suçluyu aramaktan itirafları elde etmeye, tutuklamayı gerçekleştirmeye kadar üzücü fakat yasal davranışları kontrol etmek amacını taşıyan hile stratejisi konusunda polis, polisiye kültür ve polisiye pratik uygulamaları arasında eğitilmektedir. Bir çok durumda yalan uygulaması polisler için normal bir vaka haline dönüşmektedir.

5-Muhafazakarlık

Moral ve politik muhafazakarlık polisiye kültürün beşinci ve sonuncu unsurudur. Los Angeles eski polis şeflerinden, Parker tarafından yerinde bir şekilde belirtildiği üzere, amerikan polislerin büyük çoğunluğu, ultra muhafazakar ve aşırı sağcıdır. Lipset

tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, polisler çok büyük bir oranda ABD'nin aşırı saç organizasyonlarını desteklemektedirler. Suçu ortaya çıkartmak için gerekli olan ve politik alanla da örtüşen şüphe ve kuralları yok saymak kötülüklerin kaynağı olan komplolar olarak algılanmaktadır. Dahası, polisiye mesleki tecrübeler, faaliyetlerinin yasal sınırlamalarından kaynaklanan yoksunluklar, eksiklikler (engellemeler) onları otoriter bir davranışa yöneltmektedir.⁴²²

Bütün bunlarla birlikte sivil toplum değerleri ve yaşam tarzı hem hızlı değişmekte hem de çeşitlilik göstermekteyken, militer değerler ve yaşam tarzı hem tek tip olmakta hem de değişime direnmektedir. Bu da sivil toplum değerleriyle militer kurum değerleri arasında zamanla bir boşluk ve 'kültürel gecikme' (cultural lag) doğurmaktadır. Değişime direnen 'tutucu' (muhafazakar) yapıdaki güvenlik mensupları kendi içlerinde geliştirdikleri mesleki 'değer ve ilkeleri' toplumun tamamına dayatma eğilimine girebilmektedirler.

Bilinçaltında sivilliiği hiyerarşik ilişkilerde en alta yerleştiren zihniyet, siviller hangi görev ve konumda olursa olsunlar, bunu tüm üniformalı-sivil ilişkilerine yansıtılmaktadırlar. Asker ve hatta polislerin milli iradeyi temsil eden siyasi otoriteye itaat etmeyi kabullenmekte zorlanmalarının altında yatan etkenlerden birisi de budur. Kısacası, militer personel ve sivil ilişkilerinde bir rol atışması sorunu yaşanmaktadır. Eğitim sürecinde başlayan ve tüm meslek hayatı boyunca devam eden hiyerarşik kurumsal yapıdaki statülerinin gereği olan görev rolleriyle özdeşleşen üniformalı personel, gerek görev sresindeki sivil toplum ilişkilerinde ve gerekse emeklilik sonrası yaşamlarında sürekli bir 'rol atışması' yaşamaktadırlar.

Bütün bunlarla birlikte polisin toplumdan çıktığı ve halkı yansıtığı unutulmamalıdır. "...İngiltere'ye ait bu çalışmadan şunu çıkartmak mümkündür: bir ülkedeki politik sistemin şekli, büyük ölçüde o ülkedeki polisin karakterini belirlemektedir. "...polis kültürü değerleri itibari ile hiçbir şekilde ne yasal nede halkın ahlakından tamamen farklı veya sapmış değerdir. Polis büyük ölçüde halkın temsilcisidir. Bu noktada Casamayor şöyle demektedir. "Bir polis sistemi, hizmet verdiği toplum kendini değiştirmediiği müddetçe baştan aşağı değiştirilemez. Eğer Amerikan polisi kanunlara daha az zen gösteriyorsa onun vatandaşı da elbette aynı şeyi yapacaktır".⁴²³

Bölümün sonunda Prof. Doğan Cüceloğlu tarafından Türkçe'ye kazandırılan

⁴²² Taylor BUCKNER-Nils CHRİSTİE-Ezzat FATTAH "Kültür ve Polis" (ev. Adnan zdemir) , Polis Dergisi, Sayı 26, EGM Basımevi, 2001, s. 377-378

⁴²³ Recep GÜLTEKİN, Yusuf Ziya ÖZCAN "Türkiye'de Polis ve Politika İlişkisi", Polis Bilimleri Dergisi, SFN LTD, Ankara 1999, s. 73

Dorty L. Nolte'nin şiirinin Önder Aytaç tarafından polise uyarlanmış hali:

Eğer bir polis:

Sürekli eleştirilirse, herkesi kınar ve ayıplar.

Kin ortamında bulunursa, devamlı kavga eder.

Alay edilip aşağılanırsa, yaşadığı toplumdaki sıkılır ve utanır.

Azarlanarak terbiye edilmeye çalışılırsa, devamlı olarak kendini suçlar.

Eğer bir polis:

Tolerans ve hoşgörü ile yetiştirilirse, her zaman sabırlı olur.

Desteklenip yüreklendirilirse, kendine güven duyar.

Övülür ve kucaklanırsa, takdir etmenin gerekliliğini bilir.

Hakkına saygı gösterilirse adil olur.

Güven ortamı içindeyse inançlı olur.

Kabul ve onay görürse, kendini ve çevresindekileri hem sever hem de saygı duyar

Toplum ve kendi kurumu içerisinde dostluk ve arkadaşlık görürse, hem kendisini hem de çevresindekileri mutlu eder.⁴²⁴

⁴²⁴ Önder AYTAÇ “Yirmi Birinci Yüzyıl Bilgi Çağında Polisin Vizyonu”, 21. yy.da Polis (Edit. İbrahim Cerrah-Emin Semiz), Egm Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 348-349

4.4 Mağdur-Sanık İlişkilerinde ve Toplumda Güvenliğin Sağlanması Konusunda Uyum Sorunları

4.4.1 Mağdur-Sanık İlişkilerinde Uyum Sorunları

Ankara Ticaret Odasının (ATO) hazırladığı “aflar tarihi raporu”na göre Türkiye 80 yıllık cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli adlar altında 100’ü aşkın af yasası çıkararak kırılması zor bir rekora imza attı. Buna göre neredeyse her yıl bir konuda mutlaka bir af çıkarıldı. Türkiye’de “aflar tarihi” 5 aralık 1921 tarihinde “Fransızlar tarafından işgal edilen topraklarda işlenen suçlara ilişkin af” ile başladı. Türkiye ilk genel af ile 1922 yılında, vergi affı ile de 1924 tarihinde tanıştı ve Cumhuriyet tarihi boyunca 37 mali af çıkardı.

TBMM tarihinde af ve ceza indirimi konusunda çıkarılan yasalar

1. 19 Aralık 1921: Hıyaneti Vatanîye Kanunu kapsamındaki bazı suçlar için öngörülen af.
2. 7 Ocak 1922: TBMM tarihindeki ilk “genel af” yasası 7 Ocak 1922 tarihinde çıkarıldı.
3. 31 Mart 1923: Esirlerin affı. (Lozan Anlaşması gereğince Türkiye’nin elinde bulunan askeri ve sivil esirlere ilişkin af)
4. 26 Aralık 1923: Cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra 26 Aralık 1923 tarihinde ikinci genel af yasası çıkarıldı.
5. 20 Mart 1924: Genel affa ek kanun.
6. 16 Nisan 1924: Türkiye’den ayrılan topraklarda yaşayanlar için genel af.
7. 11 Aralık 1924: Meni Müskirat Kanunu (Sarhoşluk veren şeylerin önlenmesi) kapsamında mahkum olanların affı.
8. 23 Mayıs 1929: Kabahatlerin affı. (Kabahatlıların affı ve bazı cürümlerin takibat ve tecili hakkında kanun)
9. 26 Ekim 1933 (10. Yıl affı): Cumhuriyetin kuruluşunun 10’uncu yıldönümü dolayısıyla 26 Ekim 1933 tarihinde yeni bir genel af yasası çıkarıldı.
10. 8 Ocak 1936: “Tunceli affı” (Tunceli ilinde yaşayan ve nüfus kütüklerine kaydolmamış olanlar ile asker kaçakları hakkındaki af)
11. 14 Ocak 1938: “Tunceli affı” konusundaki yasanın yenilenmesi.

12. 29 Haziran 1938: İstiklal Mahkemeleri'nde mahkum olanlar hakkında çıkarılan af yasası.
13. 19 Nisan 1940: Depremde yararı görülen mahkumların affi.
14. 26 Aralık 1941: Depremde yararı görülen mahkumların affi.
15. 2 Ağustos 1944: Müttefik devletlerin tebaasında bulunan mahkumların affi.
16. 14 Haziran 1946: Basın affi.
17. 14 Temmuz 1950: Kısmi genel af.
18. 11 Mart 1954: Orman suçlarının affi.
19. 11 Şubat 1957: Ateşli silahlara ilişkin af.
20. 23 Haziran 1958: Orman suçlarının affi.
21. 28 Haziran 1960: 27 Mayısçıların affi. (Hürriyet mücadelesi uğrunda işlenen bazı suçların affına dair geçici kanun)
22. 28 Haziran 1960: Ruhsatsız silah taşıyanlara ilişkin af.
23. 10 Eylül 1960: Milli korunma suçları affi.
24. 26 Ekim 1960 (27 Mayıs Affi): 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yönetime el konulmasından sonra, 26 Ekim 1960 tarihinde genel af yasası çıkarıldı.
25. 18 Kasım 1960: Genel affa ek kanun.
26. 10 Mayıs 1962: 22-23 Şubatçıların affi. (asker kişiler tarafından 22-23 Şubat 1962 olayları dolayısıyla ve daha önce bu olaylara esas oluşturacak kovuşturmalara ilişkin af)
27. 16 Ekim 1962: DP'lilerin affi. (Anayasayı ihlal suçundan Yüksek Adalet Divanıca mahkum edilenlerin cezalarının kısmen affi hakkındaki kanun)
28. 23 Şubat 1963: Genel af. 5 yılı geçmeyen hapis cezaları için af getirildi. Değişik oranlarda ceza indirimini sağlandı ve bazı suç ve cezalar kapsam dışında tutuldu.
29. 18 Temmuz 1963: Milli korunma affi.
30. 8 Nisan 1965: DP'lilerin affına ilişkin kanuna ek.
31. 3 Ağustos 1966: Genel af.
32. 19 Temmuz 1967: Genel af Kanununa ek.
33. 26 Aralık 1967: 20-21 Mayısçıların affi.
34. 15 Mayıs 1969: Kısmi genel af.
35. 26 Haziran 1973: Orman suçlarının affi.
36. 15 Mayıs 1974: Genel af.

37. 24 Şubat 1976: Şoför affi. (Cumhuriyetin 50. Yılı dolayısıyla çıkarılan aftan kısmen yararlanan sürücülerin mesleklerini icra etmelerine olanak sağlayan yasal düzenleme)
38. 2 Ağustos 1977: Haşhaş ekicilerinin affi.
39. 26 Ocak 1978: 1974'te çıkarılan genel af kanununa bir bent eklenmesine dair kanun.
40. 25 Eylül 1980: Ateşli silahlar konusundaki af kanunu.
41. 25 Aralık 1985: Memurların disiplin cezalarının affi.
42. 25 Mart 1988: Ceza indirimini öngören kanun.
43. 18 Haziran 1992: Memurların disiplin suçlarının affi.
44. 12 Nisan 1991: Terörle mücadele Kanunu'nun geçici 4. Maddesi uyarınca öngörülen şartla salıverme.
45. 6 Mayıs 1993: Öğrenci affi.
46. 1 Haziran 1994: Türk parasının kıymetini koruma hakkında kanun kapsamındaki suçların affi.
47. 7 Haziran 1995: Öğrenci affi.
48. 28 Ağustos 1999: Basın yoluyla işlenen bazı suçların ertelenmesine dair kanun. (Anayasa Mahkemesi'nce kısmen iptal edildi)
49. 28 Ağustos 1999: Cezaların infazı hakkındaki kanuna bir geçici madde eklenmesine dair kanun. (Cumhurbaşkanı veto etti)
50. 28 Ağustos 1999: Cezaların infazı hakkındaki kanuna bir geçici madde eklenmesine dair kanun. (Cumhurbaşkanı veto etti)
51. 22 Haziran 2000: Öğrenci affi. (Cezaların affi hakkındaki kanuna bir geçici madde eklenmesine ilişkin kanunun Cumhurbaşkanınca veto edilmesinden sonra öğrenci affi ayrı bir yasa olarak çıkarıldı)
52. 21 Aralık 2000: 23 Nisan 1999 tarihine kadar işlenen suçlardan dolayı şartla salıverilmeye, dava ve cezaların ertelenmesine ilişkin yasa.
53. 5 Nisan 2002: Şartla salıverilmeye ve dava ve cezaların ertelenmesine dair kanun'da değişiklik yapan yasa⁴²⁵

Yine aynı şekilde ATO'nun hazırladığı "Afların Efendisi" adlı rapora göre Türkiye her yıl ortalama 400 bin dosyanın düşmesine neden olan bu sinsi ve gizli affin pencesinde kıvrınıyor. Sadece 2000 yılında savcılık evresinde 117 bin 941,

⁴²⁵ <http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=246> 20.05.2006

mahkemelerde 365 bin 174, Yargıtay'da 10 bin 728 olmak üzere toplam 493 bin 843 dosya zamanaşımı nedeniyle düştü. Ceza mahkemelerinin verdiği kararların yüzde 24.8 gibi oldukça büyük bir kısmı, başta zamanaşımı olmak üzere çeşitli nedenlerle düşüyor. Raporda özellikle batık bankalar ile ilgili davalarda zamanaşımından faydalanmak için çok sık avukat değiştirildiği ve dava dosyası incelemek adı altında davaların uzadıkça uzatıldığına dikkat çekilmektedir.⁴²⁶

2000 yılındaki af ile ilgili olarak dönemin Başbakanı Bülent ECEVİT “Bizim de aramızda tartışmalar oldu, değişik görüşler birarada ele alındı ve bir uzlaşmaya varıldı. Koalisyon ortaklarından her birinin değişik beklentileri vardı. Benim de şahsen içime sindiremediğim veya zor sindirdiğim konular var. Ama diğer koalisyon ortakları için de aynı şey söz konusudur. Sonuçta demokrasinin gereği olan bir uzlaşmaya varılmıştır. Milletimize hayırlı olmasını diliyorum.”⁴²⁷ diyecekti. Aynı af tasarısı ile ilgili olarak yine gazetelerde yayınlanan haberde “...af tasarısı ile birlikte Tüm Türkiye’de büyük tepki çeken af yasası için çeteler bayram yapıyor. Af yasasını hazırlayan DSP’nin “sindiremediği” ANAP’ın “uyumu bozmamak için destek verdiği yasa... için son söz Cumhurbaşkanlığı Köşkü’nde... Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Dairesi’nin hazırladığı rapora göre af yasası ile önemli ceza indirim alan, ikisi kadın 75 çete lideri var. Emniyet kayıtlarında çete lideri olarak bir dönemin ünlü işadamı Erol Evcil’in yanısıra kamuoyunun tanıdığı Alaattin Çakıcı, Kürşat Yılmaz, Sedat Peker, Kasım Gençyılmaz bulunuyor. Yeşil kod adlı Mahmut Yıldırım da çete lideri olarak, İHD Genel Başkanı Akın Birdal’ın vurulması olayından aranıyor...”⁴²⁸

2 Eylül 1999 tarihli Hürriyet Gazetesinde yayınlanan ve Metin SERTOĞLU’na ait mektup da “...Şimdi sizlere sesleniyorum sn. milletvekilleri: Benim iyilik dostu sanatçı oğlumu insafsızca katleden, bu canileri affetmeye kimin ne hakkı vardır? Onları affetmeye kalkanların, iki dakikalarını ayırıp oğlumun yerine kendilerini koyup, onun ölümle karşı karşıya kaldığı anda hissettiklerini, kendi çocukları için hissetmelerini istiyorum.”⁴²⁹

Dönmezer bir memlekette kanunların iyi olarak adalet ve kamunun yararına en iyi sağlayacak şekilde meydana getirilmesi ve maksatlarına uygun olarak uygulanması gerektiğini belirtir.

⁴²⁶ <http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=247> 20.05.2006

⁴²⁷ <http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/08/30/gundem/01gun.htm> 20.05.2006

⁴²⁸ <http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/08/31/gundem/03gun.htm> 20.05.2006

⁴²⁹ <http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/09/02/gundem/02gun.htm> 20.05.2006

Dönmezer görüşlerini “...İyi kanun ve iyi uygulama halkta kanuna, kanunu yapana ve kanunu uygulayana karşı olan saygı duygusunu artırır. Aksi ise azaltır. Kanunlara saygı duygusunun azalması veya ortadan kalkması ise, herkesin çeşitli yollarla kanunları ihlal etmek imkanlarını araştırması ve bulmasına yol açar; kanun mebur olduğunca riayet edilen, mecbur olunmadığı takdirde hiçbir manevi baskı duyulmadan bir kurallar toplamı halini alır. Bunun sonucu her alandaki suçluluğun artması ve adeta kurumsallaşmasıdır: artık iş adamı vergi kanunlarını ihlal etmekte, devlet memuru rüşvet almada hiçbir mahzur görmemeye başlar; bu olayı gören küçük suçlar faili ise, fiilini işlerken artık en rahat bir mazeretini bulmuş olur: o toplum içinde saygıya değer sayılan kimselerin fiil ve hareketlerini taklit eden kimsedir. Bu suretle suç gündelik hayatın tabii uygulamalarından birisini almış bulunur. Bu suretle kötü kanunlar ve kötü uygulama toplum içinde hem suçu yaratır ve hem de teşvik ve tahrik etmiş olur.”⁴³⁰

Afların yanında Türkiye’de insan hakları kavramı denince daha çok sanık veya suçlu hakları akla gelmektedir. Yapılan bir çok değişiklik olumlu olmakla beraber mağdur olan insanların mağduriyetini veya içlerinde taşıdıkları acıyı dindirmemektedir. Yapılan bütün iyileştirmeler (gözültü süreleri, ceza indirimleri, vs) sanık haklarıyla ilgilidir. Oysaki kader kurbanı dediğimiz olayların dışında olayların mağdurları suçlulardan daha uzun süre olayın etkisini hissetmektedir. Öldürülen bir insanın yakınlarının yaşadığı duygu ve olaylar, tecavüz olayının mağduru bir insanın yaşamı boyunca duyacağı psikolojik duygular, gasp olayı sırasında vücut uzuvlarını kaybeden bir insanın yaşadığı duygular en basit ve en çok görülen olaylardır. Bu olaylar sadece Türkiye’de yaşanmamaktadır. Ülkemizde yeni başlayan Victimoloji “mağdur hakları” incelemeleri uzun zamandan beri gelişmiş ülkelerin ilgilendiği bir konudur.

Toplum destekli polisliğin yaklaşımlarından birisi olan (Multi-Agency Approach) “Çok Kurumlu Yaklaşım”ın ele aldığı önemli konulardan birisi yukarıda bahsetmiş olduğumuz klasik polis sisteminde polisin mağdura yönelik çalışmalar yapmamış olmasıdır. Sonuçta kendisiyle yeterince ilgilenilmeyen, sorunlarına çözüm bulunmayan mağdurların adalet sistemine olan güvenleri ne derecede olur?⁴³¹

Eryılmaz CMUK 127 ve PYSK 13 ile polise verilen yakalama yetkisinde kuvvetli şüphe şartının aranması ile şüphelilerin yakalanmasının zorlaştırıldığını ve CMUK 254 ile getirilen “hukuka aykırı toplanan deliller hükme esas alınmaz” hükmü ile kanun koyucunun kolluğu hukuk kurallarına uymaya davet ettiğini ancak bu yolla

⁴³⁰ Sulhi DÖNMEZER, Kriminoloji, BETA Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi, İstanbul 1994, s. 276

⁴³¹ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 297

toplumun cezalandırıldığını belirtmektedir.⁴³²

Daha önce mevzuat kısmında bahsettiğimiz “...Mafya-Yargıtay bağlantısını ortaya çıkaran benzer bir soruşturma olan Neşter 2 operasyonu kapsamında yapılan telefon dinlemelerini gündemine alan Yargıtay 1. Başkanlar Kurulu, 29 Haziran'da içtihat niteliğinde kritik bir karara imza attı. Buna göre, Yargıtay'da dosya takip ettiği iddia edilen iki Yargıtay üyesiyle ilgili telefon kayıtları, dinleme yapılmadan önce savcılıktan izin alınmadığı gerekçesiyle delil kabul edilemezdi. Yargıtay'ın mahremiyet ve haberleşme özgürlüğü gerekçesiyle savunduğu bu tartışmalı karar, bir süre önce kamuoyunun gündemine bomba gibi düşen skandala adları karışan Özkaya ve Yalçınkaya için de kurtuluş yolu oldu.”⁴³³ haber ile aslında konunun en üst mercii olan bir birimin sadece ve sadece kendi veya kendinden hissettiği bir kişiyi kurtarma amacıyla Türk toplumunu cezalandırdığı gerçeği yok mudur? Ortaya çıkarılan bir suçu bu kadar basit bir şekilde kapatabilen bir kurum, polis tarafından bu kişilerle ilgili telefon dinleme veya araştırma yapılması için izin istenmesi durumunda ne yapacaktır? Üst düzey kamu personeli tarafından işlenen suçlar aslında toplumsal barışı daha fazla etkilemesine rağmen, sosyal kontrol araçları (adalet sistemi) tarafından bu tür suçların faileri çoğu zaman suçlu olarak görülmez veya yeteri kadar cezalandırılmazlar. Anatole France'in ifade ettiği gibi yasalar çoğu zaman toplumun alt tabakalarında güçsüz bireylerin işleyebilecekleri türden eylemleri suç olarak tanımlamıştır.⁴³⁴

Olayın mağduru şikayet için geldiği karakolda sadece bir defa karşı tarafın vermiş olduğu zararın tespiti için doktora gönderilirken, şüpheliler ise hem girişte hem de çıkışta doktora gönderilir. Polis olarak şüphelinin karnını doyurmakla mükellefken iken olayların mağdurlarına herhangi bir maddi yardımda bulunma yükümlülüğünüz yoktur.

Ve nihayetinde olayın mağdurları veya bir olayın tanıkları bazen sanığın güçlü veya korkulan birisi olması bazen de vaat edilen maddi kazançlar neticesinde tanıklıktan veya şikayetten vazgeçmektedirler. Amerika'da mahkeme kararıyla suçlu tarafından suç mağduruna verilecek maddi tazminatın, suçlunun aciz halde olması, uygulamadaki zorluklar, suç işleyenlerin yakalanamaması veya delil yetersizliği gibi nedenlerle verilemeyecek olması durumu karşısında “mağdurun haklarını telafi etme” programları yürürlüğe konmuş ve 1984 tarihli Suç Mağdurları Federal Kanunu (The Federal Victims

⁴³² Bedri ERYILMAZ “Suçun Araştırılmasının Amacı”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 244

⁴³³ <http://www.sabah.com.tr/2004/08/20/siy101.html> 10.12.2004

⁴³⁴ İbrahim CERRAH “Polis Etiği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 317

of Crime Act) ile Suç Mağdurları Fonu kurulmuş ve belli standartları taşıyan federe devletlere fondan para transferi yapılarak suç mağdurlarına para verilmesi sağlanmıştır.⁴³⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi demokratik rejimler kuvvetler ayrılığına, yargı bağımsızlığına ve hukuk devleti ilkelerine bağlı rejimlerdir ve bunun sonucu olarak hukuk devleti ve icra organlarını bağlamıştır. Suçlar ve bunların cezaları kanun koyucu tarafından belirlenmiştir. Eğer bir fiil kanun maddesi kapsamına girmiyorsa cezalandırılmaz. Bu ilkelerin amacı kişi güvenlik ve özgürlüğünü korumaktır. Amaç bu olunca kanun boşluklarından suçlular yararlanmaktadır. Çünkü kanun koyucunun düzenlemediği bir husustan dolayı faili cezalandırmak mümkün değildir ve cezasızlık suça teşvik nedenlerinden birisidir ve polis suçlulukla mücadelede zayıftır.⁴³⁶

4.4.2 Toplumda Güvenliğin Sağlanması Konusunda Uyum Sorunları

Hukuk kuralları, kendilerinden sapılması halinde, toplumun örgütlenmiş ve zor kullanmasını belirten, müeyyidelerle rasyonel olarak desteklediği sosyal normlar olup devlet tarafından tanınmış ve kabul edilmiş kurallardan oluşur. Toplum iştirakçileri genel olarak hukukun kamu yararı yönünde işlediğine inanır ve böylece hukuk kurallarının doğru ve adil olarak kabul edilmeleri bu kuralların meşru sayılmalarına sebep olur. Hukuk kurallarının hıjklılığını sağlayan şartlardan birisi de bunların çatışma halinde bulunan yararları dengelemesidir. Kanunlar kamusal yarar göz önünde tuttuklarında haklı sayılan bir otorite sahibi olurlar. Ancak kamusal yararın ne olduğunu tesbit çok güç olduğu gibi, genel yararın tayini çok defa duygusal bir mantığa bağlıdır ve bu zaman içerisinde değişmektedir.⁴³⁷ Özellikle AB uyum sürecinde kanun koyucu tarafından yürürlüğe sokulan uyum yasalarının özellikle terör ve irtica konularında kamudan daha çok kişi hak ve hürriyetlerini savunduğu ileri sürülmektedir.

Terör sürekli yaygın bir olay olması, toplum katında bir sosyal mesele olarak doğması ve bir süreç içerisinde olan olaylardan olması sebebi ile bir sosyal olaydır.⁴³⁸ Bu nedenle terörün çıkarılacak yasalarla bitirilmesini beklemek yersizdir.⁴³⁹ Ancak daha

⁴³⁵ Hasan DURSUN “Mağdur Hakları Koruyucu Düzenlemeler Yapılmalıdır”, Türk İdare Dergisi, Sayı 418, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998 s. 134

⁴³⁶ Doğan SOYASLAN, Kriminoloji, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no:526, Ankara 1998, s. 135-136

⁴³⁷ Sulhi DÖNMEZER, Toplum Bilim, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, s. 252-253

⁴³⁸ Mustafa E.ERKAL, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 378

⁴³⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4291741.asp> 10.05.2006 20.05.2006

önce bazı kurumlar yeni yasalar nedeniyle terörle mücadele edilemediği⁴⁴⁰ ve bu yasaların gözden geçirilmesi gerektiğini çeşitli yollarla yasama organına iletmişlerdir.⁴⁴¹ Bu kurumların yanında bilim adamlarından da demokratikleşme adı altında yapılan bazı hareketlerin dış kaynaklı baskılar, AB'nin ve AB ile ilgili beklentilere cevap verme nedeniyle yapıldığı ve bu yapılan hamlelerin “demokrasi içinde demokrasiyi, yani milli devleti ortadan kaldırmanın önemli bir safhası” olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁴²

Bir süre için rafa kaldırılan bu talepler Diyarbakır'da, 28 Mart 2006'da 4 aylık PKK üyesinin cenazesinin ardından yaşanan olaylarla tekrar gündeme gelmiştir. Ancak terörle mücadele ile ilgili yapılacak değişikliklerde tartışma konusu terörden daha çok kişi hak ve hürriyetleri üzerine odaklanmıştır. Her ne kadar dönemin Adalet Bakanı Cemil ÇİÇEK beyanlarında “İnsan haklarına hanel getirilmeden ancak terörü de önleyecek düzenleme yapılıyor”⁴⁴³ ifadelerini kullansada özellikle “terör tanımı” yeniden yapılırken, her suçun terör sayılabileceği ve terör örgütüne mensup olmasa bile “örgüt adına suç işleyenler” “terör suçlusu” sayılıp “örgüt mensubu” gibi cezalandırılacağı konusunda yorumlarda bulunulmuştur. Bununla ilgili olarak “terör tanımının değiştiği yeni kanun için ‘141, 142, 163 geriye mi dönüyor?’ endişesini dile getiren hukukçular, şu yorumda bulundu: ‘Metinde, eski yasanın aksine terörün tarifinde cebir ve şiddet terimleri yer almamaktadır. Düşüncelerin ifade edilmesi, başta her türlü cebir ve şiddet içermeyen eylem bu kanunla terör eylemi haline gelecek. Bu tasarı yasalarsa, tek başına da bir kişinin terörist sayılması mümkün. Bu teklife göre pek çok suç işleyenler, örneğin banka hortumlayanlar da terörist olur. Eski 141, 142 ve 163 çok daha derli toplu ve bir cemiyet kurulmasını şarta bağlayarak aynı düşünceleri savunuyordu. 141, 142 ve 163, eskisinden de daha kuvvetli olarak geri dönüyor.”⁴⁴⁴ iddialarında bulunulmuştur.

Terörle mücadele yasası ile ilgili olarak en yoğun eleştirilerden biriside yeni düzenlemede cebir ve şiddet koşulunun aranmaması ve örgüt faaliyeti olarak nitelendirilmesi, suçun terör kapsamına alınması için yeterli olacak olmasıdır. Burada amaç ifade özgürlüğünü hayata geçirecek siyasi örgütlenme hakkı verilmesinin, bölünme fikrini savunmaya imkan verecek etnik temelli partilerin yada devletin laik düzenini tehdit edecek nitelikte dini partilerin kurulmasına yol açacağı endişesinin taşınmasıdır.⁴⁴⁵ Ancak bazı yazarlarında belirttiği gibi “siyasetten ekonomiye,

⁴⁴⁰ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/eylul/13/p04.html> 14.12.2006

⁴⁴¹ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/ekim/20/p05.html> 12.12.2005

⁴⁴² Mustafa E.ERKAL, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 380

⁴⁴³ <http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/ekim/20/p05.html> 04.04.2006

⁴⁴⁴ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~1@tarih~2005-09-10-m@nvid~628771,00.asp> 10.12.2005

⁴⁴⁵ Ertan BEŞE, Terörizm Avrupa Birliği ve İnsan Hakları, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 232

aydınlardan bilim adamlarına kadar hemen her konuda uzmanlar, ülkemizde son günlerde sergilenmek istenen gerginliklerin, Türkiye'nin demokratikleşme ve AB yolunda yaptığı açılımları provoke etmeye yönelik olduğu konusunda hemfikir⁴⁴⁶ olduğudur. Hatta bazı akademisyenlerinde içinde bulunduğu bir gurup üzerinde tartışılan “terörle Mücadele Kanun” tasarısını “Toplumla Mücadele Yasası” şeklinde ilan etmişlerdir.⁴⁴⁷

Burada hemen belirtmek gerekirken, terörün demokrasi ile yönetilen insan hak ve hürriyetlerine saygılı toplumlarda, yönetenler, ya da bizzat devlet tarafından başvurulacak bir yol olmadığı, aksine bu toplumlarda devlet kanun dışı pasif terör (fikir seviyesinde) ve aktif terör (eylemliler) şikayeti önleyici kanuni düzenlemelere kavuşmuş ve geliştirmiş, sonucunda da bu toplumlarda çatışma ve ihtilaflar bile müessesleştirilmiş ve demokratik mekanizmalar yardımıyla çözülür hale gelmiştir.⁴⁴⁸ AB'ne girmenin bölünmeye yol açacağı yönündeki endişelerinin gereksiz olduğu aksine AB'ne giren devletlerin toprak bütünlüklerini daha rahat korudukları ifade edilmektedir.⁴⁴⁹

Bir diğer ve en önemli sorun ise mafya olarak nitelendirilen organize suç çetelerine karşı yürütülen operasyonların insan hakları sebep gösterilerek çıkarılan yasalarla engellenmesi ve dolaylı olarak hem organize suç çetelerine hem de teröre destek verilmesidir. Arazi mafyası, Çek-Senet mafyası, Organ mafyası, Çocuk mafyası, İhale mafyası Uyuşturucu Mafyası, Kumar Mafyası, Altın-pırlanta mafyası, Kira-Tahliye Mafyası, Fuhuş Mafyası, İcra Mafyası, Nakliye Mafyası, İnşaat Mafyası, Ulaşım Mafyası, Nakliyat Mafyası, Oto Kaçakçılığı Mafyası, Otogar Mafyası, Kumar Mafyası, başlıcaları olmak üzere hayatımızın bir çok alanında mafya cirit atmaktadır. ATO'nun yapmış olduğu bir araştırmaya⁴⁵⁰ göre ülkemizde mafyanın 100'e yakın faaliyet alanı bulunmaktadır.

Mafya ve terör örgütlerinin yapmış olduğu eylemlerin sonucu ve etkisi düşünülürse bu konunun aslında ne kadar önemli olduğu gündeme gelir. Özellikle İstanbul'da meydana gelen patlamalardan sonra Türkiye hem kendi içerisinde hem de uluslar arası alanda çok ciddi bunalımlar geçirmiş ve istihbarat örgütleri olaylara

⁴⁴⁶ <http://zaman.com.tr/?hn=208160&bl=haberler&trh=20050907> 02.05.2006

⁴⁴⁷ <http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&alt=&trh=20060516&hn=285480> 20.05.2006

⁴⁴⁸ Mustafa E.ERKAL, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 380

⁴⁴⁹ Ertan BEŞE, Terörizm Avrupa Birliği ve İnsan Hakları, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 232

⁴⁵⁰ <http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=236> 20.05.2006

zamanında müdahale edemedikleri gerekçesiyle suçlanmıştır.

Karaosmanoğlu'nun da belirttiği gibi özellikle terör örgütleri daha sonra organize suç üyelerinin karar verme mekanizmalarının oldukça seri ve etkili çalışmasıdır. bu anlamda örgüt üyeleri güvenlik güçlerinin hep bir adım önündedir. İstanbul'da yaşanan patlamalarda güvenlik güçleri oldukça yoğun eleştiriler almıştı (Gazeteler bulunsun). Ancak kişi hak ve özgürlüklerini ihlal etmeme gerekçesiyle yapılan yasal düzenlemelerin bir yansımasıdır bu olaylar. Türkiye'de telefon dinleme mevzuatı tartışıla dursun Amerika ve İngiltere'nin de içinde bulunduğu bazı ülkelerin kurmuş oldukları "echolon" sistemi ile dünya üzerinde elektronik ortamda yapılan bütün haberleşmenin %90'ının takip edildiği bilinmekte/iddia edilmektedir. Terör ve organize suç örgütleri mensuplarının sorgulanması, özellikle mafya türü organize suç örgütlerinin doğasında olan "örgütsel ilişkinin yarattığı yıldırma ve korkutma gücü ve örgüte sadakat yemini ve söze bağlılık geleneği nedeniyle özel bir nitelik gerekmektedir.⁴⁵¹

Dönmezer yağma, kumar, mafyacılık ve terör gibi suç şekillerinin demokratik toplumlarda geliştiğini, bununda sebebinin demokrasilerin fesat çıkarıcı faaliyetlere imkan ve kolaylık sağladığını ve bununla birlikte demokrasilerde geçerli insan haklarının adı suçlarında artmasına neden olduğuna yer vermiştir.⁴⁵²

Vural Savaş 6-8 Mayıs 1998 yılında Polis Akademisinde düzenlenen Ceza Adalet Sistemi ve Polis isimli sempozyumun açılış konuşmasında şunları söylemişti:

"...1995 yılının haziran ayında Marmara Üniversitesi "hukuk devletinde terörle mücadele" diye çok güzel bir sempozyum düzenlemişti. Orada sentez raporunu hazırlama görevi Sayın Dönmezer'e verilmişti. Konuşmacıların çoğu yabancı konuklardı. Yabancı konuklardan da çok yetkili kişiler vardı. Federal Alman Başsavcısından, Almanya'daki Kriminal Enstitüsü direktöründen ve daha pek çok konuda yetkili konuşmacılar vardı. açılış konuşmasında Sayın Hocam şunu söyledi: "Sayın yabancı konuklar, sizin uyguladığımız usulleri getirmeyi düşündüğünüz yasaları biz telaffuz dahi edemeyiz. çünkü bizim hukukçularımız bizim o zaman canımızı okur." Hakikaten, özellikle kamuoyu tarafından da, Polislerimiz tarafından da ilgililer tarafından da bilinmesinde yarar vardır. Gerçekten Türk Polis Mevzuatının baştan sona elden geçirilip, modern ülkelerde bilhassa örgütlü suçlarla mücadele verilen yetkilerin de bizim polisimize verilmesi kanaatindeyim. Tekrar vurguluyorum, suçlarla mücadelede devlet hukuk devleti olarak kalmaz".⁴⁵³

⁴⁵¹ Ertan BEŞE, Polis ve Organize Suç, Hüseyin Çevik-İdris Bal, Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 169

⁴⁵² Sulhi DÖNMEZER, Kriminoloji, BETA Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi, İstanbul 1994, s. 275

⁴⁵³ Vural SAVAŞ "Açılış Konuşması", Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu, Polis Akademisi

Mafya kuşkusuz hukuk devletine dönük en büyük tehditlerden birisini oluşturmaktadır. Zira hukukun üstünlüğünü, demokratik ilkelerin hakimiyetini, eşitlik ve adaleti amaçlayan “çağdaş hukuk devleti” anlayışı; bireysel ya da grup çıkarlarını ön planda tutan ve bunun için her şeyi mubah gören, merkezi değerlerin yerine yerel değerleri ikame eden, devlet hukukuna alternatif hukuk üreten, eşitlik ve adalet olgusunun kişileştiği bir toplum yapısı üretmektedir.

Polisin aşırı zor kullanması kargaşayı veya izinsiz gösteri ve yürüyüşleri minimuma indirebilir. Ancak Aydın’ın da belirttiği gibi bu şiddet içeren düzensizlikler ve parçalanmalar şeklinde daha fazla sosyal ve siyasal patlamalara da yol açarak hüsrana sebebiyet verebileceği gibi adaletsizlik hissinin de doğmasına neden olabilecektir.⁴⁵⁴ Bunu konuyla ilgili olarak Fransız Polis deneyimlerinden örnek vermek mümkündür. Fransa’da polisin imajının 60 yıllardan sonra çöküntüye uğramaya başlamasıdır. Bu yıllardaki öğrenci gruplarının aşırı gösterileri ve halk gösterileri 10 yıllık bir süre zarfında şiddetli olaylarla geçmiş ve bu durum polisi kamu düzenini sağlamak için zor kullanmaya itmiş ve neticede medyanın ve kamuoyunun büyük bir kısmı polisin fazla yetkiye sahip olduğunu ve de tek meşguliyetinin küçük suçları engellemekten çok kendine karşı olanlarla uğraşmak olduğunu savunmuşlardı.⁴⁵⁵

Ancak Dönmezer’in belirttiği gibi otoriter devlet rejimlerinde polis faaliyetlerine sıkı ve şiddetli kovuşturmayla üstün önem verilmesinin adı suçları önlemede etkili olduğunu ancak bununla birlikte polise tanınmış olan bu serbestinin halkın duygu ve düşüncelerinin serbest olarak oluşmasına engel olduğu ve bu sistemlerin zorunlu olarak suç sayılan tavır ve hareketlerin sınırının genişleteceği gerçeğinin göz ardı edilemeyeceğidir. Dönmezer demokratik kurumların faydasını şu şekilde ifade eder:

“Demokratik kurumların asıl etkisi, toplumun suça karşı gösterdiği tepkinin şekli bakımından yani hukuk yönünden kendisini gösterecektir: Suç işlendiğinde devletin görevi suçluyu bulmak, onun sorumluluğunu ispat etmek ve cezalandırmaktır. Demokratik kurumlar bu süreç işlerken kurunun yanında yaşında yanmamasını sağlayacak güvenceler getirmiştir. Böylece sanığın itham edenlere karşı kendisini savunma, aleni olarak süratle, tarafsız bir mahkeme huzurunda dürüst yargılanma, aynı fiilden dolayı ancak bir kere itham edilebilme, suçluluğu ispat yükünün itham makamına ait olması, geçmişe yürürlü kanun hükümlerine tabi tutulmama, hükümleri temyiz ve istinaf eyleme hakları

Yayımları, EGM Basımevi, Ankara-1998, s. 6

⁴⁵⁴ Ahmet Hamdi AYDIN “Meşruiyet ve Polis”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 105

⁴⁵⁵ Partice MEYZONNIER, Avrupa Birliğinde Polis Güçleri (Çev.İsmail METİN), Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın no 377, Ankara 2006, s. 114

yerleşmiştir. Bu haklar artık demokratik düzenin vazgeçilmez unsurlarını oluşturmaktadır. Demokratik düzende en aşağılık suçlu ve şerir de bu haklardan yararlanacaktır. Bu sebeple bir yazarın dediği gibi, demokratik sistem kanunu ihlal edeni de hısmımız, yakınımız haline getirmektedir. Vatandaş hak ve hürriyetlerini güvence altına alan böyle bir sistemin suç ve suçlulukla mücadelede ise zorluklar çıkarması kaçınılmazdır; ancak dünyada her nimetin bir külfeti, bir bedeli olduğu unutulmamalıdır.”⁴⁵⁶

Toplumsal Destekli Polislikte Çok Kurumlu Yaklaşımın önerdiği diğer bir konu polisin diğer kurumlarla işbirliği içine girmesidir. PVSK polisin toplumda ihtiyaç duyan her bireye yardım etmesini emreder ve genellikle de uygulama bu yöndedir. Şikâyet geldiğinde sokak çocuklarını, akıl hastalarını, etrafa zarar veren sarhoşları kamu güvenliği için geçici olarak gözaltına alır. Fakat sorun bundan sonra başlamaktadır. Özellikle sahipsiz kişilere polis ne kadar ve nasıl bakacak ve ilgilenecektir. Bu konuda polisin başta belediye olmak üzere, eğitim, sağlık ve diğer kuruluşlarla iç içe olma zorunluluğu vardır. Ancak ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar göz önüne alındığında bu nerdeyse imkânsız hale gelmektedir.

Ekonominin dışında kalan sorunlar ise polisin diğer kurumlarla olan ilişki sınırlarının çizilmemiş olması, diğer kurumların suç ve suç olaylarına farklı bakması, kurumlarca polise verilen bilgilerin suiistimal edilme korkusu ve polisin liderliğinin diğer kurumlarca kabul edilmemesi/edilememesidir.⁴⁵⁷ Fransa’da güvenlik tehlikesi sırasına göre önceden belirlenmiş bir şehir, mahalle veya bir yer için değişik polis temsilcilerini, milli eğitim temsilcilerini, sosyal olay temsilcilerini ve benzerlerini bir araya getiren yerel teşhis komitesi oluşturulmuştur. Bu çalışmalara göre komite coğrafik konum ve sosyal güvenlik konusunda bir rapor tutar ve bu kamu güçlerinin polis kuvvetlerine harfî harfîne uymasına imkân tanır.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Sulhi DÖNMEZER, Kriminoloji, BETA Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi, İstanbul 1994, s. 274-275

⁴⁵⁷ Halil İbrahim BAHAR “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de uygulanabilirliği”, Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002 s. 298

⁴⁵⁸ Partice MEYZONNIER, Avrupa Birliğinde Polis Güçleri (Çev.İsmail METİN), Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın no 377, Ankara 2006, s. 115

5. SONUÇ

1980’li yılların başlangıcından itibaren başta Amerika ve İngiltere olmak üzere polis ve halk arasında ortaya çıkan ve gittikçede büyüyen güvensizlik sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm arayışlarının bir sonucu olarak toplum destekli polislik ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ise polisin halkla yakınlaşma düşüncesi içinde Emniyet Teşkilatı kendi kurumsal yapısı içerisinde bir takım düzenlemelere giderken birde AB uyum sürecine bağlı olarak yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bu yeni düzenlemeler hayata geçirilirken bir takım uyum problemlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Bu problemler arasında emniyet teşkilatının yapılanması ve örgütlenemsinden kaynaklanan sorunlar, mevzuattan kaynaklanan sorunlar ve emniyet teşkilatı personelinden kaynaklanan sorunlar ilk olarak görülmektedir. Bu sorunların yanında toplumda güvenliğin sağlanması ve mağdur sanık ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar dolaylı olmasa bile önemli birer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uyum sorunlarının çözümüne yönelik olarak öncelikle Emniyet Genel Müdürünün, Personel Dairesi Başkanı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanı ve İl Emniyet Müdürlerinin politik kaygı ve gerekçelerden uzak olan kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Emniyetteki üst düzey atamalar politika malzemesi veya pazarlık konusu olmaktan çıkarılmalıdır. Polisin halkın temsilcisi olan sivil otoriteden bağımsız olması kesinlikle düşünülemez. Ancak bununla birlikte Türkiye’de demokrasi kültüründen kaynaklanan sıkıntılar da göz ardı edilemez. Bunun içinde polise kendi içerisinde terfi ve tayinlere karar verebilecek bir kurul oluşturma yetkisi tanınmalı ve bu kurul hükümetin ve yargının denetimine açık tutularak teşkilatın içinde bir kıyım gitmesi önlenmelidir. Bununla beraber personelin maddi olarak zarara uğramayacağı bir emeklilik politikasının oluşturularak üst taraftaki kadronun yani koltuk ve makam talebinin azaltılması gerekmektedir. Üst düzey yöneticilerin seçimleri dikkatle yapılmalı ve buraya talip olacak kişiler geçmişleri de değerlendirilmek suretiyle adil bir sınavdan geçirilerek seçilmelidir.

Bu nedenlerle öncelikle Emniyet Teşkilatında karar verici ve politika belirleyici kişilerin politik nedenlere dayanmayan veya bu nedenlerden uzak, ülkenin ve Emniyet Teşkilatının sorunlarını iyi bilen, aynı zamanda vizyonu sadece ülke içiyle sınırlı kalmayan kişilerden seçilerek uzun süreli politikalar üretilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Yeniden yapılanma ve AB sürecinde polisin politikalarını oluştururken halkın katılımı ve müdahalesinin sağlanmasına dikkat edilmelidir. Halkın katılım ve müdahalesi merkez yönetiminde olabileceği gibi illerde de emniyet müdürlüklerinin politika ve uygulamalarına müdahil olabilmelidir. Teşkilat olarak sivil toplum kuruluşlarının, akademik camianın, medyanın ve bireysel şikayet ve önerilerin değerlendirilebileceği bir birim kurulmalı veya varolan birim bu doğrultuda tekrar yapılandırılmalıdır. Oluşturulan bu politikalar kişilerin tekelden çıkartılarak kurum politikası haline dönüştürülmeli ve düzenli olarak hem teşkilatta hem de yansımaları bilimsel olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu şekilde teşkilat gerçek anlamda özellikle insan hakları konusunda politikalar üretecek ve bu politikalar üst düzey yöneticiler için politika malzemesi olmaktan çıkacaktır. Politikaların uygulanması sırasında ise özellikle Türk toplumunun yapısı dikkate alınmalı ve devlet geleneği haline gelen “halk için halka rağmen” tutumundan vazgeçilerek halkın tepkisi ve direnci oluşturulmamalıdır.

Bu politikalar belirlenirken özellikle kuruluşundan kaynaklanan otoriter yapı ve siyasete açık olma özelliği değiştirilmelidir. Burada Polisin aslında kime karşı sorumlu olduğunun/olacağıının cevabının verilmesi ve bu bilincin tüm personele yerleştirilmesi gerekmektedir. Detaylı olarak açıklanmakla birlikte alt rütbedeki personel kendisini amirlerine üst rütbedeki personel ise siyasilere karşı sorumlu hissetmektedir. Bu sadece Emniyet Teşkilatında değil ülke genelinde yapılacak olan düzenlemelerle sağlanmalıdır. Polis Teşkilatı çok başarılı olsa, halka gerçekten kendini çok sevdirse bile Türkiye’deki genel yönetim anlayışı itibari ile halkın devlete ve siyasete olan güven kaybı polisler de aynen yansıyacaktır.

Uyum sorunlarının azaltılmasına yönelik olarak uzun süreli politikalar oluşturulurken ilk önce polislik mesleği içerik olarak olmasa bile sağlanılan maddi avantajlarla iş arayışında iyi bir noktaya getirilebilir. Buna bağlı olarak polislik mesleğinin cazibesinin yükselmesiyle polis okullarına müracaat eden adayların kalitesini daha da artabilir. Müracaat eden adaylar arasında, kişiler sadece fiziki ve zihni kabiliyetlerine göre değil aynı zamanda psikolojik özellikleri de değerlendirilerek seçilmelidir. Polis adaylarının kalitesinin artması şüphesiz ki meslek hayatı boyunca sunulan hizmetin kalitesinin artması yani kolluğun yasal sınırlar içerisinde halka daha iyi hizmet sunma anlayışına sahip olması demektir.

“Polis Kültürü’nün” temellerinin ilk olarak polis okulları ve akademisinde atıldığı göz ardı edilmemelidir. Polis eğitimi klasik bir eğitimden farklı olup bir meslek

eğitimidir. Günümüz demokratik toplumlarında nitelikli bir polis eğitiminin gerçekleştirilebilmesi ancak demokratik toplum normlarına uygun hareket etmekle sağlanabilir. Günümüzde polisin kışla düzeninde yetiştirilmesi onun tek taraflı eğitilmesi kışla ruhu kazanmasına daha doğrusu kışla saplantısına yol açabilir. Çok yönlü bir sosyal hizmet olan polislikte yalnız mesleki derslere ağırlık verilmesi bir eksikliklerdir. Polis Okulları ve Polis Akademisinde verilmesi amaçlanan eğitimin tekrar gözden geçirilerek, amaçlanan eğitim ve okutulan kitaplar arasındaki çelişkiler ve belirsizlikler ortadan kaldırılmalı, bunun yanı sıra dersler teoriden daha çok pratik eğitime tabi tutulmalıdır. Polis adaylarının eğitimlerinin her aşamasında, sivil ve demokratik değerler işlenerek sağlıklı bir demokrasi bilinci verilmelidir. Temelde polis ve adliye arasındaki farkın polisin hukuktan daha çok sosyal bir görev yerine getirdiği unutulmamalıdır. ABD ve İngiltere’de polis eğitim programlarında geleceğin polis yöneticilerini ‘küçük hukukçular’ yerine ‘küçük sosyologlar’ olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.⁴⁵⁹

Bu nedenle Polis Okullarına gönderilen idareciler ve öğretim kadrosu özenle seçilmeli Polis Okullarının özellikle emniyet kökenli öğretim görevlileri için sürgün yeri olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Öğretim görevlileri seçilirken mevcut polis kültürü özelliğini taşımayan, öğretim görevlileri de polis okullarında görevlendirilmeli ve özellikle insan hakları derslerine ülkemizde son yıllarda yetişen üniversite kökenli insan hakları konusunda uzman kişiler davet edilmelidir. Bununla beraber polis okullarının yapısı ve yönetim şekli değişmelidir. Öncelikli olarak polis okullarında yatılı düzenlemeden vazgeçilip öğrencilerin mümkün mertebe diğer insanlarla/sivillerle ilişkilerini koparacak veya engelleyecek bütün engeller idare tarafından ortadan kaldırılmalıdır. Meslek Yüksek Okulu veya Üniversite olma iddiasında bulunan bir kurum olarak Polis Akademisi Başkanlığı mevcut yapılanmasında küçülmeye gitmeli ve yönetimi altında bulunan ve hem personel hem de maddi kaynaklar açısından israfa neden olan 25 Polis Okulundan buldukları yörelerin ekonomik kaygıları nedeniyle açılan ve yeterli akademik personeli temin edilemeyen okulların kapatılarak, daha az sayıda daha nitelikli eğitimin verilmesinin daha nitelikli personel yetiştirmeye katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

⁴⁵⁹ Nesrin KALE “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara

Polisin değişen sosyal yapıya uyum sorunlarının azaltılmasında polisler düzenli olarak takip edilmelidir. Özellikle toplumun sürekli olarak kötü tarafını gören polislere mesleki körelme ve kendilerine has bir polis kültürünün oluşmasını engellemek için düzenli olarak polise psikolojik destek sağlanmalıdır. Ekonomik açıdan da polisin maddi sorunlarının çözümü ve yaptığı işe göre ücretlendirilmesi olumlu yönde atılmış bir adım olacaktır. Ayrıca polise kendini savunabilecek yasal haklar tanınmalı ve özellikle mesai saatleri ile ilgili uygulamalar sınırlandırılmalı ve çerçevesi kesin hatlarla çizilmelidir. Halkla iç içe görev yapan ve adli ve toplumsal olaylarla ilgilenen birimler, özellikle polis karakolları, asayiş şube müdürlüğü, çevik kuvvet şube müdürlüğü, idareciler tarafından sürgün yeri olarak görülmemeli ve buradaki personele motivasyonlarını arttırıcı çözümler üretilmelidir. Adli olayları önlemekle görevli yerlerde çalışan memurların ilgilendikleri olaylar takip edilmeli ve bu olaylar sırasında keyfi muamelede bulunmuş veya gereğinden fazla zor kullanmış kişiler tekrar eğitime alınmalı veya görev yerleri halkla ilgilenmeyecekleri yerlere çekilebilir. Meslek içerisinde düzenli olarak meslek içi eğitim yapılmalı ve bu eğitimlere personelin gönüllü şekilde katılmasıyla birlikte eğitimler alanında uzman kişiler tarafından verilmesi halinde daha verimli olacaktır.

Polisin de neticede insan olduğu ve büyük oranda Türk Toplumunu yansıttığı unutulmamalıdır. Yani toplumda bulunan şiddet ve stres potansiyeli aynı zamanda polisin üzerinde de olacaktır. Bununla birlikte iç güvenlikten ve kamu düzeninden sorumlu bir birim olan polisin üzerindeki gereksiz stres kaynaklarını azaltıcı politikalar oluşturulabilir. Polisin meslek yaşantısı boyunca sosyal hayata katılabilmesi için önlemler alınmalı ancak bu önlemler bazı il ve ilçelerde olduğu gibi müdürlerin zoruyla ve kısır bir döngü içerisinde değil, toplumun diğer katmanlarına ulaşan bir çözüm üretilmelidir. Bunun içinde güvenlik gerekçeleri hariç polis lojmanlarının yapılmasından ziyade polisin maaşında yapılacak artış ile toplumun eğitim ve kültür seviyesinin daha iyi olduğu yerlerde oturması sağlanmalıdır. Ayrıca polisin toplum değerleri ve yaşam tarzına 'yabancılaşmasını' önlemek için personelin görev ve özel yaşamlarını içeren sosyalleşme süreçleri yeniden gözden geçirilmelidir.

Bunlara ilaveten yasa koyucu kolluk gücünü oluşturan polis ve jandarma tarafından uygulanacak olan yasalarla ilgili uygulamaya dönük olarak herhangi bir tereddüde meydan bırakmadan çıkarmalı ve etkili bir ceza sistemi uygulamalıdır. İnkili yargı sisteminden vazgeçilmeli ve savcılar, kolluk kuvvetlerine meydana gelebilecek

olaylarda sorumluluk yüklenmelidir. Ancak yasa koyucu bütün bunları yaparken mağdur ve tanıkların haklarını koruyucu tedbirleri almayı unutmamalı ve hukukta doğacak boşlukların kişi ve organize gruplar tarafından engellenmesi sağlanmalıdır. Gelişmiş ülkelerde örneklerine rastladığımız tanık koruma programları, mağdur hakları ve mağdurlar için maddi ve manevi destek programlarına bir an önce başlanmalıdır.

Bütün bunlarla birlikte Avrupa Polis Etiği Madde 1, Madde 12, Madde 13, Madde 18, Madde 26, Madde 27, Madde 59 ve Madde 60'a göre polis ve jandarma tarafından yürütülen iç güvenlik hizmetlerinin sivil toplumun katılım ve denetimine açık olarak yürütülmesi gereken bir kamu hizmeti olduğunu açıkça ifade etmekte ve Emniyet Teşkilatının yeniden yapılandırılmasında bu maddeler dikkate alınmalıdır. Bu yapılanma, ulusal ve yerel düzeyde kurumsallaşmış sivil denetim, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirliği içermelidir. Ancak burada Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği'nde düzenlenen bazı hükümlerin Anayasa, Ceza kanunu ve Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununda düzenlenmiş olduğu görülmekte olup, bu hükümlerin tamamının uygulanması durumunda sorunlar ortaya çıkacaktır.

Çalışmamızın verileri çerçevesinde Türk Emniyet Teşkilatının AB uyum sürecinin kısa bir sürede gerçekleşmeyeceği görülmektedir. Buna etki eden faktörlerin başında en belirgin sorunlardan birisi olarak insan kaynağı sorunu görülmektedir. İnsan kaynağı sorunundan bahsederken polislik mesleğinin cazibesinin düşük olması toplum yapısı bu soruna etki eden başlıca faktörlerdir. Meslek içi ve meslek dışı sosyal hayattaki sorunlarda polisin AB normlarına uyum sürecini etkileyecek faktörler olarak gözükmektedir. Kurumsal olarak kurşımıza çıkan en belirgin sorun ise Emniyet Teşkilatının kurumsal politika oluşturamaması, oluşturulan politikaların ise çeşitli nedenlerle ciddi olarak yürütülememesidir. Bütün bu sayılanlar Emniyet Teşkilatının uyum süreci yolculuğunda ortaya çıkan sorunlar olarak görülmektedir. Yaklaşık 160 yıllık bir kültürel mirasa sahip olan bir teşkilatın insan haklarıyla ilgili sorunlarının tamamının bir anda kesilmesini beklemek bir hayalden ibaret olacaktır.

KAYNAKÇA

- 150. Kuruluş Yıl Dönümünde Türk Polisi**, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara, 1995
- AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No:113 İstanbul 2003
- AKDENİZ Mehmet “Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türk Polisinin Ücret Durumu”, **Polis Dergisi**, EGM Basımevi, Sayı 31, Ankara 2002, s. 39-40
- ARAT Tuğrul “Avrupa Toplulukları Hukuku”, **Avrupa Birliği El Kitabı** (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 29-52
- ARSLAN Zühtü “Bilgiden Bilince İnsan Hakları Eğitimi”, 21. YüzYılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara
- AYDIN A. Hamdi, **Polis Meslek Hukuku**, Doğu Matbaacılık ve Tic Ltd Şti, Ankara 1996
- AYDIN A. Hamdi “Polisin Güncel Sorunları”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3-4, SFN Ltd, Ankara 2003, s.1-12
- AYDIN A. Hamdi, **Polis Dergisi**, 155. Yıl Özel Sayısı, EGM Basımevi, Ankara, 2000, s. 35-36
- Aydın A. Hamdi “Meşruiyet ve Polis”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 91-112
- AYDIN Nurullah “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25–27 Ekim 2000, Ankara
- AYTAÇ Önder - BAL İhsan “Barış Kültüründe Polisin Sorumluluğu”, **Polis Dergisi**, Sayı 26, EGM Basımevi, Ankara 2001, s. 31-53
- AYTAÇ Önder “Yirmi Birinci Yüzyıl Bilgi Çağında Polisin Vizyonu”, **21. Yüzyılda Polis** (Edit. İ. CERRAH-E. SEMİZ), EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 229-350
- BAHAR Halil İbrahim “Toplum Destekli Polislik ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 291-310
- BEŞE Ertan “Polis ve Organize Suç”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s.153-172

- BEŞE Ertan, **Terörizm Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002
- BİRİNCİ Ali “Türk Emniyet Teşkilatında İlkler”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, SFN Ltd, Ankara 1999, s. 9-18
- BREWİN Christopher “Türkiye ve Avrupa Birliği”, **Türkiye Avrupa’nın Neresinde** (Edit. B. GÖKAY), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 43-72
- BUCKNER Taylor/ NİLS Christie/ EZZAT Fattah “Kültür ve Polis” (Çev. Adnan Özdemir), **Polis Dergisi**, Sayı 26, EGM Basımevi, Ankara 2001, s. 375-386
- BULAÇ Ali, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eylül Yayınları, İstanbul 2001
- CANPOLAT S. İbrahim, **Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği**, Alfa Yayınları, İstanbul 1998
- CAPOTORTI Francesco-HILF Meinhard-JACOBS Francis C-JACQUE Jean Paul, **The European Union Treaty**, Oxford University Pres, Oxford-England, 1996
- CERRAH İbrahim “İç Güvenlik Sektöründe Zihinsel Modernizasyon ve Demokratik Gözetim”, Güvenlik Sektöründe Demokratik Açılımlar: Türkiye’de ve Dünyada Eğilimler Sempozyumu, 03.02.2005, Ankara
- CERRAH İbrahim “Güvenlik Hizmetleri ve Demokratikleşme”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, SFN LTD ŞTİ, Ankara, 1998, s. 55-72
- CERRAH İbrahim “Polis Etiği”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 311-328
- CERRAH İbrahim “Sosyal Yapı ve Polis Alt Kültürü”, **21. Yüzyılda Polis** (Edit. İbrahim Cerrah-Emin Semiz), EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 181-228
- CERRAH İbrahim/ERYILMAZ M. Bedri “Meslek İçi Sosyalleşmenin Doğurabileceği Yasal ve Etik Sonuçlara Genel Bir Bakış”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, SFN Ltd, Ankara 2003, s. 25-42
- CORNELL Erik, **Türkiye Avrupa’nın Eşiğinde**, Cem Yayınevi, İstanbul 1998
- ÇAĞLAR Ali “Türk Polisinde Sosyalleşme ve Polis Kültürü”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 7-8, SFN Ltd, Ankara 2000 s. 87-110
- ÇALIŞ Şaban H., **Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim**, Nobel Yayınları, Ankara 2004
- ÇAYHAN Esra “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği** (Edit B. DEDEOĞLU), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 477-494

- ÇEVİK Hasan Hüseyin “Devlet ve Polis”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 31-52
- ÇUFALI Mustafa “Türk Polis Tarihi”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 19-30
- DEDEOĞLU Beril, **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, İstanbul 1996
- DEDEOĞLU Beril “Avrupa Birliğinin Oluşum ve İşleyişi”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği** (Edit. Beril Dedeoğlu), Boyut Yayınları, İstanbul 2003, s. 17-40
- DOUGLAS-SCOTT Sionaidh, **Constitutional Law of the European Union**, Pearson Education Limited, London-England 2002
- DÖNMEZER Sulhi “Açılış Bildirgesi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara
- DÖNMEZER Sulhi, **Kriminoloji**, BETA Basım Yayım Dağıtım Anonim Şirketi, İstanbul 1994
- DÖNMEZER Sulhi, **Toplumbilim**, Beta Yayınları, İstanbul, 1999
- DURA Cihan-ATİK Hayriye, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara 2003
- DURŞUN Hasan “Mağdur Hakları Koruyucu Düzenlemeler Yapılmalıdır”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 418, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 134-145
- EREN Erol, **Yönetim ve Organizasyon**, BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, İstanbul,
- ERHAN Çağrı, Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, Ataum 33 dönem kurs notları
- ERKAL Mustafa E., **Sosyoloji**, Der Yayınları, İstanbul, 2004
- ERYILMAZ Bedri “Suçun Araştırılmasının Amacı”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 233-250
- ERYILMAZ Bedri “Türk Hukukunda Polis İnsan Hakları İlişkisi”, **21. yüzyılda Polis** (Edit. İ. CERRAH-E. SEMİZ), EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 1999, s. 131-179
- FINDIKLI Remzi “Polislik Mesleğinin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, sayı 5-6, Grafiker Ofset, Ankara 1999, s. 1-16
- GERGER M. Emin, **Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye**, İnkılap yayınları, İstanbul 1989

- GLEIZAL Jean Jacques/DOMENACH j. Gatti/JOURNES Claude, **Batı Demokrasilerinde Polis** (Çev. Mustafa Kandemir), Temiz Yayınları, Ankara 2000
- GÖKSU Turgut “Türkiye’de Yönetim Anlayışı ve Polis Davranışı”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 69-90
- GÜLMEZ Mesut “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta”, **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara 2002
- GÜLTEKİN Erdoğan “Polis Seçimi ve Psikolojik Testlerin Kullanımı”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3-4, SFN Ltd, Ankara 2001, s. 139-148
- GÜLTEKİN Recep, Yusuf Ziya Özcan “Türkiye’de Polis ve Politika İlişkisi”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 4, SFN LTD, Ankara 1999, s. 69-94
- GÜNUGUR Haluk “Avrupa Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi”, **Avrupa Birliği El Kitabı** (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 13-20
- GÜNUGUR Haluk “Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi”, **Avrupa Birliği El Kitabı** (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s.177-180
- HANİOĞLU Şükrü “150 Yıldır Devam Eden Bir Batılılaşma Hareketi Var...”, **Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye** (Der. M. ÖZDEMİR–S. ALTINIŞIK.), İnkilap Yayınları, İstanbul 1989, s. 47-53
- HEUKELS Ton-BLOKKER Niels-BRUS Marcel, **The European Union after Amsterdam**, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands 1998
- KALE Nesrin “İnsan Hakları Eğitimi”, 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim 2000, Ankara
- KARAOSMANOĞLU Fatih “Türkiye’nin Demokratikleşmesi”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 113-136
- KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002
- KAVGACI İbrahim “Polis Organizasyonunda Demokratik Değişim”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, SFN Ltd, 1998 Ankara, s. 51-68
- KAYNAK Mahir, **Sil Baştan**, Timaş Yayınları, İstanbul 2002

- KENT Penolepe, **Law of the European Union**, Pearson Education Ltd., Essex-England 2003
- KUYAKSİL Ali, 155. Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, **Polis Dergisi**, EGM Basımevi, Ankara 2000
- KUYAKSİL Ali “Türkiye’de Demokrasi ve Terör Dengesinde İnsan Hakları”, **Polis Dergisi**, Sayı 27, EGM Basımevi, Ankara 2001, s. 118-123
- LEONARD Dick, **Pocket Guide to the European Community**, Basil Blackwell Ltd, London ENGLAND 1998
- McGOLDRICK Dominic, **International Relations Law of the European Union**, Longman, Essex ENGLAND 1997
- MERİÇ Cemil, **Umrandan Uygarlığa**, İletişim Yayınları, İstanbul 1996
- MEYZONNIER Partice, **Avrupa Birliğinde Polis Güçleri** (Çev.İsmail METİN), Emniyet Genel Müdürlüğü Yayın No 377, Ankara 2006,
- NEHREZOĞLU Müşerref “Avrupa Topluluğu AT Türkiye İlişkileri ve Topluluğa Uyum Çalışmalarında İçişleri Bakanlığı”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 386, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 229-242
- NICOLL William/SALMON Trevor C., **Understanding the European Communities**, Philip Allan, Great Britain 1990
- O’NEILL Micheal, **The Politics of European Integration**, Routledge, London England, 1996
- ORTAYLI İlber, Türkiye’nin Batılılaşma Hareketlerine Genel Bakış, **Avrupa Birliği El Kitabı** (Der. M. ÖZDEMİR – S. ALTINIŞIK.), T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara 1996, s. 165-176
- ÖKE Mim Kemal “Batıya Bir Kanuni’nin Girdiği Gibi Girmek Vardır, Bir de Reşit Paşa’nın Girdiği Gibi...”, **Tanzimattan Avrupa Topluluğuna Türkiye** (Edit. M. Emin Gerger), İnkilap yayınları, İstanbul 1989, s. 54-60
- ÖZDEMİR İsmail “İnsan Haklarına Genel Bir Bakış ve Bu Bağlamda İçişleri Bakanlığı’nca Sürdürülen Çalışma ve Uygulamalar”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 416, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997
- ÖZER Ahmet, **Batılılaşma ve Avrupa Birliği**, Eylül Yayınları, Ankara 2003
- Polis 2002-2003**, EGM Yayınları, EGM Basımevi, Ankara-2004
- Polis Etiği**, Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, SFN Ltd, Ankara 2002

- SAVAŞ Vural “Açılış Konuşması”, **Ceza Adalet Sistemi ve Polis Sempozyumu**, Polis Akademisi Yayınları, EGM Basımevi, Ankara-1998, s. 5-6
- SEMİZ Emin “Yönetim Etiği Açısından Polisin Hakları”, **Polis Dergisi**, Sayı 30, EGM Basımevi, Ankara 2002, s. 11-16
- SEYHAN Kazım “Polislik ve Suçun Önlenmesi”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 173-204
- SHEPHERD Robert J., **Public Opinion and European Integration**, Saxon House, Hants England 1975
- SOMUNCUOĞLU Sadi, **Avrupa Birliği**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002
- Sosyal Güvenlik ve Polis Emeklileri**, Yayın No 219, EGM Basımevi, Ankara 2002
- SOYASLAN Doğan, **Kriminoloji**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:526, Ankara 1998
- SÖZEN Süleyman “Türk Kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı”, **Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis** (Edit. H.H.ÇEVİK-T.GÖKSU), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 53-68
- ŞİMŞEK Celal/ÖMRÜUZUN Hulki/SÖNMEZ Nevzat, **Emniyet Teşkilatı**, Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, SFN Ltd. Şti, Ankara 2001
- TEZCAN Mahmut, **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Çağ Matbaası, Ankara 1976
- TÜRKKAHRAMAN Mimar-ÇEVİK Dolunay Şenol “Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye”, **Yeni Türkiye**, Cilt 36, Avrupa Birliği II, Ankara, Kasım-Aralık 2000, s. 858-862
- UĞUR Mehmet “Türkiye’nin Üyeliği Yerine Gümrük Birliğini”, **Türkiye Avrupa’nın Neresinde** (Edit. Bülent Gökay), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 19-42

İnternet Kaynakları

<http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/08/30/gundem/01gun.htm>

<http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/08/31/gundem/03gun.htm>

<http://arsiv2.hurriyet.com.tr/hur/turk/99/09/02/gundem/02gun.htm>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/aa-kp.pdf>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/at1.pdf>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/sozluk.pdf>

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/turkey_en.pdf

<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=236>

<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=246>

<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=247>

<http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema4.htm>

<http://www.adalet.gov.tr/istatistik/sema6.htm>

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=13610>

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kob_2000.html

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/1998%20ilerleme%20raporu.rtf>

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/2002ILERLEMERAPORU->

DPTtercume.doc

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/2003DuzenliRapor.zip>

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/duzenlirapor2000tr.rtf>

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/duzenlirapor99.rtf>

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publishdocs/tr/RRTurkey2001.pdf>

http://www.die.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&tb_adi=İşgücü%20İstatistikleri&ust_id=8

<http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/uprog/uprog.htm>

<http://www.dtm.gov.tr/ab/MALI/matrapso%20g.htm>

http://www.egm.gov.tr/apk/dergi/37/web/ceviriler/Mustafa_KANDEMIR.htm

<http://www.elazig.gov.tr/tr/elazig/ilimizdegorevyapanvaliler.asp>

<http://www.encylopedia.com/html/e/europa-myt.asp>

http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf

<http://www.euturkey.org.tr/abportal/defaultcontent.asp?CID=855&VisitID={9BD56C9B-B880-4323-BB8B-F269E7A5358D}&Timer=57150,92>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4291741.asp>

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~1@nvid~325773,00.asp#top>

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~1@w~1@tarikh~2005-09-10-m@nvid~628771,00.asp>

http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/4175572C-1552-478D-A44C-419993B33372/0/2005_ilerleme.pdf

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/luksemburg1.htm>

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupca/2000/11/default.htm#bm22>

<http://www.milliyet.com/2001/07/21/siyaset/siy05.html>

<http://www.milliyet.com/2002/02/21/yasam/yas04.html>

<http://www.milliyet.com/2002/02/23/guncel/gun05.html>

<http://www.milliyet.com/2002/05/26/guncel/gun07.html>

<http://www.milliyet.com/2002/08/01/guncel/gun05.html>

<http://www.milliyet.com/2002/10/12/guncel/agun.html>

<http://www.sabah.com.tr/2004/08/20/siy101.html>

<http://www.sabah.com.tr/2004/08/20/siy101.html>

<http://www.sabah.com.tr/2004/11/27/siy103.html>

<http://www.sabah.com.tr/2006/05/17/yaz02-10-111.html>

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/insanhaklari.htm>

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/SariKitap.doc

<http://www.umed.org.tr/>

<http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/ekim/20/p05.html>

<http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/ekim/20/p05.html>

<http://www.yenisafak.com/arsiv/2005/eylul/13/p04.html>

<http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&alt=&trh=20060516&hn=285480>

<http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050301&alt=&syf=butun>

<http://www.zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050301&alt=&syf=butun>

<http://www.zaman.com.tr/2002/03/31/haberler/h2.htm>

<http://zaman.com.tr/?bl=haberler&trh=20050615&hn=183314>

<http://zaman.com.tr/?hn=208160&bl=haberler&trh=20050907>

ÖZGEÇMİŞ

1998 yılında KONYA’da doğdu. 1988 yılında Konya Ali İhsan Dayıoğlu İlkokulu’nu, 1991 yılında Hatay Atatürk Ortaokulu’nu, 1995 yılında Polis Kolejini ve 1999 yılında Polis Akademisi’ni bitirdi. Aynı yıl Yozgat İl Emniyet Müdürlüğü’nde Komiser Yardımcısı ünvanı ile göreve başladı ve 2003 yılına kadar burada değişik birimlerde çalıştı. 2001 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Sosyoloji bölümünde yüksek lisans eğitime başladı. 2003 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı’na atandı ve halen burada görevine devam etmektedir.